

100-годишнина од раѓањето
на Блаже Конески,
поет и филолог (1921-1993)

Чествувана во соработка со УНЕСКО

РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА
УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“ — СКОПЈЕ

МЕЃУНАРОДЕН СЕМИНАР ЗА МАКЕДОНСКИ
ЈАЗИК, ЛИТЕРАТУРА И КУЛТУРА

54. ЛЕТНА ШКОЛА

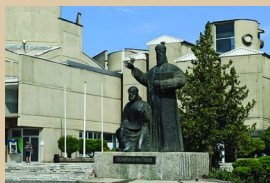
Охрид, 15 август – 2 септември 2021

ПРВА ЗИМСКА ШКОЛА

(на далечина)

Скопје, 25 јануари – 5 февруари 2021

КОНЕСКИ НА 11 ЈАЗИЦИ

Охрид – Скопје 2021

КОНЕСКИ НА 11 ЈАЗИЦИ

**(ЗБОРНИК од преводите на семинаристите на
54. ЛЕТНА ШКОЛА (Охрид, 15.8. — 2.9.2021 г.) и
ПРВАТА ЗИМСКА ШКОЛА
(Скопје, 25.1. — 5.2.2021 г. на далечина) на
МЕЃУНАРОДНИОТ СЕМИНАР ЗА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК,
ЛИТЕРАТУРА И КУЛТУРА при
УНИВЕРЗИТЕТОТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“ ВО СКОПЈЕ)**

За издавачот:

проф. д-р Никола Јанкуловски,
ректор на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје

КОНЕСКИ НА 11 ЈАЗИЦИ

(ЗБОРНИК од преводите на семинаристите на
54. ЛЕТНА ШКОЛА (Охрид, 15.8. — 2.9.2021 г.) и
ПРВАТА ЗИМСКА ШКОЛА (Скопје, 25.1.—5.2.2021 г. на далечина)
на МЕЃУНАРОДНИОТ СЕМИНАР ЗА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК,
ЛИТЕРАТУРА И КУЛТУРА при УНИВЕРЗИТЕТОТ „СВ. КИРИЛ
И МЕТОДИЈ“ ВО СКОПЈЕ)

Редакциски одбор:

проф. д-р Ордан Чукалиев
проф. д-р Весна Мојсова-Чепишевска
доц. д-р Гордана Алексова
Роза Тасевска
м-р Евдокија Илијевска

Јазична редакција:

МОМЕНТ МАЛ ДООЕЛ СКОПЈЕ

Компјутерска обработка:

МАР-САЖ, СКОПЈЕ

Печати:

МАР-САЖ, СКОПЈЕ

Тираж: 150 примероци

СОДРЖИНА

РОЗА ТАСЕВСКА / ВЕСНА МОЈСОВА-ЧЕПИШЕВСКА ПРВИ ПРЕВОДИ НА „РАЗГОВОРИ СО КОНЕСКИ“	5
РАЗГОВОРИ СА КОНЕСКИМ	7
РАЗГОВОРИ С КОНЕСКИМ.....	37
ROGOVORI S KONESKIM	67
ROGOVORI S KONESKIM	89
ВЕСНА МОЈСОВА-ЧЕПИШЕВСКА ПОЕТСКО ВИНОЖИТО (Конески на 9 јазици).....	117
РОЗА ТАСЕВСКА НАПРЕДНАТИ ПРЕВЕДУВАЧИ НА ПРВАТА ЗИМСКА ШКОЛА НА ДАЛЕЧИНА	147
КОНЕСКИ ВО СЕЌАВАЊАТА НА СТРАНСКАТЕ МАКЕДОНИСТИ	215
академик ЗУЗАНА ТОПОЛИЊСКА МОЈАТА ПРВА СРЕДБА СО БЛАЖЕ КОНЕСКИ.....	217
академик <u>ИВАН ДОРОВСКИ</u> БЛАЖЕ КОНЕСКИ.....	219
академик ВИКТОР ФРИДМАН БЛАЖЕ КОНЕСКИ: НЕКОИ ЛИЧНИ СЕЌАВАЊА И ЕДНА ЛИНГВИСТИЧКА ПОЧЕСТ	221
академик ГОРАН КАЛОЃЕРА (GORAN KALOGJERA) МОЈ ПРВИ I ZADNJI SUSRET S BLAŽE KONESKIM	235

РОЗА ТАСЕВСКА ВЕСНА МОЈСОВА-ЧЕПИШЕВСКА

ПРВИ ПРЕВОДИ НА „РАЗГОВОРИ СО КОНЕСКИ“ (Скопје: Матица македонска, 2021)

Меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура (МСМЈЛК) при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје (УКИМ), како една од релевантните институции што се дел од националната платформа за одбележување на 100-годишнината од раѓањето на Блаже Конески, ја започне новата или Блажевата 2021 со новина токму во чест на тоа одбележување. Самиот МСМЈЛК чувствува еден вид потреба преку организирање на прва зимска школа да му се одолжи на Конески кој ете имал свој влог и учество во покренувањето и обмислувањето на тогаш т.н. Семинар за македонски јазик во далечната 1967 година. Самиот Конески во позната книга „Разговори со Конески“ во која се внимателно забележани разговорите што Цане Андреевски ги водел со него во период од 5 години (1986-1990) (Скопје: Матица, 2020) вели дека идејата за формирање на еден ваков семинар повеќе ја форсирал Владо Малески, кој во тоа време бил дел од Комисијата за културни работи со странство во тогашната држава. Кон оваа идеја потоа се приклучува и самиот Конески и со своите размисли дава сериозен придонес кон отпочнувањето на тој прв семинар. И во тоа свое сеќавање тој вака поентира: „... времето покажа дека има смисла и таа форма, бидејќи тие семинари дадоа свои резултати“ (Конески цитиран според Цане Андреевски, 2020: 169). Така што од таа 1967, на чие чело како директор застанува универзитетскиот професор и колега на Конески, Александар Спасов, во 2021 се организираше ни повеќе ни помалку туку **54. Летна школа** (како сериозна подготовка за нашиот јубилеј догодина, **55. Летна школа**), ама пред тоа, во чест на Конески, ја направивме и **Првата зимска школа**.

54. Летна школа на Меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура се одржа од 15. 08. 2021 до 02. 09. 2021 година во Конгресниот центар во Охрид.

54. Летната школа беше отворена на 16. 08. 2021 г., со обраќањето на г. **Стево Пендаровски, претседател на Република Северна Македонија**, а свои обраќања имаа и **ректорот на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, проф. д-р Никола Јанкуловски,**

како и директор на Меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура, проф. д-р Весна Мојсова-Чепишевска.

На оваа Летна школа учествуваа 36 стипендисти од 15 земји. Учесниците беа предложени од страна на лекторатите и на центрите каде што се изучува македонскиот јазик, литература и култура и по препорака на лекторите и универзитетските професори. И оваа година на Летната школа учествуваа магистранти од областа на македонистиката и славистиката, преведувачи и студенти кои го изучуваат македонскиот јазик, литература и култура, а дел од нив во своите научни истражувања особено внимание посветуваат на македонистиката. Учесниците имаа можност да го изучуваат или да го усовршуваат македонскиот јазик преку лекторски вежби кои се одржува секоја работен ден во траење од 18 дена во период од 9 до 12:30 часот. Учесниците беа поделени во лекторски групи според три степени на познавање на македонскиот јазик (почетно, средно и напредното ниво).

Курсот за напреднати преведувачи и литерати го подготвија и го реализираа лекторките Роза Тасевска и проф. д-р Весна Мојсова-Чепишевска, а овој курс го посетуваа слушателите: академик Ала Шешкен и Наталија Голант од Руската Федерација, Ѓорѓе Геновиќ од Србија и Маја Ковач и Сашо Пуљаревиќ од Словенија. На годинешнава Летна школа се работеше на книгата „Разговори со Конески“ водени од Цане Андреевски и еден добар дел од оваа книга се преведе на часовите, со што се даде уште еден мал придонес во одбележувањето на стогодишнината од раѓањето на Блаже Конески.

Затоа и овие преводи направени на 54. Летна школа ги надоврзуваме на оние од Првата зимска школа и оставаме убаво сведоштво за тоа како странските македонисти активно учествуваа во чествувањето на овој голем јубилеј.

Во продолжение се преводите на првите четириесеттина страници од книгата „Разговори до Конески“ на српски, руски и словенечки.

Цане Андреевски

РАЗГОВОРИ СА КОНЕСКИМ

групо издање

I

(1. и 2. III 1985.)

Сећање на најраније дејиништво... Родииељи, сїрина Веїа, бака Дунавка... Родно село, родна кућа, дворишиїе... Породично сїабло... 19. XII 1921. – Блаїоја Љамески...

АНДРЕЕВСКИ:

Да кренемо од самих почетака. Свака људска природа своје извориште има у детињству, у удобности родитељског дома, међу најближима. Познато је да то налази свој одраз и у Вашем стваралаштву. И у поезији и у прози. Да ли се сећате неког тренутка из Вашег најранијег детињства, таман то било и нешто сасвим безначајно, неке представе, неке речи, слике, који је ипак најавио излазак из предела несвесног и наговестили прва сазнања о средини, животу?

КОНЕСКИ:

Ја имам један добар оријентир када је реч о детињству. До седме године сам живео на селу, у Небрегову. И за тај период могу везати неке од успомена које имам. До седме године у Небрегову, а од седме у Прилепу. Остало ми је доста утисака, успомена. Оне нису повезане, али су неке од њих веома снажне и ако бих почео да причам о њима, била би то доста дугачка прича...

АНДРЕЕВСКИ:

Вероватно нећемо истрошити материјал за причу или, можда, роман. Овај разговор има другачији формат.

КОНЕСКИ:

Прво, дакле, не сећам се да ме је до седме године ишта заболело, повредило. Могу рећи да је то један савршено срећан период мог детињства.

АНДРЕЕВСКИ:

Чини ми се да је Фројд рекао како је срећан онај човек који никад није осетио било какав бол или незадовољство.

КОНЕСКИ:

Ово што сам рекао важи за те прве године, а касније, након пресељења у Прилеп, било је другачије. Сећам се, на пример, за Божић или Василицу. Отац ме води у село. Још се није разданило. Зима. Још је ноћ. Распаљена велика ватра. Отац ме држи за руке. Тога се сећам. А сећам се, рецимо, и тога како моја стрина Вета, за коју сам, заправо, био највише везан, више него за мајку, она ме у ствари и одгајила, како ме зими води на реку да појимо коња. Ја сам на коњу. Сећам се ње како разбија лед да би коњ пио воде. Сећам се и паса. Имали смо овчаре, Мурџа и Шара. И сад их се сећам... Нашег чобанина Трајка, оваца, коза, волова. Тога како се прасићи навече враћају са испаше и трче до корита да једу помије.

АНДРЕЕВСКИ:

Шта мислите, колико година сте имали тада?

КОНЕСКИ:

Па то је предшколски узраст. Не могу да кажем јесам ли имао три, четири или пет година, пошто се самог поласка у школу веома добро сећам. Са шест година сам пошао у школу и из тог доба памтим учитељицу, буквар, завршне годишње испите, доласке школског надзорника. А иначе, из овог предшколског периода ми је остало једно занимљиво сећање, благо проткано хумором. Била је нека свадба у селу. Мало подаље од наше куће. У нашем селу куће имају два нивоа – приземље и спрат. И постоје они, је ли, једноставни балкони. Ми их зовемо „балкани“. И, ја тамо, на балкону, гледам и све ми се чини као да сватови улазе кроз оцак. И сам себи се смејем – како то сад, како то може бити. Али, после много година, ја сам то све себи објаснио као последицу своје кратковидости. Ја сам иначе изразито кратковид и то је вероватно било неко моје привиђење.

АНДРЕЕВСКИ:

А да то није био неки сан?

КОНЕСКИ:

Не. Не. А за сан ћу Вам сада испричати, за свој први сан. Ја сам иначе спавао са бака Дунавком и стрина Ветом. А оне, жене, често су умеле да причају о својим сновима. И један дан, кад смо се разбудили,

ја им обзнаним да сам и ја сањао један сан. А оне ме питају – какав. А ја кажем: црн! Црн сан! А у ствари, сећам се да сам, док сам покушавао да заспим, стискао очи и да су ми се пред очима појављивале неке мреже, некакве нејасне, тамне слике, и како сам ја мислио да је то сан.

АНДРЕЕВСКИ:

Деца су нарочито радознала када у кућу дођу гости. Можда се сећате неких таквих посета, анегдота или...

КОНЕСКИ:

Прво, да Вам кажем, ја сам рођен на Светог Николу. То не говорим случајно, тог дана је и наша слава. Гости су били у цркви, а док су се вратили, ја сам се већ родио. А потом је почело веселје. Наша кућа је била отворена и увек пуна гостију. Наша фамилија је доста позната у том крају. А ја сам, да тако кажем, пред гостима увек имао свој репертоар. Више се ни сам не сећам тог свог репертоара, али су ми касније причали да је једна од тачака била да наше госте зовнем код Курачке на свадбу. Кад гости дођу, ја их онда позовем. Био је неки Курачка у селу – изволите, дођите код Курачке на свадбу. То је била моја тачка. Иначе, и ми смо ишли у госте. Мој отац је имао чезу, а на чези је позади био направио и једно сандуче. Било нас је троје деце. Ја и две сестре, а двоје друге деце је умрло. Братић и сестрица, обоје млађи од мене. Отац и мајка напред, а ми назад у сандучету. И тако путујемо, нарочито од Небрегова до Мажучишта. То је мајчино село. Иначе се сећам и свадби, сеоских. Између осталог, тамо сам први пут осетио дејство алкохола. На једној од тих свадби су ми дали да пијем, па сам и ја у некој мери искусио то необично стање.

АНДРЕЕВСКИ:

Шта Вам је на тим свадбама било најзанимљивије? Можда млада, на пример?

КОНЕСКИ:

Не сећам се таквих детаља. Мада, био сам више пута девер, мали девер се то зове. Ево, управо ми је пао на памет један занимљив догађај из тог доба. Да не заборавим. Ја сам тада мислио да се иза планинских венаца око Небрегова налази крај света. И ми деца смо често говорили: е да нам је да се попењемо тамо, па да једним останом и самог Господа боцнемо. (смех) Међутим, знали смо да се иза хоризонта налази град, пошто су наши родитељи тамо ишли на пазар и одатле нам понешто доносили. И, деси се једном да један наш другар оде у град. И свашта нам наприча. Сећам се да нам је препричавао како је

видео неке жице, а на тим жицама врапце, па да су неким стрелама гађали те врапце. (смех) Све то је нама било несхватљиво. Ниједна од тих ствари нам није била позната. Ни те жице, ни те стреле. И, једног поднева решимо ми да одемо у град, нас, рецимо, петоро-шесторо. И пођемо. Одемо у Сивец. Тамо је сад онај рудник мермера. А тамо кад се дође на Сивец већ се прелази на прилепску страну. И одемо. И никоме не кажемо. Тако, самоиницијативно пођемо. Дођемо ми у Сивец. Али тамо нас опази тај наш чобанин Трајко и каже нам: Куд сте пошли? – У град! – одговарамо ми ине застајемо. А он нам каже: Еј, ено вука тамо! (смех) Каже: Клекао на задње ноге и чека вас. А ми, чим смо то чули – трк назад. Прошла нас жеља да видимо град. Иначе, мој први сусрет са градом био је за мене, да тако кажем, један велики и шокантан доживљај.

АНДРЕЕВСКИ:

Навраћате ли и данас у Небрегово?

КОНЕСКИ:

Много ретко. Последњи пут сам био пре неколико година, кад је изграђен пут до Небрегова, асфалтирани пут. Који је повезао село са Прилепом. Био сам и члан Одбора, који се бринуо о изградњи пута. Тад је било свечано отварање пута у суседном селу Дупјанчанима. Па смо ишли и у Небрегово. То је био последњи пут.

АНДРЕЕВСКИ:

Да ли се сећате како је раније изгледало Небрегово? Да ли се у међувремену нешто променило?

КОНЕСКИ:

Промене нису велике, мислим на куће, на архитектуру, иако се живот у међувремену много изменио. Наше село је дуго остало одсечено, без добрих комуникација, па су људи више мислили на то како да се иселе него како да се скуће.

АНДРЕЕВСКИ:

Није било услова за живот, за пољопривреду? Сматрало се да је пасивно или...

КОНЕСКИ:

Село се налази под планином. Земља у њему је доста добра, Постоји и извор, који служи за наводњавање једног дела земље. Имамо баште. А ипак, наше село није имало могућности попут села која се налазе на главним комуникацијама или сасвим близу града. Нека села

на путу између Прилепа и Битоља, која су пре рата далеко заостајала за нашим селом, сада стоје много боље од нас. Наше село стагнира. У њему се налази око четрдесет кућа, као и у време кад сам ја био дете. То значи да добар део људи наставља да одлази. А у међувремену се мало шта урадило. А ипак, начин живота се толико изменио. Кренимо само од ентеријера, намештаја, апарата, радија, телевизора итд. А да не идемо даље, рецимо – како данас живе млади, како се забављају, која су им интересовања, журке. Па спорт. Свега тога кад сам ја био дете није било.

АНДРЕЕВСКИ:

А људи се углавном баве пољопривредом?

КОНЕСКИ:

Пољопривреда, баште, дуван, помало и стока. Над селом се издиже планина Мукос, која је део Бабуне. Има добрих пашњака. Има шума.

АНДРЕЕВСКИ:

Ваша породица се свиме тиме бавила, као једно типично сеоско домаћинство.

КОНЕСКИ:

Да, свиме, свиме. Једино ми је отац био писар у општини. А иначе се цела породица бавила пољопривредом. Мајка све време, цео живот.

АНДРЕЕВСКИ:

Ваш отац је био школован за тај посао?

КОНЕСКИ:

Па, он је завршио један-два разреда неке пољопривредне школе пред Први светски рат, па су га касније запослили као деловођу у општини. Тако се тад то звало. Касније, када смо се преселили у Прилеп, променио је посао. Једно време је био и незапослен. То су биле тешке године.

АНДРЕЕВСКИ:

Да није био млинар, као у оној причи...

КОНЕСКИ:

И то, и то. Био се уортачио са неким, да као мало тргују, али им није ишло. И, за време кризних година у Прилепу нам је било доста тешко. Углавном смо се издржавали од пољопривреде тада. Очева плата је увек била мала. Сећам се да је његова плата у Прилепу била око шестсто динара, па је то што смо обрађивали дуван омогућавало да додатно зарадимо за издржавање породице. Имали смо њиве...

АНДРЕЕВСКИ:

Значи, породица је углавном сама радила.

КОНЕСКИ:

Сама. Сами. Понекад смо, рецимо, у време жетве имали раднике, људи су се помагали, као што се иначе ради по селима. Или су неко време неки сиромашнији из других села долазили. Имали смо и стоку.

АНДРЕЕВСКИ:

Однос сеоског детета према домаћим животињама је веома присан.

КОНЕСКИ:

Поменуо сам псе. Нарочито сам био везан за тог пса Шара. Много сам га волео. Мурцо ми је некако био интровертнији. Постојала је нека дистанца међу нама. Он је био крупнији, а и мало тримији. А Шаро је био интелигентан пас и тако ми се умиљавао... Држали смо и пчеле. У дворишту смо имали кошницу. Помињем то јер су ме не знам ни сам колико пута ујеле пчеле, пошто сам ишао бос, а оне сунекад ишле и по земљи, по оној калдрми пред кућом, па сам због тога често умео да завриснем. Иначе, сећам се да је ројење било нарочито занимљиво. Моји баба и отац су били веома вешти при вабљењу пчела. Када би се ројио пчеларник, они би били потпуно прекривени пчелама. А њих пчеле ни да пипну. У дворишту смо имали и маслину, па се рој обично сакупљао тамо. Ако се сећате, ја имам једну песму која се зове „Пчелар”, где описујем ту слику.

АНДРЕЕВСКИ:

Сећам се те песме, из Ваше збирке „Везиља”.

КОНЕСКИ:

„Кад помислим да сам могао постати пчелар” – и тамо се описује рој, тај узвик „мат-мат-матице”, уз прскање мајчином душицом, како се, је ли, ројваби на маслину.

АНДРЕЕВСКИ:

Ето, то је једна успомена из Вашег детињства која је касније преточена у песму. А да ли су Вам нека места у селу била нарочито драга?

КОНЕСКИ:

Па био је Чаир. Чаир. То је до самог села. У центру села се налази црква и онда почиње Чаир. Ту се деца скупљају да се играју. Увек ми је било занимљиво да идем на Извор. Некад сам тамо одлазио и са говедарима. Знаш. Пасли смо биволе. Постоји једно место, зову га Поила. Памтим га јер сам тамо једном видео змију како прелази пут.

Осетио сам тад као да ме само њено кретање хипнотише, као да је имала неко дејство на мене. Тога се сећам. Просто, остао сам скамењен.

АНДРЕЕВСКИ:

Такви називи места у сећању имају чаробан привук.

КОНЕСКИ:

Да, постоје, рецимо – Чашка, Круши, Извор, Тополче, Лашки трла (ми смо говорили Влашки трла); једна реч која ми је до данас нејасна – Тараја. Покушавао сам сам себи да је објасним, али јој до данас нисам сазнао етимологију: Сурун, то је име једне планине, Вуковдол, Мукоѕ итд.

АНДРЕЕВСКИ:

А како су Вам звучала имена непознатих градова?

КОНЕСКИ:

Ја сам слушао о Прилепу и Битољу још од раног детињства. Касније сам схватио да су моји, старији, ишли и на печалбу у Београд. У Америку такође. Код мене је, на почетку, заправо, био присутан појам *града*, без неког конкретног имена, а то је, пре свега, град Прилеп. А о Битољу се причало нарочито јер се тамо ишло код Десоца. Ето, та моја стрина Вета била је удовица. Њен муж, старији брат мог оца, никад се није вратио из рата. Погинуо је негде у Албанији. И сви су веровали да је и даље жив. Ја сам тада, још увек дете у предшколском узрасту, делио те њихове наде да ће се тај човек негде појавити, па су ишли, распитивали се... У Битољу је био један видовит човек, Десоц су га звали. Као сад Ванга што има у Петричу. Код њега су ишли да се распитују. А пошто је она била удовица, она ме је гледала као своје дете, пре одласка у Прилеп. Она ме је, заправо, највише пазила. Најчешће сам био са њом. Родитељи су имали своје бриге, међутим, ја сам интимно највише био везан за њу.

АНДРЕЕВСКИ:

А да ли је она имала деце?

КОНЕСКИ:

Не. Усвојила је једно дете и ја сам га звао Брате, он је старији од мене. Тако да смо касније, кад смо прелазили у Прилеп, са њим делили имовину, на пола. Половина њему, половина нама. И, тај део наше породице је остао у Небрегову. Сада су се, у последње време, и они преселили у Прилеп. А стрина Вета је она старица о којој сам написао једну песму:

Старице, збогом, једино ти си ме

Целог живота гледала ко дете.

То је о њеној смрти. Једна од мојих првих песама. Написана након њене смрти.

АНДРЕЕВСКИ:

А да ли се на крају нешто сазнало о Вашем стрицу?

КОНЕСКИ:

Не. Он је настрадао у Албанији као српски војник, пошто је мобилисан четрнаесте године и негде при повлачењу кроз Албанију...

АНДРЕЕВСКИ:

Ваша стрина Вета се није поново удавала?

КОНЕСКИ:

Не. Чак је, ето, и усвојила... Тај мој брат Киро, он је вероватно био усвојен још пре него што сам се ја родио. Он је откад памтим живео са нама. А она ми је била, да тако кажем, више од мајке. Исто тако и бака Дунавка.

АНДРЕЕВСКИ:

Бака са очеве стране?

КОНЕСКИ:

Са очеве. У вези са стрином, нешто потресно из мог детињства. Када смо већ прешли у Прилеп, ја сам лети долазио на село. На два месеца. Док траје распуст. И једно лето, стрина се тресући враћа са поља. Сва у грозници, од маларије. Тресло ју је толико јако, да ме није познала. То је био страشان шок за мене. Тако, гледа ме, али ме не препознаје. Ја јој се обраћам, а она ми ништа не одговара. За мене је то био један заиста страشان доживљај. То су већ ти доживљаји када детињство престаје да буде само извор среће.

АНДРЕЕВСКИ:

А да ли сте се занимали тиме да сазнате одакле Вам је најдаљи предак? Или, да ли сте покушали да направите једно породично стабло?

КОНЕСКИ:

Сада ћу Вам рећи. То ми је причала бака Дунавка. Ми памтимо уназад пет генерација. Први, онај који се доселио у Небрегово, из Дебра – звао се Ристе. Ристе је имао сина Ђорђију. Ђорђија је имао три сина – Соколета, Конета и Јончета. Конета је мој деда. Конета је имао сина Крстета. Тај син му је погинуо. И Ордана. То је мој отац. И не знам колико ћерки. Можда десетак. Много женске деце се рађало. Притом,

замислите, и бака Дунавки и деда Конету је то био други брак. И она је довела децу из првог брака и затекла његову децу, и на све то су добили још деце. Иначе, наша фамилија је позната под именом Љамевци. И много је занимљиво... Ја сам скоро, кад је требало да вадимо нову личну карту, пре три-четири године, кад је требало да се види како сам уписан у црквеним књигама, добио уверење да сам тамо записан као Благоја Љамески. Баш тако, по македонски. Благоја Љамески.

АНДРЕЕВСКИ:

То је, дакле, 1921. година.

КОНЕСКИ:

Да. Поп Матрак ме тако уписао. Е, сад, и ја сам се сâм мало ин-тересовао. Прво – око тог имена. Одакле Љамески? Да ли могу да установим одакле смо тачно дошли. Имам једну претпоставку, мислим да је прилично вероватно да смо дошли из Лазаропоља. Зашто то мислим? Надимак Љамевци је надимак за Лазаропољце. Лазаропољце зову Љамевцима. Друго, славимо исту славу. Свети Никола је слава и у Лазаропољу. И треће, у нашем селу се налазио посед манастира Светог Јована Бигорског. И то је један канал за прелажење људи из Мијачије у наше село. Значи, постојао је отворен канал.

АНДРЕЕВСКИ:

У Вашим „Проложним житијима” једна личност, која Вам није род, поп Спиرو, долази из Светог Јована Бигорског у Ваше село.

КОНЕСКИ:

Да. Тај поп Спиро је долазио. Веома добро га се сећам. Он је сваког лета у време жетве долазио из Бигорског манастира. Како да би се бринуо о тој њиховој имовини, како да би убирало прилоге сељана за манастир.

АНДРЕЕВСКИ:

Извините, прекинуо сам Вас. Говорили сте о Вашем презимену.

КОНЕСКИ:

Ја мислим да смо ми из Лазаропоља и да нам је одатле остао тај надимак Љаме, Љамевци, Ламески. Он је толико познат да и дан-данас у Битољу постоји улица Браће Љамески. То су два моја брата од стрица, која су погинула у рату као партизани. Један је погинуо на Мукосу, са Борком Левим. То је тема моје „Сунчане колоне”. А други, Атанас, први се звао Цане, Атанас је погинуо четрдесет четврте године на Песјем Брдџету, неколико дана након првог ослобођења Прилепа. Они

су се презивали Соколоски. А ово име, Љамевци, толико је познато као надимак наше породице, да и сама улица носи назив „Браће Љамески”. Иначе, ми се разликујемо по презименима, која су настала по именима наших дедова: Конески по Конету, Соколоски по Соколету и Јованоски по Јончету. Сад, дакле, постоје три гране.

АНДРЕЕВСКИ:

Вероватно је било још фамилија које су из западне Македоније дошле у Прилеп. Знам да је и Ђоре Напески одатле...

КОНЕСКИ:

Било је много таквих фамилија. Чашуле је из Тресонча, Кепески исто из Тресонча. Крум Тошев, и он је из околине Дебра. У тој нашој породичној хроници остао је и један материјални траг од тог нашег претка Ристета. Он је, као већ стар човек, када су му унуци Конески, Соколе и Јонче порасли, желео да им остави нешто за успомену. И шта је урадио? Исклесало је од камена три корита за свиње. То корито у нашој кући, код Конеских, као сад да гледам. Где је стајало, како су се свиње тамо храниле. А баба ми је причала да су иста таква корита имали Соколевци и Јончевци. Значи, све три гране су од њега добиле по успомену.

АНДРЕЕВСКИ:

Вероватно је био веште руке...

КОНЕСКИ:

Можда је имао и неку уметничку жицу, али (*смех*) понајвише се кретао у оквирима примењене уметности, како би то што је направио било и од користи.

АНДРЕЕВСКИ:

У једној песми кажете:

„Испод мемљивих наслага дана

Наш је спас –

Далека дечја ноћ.”

Из коритенцета Вашег деда Ристета исијава некаква светлост. А човеков повратак уназад, у детињство, у прошлост, можда одиста представља „једну далеку ноћ”. Важна је успомена на претке, ако се преноси на будућа поколења. Поменули сте Вашу бака Дунавку, већ сте рекли да се на основу њених прича код Вас развио интерес за књижевност, да се, у суштини, Ваша машта напајала са њеног извора.

КОНЕСКИ:

Она је била веома занимљива жена. Паметна, радна, пожртвована, имала је тежак живот. А на све то, имала је дар за приповедање и интерпретацију песама. Пошто је била старија, није певала. Ионако је много тога преживела. Међутим, она јепесме казивалапо народски. Ја сам македонске народне песме први пут од ње чуо, а она их је притом казивала на један тако упечатљив начин. На пример, легенде о Марку Краљевићу ми је она пренела. Тек касније сам их читао...

АНДРЕЕВСКИ:

Није била писмена?

КОНЕСКИ:

Није. Она ми је пренела и нашу породичну историју. Мој отац није причао о прошлости. Како не би помињао неке ствари која би нама млађима моглебити тешке. Међутим, обично су жене, да тако кажем, преносиоци породичне традиције. У мом случају то је била бакаДунавка. Сада ћу, да бих Вам је приближио, испричати причу о једном предмету који се налазио у нашој кући и који је она употребљавала. Ради се о пршљену за вретено, направљеном од камена, једноставном. Она ми је причала да је, кад је дошла српска војска, дакле 1912. године, албанско село Десово, које се налази неколико километара од нашег места, било опљачкано због убиства. Мештани Десова су већ сви били побегли. И моја баба је пошла у пљачку. И каже ми – уђем у село, у једну кућу. Никог нема. Хлеб замешен, остављен да нарасте, а људи побегли и оставили га тако. И каже, кад сам угледала тај хлеб, толико ми је припало тешко, да нисам могла више ништа узети. Узела сам само овај пршљен. Ето, то је била њена пљачка. После је он био код нас, ја се сећам тог пршљена. А занимљиво је да је бакаДунавка у једном другом тренутку, шестог априла, када је почео рат, и када је по Прилепу почела пљачка државних складишта...

АНДРЕЕВСКИ:

И код нас у Кратову се исто то догодило...

КОНЕСКИ:

Ми смо живели близу Соколане, а она је служила као складиште. И тамо су много опљачкали. Ми у томе нисмо учествовали, иако смо живели ту, две-три куће од Соколане. Али, бакаДунавка није могла да издржи. Негде предвече, кад се смирио цео тај метеж, ето ње излази. И, након неког времена се враћа и носи једну клупу из Соколане. Та клупа је остала код нас током целог рата. Баба ми је била много па-

метна. Живела је дуго. Деведесет и нешто година. Приповедала. Па се унесе у приповедање. Кад је казивала песме, често јој се дешавало и да заплаче. Сва би се разнежила.

АНДРЕЕВСКИ:

А њеног мужа, Вашег деде, њега се не сећате?

КОНЕСКИ:

Не сећам га се. Од ње ми је остала она прича о деди, има то у „Житијима”, када јој је дао опанке, пошто је мислио да ће умрети. Она ми је то препричавала. Деда је мислио да ће бити ликвидиран у затвору, па јој је дао опанке да се не баце, бар деца да их носе. Али је он тада преживео, пошто се случајно променио начелник округа. За начелника округа је дошао Јордан Тренков, познат као врховиста, иначе историчар. Могу Вам рећи да је он у Трговишту предавао историју Димитру Митреву. А Јордан Тренков, као човек који је био уплетен у те револуционарне работе, долазио је и у нашу кућу. И, кад је дошао на место начелника, први посао му је био да оде у затвор и види кога све има међу затвореницима. И тамо види мог деду – шта ти, Коне, овде радиш? – Ево, то и то. – Мог деду су затворили пошто се успротивио кад су једном вршили неки попис. И он га пусти. Али, деда је касније умро доста млад, можда је имао педесет година. Ово се десило за време првог рата, а деда је умро негде деветнаесте године, пре него што ми се отац оженио и, наравно, пре него што сам се ја родио. Враћао се са пијаци из Прилепа... Баба је била уверена да се то догодило јер је приговорио кад су хтели да обнављају неку црквицу у суседном селу Дреновцима. „Ха, сад им пало на памет да праве манастир!” Приговорио, дошао кући и умро. Од инфаркта. Био је писмен. Њега су хтели да поставе за сеоског попа, али се он са тим није сложио.

АНДРЕЕВСКИ:

Бака је живела до...

КОНЕСКИ:

До педесет и неке. Занимљиво... Имала је већ деведесет и нешто година и, одједном, она осети да јој се ближи крај. И затражи да ја дођем у Прилеп. Дођем ја тамо, а она већ у постељи. Тако, могла је мало да поседи, и већ је мислила да је готово, да има још дан-два. И сад, даје ми она последње савете: овако ћеш поступити, онако ћеш урадити. Сад више и не памтим те савете. А требало је добро да их запамтим. Све то ме толико изненадило, та присебност, то спокојство и осећање потребе да будеш од користи до последњег тренутка, да

пренесеш оно што имаш. Међутим, баба убрзо оздрави. (смех) Па тек после, након неколико месеци, и умре.

АНДРЕЕВСКИ:

Изгледа да су наши преци спокојније доживљавали смрт, нарочито они дуговечнији. Знали су да буду великодушни, нису мислили само на себе, најважнија им је била срећа њиховог потомства. Зато су и смрт смиреније дочекивали.

КОНЕСКИ:

Знате, увек ми је било чудно кад интелектуалци од осамдесет и нешто година иду по неким конгресима и конференцијама. Мешају се у ствари које имају ефемерно значење и имају потребу да буду у центру пажње. Ја сам тада, имајући на памети примере као што је бака Дунавка, мислио да мање филозофског има у тим интелектуалцима него међу овим људима из народа. Касније сам пронашао и објашњење за такво понашање тих учених људи. У суштини, то је само још један начин да се побегне од мисли о смрти. И то показује да су они унутар себе, психолошки, неспремни да разумеју тај догађај.

АНДРЕЕВСКИ:

А Ваша стрина Вета, је ли она умела да приповеда?

КОНЕСКИ:

Она је била једна добродушна жена. Никад се није истицала неком нарочитом вештином, рецимо за приповедање и слично. Пожртвована, марљива. И нарочито се са великом љубављу односила према мени. Њен син, Кири, код нас је растао као равноправан члан породице, није било никакве разлике.

АНДРЕЕВСКИ:

Колико је он био старији од Вас?

КОНЕСКИ:

Мислим да је доста старији, једно десетак година, можда и више. Наша породица је, уопште узев, била таква – мешана. Била су ту деца из првих бракова деда Конета и бака Дунавке, а касније су се ту придружили и други. Па ипак, сви су живели као једна сложна, хармонична породица. Уопште се није правила разлика по томе одакле је које дете дошло. Иначе, моја успомена на стрину Вету испуњена је топлином. Са захвалношћу се сећам њеног лика, као да сам је јуче видео. Никад није имала потребу за истицањем, да се негде наметне, да буде прва. Имала је у фамилији, тако, једно скромније место и њега се држала.

Она и моја баба спавале су заједно, и ја са њима, у једној од доњих соба, на земљи, као што је и обичај на селу, а ја међу њима.

АНДРЕЕВСКИ:

На слами?

КОНЕСКИ:

Да, да. Вероватно ме она водила на бајање кад бих се разболео. Код гатара. Сећам се тих сцена из села. Па је имало оно кад гатара прозева.

АНДРЕЕВСКИ:

Сећате ли се неких речи из тог ритуала?

КОНЕСКИ:

Највише се сећам како су те гатаре зевале. То је, вероватно, био један од њихових начина проналажења инспирације. (смех) Постојала је нека врста посуднице у коју се сипала вода и стављала понека травка, паби гатара зевнула, то је већ као неки прелазак у транс, и изговарала неке речи којих се више ни не сећам.

АНДРЕЕВСКИ:

До сад, Ваше сећање увек Вас води кући, у Ваш родни дом. Верујем да се добро сећате свих детаља везаних за изглед куће, дворишта и свега у њему. Ево, као да поново долазите пред врата родне куће.

КОНЕСКИ:

Да, да. Куће су заграђене. Имају дворишта. Између суседних кућа налазе се вратанца, капицици. У суседним кућама је, у ствари, живела наша шира фамилија. С једне стране Соколевци, а с друге Јончевци. Када се уђе у двориште, кућа се налази од улаза десно. Кућа је на спрат. Има приземље и спрат. Кров се спушта, тако да са улице изгледа као да је кућа нижа. Али, на страни према дворишту то је кућа на спрат са једноставним, дрвеним балконом. Са горњег спрата се излази на балкон. Лево је простор за овце и козе. Затим иду амбари. Даље се наставља гумно, до краја дворишта. У једном ћошку налази се буњиште, а десно одатле стаја и обор. Ту су смештени волови. Десно одатле стогови сена. Сасвим на крају дворишта стоји бунар. То је први ископан бунар у нашем селу. Мој отац га је ископао. У нашем селу постоји један извор. Извор се налази мало даље и лети се оvek оскудевало водом. Обично су зими, у пролеће и на јесен чесме давале воду, али би на лето оне пресакле. И по барама поред реке се лети скупљала вода. Мом оцу је првом пало на памет да ископа бунар. Старији нису веровали да ће успети. Међутим, на крају је успео да нађе воду.

АНДРЕЕВСКИ:

Бунар је дубок?

КОНЕСКИ:

Па, прилично је дубок, дубок бунар, добро озидан.

АНДРЕЕВСКИ:

Још увек даје воду?

КОНЕСКИ:

Увек, да. И касније су мом оцу били веома захвални, пошто су из више кућа одатле долазили на воду. Касније су и други копали. Иначе, у дворишту је постојала и једна маслина. Велика маслина. То је оно дрво на које су се вабиле пчеле. Пред самом кућом је поплочано и ту се налази и друго дрво. То је присад. Присад, то је крушка, калемљена крушка. Одмах десно до куће је кошница. Улазимо у кућу. Прво имамо трем. Само набијена земља, под није покривен даскама или нечим сличним. Десно и лево се налази по једна соба. Даље, исто у приземљу, улази се у други део. Са десне стране налази се такозванидом. Ту се одвија живот преко дана. Ту се руча, ту се вечера. А са леве стране је стаја, ту су јасле. Коњи увече кад се враћају, знају. Волови иду у шталу, коњи улазе у кућу и иду у стају. Одатле па нагоре иде спрат. И ту има широко предсобље. Оно је већ сачињено од прилично грубо истесаних дасака, и исто имају две собе. Једна десно, једна лево, а из тог простора који би се могао назвати предсобљем излази се на балкон. Ето, то је мање-више план куће.

АНДРЕЕВСКИ:

Кућа и данас постоји?

КОНЕСКИ:

Да, да. Мада не знам како сада изгледа.

АНДРЕЕВСКИ:

Неко од Ваших и даље живи тамо?

КОНЕСКИ:

Не, кућа је продата. Мислим да сам последњи пут у њој био негде педесет и седме. А кад сам касније одлазио, био сам два-три пута у Небрегову, просто ми је падало тешко да одем тамо. Нисам хтео да кварим ону слику која ми је остала од раније, пошто је кућа прешла у туђе власништво, а те људе не познајем.

АНДРЕЕВСКИ:

Сасвим разумљиво. Први пут чујем да се соба у којој је смештено огњиште назива дом. Зар није цела кућа дом?

КОНЕСКИ:

Да, али ово је њено средиште. То је дом. Значи, ту се налази огњиште, сач, изнад њега оцак, одакле дим иде директно кроз оцак. На вериге је закачен котао, који се налази над огњиштем. Ту су камаре у којима се чувају солири, кашичице и сличне ствари.

АНДРЕЕВСКИ:

Ту су и наћве...

КОНЕСКИ:

Да, и наћве. Да. И тако даље. А ја сам спавао доле, у соби десно, са бакаДунавком и стринаВетом. Остали по другим... Горе су спавали моји отац и мајка, изнад нас десно.

АНДРЕЕВСКИ:

Да ли је постојала гостинска соба?

КОНЕСКИ:

Да. Мислим да је била горе лево. Била је. Па и у ту собу у којој су спавали отац и мајка су такође примани гости.

АНДРЕЕВСКИ:

Двориште замишљам да је било веома велико.

КОНЕСКИ:

Лети смо често спавали у дворишту, у време вршидбе. Дању смо врхли. Увече се постављала слама, близу тог присада постављали су се јоргани, па покривачи, пернице пуњене сламом. То је за мене био велики ужитак, то спавање напољу, пошто ми је звездано небо било занимљиво. Понекад је ту било звезда падалица, понекад би пролетео неки метеор итд. Све ово ме је узбуђивало. Из даљине би се чуо крeket жаба, живот ноћи, лавез паса, све то је било занимљиво.

АНДРЕЕВСКИ:

Мрак, светло...

КОНЕСКИ:

Мрак, мирис сламе...

АНДРЕЕВСКИ:

Врхли сте Вашим коњима?

КОНЕСКИ:

Нашим. И сви смо радили, осим мог оца. Трчали туда за време вршења, вејања, након сакупљања жита...Па одвајање плеве и прављење стогова. Све то се одвијало за време лета.

АНДРЕЕВСКИ:

Слама остаје напољу, а не у штали...

КОНЕСКИ:

Па, један део у стоговима, стогови су се правили. Сећам их се јер су се тамо пред Божић ловили врапци. Постављали су се неки мамци од коњске длаке у које би улазили врапци и хранили се постављеним зрневљем, а онда би били хватани. А за Божић је постојао обичај да се људи омрсе врапчетином, врапчијим месом. То је неки стари обичај да се пред кућом лове врапципомоћу ћерамиде, концем – повуче се конац и ћерамида поклопи врапца. Говорим у једној песми о томе. А сад ми је пао на памет још један обичај. Носили су, с времена на време, убијене вукове, ови што би убили вука. Вучја кожа напуњена, набијена на једну мотку, и тако је носе од куће до куће и сакупљају дарове. Неколико пута сам гледао такве сцене док сам живео на селу. И тад се пси јако узбуде, од тог вучјег мириса. Пси лају, а ови носе ту испуњену кожу и сакупљају брашно, јаја или шта им друго дају. Кад крене човек овако да се присећа, нема краја. Могла би се цела једна књига о томе написати.

АНДРЕЕВСКИ:

И требало би. О тим схватањима која се већ губе, о тим ритуалима... Када смо причали о Вашој породици, рекли сте да сте имали и две сестрице млађе од Вас.

КОНЕСКИ:

Да, ја сам најстарији. Па онда иду две сестре. Живе су и данас, Нада и Милица. Међутим, још док смо живели на селу, родио ми се и један братић, Рампе, али га не памтим.

АНДРЕЕВСКИ:

Пре Вас?

КОНЕСКИ:

Не, после мене. То дете је умрло још као сасвим мало. После се родила сестра Ружа, мислим да је то било у Прилепу. Био сам везан за њу, доста сам је волео. И она је умрла, у Прилепу. То је...

АНДРЕЕВСКИ:

То је описано у приповеци „Покладе”.

КОНЕСКИ:

Да, то је тај догађај. Имала је можда две или три године кад је умрла. Постојала је и њена фотографија, али се у међувремену загубила. Усликана на степеницама наше куће у Прилепу. Ту нас је још увек четворо. Значи, ја и три сестре. Најмлађа је Ружа. Она је та која је умрла.

АНДРЕЕВСКИ:

А што су Вам дали име Благоје? Благовести су на пролеће, а Ви сте рођени у децембру. Да се није неко од Ваших предака тако звао?

КОНЕСКИ:

Није било нарочитог повода. Није. Моји кумови, или *нунковци*, како се то код нас каже, били су из Горњег Села. То је једно село, не превише удаљено од нашег, под Златоврвом се налази. И мислим да је постало, тако, модерно на неки начин, пошто видим да и други, који су у то време крштавани, често имају то име. Раније је оно било веома ретко. У неким старијим записима среће се изузетно ретко. Па је дошло такво време, као што и данас има неких имена која су атрактивнија, модернија. Тако ја то себи објашњавам. Иначе, није било повода.

АНДРЕЕВСКИ:

А како сте гледали на родитеље? И то су људи који су се у једном тренутку нашли, а пре тога водили одвојене животе. Међутим, Ваша представа о свему томе свакако није таква. Ви некакво друго осећање имате. Како сте гледали на њих?

КОНЕСКИ:

Имао сам различит однос према оцу и мајци. Мајка је, ипак, као мајка, била строжа и често је пред нас постављала захтеве који се нама деци и нису морали допасти. То је била њена улога. Није она ни могла другачије. Изузетно пожртвована жена, веома вредна, са пуно људских квалитета. И како је време пролазило све више сам је ценио, а сад је највише ценим. А оца сам једноставно волео, невероватно пуно. Био је благ човек, пријатан. Пријатна му је била и појава. И тих. Уопште, никад се није могло видети да је љут. Никад у нашој кући дете није било ударено. Отац ми је, мислим, био човек високих етичких квалитета. На пример, он никад није давао до знања да је и њему тешко. А он је ипак имао и тешке тренутке, када се требало бринути о породици. Остајао је и без посла. Никад он те своје муке и тегобе

није помињао. На тај начин је желео да поштеди нас, децу. Ништа такво ми не пада на памет. И ево, испричаћу Вам један невероватан догађај с краја његовог живота. Нисмо ни знали да има рак. Требало је да идем у Америку. Он ме је пратио на пут. Поздравили смо се. Нисам ни знао колико је болестан. И, након петнаестак дана, ја сам тада био у Норвешкој, стигне вест да је умро за време операције. Ми нисмо ни слутили какве је он болове трпео све то време.

АНДРЕЕВСКИ:

Зар никоме није рекао?

КОНЕСКИ:

Једини коме се поверио био је један његов близак друг из детињства. Овде у Скопљу живи тај његов пријатељ. Још је жив. Ето такав човек је био мој отац. Био је веома омиљен. Имао је пријатеље, блиске, праве другаре. Посећивали су се. Ишли заједно на кафу. Веома често су организовали излете. И нас децу су водили на те излете. Ја могу рећи да сам имао родитеље какве бих пожелело сваком детету.

АНДРЕЕВСКИ:

Мислим да од таквих људи треба учити и данас. Децу ипак треба поштедети од прераног дотицаја са родитељским бригама.

КОНЕСКИ:

На пример, ја нисам знао, све донедавно, да ми је отац, за време Првог светског рата, три године, значи још као дете, као деран, момчић, живео у Вароши. То је одмах до Прилепа. Сад је већ и део Прилепа. Живео је ту код неке наше родбине илегално, пошто су се, из извесних разлога, плашили одмазде, да дете не настрада. Па га послали тамо. Три године је тако живео. И о томе ми никад ништа није рекао. А ја само могу замислити какав је страх он као дете за све то време морао претрпети, пошто је, је ли, знао да може бити гоњен. Читао сам читаву једну причу Томаса Вулфа о томе како отац, који је учествовао у рату, Америчком грађанском рату, и у њему био тешко рањен, свом сину никад ништа о тим догађајима није рекао. А његов син је тек касније из историје схватио да се његов отац борио и истакао у некој борби. Просто свом сину није хтео да пренесе нешто што је тешко, тегобно. И мени се, ето, исто десило са мојим оцем.

АНДРЕЕВСКИ:

Такав чин је за свако поштовање.

КОНЕСКИ:

И ни на који начин нас родитељи нису индоктринирали, ни у политичком, ни у националном смислу. Просто, препустили са нама да сами, спонтано одаберемо свој пут.

АНДРЕЕВСКИ:

Отац је вероватно знао да Вам се приближи...

КОНЕСКИ:

Он је чинио да атмосфера у кући буде невероватно пријатна. Љубав нас деце према њему била је изузетно велика. Имао је дара за приповедање. Имао је дара да исприча анегдоту, да имитира људе.

АНДРЕЕВСКИ:

Сећате ли се нечега шта Вам је причао?

КОНЕСКИ:

Има тога много. Ево, рецимо, дође кући и каже: „Видех Шаћа.” Из не знам ког села. „И питам га – како је, рецимо, Мемед”. „Никако, Орда-не, никако. Тиква пошо – тиква дошо.” – тако, на пример, такве ствари.

АНДРЕЕВСКИ:

Постоје ли у Прилепу и друге породице са презименом Конески, или су то све Ваши?

КОНЕСКИ:

Не. То презиме је у Прилепу често и има и других кућа, које нису ни у каквој вези са нама, а да се исто презивају. Ми смо, како рекох, познати по том нашем имену Љамевци. И у Прилепу има више наших кућа, пошто је то у етапама ишло овако: селидба у Прилеп, па онда даље. Тако да наше родбине има у Скопљу, такође у Београду. Има неких који су отишли и у Америку.

II

(1. и 2. III 1985.)

Полазак у школу. Селидба у Прилеп... Ново друштво... Нови пријатељи... Прва искушења... Повод за писање песама... Школовање у вишој гимназији у Крагујевцу... Прве објављене песме... Почетак занимања за језик... Интересовање за прогресивне и националне теме... Несклоност према политичком прагматизму...

АНДРЕЕВСКИ:

Када сте пошли у школу? Како је тај догађај остао забележен у Вашем сећању?

КОНЕСКИ:

Пошао сам у школу у Небрегову, први разред сам тамо завршио. Уписан сам у школу са шест година, пошто се тада први пут у нашем селу отворила школа. Дотад су деца ишла у Дреновце. Био је потребан одређен број ученика како би се у селу могла отворити посебна школа. И, да би нас било довољно, упишу и мене, шестогодишњака.

АНДРЕЕВСКИ:

Прво је изграђена школа или...

КОНЕСКИ:

Не. Не. Сад у Небрегову постоји школска зграда. А тадашња школа отворена је у просторијама које су припадале цркви. Како је она ограђена, унутра постоји једна приземна просторија, која служи као конак црквени. Ту је и наткривен трем. Када је невреме, људи се тамо склоне, жене дају задушнице. А постоји и још једна ограђена просторија, вероватно предвиђена за још лошије временске услове, за зиму. Та просторија је била предвиђена да буде наша основна школа у Небрегову. У црквеној порти је и гроб мога деде. Било је неколико грובה истакнутијих људи. И сећам се кад је била прва прослава Светог Саве, значи у првом разреду, почастили су нас бомбонама, оним обичним, што их праве прилепске бомбонције. На гробљу су нам давали чиније са шећерлемама, са леблебијама, са чиме год, да се засладимо. А кад сам завршио први разред у Небрегову, у јесен те године, поново негде у време почетка школске године, већ смо се преселили у Прилеп. И надаље сам, све до мале матуре, учио у Прилепу.

АНДРЕЕВСКИ:

Био је само први или и старији разреди?

КОНЕСКИ:

И они који су већ ишли у Дреновце остајали су ту. Сви. И сва одељења у једној просторији.

АНДРЕЕВСКИ:

А ко је био учитељ?

КОНЕСКИ:

Учитељица је била, млада. То јој је било прво запослење. Из Србије. Учитељица из Србије. Милица се звала. Дошла је са својом мајком. Сећам је се. И њене мајке се сећам.

АНДРЕЕВСКИ:

А да ли је на Вас њен говор остављао утисак, пошто је она ипак причала другачије од вас из Небрегова?

КОНЕСКИ:

Сад ми долази да неке речи нисмо разумели. Међутим, ми уопште нисмо правили никакву разлику, није нам долазило до свести да је то, да тако кажем, нешто другачије. У почетку дете о томе не води рачуна. Али, види да су му неке речи смешне. Поклапају се са македонским речима које имају друго значење. Или, рецимо, кад се учи песмица, па по томе како дете одваја речи јасно је да их не разуме. Сећам се како никад нисам знао, нисам успевао да схватим шта значи „мар-ши-ра-ла краља Петра гарда”. Знам кад је био испит у првом разреду, дошао школски надзорник. И он ми постави питање, нешто за сабирање: колико су два кола и три кола. Њему је то можда значило коло, котур. А ја не схватим, збуним се. Нисам знао шта то значи. Помешало ми се са колима. И по тим стварима знам да је морало бити неких...

АНДРЕЕВСКИ:

Нарочито са падежима?!

КОНЕСКИ:

А то тек. Не може ни бити речи да је дете у том добу свесно тих ствари. Ја сам вероватно, доста рано и доста добро научио српски, али не знам у ком тренутку сам савладао те елементе, као што су рецимо падежи. Но, у сваком случају, кад сам већ кренуо у гимназију, значи са десет година, ја сам могао писати на српском доста пристојно.

АНДРЕЕВСКИ:

Вероватно сте више читали.

КОНЕСКИ:

У међувремену, дакле у те три-четири године, ја сам га савладао. У ком тренутку, ја то не знам, у којој мери.

АНДРЕЕВСКИ:

Сећате ли се буквара као Ваше прве књиге?

КОНЕСКИ:

Буквар памтим, таблицу... Сећам се да сам добио награду, књигу, на крају школске године и да ми је то била прва лектира. Те књиге што смо добијали на крају године обично су биле избор народних песама или кратких прича. Код куће сам много волео да их читам бакаДунавки. Просто мислим да сам им досађивао тиме што сам тражио да ме слушају док им читам. Иначе, сећам се још једне ствари, кад смо учили бројеве. Да број два никако нисам могао научити да напишем. Никако. Било ми је тешко. Плакао сам, па ми је отац помагао. На крају смо то решили тако што бих писао један, а доле додавао онај барјачић за двојку.

АНДРЕЕВСКИ:

Компромис – па је двојка мало настрадала. А да ли сте знали да читате пре него што сте пошли у школу? Можда понеко слово?

КОНЕСКИ:

Не, не. Нисам знао, а нису ни други... Сад сам се сетио нечег скроз другог, занимљивијег. Вероватно је то било кад сам имао шест година, кад сам већ пошао у школу. Тад сам први пут видео аутомобил у Небрегову, у време избора. Долазили су, у време кампање, посланички кандидати неким аутомобилом, неким старијим моделом. Дошли би да оставе утисак, па су се – знам – сељаци пели на прагове. Могло је да се стоји од споља, на вратима. И нарочито ме је веселило кад су бацали летке. Пошто смо причали о књигама, сетио сам се и овога, летака, јер се и они штампају. Они су на мене оставили силан утисак. Било их је црвених и зелених, били су сечени на листиће. Након тога, тај мотив ми се дуго јављао у сновима. Сањао бих да нешто чепркам, ту неко буњиште, разбацане књижурина и одједном – ууу! наилазим на те папириће.

АНДРЕЕВСКИ:

А шта је писало на њима?

КОНЕСКИ:

Не сећам се.

АНДРЕЕВСКИ:

А, та предизборна атмосфера...

КОНЕСКИ:

Само памтим да су се возали по сокацима и да су људи трчали за колима као за неким чудом и бацали те летке наоколо.

АНДРЕЕВСКИ:

Када сте већ постали ђак, да ли сте осетили неку промену према породици, другима, према игри? Како су се Ваши другари односили према Вама?

КОНЕСКИ:

Можда сам, као писарско дете, уживао неки привилегован положај. Према мени су се односили веома благонаклоно. Нисам могао себе замислити одвојеног од те средине. Када сам прешао у Прилеп, већ је било другачије. Већ сам био градско дете. Градска и сеоска деца се разликују по томе шта их интересује, шта знају, чиме се играју, које су им игре. Сеоско дете не зна за кликере, не игра пиљака... И низ других игара, обичаја итд. Већ ту се јавља нека разлика.

АНДРЕЕВСКИ:

Које игре сте највише играли на селу?

КОНЕСКИ:

Рецимо, „бишке“. Знате шта је то?

АНДРЕЕВСКИ:

Да, са рупом и нечим, кутијицом или клупком...

КОНЕСКИ:

Нечим, чиме год. Или дрво неко. И штапови. Нека врста примитивног голфа. И челика. То су биле сеоске игре. А веће, када дође неки празник – бацање камена с рамена, скакање у даљ, у вис. То се одржавало наред села. Момци, старији момци су то радили.

АНДРЕЕВСКИ:

А да ли су се неке игре из града примиле на селу? Фудбал, на пример?

КОНЕСКИ:

Фудбал се појавио касније. Мислим отприлике негде пред Други светски рат. А у граду је фудбал био веома популаран.

АНДРЕЕВСКИ:

Зар није било старијих, ученика или студената, који би донели те игре?

КОНЕСКИ:

Не. Није. Први из нашег села је био Методија Соколоски, он је мој брат од стрица. Он је био први који је учио, који је студирао, завршио високу школу. Ја после тога. Осим тога, имали смо два брата која су завршила учитељску школу. Сви из наше фамилије. Други, из неких других фамилија, чак и касније су имали прилику да се школују, а неки да се врате и донесу у село нове обичаје.

АНДРЕЕВСКИ:

Како је дошло до пресељења у Прилеп? Било је речи о потреби или?

КОНЕСКИ:

То не знам, никад нисам питао оца – зашто је решио да се пресели. Мислим да је један од разлога био моје школовање. Углавном, тад се преселио и један од његових најближих другова. Значи, договарали су се. Памтим кад је била деоба. Делила се кућа...

АНДРЕЕВСКИ:

Са ким сте се делили?

КОНЕСКИ:

Са Киrom, посинком, оним што сам га звао Брате. Киrom и мој отац су делили кућу. Знам како су делили ствари. Рецимо, један котао овде, други тамо. Па, на пример – пет кашика овде, пет тамо, па су онда, вероватно, по неком реду делили. Њиве на исти начин. Груписали су их: ова њива са овом, она са оном. Потом је, наравно, мој отац отишао у Прилеп да купи кућу и једног дана, вероватно негде крајем августа, памтим јер је било пред почетак школске године, пошли смо за Прилеп. Ја пре тога никад нисам видео град. Пошли смо негде поподне, док је мало попустила врућина. Оно што смо имали, ствари наше, све то натоварено на нека сеоска кола...

АНДРЕЕВСКИ:

Са коњима?

КОНЕСКИ:

Не са коњима. Пре бих рекао са воловима. И она дрвена, обична кола. Можда су била двоја кола, можда четвора. Не знам. Један омањи караван, је ли. Не једним од кола је био прекривач, све до горе, па су за нас, децу, направили нешто попут лежаја. Троје деце, ја и две сестре.

И ми, пошто је полако падао мрак, тамо легнемо и заспимо, горе, на колима. А кола су ишла, полако се кретала према Прилепу. У једном тренутку ја се пробудим. Осетим да се нешто догодило. Потпуно се разбудим. Гледам људе, кола стоје, људи нешто чаврљају, нешто се баве око кола. Међутим, то је утисак од касније. А први утисак је био ово: изненадно буђење и огромно звездано небо. Једно невероватно изненађење, неочекиван сусрет са тим силним гроздовима звезда. То ни дан-данас не могу да заборавим, никад након тога небо није оставило такав утисак на мене.

АНДРЕЕВСКИ:

Али, ваљда сте и на селу видели такво нешто...

КОНЕСКИ:

Не. Рекао сам Вам већ да смо ми и спавали напољу, па то за мене није била нарочита новост. Новост је била то изненадно буђење. Дете очекује да се нађе у соби, код куће, а одједном је на отвореном, гледа небо августовско, онако богато, ведро, пуно звезда. А звезде – трепере. И тај утисак ми је био први и трајан. После сам схватио да се једна од осовина што од вожње што од терета прегрејала, па су стали да одморе осовине. Била је и нека чесма ту.

АНДРЕЕВСКИ:

А још увек сте били далеко од града... Кажете, има 13 километара до Прилепа. Значи, најмање три сата пешке, а колима још више.

КОНЕСКИ:

Шест сати, шест. У град смо стигли тек ујутру. Разданило се, па смо онда ушли у Прилеп. Ја то Вама не могу описати. Какав је то стрес за мене био. У каквом чуду сам се ја нашао. Намах сам био затечен: куће, неки дугачки сокаци, неки чудни предмети. Све другачије од оног амбијента на који сам до тад био навикнут. Људи се врзају тамо-овамо... Ја сам то као једну велику опасност по себе доживео. Мој сусрет са градом заиста сматрам једним великим искушењем у свом животу. И касније сам путовао у нове средине, никад ми није било лако. Почетак је, чини ми се, био најтежи. Тај први сусрет са градом.

АНДРЕЕВСКИ:

Када је човек најрањивији.

КОНЕСКИ:

Нисам био спреман. И, пођемо у ту кућу где је требало да се уселимо. Све другачије. Двориште – другачије. Првих дана сам био

преплашен као неко живинче. Али, ипак ме је занимало чега све има околу. Прво сам отишао до капије. Вирнем напоље, лево-десно по сокаку, да видим шта има. И поново утекнем унутра. Онда сам се осмелио да одем до првог ћошка, па видим да се те тамо улице рачвају на другу страну, имају раскрснице. Починем да стичем неки појам о топографији. Али, одједном, ја треба да кренем у школу. Мајка ме спрема, води ме до капије. А ја се мислим – како ћу, како ћу? И ту просто бризнем у плач – не, не могу да идем. Почнем да плачем и у том моменту једно дете, у дрвеним сандалама, пролази поред кућа, по том тротоарчићу од калдрме, и каже ми – ја ћу те повести. Испостави се да то дете иде у исти разред и како је то, ни мање ни више, Коце Солунски. (смех) Узе ме за руку...

АНДРЕЕВСКИ:

Душа!

КОНЕСКИ:

Узме ме за руку, одведе у школу и седне са мном у исту клупу. Били смо, да тако кажем, нераздвојни кроз целу основну. Он касније није наставио школовање. Ја сам отишао у гимназију, а он на занат. Али били смо нераздвојни. И ето, срећа да је Коце био ту, па се нисам имао чега плашити.

АНДРЕЕВСКИ:

Да изађете из дворишта и укључите се у тај нови, чудни свет.

КОНЕСКИ:

Да. После сам се у школи, наравно, навикао, истицао сам се као ђак. То ми је помагало. Увек сам био међу најбољима и то ми је доносило неки престиж међу другом децом. А деца као деца, прихватила су ме, уклопио сам се у те њихове игре и остале ствари. И касније је све постало, мање-више, обично и нормално. И тако сам почео упознавати Прилеп све боље и боље, иако морам признати да се ни до дан-данас никад нисам сродио са чаршијом. Увек сам се осећао као човек који јој не припада до краја. А вероватно је исто то и чаршија осећала.

АНДРЕЕВСКИ:

Сад, како да кажем, да ли сте томе кривац Ви или чаршија?

КОНЕСКИ:

Нема ту ничије кривице. То се само десило како се десило. Нисам се ја прилагодио Прилепу у тој мери да постанем један оних који су срођени са чаршијским животом, чаршијским стилем. Ја сам задр-

жао понешто од тог сеоског начина живота. Мислим да се то види и по мени. Ја, на пример, у много чему критикујем чаршијски стил. Одбојан ми је. На пример, не волим чаршијске шале, њихове вицевице итд. Никад ме то није привлачило. А и право да Вам кажем, током тог прилагођавања, које је у Прилепу ишло постепено, требало је савладати један огроман комплекс. Треба дете, најпре, да оде да првог ћошка. Потом, у школу. Школа није била далеко. Па затим, рецимо, на фудбал, да га одведу до игралишта. Па на пијацу. Треба се у живот чаршије укључити.

АНДРЕЕВСКИ:

Дакле, селидба из Небрегова је потрајала.

КОНЕСКИ:

Цело то прилагођавање на град код мене је ишло доста тешко и било је везано за неке моје унутрашње немире. На пример, да Вам приближим, рећи ћу Вам да ми је било страшно тешко отићи на шишање. Много ме је било срамота. Како ја сад да уђем у берберницу? Било је у Прилепу много берберница које су зврјале празне, са једва понеком муштеријом. А ја узем па шетам. Овде да уђем, бојим се, много је фино. Страх ме да онде уђем. Све док на крају нисам наишао на најнеугледнију берберницу у Прилепу. А то ти је била Тутетова берберница, која је касније описана у причи „Љубав”. И та берберница је касније постала окупљалиште у које смо ја и многи други одлазили. Нека врста клуба, прилепског омладинског клуба. Бежећи од финијих места и модернијих бербера, на крају сам стигао до те бербернице, која се још само неким чудом није била урушила. Описујем како је бербер, стари Туте, бријао, како није ни видео добро, него више радио по осећају.

АНДРЕЕВСКИ:

Вероватно Вас је неки осећај водио ка нечему сигурнијем, где не бисте, рецимо, били примљени са неким подсмехом.

КОНЕСКИ:

Сигурно. Плашиш се умеш ли се понашати, умеш ли се представити како треба. И, полазећи од тог осећања, а ја сам доста осетљив, чини ми се, да не будем повређен, ја сам ишао тамо где сам имао највећу гаранцију да је опасност по мене мала. Свако поподне смо се налазили тамо, играли шах. Била је ту једна речица, а поред ње маслине. Имам и једну песму, кад су исекли те маслине...

АНДРЕЕВСКИ:

„Тече река –
Ником жао није
Што општина посече маслине
Изнад воде ћутке наднесене”...

КОНЕСКИ:

Да, да. То је био амбијент. А до тад сам био, да тако кажем, дете навикнуто да буде прво у селу. И ето, дошао неки мали цезар у Рим. (смех) Ко зна одакле, а треба да нађе неко место за себе.

Преведе на српски: Ѓорѓе Геновиќ (Ђорђе Геновић)

Цане Андреевский.

РАЗГОВОРЫ С КОНЕСКИМ

(Матица Македонска, второе издание. Скопье, 2020)

I. (1 и 2.03. 1985)

Воспоминания о раннем детстве...Родители, тетя Вета, бабушка Дунавка. Родное село, родной дом, родной двор. Родословная...19.12.1921 — Благое Лямеский.

Андреевский:

Начнем с «основ». Основа природы любого человека — в его детстве, среде, родителях, близких. Известно, что и в Вашем творчестве это нашло свое отражение. И в поэзии, и в прозе. Помните ли Вы о некоторых мгновениях из самого раннего детства, возможно, на первый взгляд, незначительных: какой-то образ, слово, картина, которые идут из подсознания и предвосхищают первые представления человека о его окружении и о жизни?

Конеский:

У меня есть верный ориентир, когда речь идет о детстве. До своих семи лет я жил в деревне, в селе Небрегово. И я могу взять рамки поместить некоторые сохранившиеся воспоминания. До семи лет в Небрегово, с семи — в Прилепе. Впечатлений, воспоминаний у меня достаточно. Они часто не связаны между собой, но некоторые весьма яркие, и если бы я стал о них рассказывать, получился бы достаточно длинный рассказ...

Андреевский:

Наверное, мы не будем использовать этот материал ни для рассказа, ни для романа. Разговор — несколько другая форма.

Конеский:

Во-первых, до своих семи лет я вообще не могу вспомнить ни одного болезненного для меня события. Можно сказать, что это был абсолютно счастливый период моего детства.

Андреевский:

Мне кажется, что у Фрейда есть высказывание, что счастлив тот человек, который не почувствовал боли или неудовлетворения.

Конеский:

Это имеет отношение к первым годам жизни, потом было по-другому, после переезда в Прилеп. Например, я помню Колядки или Василицы¹. Отец несет меня по селу. Еще не рассвело. Зима. Еще ночь. Горит большой костер. Отец держит меня за руки. Это помню. А и помню, так сказать, и о том, как моя тетя Вета, к которой я был, к слову, больше всего привязан, больше, чем к матери (она в сущности меня и вырастила), везет меня, тоже зимой, к речушке поить коня. Я сижу верхом на коне. Помню, как она разбивает лед, конь пьет воду. Собак помню. У нас были овчарки Мурджо и Шаро. Как сегодня, я их перед собой вижу... Помню пастуха Трайко, овец, коз, волов. То, как возвращались вечером поросята с выпаса и бежали к корыту с помоями.

Андреевский:

Как Вы думаете, сколько Вам было тогда лет?

Конеский:

Ну, это еще в дошкольном возрасте. Не могу сказать, было мне три, четыре или пять лет, тогда как само послушание в школу я очень хорошо помню. В шесть лет я пошел в школу и помню учительницу, букварь, экзамены в конце года, когда приходил школьный инспектор. Вообще из дошкольного возраста у меня есть одно любопытное, немного забавное воспоминание. В селе была свадьба. Подальше от нашего дома. В нашем селе строились двухэтажные дома, первый и второй этаж. И у них, скажем, были такие примитивные балконы. Мы их называли «балканы». И я, взобравшись на «балкан», смотрю, и мне кажется, что сваты входят в дом через чердачное окно. Мне стало так смешно, как же такое может быть. Я только спустя много лет сообразил, что это мне показалось вследствие моей близорукости. Я очень близорукий, это, наверное, я так нафантазировал...

Андреевский:

Может, это все-таки какой-то сон?

Конеский:

Нет. Нет. О сне сейчас расскажу Вам, о своем первом сне. Я спал с бабой Дунавкой и теткой Ветой. И они, женщины, часто обсуждали сны. И однажды, когда мы проснулись, я им заявил, что видел сон. Они

¹ Василицы — обряд, распространенный в части Македонии, приуроченный к дню памяти Св. Василия Великого (14 января по н. ст.), связанный с обливанием водой и пожеланиями благополучия.

меня спрашивают — какой. Я говорю: черный! Черный сон! - На самом деле, я помню, что когда я засыпал, то крепко зажмуровался, и перед глазами появлялись неясные, темные картины, и я решил, чтоэто сон.

Андреевский:

Детям особенно интересно, когда в доме гости. Может, помните гостей, какие-тоэпизоды или...

Конеский:

Во-первых, я должен сказать, что я родился на Святого Николу. это я говорю не случайно, он святой покровитель нашей семьи. Гости были в церкви, а когда вернулись, я уже родился. И тогда началось веселье. - Наш дом был открытым, и всегда было много гостей. Наша семья достаточно известна в том крае. У меня всегда был, так сказать, свой репертуар для гостей. Я ужеэтого репертуара всего не помню, но после мне рассказывали, что одним из номеров было то, что я приглашал к Курачке на свадьбу. Как придут гости, - я их и приглашаю. Был некий Курачка в деревне — пожалуйста, приходите к Курачке на свадьбу.это был мой номер. Мы тоже ходили в гости. У моего отца была двуколка, и он приделал сзади ящик. Нас было трое детей. Я и две сестры, и двое умерло. Братик и сестра, младше меня. Отец и мать впереди на двуколке, а мы сзади в сундучке, и едем из Небрегово в Мажучиште, чаще всего.это село моей матери. А вообще помню свадьбы, сельские. На одной из них я впервые почувствовал действие алкоголя. На одной свадьбе мне дали выпить и я потом почувствовалэто странное состояние.

Андреевский:

Что для Вас было самым интересным на свадьбах? Невеста, например.

Конеский:

Не помню чего-то такого. А я не раз был там деверем, «младший деверь», так называемый. А, вот вспомнил один интересный случай из тех лет. Чтоб потом не забыть. Я думал тогда, что границы мира очерчены кольцом гор вокруг Небрегово. И мы, дети, частенько говорили: вот подняться бы на вершину горы и ткнуть в господу палкой (смеется). Но мы также знали, что за этим горизонтом есть город, потому что наши родители ездили в город на базар и кое-что нам оттуда привозили. И один наш товарищ съездил в город. Он потом рассказывал удивительные вещи. Как я помню, он рассказывал, что там есть какие-то провода, а на проводах сидят воробы и по ним стреляют

из рогаток (смеется). Все это было для нас непонятно. Ни о чем таком мы и представления не имели. Ни о проводах, ни о рогатках. И вот однажды мы решили пойти всей компанией, пять-шесть мальчишек, в город. И отправились. Дошли до Сивеца. Сейчас там мрамор добывают. Там уже, когда дойдешь до Сивеца, переходишь на прилепскую сторону. Идем. Никому не сказали. Самовольно отправились. Дошли до Сивеца. Там нас заметил наш пастух Трайко и спрашивает: «Куда вы, ребята?» - «В город», - отвечаем, не останавливаясь. А тот нам говорит: «Ээй, смотрите, вон там волк» (смеется). «Присел на задние лапы и вас поджидает». И только мы это услышали — бегом назад. Всякое желание увидеть город пропало. Вообще, моя первая встреча с городом была для меня, так сказать, большим и сильным потрясением.

Андреевский:

А сейчас Вы бываете в Небрегово?

Конеский:

Очень редко. Последний раз я был там несколько лет назад, когда сделали дорогу до Небрегово, асфальтированную. Связывает село с Прилепом. Я был в Комитете, отвечавшем за строительство дороги. Тогда состоялось торжественное открытие дороги в соседнем селе Дупьянчени. И мы заехали в Небрегово. Это было последний раз.

Андреевский:

Вы помните, как раньше выглядело Небрегово? Наверное, что-то изменилось?

Конеский:

Перемены небольшие, если говорить о том, как выглядели дома, постройки, хотя жизнь очень изменилась. Наше село долго оставалось на отшибе, без хорошего сообщения с миром, так что люди больше думали, чтобы уехать, а не строить.

Андреевский:

Не было условий для жизни, для хозяйствования? Село считалось перспективным или ...

Конеский:

Село расположено под горой. Землица хорошо родит. Есть источник, что служит для полива некоторых участков поля. Есть огороды. И все-таки у нашего села не было тех возможностей, как у сел, расположенных у дороги или недалеко от города. Некоторые села между Прилепом и Битолой, которые до войны жили гораздо хуже нашего

села, сегодня выглядят гораздо лучше. Наше село застыло. В нем около сорока дворов, как и было, когда я был ребенком. Это значит, что добрая часть жителей постоянно уезжает. А и мало что делалось. Но изменения в жизни огромные. Если говорить об интерьере, мебели, разных приборах, радио, телевизорах и т. д. И если говорить о том, как живет молодежь, их компаниях, развлечениях, танцах. Плюс спорт. Все этого не было, когда я был маленьким.

Андреевский:

В основном, занимались земледелием?

Конеский:

Земледелие, огороды, табак, немного скотоводство. Над селом — гора Мукос, она часть Бабуны. Там хорошие пастбища. Есть лес.

Андреевский:

Ваша семья всеэтим занималась, как любая крестьянская семья?

Конеский:

Да, всем, всем. Только отец мой был писарем в Управе. А вся семья работала на земле. Мать постоянно, всю жизнь.

Андреевский:

У Вашего отца было какое-то образование, чтобы там работать?

Конеский:

Ну, он закончил один-два класса какого-то сельскохозяйственного училища перед Первой мировой войной, и его взяли делопроизводителем Управы. Такэто называлось. После, когда мы переселились в Прилеп, он сменил работу. Какое-то время был и без работы. Это были годы кризиса.

Андреевский:

Может, он был мельником, как в рассказе...

Конеский:

Был, был. Объединился с кем-то, чтобы торговать, но у них не вышло. И в годы кризиса в Прилепе нам тяжело приходилось. В основном выживали тогда земледелием. Зарплата у моего отца всегда была маленькая. Помню, что в Прилепе его зарплата была около шестисот динаров, и то, что мы сажали табак, помогало нам получить дополнительные средства на жазнь. У нас поле было...

Андреевский:

И семья сама, в основном, на земле работала.

Конеский:

Сама. Сами работали. Иногда только во время жатвы привлекалась помощь, на взаимной основе, какэто на селе принято. Или на какое-то время приходили бедняки из других сел. И скот держали.

Андреевский:

Деревенский ребенок очень близко воспринимает домашних животных.

Конеский:

Я уже говорил о собаках. Больше всего я дружил с псом Шаро. Очень его любил. Мурджо мне казался не таким дружелюбным. Держался на дистанции. Он был крупный и не очень поворотливый. А Шаро был умный пес и ко мне ласкался... Мы и пчел держали. Во дворе пасека была.это я вспомнил, потому что меня несколько раз кусали пчелы, ведь я бегал босиком, а они по земле ползали, по мощеной дорожке перед домом, мой визг часто раздавался поэтому. Но помню, что роение пчел было очень интересно. Бабка и отец были великие мастера собирать пчел. Когда роился улей, пчелы ползали по их спинам и рукам. Их не кусали. Во дворе росла маслина, и там обычно рой собирался. Если помните, у меня есть стихотворение «Пасечник», где эту картину описываю.

Андреевский:

Я помнюэто стихотворение из Вашего сборника «Вышивальщица».

Конеский:

«Как подумаю, что я мог бы стать пасечником», - там описывается рой,эти крики «мат, мат, матица», как дым курится, - все ловят рой, севший на маслину.

Андреевский:

И вотэто впечатление детства потом отразилось в стихотворении. А были ли какие-то места в вашем селе, куда Вам особенно нравилось бегать?

Конеский:

Ну, был Чаир. Поляна.это у самого села. В центре села церковь, а потом начинался Чаир.это место, где дети собирались, играли. Мне всегда было интересно ходить на Источник. Иногда я ходил вместе с пастушками, понятно. Мы буйволов пасли. Есть одно место, его называли Поильня.это помню, потому что однажды я там увидел змею, как она ползла через тропинку. Я почувствовал, что меня буд-

то загипнотизировало это движение змеи, как будто оно оказывает какое-то странное действие на меня. Поэтому и запомнил. Я просто застыл на месте.

Андреевский:

Такие названия остаются в памяти, как что-то волшебное.

Конеский:

Да, есть, скажем — Чашка, Груши, Источник, Тополек, Влашские загоны, мы их произносили Лашские загоды; одно слово так и осталось для меня непонятным — Тарая. Я хотел его объяснить, но до сих пор не знаю его этимологию. Сурун — так называлась невысокая гора, Волчий дол, Мукоc (Скользкая) и т. д.

Андреевский:

А как для Вас звучали названия еще незнакомых городов?

Конеский:

Я слышал о Прилепе и Битоле, этим ограничивался мой круг в раннем детстве. Потом я понял, что мои родственники, предки, ходили на заработки и в Белград, и в Америку ездили. Для меня в детстве существовало само понятие *город*, без конкретного названия, но это был, прежде всего, Прилеп. А о Битоле говорилось главным образом потому, что мы ездили к Десоецу. Так вот, моя тетка Вета была вдовой. Ее муж, старший брат моего отца не вернулся с войны. Он где-то в Албании погиб. Но все еще верили, что он жив. Я, тогда еще дошкольник, разделял эти общие надежды, что где-то найдется этот человек, так что мы ездили, спрашивали, уэтих... В Битоле был один ясновидящий. Его как раз звали Десоец. Как сегодня Ванга из Петрича. К нему ездили спрашивать. А так тетка была вдовой, она брала меня с собой, еще до того, как я уехал в Прилеп. Она на самом деле больше всех за мной смотрела. Я чаще всего был с ней. У родителей были свои заботы, а я больше всех был привязан именно к ней.

Андреевский:

А свои дети у нее были?

Конеский:

Не было. У нее был приемный ребенок, я звал его Брат, он был старше меня. После того, как мы уехали в Прилеп, мы с ним разделили имущество, пополам. Половина ему, половина — нам. Часть нашей семьи осталась в Небрегово. Сейчас они переехали в Прилеп,

не так давно. А тетка Вета — та самая старушка, о которой у меня есть стихотворение:

Старушка, прощай, ты одна меня

Всю жизнь всю жизнь ребенком считала

О ее смерти. Это. Из первых моих стихов. После ее смерти написано.

Андреевский:

А узнали что-то о Вашем дяде?

Конеский:

Нет. Он погиб в Албании как солдат сербской армии, мобилизованный в четырнадцатом году, при отступлении где-то в Албании.

Андреевский:

Ваша тетка Вета больше не выходила замуж?

Конеский:

Нет. Только вот ребенка усыновила. это мой брат Киро, он, наверное, был усыновлен еще до моего рождения. Я помню, что он всегда был в нашем доме. А она была для меня, так сказать, больше, чем мать. Как и баба Дунавка.

Андреевский:

Бабушка по отцу?

Конеский:

По отцу. А с теткой связано сильное потрясение из моего детства. Тогда я уже жил в Прилепе и на лето приезжал в деревню. На два месяца. Столько длились каникулы. И однажды летом с поля возвратилась тетка Вета, вся дрожжа. От лихорадки, от малярии. Так сильно разболелась, что меня не узнала. это было страшным потрясением. Смотрит и не узнает. Я ее зову, а она ничего не отвечает. Для меня это было, действительно, тяжелым переживанием. это уже такие впечатления, когда детство перестает быть только источником счастья.

Андреевский:

А Вы интересовались своими далекими предками, искали свои корни...Пытались ли составить свое родословное дерево?

Конеский:

Сейчас расскажу. это я знаю от бабы Дунавки. Мы помним, если вернуться в прошлое, пять поколений. Первым, кто переселился в Небрегово из окрестностей Дебара, - Ристо. У Ристо был сын Гёрге. У Гёрге было три сына: Соколе, Коне и Йонче. Коне — это мой дед. У Коне был сын Крсте. Он погиб. И Ордан. это мой отец. Не знаю,

сколько дочерей. Может, десяток. У меня везде в Прилепе и окрестностях были тетки. Много девочек рождалось. Приятно, представляете, и для моей бабы Дунавки, и для деда Конезто был второй брак. Она привела с собой детей от первого брака и у него свои были, и еще родились. Вообще, наша семья известна под именем Лямевцы. Очень интересно...Я сейчас, когда нужно было оформлять новый паспорт, года три-четыре назад, когда нужно было удостовериться, как я записан в церковной книге, получил справку, что я там значусь как Благое Лямеский. Точно по македонской форме. Благое Лямески.

Андреевский:

Это, значит, в 1921 году.

Конеский:

Да. Поп Матрак меня так записал. А я и сам немного интересовался. Во-первых, обэтой фамилии — откуда Лямеский? Можно ли установить, откуда мы точно пришли. У меня есть одно предположение, я думаю, что, скорее всего, мы пришли из Лазарополе. Почему, яэто предполагаю? Прозвище Лямевцы —это прозвище Лазаропольцев. Лазаропольцев называют Лямевцы. Во-вторых, у нас один святой покровитель. Святой Николай — святой покровитель в Лазарополе. И третье, в нашем селе был чифлик (земли) монастыря Святого Иоанна Бигорского. Аэто был некий путь переселения людей из Мияцкого края в наше село. Значит, был такой канал.

Андреевский:

В Ваших «Проложный житиях», есть одна личность, кто Вам не родственник, поп Спиро, что приходил из Св. Иона Бигорского в Ваше село.

Конеский:

Да, приходилэтот поп Спиро. Я очень хорошо его помню. Он каждое лето приходил, во время жатвы, из Бигорского монастыря. И присмотреть за монастырской собственностью и собрать от крестоян пожертвования для монастыря.

Андреевский:

Извините, я Вас прервал. Вы рассказывали о Вашей фамилии.

Конеский:

Я думаю, что мы переселились из Лазарополе и что за нами с тех пор закрепилось прозвище Ляме, Лямевцы, Лямески.это настолько известно, что и сегодня в Прилепе есть улица Братьев Лямеских.это

два моих двоюродных брата, погибших на войне в партизанах. Один погиб на Мукосе. Тот известный случай, когда партизанский отряд был уничтожен в сорок втором году на Мукосе во главе с командиром Борко Левата. Это — в основе сюжета моей «Солнечной колонны». А второй погиб, Атанас, первого звали Цане. Атанас погиб на Песьем пригорке (Песја Брдце) после первого освобождения Прилепа, через несколько дней. Их фамилия была Соколки. А поскольку известно, что прозвище Лямевцы связано с нашей семьей, то и улица носит имя Братьев Лямеских. Вообще, мы делимся по нашим дедам: Конеский — по Коне, Соколки — по Соколе и Йованоский — по Йонче. Сейчас существуют тризти ветви.

Андреевский:

Наверное, были и другие семьи, что переселились из Западной Македонии в Прилеп. Я знаю, что Гёре Напеский оттуда...

Конеский:

Было много семей. Чашуле — из Тресонче, Кепеский — точно из Тресонче. Крум Тошев — и он из Дебарского края. Вэтой нашей семейной хронике есть и конкретный след от нашего предка Ристе. Он, уже старым, когда у него уже росли внуки Коне, Соколе и Йонче, захотел что-нибудь оставить им на память. И что он сделал? Выдолбил из камня три корыта для свиней. Яэто корыто в нашем доме, у Конеских, помню, как сейчас. Где оно стояло, как из него свиньи ели. А бабушка моя рассказывала мне, что такие же корытца были и у Соколки, и у Йончевских. Значит, у каждой из трех ветвей по такому воспоминанию.

Андреевский:

Наверное, у него были умелые руки...

Конеский:

Может быть, в нем была и творческая искра, но (смеется) он реализовался в области прикладного искусства, чтобы пригодилось то, что он сделает.

Андреевский:

В одном из стихотворений Вы говорите:

Под белой известкой дней
пробивается к нам -
далекая ночь из детства.

Из корытца деда Ристо исходит проблеск света. А возвращение человека назад, в детство, в прошлое может быть, действительно, представляет собой некую «Далекую ночь». Важны воспоминания старших, они передаются следующим поколениям. Вы упомянули бабу Дунавку и сказали, что благодаря ее рассказам в Вас пробудился интерес к литературе, что, на самом деле она подпитывала Вашу фантазию.

Конеский:

Она была очень интересная женщина. Скромная, трудолюбивая, самоотверженная, много пережившая. И у нее был талант рассказщицы и исполнительницы народных песен. Она не пела, так как была уже старой. А и столько ведь горя видела. Но она мне исполняла песни народным речитативом. Македонские народные песни и легенды я первый раз услышал от нее, и то, как она их рассказывала, оставило сильное впечатление. Например, легенды о Марко Королевиче я знаю от нее. Потом уже и читал их...

Андреевский:

Она была неграмотной?

Конеский:

Была. Я от нее знаю нашу семейную хронику. Отец мне не рассказывал о прошлом. Думаю, может, и специально. Чтобы не передавать какие-то воспоминания, возможно, тяжелые, новому поколению. Между тем, женщины обычно, как бы хранительницы семейной традиции, передают ее. В моем случае это была бабка Дунавка. Сейчас, чтобы Вы получили о ней представление, я расскажу Вам историю одной вещи из нашего дома, которой она пользовалась. Это была пряслица, самая простая, из камня сделанная. Бабка мне рассказывала, что когда пришла сербская армия в двенадцатом году, албанское село Десово, что в нескольких километрах от нашего села и где убили несколько сербских солдат, было отдано на разграбление. И тогда все окрестные села бросились грабить Десово. Побежала и моя бабка поживиться. И, говорит, прибежала я в село, вошла в один дом. Никого. Хлеб замешан, подходит, люди убежали, а его оставили. И, говорит, увидела я этот хлеб, грех, думаю, делаем, и ничего не смогла взять. Взяла лишь эту пряслицу. Так вот она поживилась чужим добром. Пряслица была у нас. Я ее помню, эту пряслицу. А интересно, что в другой раз, шестого апреля, когда началась война и когда в Прилепе тоже грабили государственные склады....

Андреевский:

И у нас в Кратово так же было....

Конеский:

Мы жили недалеко от Соколань.это были склады. И там был большой грабеж. Мы в нем не участвовали, хотя и жили поблизости, всего два-три двора от Соколань. Но бабка Дунавка не стерпела. Где-то ближе к вечеру, когда вся кутерьма уже закончилась, она все-таки тоже туда собралась. Вскоре возвращается — скамейку из Соколань тащит (смеется).эта скамейка оставалась у нас всю войну. Очень умная была моя бабка. Прожила долго. Девяносто с лишним лет. Рассказчица была. С душой исполняла. Когда народные песни исполняла, часто и заплакать могла, расчувствоваться.

Андреевский:

Ее мужа, Вашего дела, его не помните?

Конеский:

Не помню его. От нее знаю о том случае с моим дедом, о котором есть в «Житиях». Когда он отдал свои опинцы, ожидая смерти. Она мне обэтом рассказывала. Мой дед думал, что его расстреляют в тюрьме, и отдал ей свои опинцы, чтобы зря не пропадали, чтобы дети носили. Но он тогда не пострадал, потому что, случайно, сменился областной глава. Как раз в то время. Областным главой стал Йордан Тренков, известный как «верховист», он историком был. Должен Вам сказать, что он преподавал историю Димитру Митреву в Трговиште. А Йордан Тренков, будучи человеком, причастным к революционной работе, и в нашем доме останавливался. И первое, что он сделал, когда стал областным начальником, он пошел в тюрьму посмотреть на тех, кто арестован. И там видит — и «что ты Конес, тут делаешь», говорит. Тот — так мол и так. - Деда арестовали из-за того, что он воспротивился какой-то реквизиции. И тот его выпустил. Но дед потом умер достаточно молодым, может, лет в пятьдесят.это было во время первой войны, а дед мой умер году в девятнадцатом, до того, как женился мой отец, и до того, естественно, как я родился. Он возвращался с базара из Прилепа...Бабка считала, чтоэто потому, что он сболтнул, зачем, мол, обновляют церквушку в соседнем селе Дреновцы. «Ну вот, сообразили именно сейчас монастырь строить!» Попенял так, пришел домой и умер. Инфаркт получил. Он был грамотный. Его хотели сделать попом в деревне, но он не согласился.

Андреевский:

Бабка прожила до...

Конеский:

До пятидесятого с чем-то. Очень интересно...Ей было девяности с лишним, и она однажды почувствовала, что конец близок. И передала, чтобы я приехал в Прилеп. Я приехал, а она уже слегла. Так, могла недолго посидеть, и уже думала, что все, конец, осталось день-два. И дает мне последние наставления: так делай, поступайэдак. Я уже ее тех советов не помню. А было бы неплохо их помнить. Что меня удивило, такэто ее самообладание, спокойствие и желание быть полезной до последнего момента, помочь, чем можешь, поделиться. Однако, поправи- лась бабка (смеется). Но потом, спустя несколько месяцев умерла.

Андреевский:

Получается, что наши предки намного спокойнее относились к смерти, особенно те, кто жил долго. Они умели быть щедрыми, думать не только о себе, самым важным для них было счастье потомства. Поэтому и смерть встречали более смиренно.

Конеский:

Знаете, меня всегда удивляло, что интеллигенты восьмидесяти с лишним лет ходят по конгрессам, разным конференциям. Вмешиваются в дела, что имеютэфемерное значение, чувствуют потребность быть в центре внимания. Тогда, вспоминая такие примеры, как бабка Дунавка, я думал, что вэтих интеллектуалах меньше философской глубины, чем в людях из народа. Потом я нашел объяснение такого поведения крупных ученых. По сути,это один из способов избегать мыслей о смерти. Аэто говорит о том, что они менее готовы к ней внутренне, психологически, чтобы принять ее.

Андреевский:

И Ваша тетка Вета, она умела рассказывать?

Конеский:

Она была очень простосердечной женщиной. Не выделялась какими-то особыми способностями, вроде рассказчицы и т. д. Самоотверженная, трудолюбивая. С большой любовью ко мне относилась. Ее сын Кирилл рос у нас как член семьи, не делалось никакой разницы.

Андреевский:

Насколько он был старше Вас?

Конеский:

Думаю, что достаточно старше, лет с десять, может, и больше. Наша семья была такой, перемешанной. Были дети от первых браков деда Коне и бабки Дунавки, потом еще родились. Но все жили как одна, действительно, гармоничная семья. Вообще не делалось различий в том, какой ребенок откуда взялся. Мои воспоминания наполнены теплом к тетке Вете. Я с благодарностью вспоминаю ее образ, как будто вчера ее видел. Она была незаметной, никогда не говорила громким голосом, в котором бы звучало желание что-то приказать, в чем-то выделиться. Она занимала в семье скромное место и его держалась. Она и моя бабушка вместе спали и я с ними в одной из нижних комнат, где стелили на земле, какэто обычно делается в деревне, и я между ними.

Андреевский:

На циновке?

Конеский:

Да, да. Вероятно,это она меня носила заговаривать, когда я болел. К ворожеям. Я помнюэти сцены из жизни деревни.эти заклинания.

Андреевский:

Помните ли какие-то слова из тех ритуалов?

Конеский:

Лучше всего я помню, как ворожеи «зевали».это, вероятно. было у них способом пробудить фантазию (смеется). Берется какая-то плошка, в нее наливают воду, бросают какие-то травы и ворожея начинает широко открывать рот и впадает как бы в транс, произносит какие-то слова, которые я уже не вспомню.

Андреевский:

До сих пор Ваши воспоминания вели Вас к родному дому. Я уверен, что Вы хорошо помните все подробности, связанные с тем, как Ваш дом выглядел, и двор и все, что там было. Ну вот Вы как будто снова стоите перед воротами.

Конеский:

Да. да. Дома были окружены забором. Был двор. Между соседними дворами сделаны калитки. Впрочем, соседние дома принадлежали нашим родственникам. С одной стороны — Соколевцы, с другой — Йончевцы. Если войти во двор, то дом расположен справа от ворот. Он двухэтажный. Есть первыйэтаж и второй. Крыша спускается так, что ее край со стороны улицы ниже, кажется низкой. Но со стороны

двораэто дом с деревянным балконом. Слева — загон для овец и коз. Потом идут амбары. Затем простирается гумно, до конца двора. В одном углу мусорный ящик, справа - сарай и хлев. Тут волов держим. Справа и стога стоят. В конце двора находится колодец.это первый колодец, выкопанный в нашем селе. Мой отец его выкопал. В нашем селе есть источник. Источник находится далековато, и летом в нем всегда не хватало воды. Зимой, весной и осенью вода текла, а летом пересыхала. С реки летом воду на полив брали. Моему отцу первому пришла мысль выкопать колодец. Старики не верили, что у него получится. Однако, у него получилось найти воду.

Андреевский:

Глубокий колодец?

Конеский:

Да, прилично глубокий, глубокий колодец, хорошо сделан.

Андреевский:

И сейчас в нем вода есть?

Конеский:

Да, всегда. И потом все отцу были благодарны, так как из многих домов приходили набрать воды. Потом и другие выкопали. А еще была маслина, тоже во дворе. Большая маслина.это то самое дерево, на котором ловили пчелиный рой. Перед самым домом дорожка, выложенная камнем и еще одно дерево.это привой. Привитая груша. У самого дома справа улей. Я уже рассказывал о пчелах. Входим в дом. Сначала крыльцо. Только утоптанная земля, пол досками не покрыт, ничем вообще. Справа и слева по комнате. Дальше тоже внизу можно пройти во следующую часть. Справа так называемая «дома».это на самом деле очаг. Здесь сосредоточена жизнь днем. Здесь обедают и ужинают. А слева поильня, ясли. Когда кони вечером возвращаются, они знают, куда идти. Волаы идут в хлев, а кони входят в дом и идут к яслям, к поильне. Отсюда идем наверх. Здесь широкое помещение. Оно уже покрыто грубо струганными досками и две комнаты. Одна справа, другая слева, и из помещения которое условно можно назвать зал, есть выход на балкон. Вот так приблизительно выглядит план дома.

Андреевский:

Дом и сейчас стоит?

Конеский:

Стоит, стоит. Как он сейчас выглядит, не знаю.

Андреевский:

В нем кто-то живет?

Конеский:

Нет, продан. Кажется, я последний раз году в пятьдесят седьмом бывал в этом доме. А потом, когда заезжал два-три раза в Небрегово, мне стало грустно, не захотелось взглянуть. Не хотелось портить тот образ из детства, так как дом перешел в чужую собственность, а тех людей я не знал.

Андреевский:

Абсолютно понятно. Впервые встречаю, что помещение, где находится очаг, у вас называлось «дома». Наверное, весь дом — это «дома»?

Конеский:

Да, но это ее центр. это «дома». Значит, тут находится очаг, плита, над ним дымоход, из него дым идет прямо в трубу. На цепях котел над очагом. Есть углубления для солонки, ложек и так далее.

Андреевский:

Есть и гвозди...

Конеский:

И гвозди есть. Да. И так далее. Я спал внизу, в комнате справа, с бабой Дунавкой и теткой Ветой. Остальные - в других...Наверху отец с матерью спали, над нами справа.

Андреевский:

Были ли комната, которую держали для гостей?

Конеский:

Да. Вроде, наверху левая. Была. Да и в той комнате, где спали отец с матерью, и в ней стелили для гостей.

Андреевский:

Ваш двор мне кажется очень широким.

Конеский:

Летом мы часто спали во дворе, во время молотьбы. Днем молотили. Вечером расстилали солому, тут рядом с грушей, и постилали рогожи, одеяла, подушки, наполненные соломой. это было для меня огромным наслаждением, спать во дворе, смотреть на звездное небо, иногда видеть, как падают звезды, проносятся метеоры и все в этом роде. Все э меня волновало. Издалека слышно, как квакают лягушки, эти звуки ночи, собаки лают, все было интересно...

Андреевский:

Темень, свет луны...

Конеский:

Темень, запах соломы.

Андреевский:

Вы с вашими лошадьми молотили?

Конеский:

Нашими. И работали, кроме отца. Старались. Спешили, молотили, веяли, после жито собирали, зерна от плевелы отделяли, копны метали. Все это делалось летними днями.

Андреевский:

Солому во дворе оставляли, на сеновал не носили...

Конеский:

Да, часть — в стогах, стоги метали. Я это помню по тому, что накануне Рождества мы там воробьев ловили. Ставились силки из конского волоса, внутрь заходит воробей, ищет зернышки, и его ловят... А обычай был на Рождество разговляться воробышком, воробыным мясом. Это какой-то старый обычай, перед ломом ловили воробьев глиняными горшками, привязывают к горшку нитку, дергают за нее и ловушка захлопывается. Я а одном стихотворении об этом рассказываю. Ах, вспомнил еще один обычай. По селу, бывало, носили волков убитых те, кто убил волка. Шкуру набьют, насадят на палку и ходят от дома к дому, собирают дары. Я пару раз видел такие сцены, когда был на селе. Тогда собаки особенно беспокоятся, волка чуют. Собаки брешут, а эти несут чучело и собирают муку, яйца, кто что даст. Конца края нет, только начни вспоминать (смеется). Целую книгу написать про это можно.

Андреевский:

А стоило бы. Об этом отношении к жизни, которое уже утрачивается, об обычаях, ритуалах...Когда мы говорили о семье, о детях, Вы сказали, что у Вас было и две сестрички, младше Вас.

Конеский:

Да, я самый старший. После меня было еще две сестры. Они и сейчас живы, Нада и Милица. Еще когда мы жили в деревне, родился еще один братик, Рампе, я его не помню.

Андреевский:

До Вас?

Конеский:

Нет, после меня. И этот ребенок умер еще совсем маленьким. Потом родилась сестра Ружа, кажется, в Прилепе. Я был к ней очень привязан, очень любил ее. Это...

Андреевский:

Это описано в рассказе «Прощеное воскресенье»?

Конеский:

Да. Это то самое событие. Ей было года два-три, когда она умерла. Была одна ее фотография, но потерялась. В Прилепе сделанная, на ступенях нашего дома. На ней нас детей еще четверо. Значит, я и три сестры. Самая младшая Ружа. Та, что умерла.

Андреевский:

А почему Вас окрестили Благое? Ведь Благовещение весной, а Вы родились в декабре. Может быть, кого-то из Ваших предков так звали?

Конеский:

Не было повода, не было. Мои крестные или как мы говорим кумовья, из Горно Село. Это село недалеко от нашего, расположено под горой Златоврв. Думаю, что это имя стало тогда таким модным. Многих, как я заметил, крещеных тогда, часто так называли. До того оно очень редко встречалось. Настало такое время, что и теперь бывает, появляются какие-то имена популярные, модные. Я это так могу объяснить. А так, не было причины.

Андреевский:

А как Вы относились к родителям? Они ведь две личности, которые однажды встретились, а до этого у каждого из них была своя жизнь. Хотя в Вашем восприятии, это, естественно, не так. У Вас несколько другое отношение. Как Вы их воспринимали?

Конеский:

Я по-разному относился к матери и отцу. Мать моя, как любая мать, была строже и часто требовала от нас то, что могло нам, детям, и не нравится. Это ее задача. Она не могла поступать по-другому. Она была исключительно самоотверженной, очень трудолюбивой, высоких человеческих качеств. И чем больше проходило лет, тем больше я это ценил, а сейчас еще больше ценю. А отца я просто любил, очень сильно. Он был очень добрый человек, красивый. Красивый и внешне. И спокойный. Вообще не умел сердиться. В нашем доме не было случая, чтобы били детей. Отец мой был человеком высочайших

моральных качеств. Он, например, не допускал, чтобы мы знали, как ему приходилось трудно. А у него были в жизни тяжелые моменты, ведь ему нужно было содержать семью. Он и без работы оставался. Никогда свои заботы и боль не показывал. Не давал детям их ощутить. Я ничего такого не помню. Расскажу Вам один потрясающий случай с ним в конце его жизни. Мы не знали, что у него рак. Я должен был ехать в Америку. Он меня в этот путь проводил. Мы попрощались. Я не знал, насколько он болен. И через пятнадцать дней, я тогда был еще в Норвегии, пришло известие, что он умер во время операции. Мы не знали, какие боли он терпел все это время.

Андреевский:

Неужели он никому не сказал?

Конеский:

Единственный, кому он доверился, — его близкий друг, друг детства. Он здесь, в Скопье живет, этот друг. Жив еще. Вот такой человек был мой отец. Все его очень любили. Были у него приятели, близкие друзья. Ходили друг к другу в гости. Встречались за чашечкой кофе. Частенько ездили за город. И нас, детей, с собой брали. Я могу сказать, что у меня были такие родители, которых только можно пожелать детям.

Андреевский:

Думаю, что у таких людей и сейчас нужно учиться. Детей все-таки нужно оберегать от слишком раннего знакомства с некоторыми проблемами родителей.

Конеский:

Я, например, не знал, практически до недавнего времени, что мой отец во время Первой мировой войны, три года, значит, еще почти ребенком, отроком, так сказать, жил в Вароше. Недалеко от Прилепа. Сейчас это район Прилепа. Жил, скрываясь, у каких-то родственников, потому что семья боялась, по известным причинам, мести, чтобы не пострадал ребенок. Его туда отослали. Три года он так жил. Но об этом я не от него услышал. Могу себе представить, какой страх этот ребенок должен был за все это время испытывать, если бы знал, что его могут разыскивать. Я читал один рассказ Томаса Вульфа о том, как отец, который воевал, участвовал в гражданской войне в Америке и был тяжело ранен, своему сыну ни слова об этих событиях не рассказывал. И его сын, впоследствии, заинтересовавшись историей, понял, что его отец был участником тех событий и отличился в бою. Отец

просто не хотел перекладывать на сына ничего тяжелого и страшного. И со мной в случае с отцом так же случилось...

Андреевский:

Этот поступок заслуживает всяческого уважения.

Конеский:

И наши родители не оказывали на нас никакого давления, ни в национальном плане, ни в религиозном. Они просто давали нам возможность выбрать свой путь самим.

Андреевский:

Отец, наверное, умел найти к Вам подход...

Конеский:

Он создавал дома невероятно приятную атмосферу. Наша любовь, любовь к нему детей была очень сильной. У него был дар рассказчика. Талант рассказывать разные интересные случаи и имитировать людей.

Андреевский:

Вы помните какие-то из его историй?

Конеский:

Много было разных... Вот, например, возвращается: «Я видел Шако». Не помню из какого села. «Я спросил его, - как, к примеру, Мемед». «Плохо, Ордан, плохо. Видит око да зуб неймет», - так вот.

Андреевский:

Есть ли в Прилепе другие семьи по фамилии Конеский или это Ваша родня?

Конеский:

Нет. Эта фамилия часто встречается в Прилепе, есть и другие семьи, не наши родственники, что носят такую же фамилию. Нас, как я уже говорил, знали по прозвищу Лямеvцы. В Прилепе много наших родственников, а этапы были такие: переезд сначала в Прилеп, потом дальше. Так что ветви нашей семьи сейчас живут в Скопье и в Белграде. И в Америку кто-то уехал.

II.

(1 и 2.03. 1985)

Андреевский:

Когда Вы пошли в школу? Как Вы запомнили этот момент своей жизни?

Конеский:

Я начал учиться в Небрегово и первый класс там окончил. Меня записали в школу в шесть лет, причиной чему было открытие первой начальной школы в нашем селе. До тех пор дети ходили в Дреновцы. Нужно было какое-то число учеников, чтобы можно было открыть в селе школу. И чтобы набралось количество, меня включили в список, в шесть лет.

Андреевский:

Школьное здание уже было построено или...

Конеский:

Нет, нет. Сейчас в Небрегово есть здание школы. Тогда школу открыли в помещении, которое принадлежало церкви. Эти здания строили так, что внизу было большое помещение, которое использовалось для жилья. Там крыльцо с навесом. Когда непогода, под ним можно укрыться. Есть и другое помещение, наверное, для совсем плохой погоды предназначенное, для зимы. Это помещение и было приспособлено для нашей начальной школы в Небрегово. В церковной ограде находится могила моего деда. Несколько могил особо уважаемых людей. Помню, как было первое празднование дня Святого Саввы, когда я был в первом классе, и нас угощали конфетками, самыми простыми, сделанными в прилепских лавках. У могил ставились миски с леблебией, всякой всячиной, и мы там угощались. А когда я закончил первый класс в Небрегово, осенью того года или в начале учебного года, мы уже переехали в Прилеп. И дальше я учился в Прилепе до седьмого класса.

Андреевский:

Только первый класс набрали или вместе сидели и те, кто был из следующих классов?

Конеский:

И те, кто учился в Дреновцах, остались здесь. Все. И все классы в одном помещении.

Андреевский:

А учителем кто был?

Конеский:

Была учительница, молодая. Она только начала работать. Учительница из Сербии. Милицей звали. Она с матерью приехала. Я ее помню. И мать ее тоже помню.

Андреевский:

Вам не показалось странным то, как она говорила, ведь все-таки она говорила не так, как у Вас в Небрегово?

Конеский:

Помню, что какие-то слова мы не понимали. В то же время мы вообще не делали различий, нам не приходило в голову, что это, скажем, нечто другое. Во-первых, ребенок об этом не думает. Но видит, что отдельные слова кажутся смешными. Звучат как македонские слова, которые имеют иное значение. Или, например, когда надо учить стишок, очевидно, что ребенок делит слова так, что становится ясно, что он их не понимает. Помню, что я никак не мог понять, что значит «мар-ши-ра-ла короля Петра гвардия». Когда был экзамен за первый класс, приходил школьный инспектор. И он мне поставил вопрос на сложение: сколько будет два кола и три кола. Он, наверное, имел в виду палки. Я не понял и растерялся. Не понял, о чем он спрашивает. Перепутал с колесами. И такие вещи показывают, что должны были быть какие-то...

Андреевский:

Особенно, когда речь шла о падежах?!

Конеский:

А вот это нет. Об этом не может идти и речи, что в том возрасте ребенок это понимает. Я, наверное, достаточно рано и достаточно хорошо выучил сербский язык, но не помню, когда я освоил эти элементы, по есть падежи. Во всяком случае, когда я пошел в младшую гимназию, это в десять лет, я уже мог прилично писать по-сербски.

Андреевский:

Много читали, наверное.

Конеский:

В то время, значит, за три-четыре года, я его освоил. Когда точно, не могу сказать и в какой степени.

Андреевский:

Вы помните букварь, первую книгу в своих руках?

Конеский:

Букварь помню, прописи...Помню, как получил награду, книгу, в конце учебного года, это была моя первая книга для чтения. Книги, которые мы получали в конце года, обычно представляли собой собрание народных песен или короткие сказки. Я с удовольствием читал их бабушке дома. Просто надоедал им, требуя, чтобы меня слушали. Помню момент, когда мы учили цифры. То, что никак не мог научиться писать цифру два. Никак. Не получалось. Я плакал, и отец мне помогал. В конце концов вышли из положения так, что я писал единицу, а внизу добавлял хвост двойки (смеется).

Андреевский:

Компромисс и — вид двойки немного постардал...А Вы умели читать до того, как пойти в школу. Может быть, буквы какие-то знали?

Конеский:

Нет. Нет. Не умел, и никто не умел. Как раз вспомнилось кое-что совсем другое, более занятное. Наверное, мне тогда было шесть лет, и я ходил в школу. Тогда я впервые в Небрегово увидел автомобиль, во время выборов. Приезжали агитировать кандидаты в депутаты на автомобиле, старой модели. Приехали произвести впечатление, помню — крестьяне забирались на ступени. Можно было стоять с внешней стороны, у дверцы. Особенно я обрадовался, когда стали разбрасывать листовки. Мы говорили о книгах, вот мне и вспомнилось это, про листовки, тоже печатный материал. Они произвели неизгладимое впечатление. Красные и зеленые листочки. Потом они мне снились, долго. Мне снилось, что я где-то копаюсь, в каком-то мусоре, много книг и вдруг — уу! Нахожу зеленые и красные книжечки.

Андреевский:

А что в них было написано?

Конеский:

Не помню.

Андреевский:

А про ту предвыборную атмосферу...

Конеский:

Я только помню, как они по улицам ездили, люди бежали за автомобилями, посмотреть на чудо, а они бросали это.

Андреевский:

А когда вы стали учеником, как-то изменилось Ваше отношение к семье, к окружению, к играм? Как относились к Вам друзья?

Конеский:

Наверное, как сын писаря я пользовался неким привилегированным положением среди окружающих. Они ко мне относились благожелательно. Я не представляю себя как-то отдельно от той среды. Когда я оказался в Прилепе, тогда стало иначе. Между городским ребенком и деревенским есть разница в жизненном опыте, круге интересов, том, что он умеет, какие у него игрушки, во что играет. Деревенский ребенок не умеет играть в шарики, в «пять камешков». И многое другое, другие правила и так далее. Тут уже появится некая дистанция.

Андреевский:

В какие игры больше всего играли в селе?

Конеский:

Ну, например, в «свинью». Вы ее знаете?

Андреевский:

Да, делается дырка и коробочка или клубочек...

Конеский:

Что угодно. Или деревяшка какая-то. И нужна палка. Гольф отдаленно напоминает. И «чижик». Так в деревне играли. А те, кто постарше — по праздникам прыгали, камни бросали, кто дальше. Посреди села. Ребята, парни этим забавлялись.

Андреевский:

А были перенесены какие-то игры из города на село? Футбол, например?

Конеский:

Футбол позднее. Думаю, что где-то перед самой Второй мировой войной. А в городе его очень любили.

Андреевский:

Были ли кто-нибудь из тех, кто постарше, ученики или студенты, что принесли с собой эти игры?

Конеский:

Не было. Не было. Первым из нашего села был Методие Соколовский, мой двоюродный брат. Он был первым, кто выучился, получил высшее образование. Потом я. Кроме него, два моих двоюродных

брата закончили педучилище. Все из нашей семьи. Другие ребята, из других семей, что имели возможность учиться, когда кто-то из них возвращался, они приносили с собой много нового.

Андреевский:

Как произошло переселение в Прилеп? Почему? Возникла необходимость, потребность была?

Конеский:

Я этого не знаю, никогда отца не спрашивал — почему он решил переехать. Думаю, что одна из причин, мое образование. Важно, что тогда же переехал и его самый близкий друг. Значит, они договорились. Помню, как мы делились. Хозяйство делили.

Андреевский:

Оно было общим с...

Конеский:

С Киро, усыновленным, которого я звал Брат. Между моим отцом и Киро делилось хозяйство. Помню, как делились вещи. Скажем, один котел сюда, другой котел — туда. Затем, пять ложек сюда, пять — туда, потом, наверное, и по жребью делили. Землю так же делили. Объединяли: одно поле и другим, это с тем. Потом, понятно, отец ездил в город покупать дом, и однажды, наверное в конце августа, это было перед началом учебного года, мы отправились в Прилеп. Я до этого вообще никогда не видел города. Мы выехали после полудня, когда спала жара. То, что у нас было, наши вещи, все погрузили на телеги...

Андреевский:

С конями?

Конеский:

Не конями. Мне кажется, волами. И эта деревянная, обычная телега. Может быть, какие-то были двухколесные, какие-то четырехколесные. Не знаю... Небольшой караван, почти. На одной повозке покрытой до самого верха, на самом верху для нас сделали место, для детей. Трое детей, я и две сестры. И мы, поскольку уже смеркалось, забрались туда, легли и заснули, наверху. Телеги ехали, двигались к Прилепу. Через некоторое время я проснулся. Смотрю, люди стоят рядом с телегой, о чем-то разговаривают, что-то с телегой делают. Но это уже потом я заметил. В первое впечатление от внезапного пробуждения — огромное звездное небо. Невероятная, неожиданная картина

неба с гроздьями звезд. Я до сих пор не могу ее забыть, никогда у меня раньше не было такой встречи с небом.

Андреевский:

В деревне Вы, все-таки это видели...

Конеский:

Нет. Я Вам рассказывал, что мы спали во дворе, и это не было новым для меня. Новым было внезапное пробуждение. Ребенок привык просыпаться в комнате, дома, и вдруг он оказывается на открытом воздухе, под августовским небом, таким роскошным, ясным, полным звезд. Звезды мерцают. И это впечатление врезалось в память. Потом я понял, что ось на тяжело нагруженной повозке раскалилась, и нужно было ее охладить. Там какой-то источник был.

Андреевский:

Но Вы были все еще налеко от города. Вы сказали, что километров тринадцать было до Прилепа. Значит, самое малое три часа пешком, а с повозками еще больше.

Конеский:

Шесть часов. Шесть. В город мы прибыли только утром. Рассвело, когда мы въезжали в Прилеп. И это я Вам не могу описать. Каким-то было для меня потрясением. В каком невероятном месте я очутился. Меня все поразило: дома, длинные улицы, незнакомые предметы. Все отличалось от той среды, к которой я привык. Люди снуют туда-сюда, я это воспринял как нечто очень опасное для себя. Свою встречу в городской среде я, действительно, считаю большим испытанием в своей жизни. И потом, когда я путешествовал по незнакомым местам, мне никогда не было просто. Но начало, мне кажется, было самым трудным. Первая встреча с городом.

Андреевский:

Когда человек самый ранимый.

Конеский:

Я был не готов. Мы подъехали к дому, в котором поселились. Все иначе. Двор — другой. В первые дни я чувствовал себя как испуганная зверушка. Но все же меня интересовало, а что вокруг? Сначала я бегал до ворот. Выгляну на улицу, посмотрю направо налево, что там. И бегом назад. Потом осмелел и дошел до первого угла, и вижу, что там улицы идут в разные стороны, есть и перекрестки. Я начал понемногу осваиваться. Но тут быстро настала пора идти в школу.

Мама меня собрала и проводила до ворот. А я — как я пойду один, как пойду. И как начал плакать — нет, не пойду. Заплакал, и в это время один мальчик в деревянных башмаках шел по тротуару мимо нашего дома и говорит — я тебя отведу. Он ходил в ту же школу и этот мальчик был Коце Солунский (смеется). Он взял меня за руку...

Андреевский:

Добрая душа!

Конеский:

Он взял меня за руку и отвел в школу, мы сидели за одной партой. Так сказать, были не разлей вода всю начальную школу. Он не продолжил учиться. Я поступил в гимназию, он пошел в профессиональное училище. Но мы все равно были неразлучны. Вот так мне с Коце удалось страх преодолеть.

Андреевский:

Выходить за пределы своего двора, войти в новый, непонятный мир.

Конеский:

Да. Потом я, естественно, вошел в этот мир, вошел в коллектив, выделился в учебе. Это мне помогало. Я всегда был среди первых учеников, и это создавало мне определенный авторитет среди детей. Дети как дети, они меня приняли, я стал участвовать в их играх, всем прочем. И все стало более-менее просто и нормально. Я все больше знакомился с Прилепом, хотя должен признаться, что до сих пор не сроднился до конца с городом. Я чувствовал себя все же ему чуждым. И, наверное, город тоже это чувствовал.

Андреевский:

И кто в этом, так сказать, виноват, Вы или город?

Конеский:

Никто не виноват. Так уж получилось. Я не приспособился в Прилепе до такой степени, так сказать, не стал одним из тех, кто сроднился с городской жизнью, с городским образом жизни. Думаю, что это должно проявляться и в моем стиле. Я, например, многие городские манеры критикую. Они мне неприятны. Не люблю городские шутки, анекдоты на тему языка и т. д. Это мне никогда не нравилось. Часто сказать, в том процессе адаптации, который я проходил в Прилепе, нужно было воспринять много всего нового. Во-первых, ребенок должен дойти до первого угла. Потом до школы.

Школа была неподалеку. Потом пойти, скажем, на футбол, дойти до стадиона. И до базара. Нужно начать ориентироваться в городе.

Андреевский:

И, это переселение в Прилеп растянулось на долго-долго.

Конеский:

Это привыкание к городской жизни проходило для меня достаточно трудно, сопровождалось моей неуверенностью в себе. Чтобы объяснить это, скажу, что для меня было страшно трудно пойти постричься. Очень стыдно было. Как войти в цирюльню? Их много в Прилепе, и они стояли пустыми в ожидании хоть каких-то клиентов. И вот я хожу. Сюда войти, страшно, уж очень красиво. В другую войти — тоже страшно. Пока не нашел в конце концов самую неприглядную в Прилепе цирюльню. Это та самая цирюльня Тутто, позднее описанная в рассказе «Любовь». Эта цирюльня стала потом местом, куда я со многими друзьями ходил. Стала неким молодежным клубом. Избегая более красивых и модных мест, добрел я до этой покосившейся цирюльни. Цирюльника я описал, и как он брил, старый Тутто, скорее на ощупь: он видел плохо.

Андреевский:

Наверное Вас привело туда, где Вы чувствовали себя увереннее, где не боялись, что Вас встретят с насмешкой.

Конеский:

Точно. Я боялся, сумею ли я правильно себя вести, смогу ли как следует представиться. И это во мне сохранилось, я весьма чувствителен, и мне кажется, что тогда я шел туда, где была уверенность в том, что меня не оскорбят (смеется). Мы там каждый день во второй половине дня встречались, в шахматы играли. Там была речушка и маслины вдоль нее. У меня есть и стихотворение о том, как вырубали маслины...

Андреевский:

Течет река -
Никому не жаль
что вырубают маслины
над водой тихо склоненные...

Конеский:

Да-да. Эта атмосфера. А ведь я был ребенком, привыкшим, так сказать, быть первым на деревне. И вот, приходит некий маленький

Цезарь в Рим (смеется). Кто знает, какое он там займет место, а нужно какое-то место себе найти.

Преведе на руски: Ала Шешкен (Алла Шешкен)

Cane Andreevski

POGOVORI S KONESKIM (Matica Makedonska, Skopje, 2020)

(1. in 2. 3. 1985)

Spomini na najzgodnejše otroštvo ... Starši, teta Veta, babica Dunavka ... Rojstna vas, rojstna hiša, dvorišče ... Družinsko drevo ... 19. 12. 1921 – BlagojaLjameski ...

ANDREEVSKI: Začnivapri »temeljih«. Osnova vsake človeške narave izhaja iz otroštva, iz okolice staršev in najbližjih. Znano je, da se to odraža tudi v vaših delih. Tako v poeziji kot v prozi. Se spomnite kakšnega trenutka iz najzgodnejšega otroštva, morda česa navidez nepomembnega, kakšne podobe, kakšne besede, kakšnega prizora, ki pa vendarle kaže na izhod iz nezavednega in napoveduje prva spoznanja o okolici ter življenju?

KONESKI: Kar zadeva otroštvo, imam dobro izhodišče za orientacijo. Do sedmega leta sem živel na vasi, v Nebregovem. Glede na te okvire se lahko orientiram po vtisih, ki so mi ostali od tedaj. Do sedmega leta v Nebregovem, potem pa v Prilepu. Imam precej vtisov, spominov. Niso povezani, so pa, nekateri, precej intenzivni, če bi pripovedoval o vseh, bi bila to dolga zgodba ...

ANDREEVSKI: Verjetno ne bova izčrpala vsega gradiva za zgodbo ali roman. Pogovor je drugačna oblika.

KONESKI: Najprej, se pravi do sedmega leta, se sploh ne spomnim kakšnega pripetljaja, da bi me prizadel. Lahko bi rekli, da gre za popolnoma srečno obdobje mojega otroštva.

ANDREEVSKI: Zdi se mi, da je Freud rekel, da je srečen tisti, ki ni občutil bolečine ali nezadovoljstva.

KONESKI: To velja za prva leta, potem pa je bilo drugače, po selitvi v Prilep. Spomnim se na primer božiča ali starega novega leta. Oče me je peljal sredi vasi. Ni se še razdanilo. Zima. Noč je še. Prižgan močan ogenj. Oče me drži za roke. Tega se spomnim. Spomnim pa se tudi tega na primer, kako me je teta Veta, na katero sem bil pravzaprav najbolj navezan, bolj kot na mamo, ona me je pravzaprav vzgojila, peljala k potoku, prav tako pozimi, da sva napojila konja. Posadila me je na konja. Spomnim se, kako

je razbijala led, konj je pil vodo. Spomnim se psov. Imeli smo ovčarske pse, še zdaj si živo predstavljam, kakšna sta bila Murdžo in Šaro ... Našega ovčarja Trajka, ovc, koz, volov. Kako so se zvečer svinje vračale s paše in tekle h koritu jest pomije.

ANDREEVSKI: Kaj mislite, koliko ste bili stari takrat?

KONESKI: No, to je bilo še v predšolskem obdobju. Ne bi mogel reči, ali sem imel tri, morda štiri ali pet let, kajti samega vstopa v šolo se zelo dobro spomnim. S šestimi leti sem šel v šolo in se spomnim učiteljice, abecednika, letnih zaključnih izpitov, ko je prihajal šolski nadzornik. Sicer pa imam iz tega predšolskega obdobja zanimiv spomin, malce prepleten s humorjem. V vasi je bila poroka. Malce naprej od naše hiše. V naši hiši imajo hiše dve nadstropji, pritličje in nadstropje. In imajo tiste, veste, preproste balkone. Mi jim pravimo balkani. Tam na balkonu sem stal in gledal in zdelo se mi je, da svatje vstopajo skozi kukrle. Še sam sebi sem se smejal – kako je to zdaj, kako je to mogoče. Potem pa sem si to pojasnil, dolga leta zatem, kot posledico moje kratkovidnosti. Sem izrazito kratkoviden in verjetno je to bila nekakšna moja kombinacija ...

ANDREEVSKI: Da niso bile sanje?

KONESKI: Ne. Ne. O sanjah vam bom pa zdaj povedal, o prvih sanjah. Spal sem z babico Dunavko in teto Veto. Ti ženski sta pogosto govorili o sanjah. Nekega dne, ko sem se zbudil, sem jima oznanil, da sem tudi jaz videl sanje. Vprašali sta me – kakšne. Pravim: »Črne, črne sanje!« – Pravzaprav pa se spomnim, da sem vedno, ko sem šel spat, zatisnil oči in takrat se pred očmi pojavijo nekakšne migetajoče mreže, temne nejasne podobe in mislil sem, da so to sanje.

ANDREEVSKI: Otroci so še posebej radovedni, ko so gostje pri hiši. Morda se spomnite kakšnega obiska, kakšne prigode ali ...

KONESKI: Najprej naj vam povem, da sem rojen na Miklavževu. Tega ne pravim kar tako, to je naš zavetnik. Gostje so bili v cerkvi in ko so se vrnil, sem bil rojen. In tedaj se je začela veselica. – Naša hiša je bila odprta in veliko gostov je prihajalo. Naša družina je precej znana v teh krajih. Vedno sem imel, če se tako izrazim, svojo točko pred gosti. Sam se svojega repertoarja ne spomnim, ampak kasneje so mi govorili, da je ena od točk bila, da vabim goste h Kurački na poroko. Ko so prišli gostje, sem jih vabil. V vasi je bil neki Kuračka: »Izvolite, pridite h Kurački na poroko.« To je bila moja točka. Sicer smo tudi mi hodili po obiskih. Oče je imel voz in ga je zadaj ogradil. Trije otroci smo bili. Jaz in dve sestri dva otroka pa sta umrla. En

bratec in ena sestra, mlajša od mene. Oče in mama sta bila spredaj na vpregi, mi pa zadaj v zaboju in smo šli iz Nebregovega v vas Mažučišta največkrat. To je vas moje mame. Sicer se spomnim tudi vaških porok. Med drugim sem prvič občutil učinek alkohola. Na eni takšnih porok so mi dali piti in potem sem jo v tem nenavadnem stanju doživel po svoje.

ANDREEVSKI: Kaj je bilo za vas najzanimivejše na porokah? Nevesta na primer.

KONESKI: Ne spomnim se česa takšnega. Večkrat pa sem bil svat, mali dever pravijo. Aha, spomnil sem se zanimive prigode iz tega obdobja. Da ne bom pozabil. Predstavljal sem si, da se svet konča pri hribih, ki obkrožajo Nebregovo. Otroci smo se pogosto govorili: »O, kaj če bi se povzpeli tja in z eno preklo dregnili boga.« (Smeh.) Vedeli smo sicer, da je za obzorjem mesto, ker so naši starši hodili v mesto na tržnico in so nam kaj prinesli. Tudi neki naš prijatelj je bil odšel v mesto. In nam je pripovedoval o čudovitih rečeh. Spomnim se, da je pripovedoval o tem, da so tam nekakšne žice, na njih pa so sedeli vrabčki in so jih ciljali s fračo (smeh). Vse to je bilo za nas nepojmljivo. Nobene od teh reči nismo poznali. Niti žic niti frač. Nekega popoldneva smo se odločili, da gremo v mesto, eno skupina, mogoče pet ali šest otrok. In smo se odpravili. Šli smo do Sivca. Zdaj je tam rudnik marmorja. Ko prideš na Sivec, se že prehaja na prilepsko stran. In smo šli. Nikomur nismo povedali. Kar tako samoiniciativno smo se odpravili. Prišli smo do Sivca. Tam pa nas je zagledal naš ovčar Trajko in zaklical: »Ej, kam pa greste?« – »V mesto,« se sploh nismo ustavili. On pa nam je rekel: »O, glejte volka tam!« (Smeh.) Pravi: »Prikleknil je na zadnje noge in vas čaka.« – In ko smo zaslišali to, brž nazaj. Minila nas je želja, da bi videli mesto. Tako je bilo moje prvo srečanje z mestom tako rekoč veliko in šokantno doživetje.

ANDREEVSKI: Se zdaj še kaj vračate v Nebregovo?

KONESKI: Zelo redko. Nazadnje sem bil pred nekaj leti, ko so asfaltirali cesto do Nebregovega. Povezali so ga s Prilepom. Bil sem tudi v odboru, ki je skrbel za to, da se naredi cesto. Takrat so imeli tudi svečano otvoritev ceste v sosednji vasi Dupjančani. Tudi do Nebregovega smo šli. To je bilo nazadnje.

ANDREEVSKI: Se spomnite, kako je predtem izgledalo Nebregovo? So kakšne spremembe?

KONESKI: Ni velikih sprememb, v mislih imam hiše, gradnjo, čeprav se je življenje precej spremenilo. Naša vas je dolgo ostala odročna, brez

dobrih povezav in tako so ljudje bolj razmišljali o tem, da bi se odselili, kot da bi gradili.

ANDREEVSKI: Ni bilo pogojev za življenje, za kmetijstvo? Velja za nerazvito ali ...

KONESKI: Vas je pod hribom. Zemljica je kar dobra. Tam je tudi izvir, ki služi za zalivanje nekaterih delov polj. Imamo vrtove. Kljub temu pa naša vas ni imela takšnih možnosti kot tiste vasi, ki so ob glavnih prometnih povezavah ali povsem blizu mesta. Nekateri vasi na poti med Prilepom in Bitolo, ki so pred vojno daleč zaostajale za našo vasjo, so zdaj veliko boljše. Naša vas stagnira. Ima okoli štirideset hiš, kolikor jih je bilo tudi, ko sem še sam bil otrok. To pomeni, da se dobršen del vasi ves čas odseljuje. Le nekaj malega se je delalo. Spremembe v življenju pa so ogromne. Če začnemo pri notranjosti hiš, pohištvo, naprave, radio, televizorji itn. Če nadaljujemo, denimo življenje mladih, njihova družjenja, razvedrilo, zabave. In šport. Vsega tega ni bilo, ko sem bil otrok.

ANDREEVSKI: Glavna dejavnost pa je kmetijstvo?

KONESKI: Kmetijstvo, vrtovi, tobak, tudi nekaj živine. Nad vasjo je vzpetina Mukos, to je del Babune. Dobri pašniki so tam. Tudi gozd je.

ANDREEVSKI: Vaša družina se je ukvarjala z vsem, kot prava kmečka družina.

KONESKI: Da, z vsem. Edino oče je bil pisar na občini. Vsa družina pa se je ukvarjala s kmetijstvom. Mama ves čas, vse življenje.

ANDREEVSKI: Je bil vaš oče izučen za to delo?

KONESKI: No, imel je razred ali dva nekakšne kmetijske šole pred prvo svetovno vojno in potem so ga vzeli za knjigovodjo na občini. Tako se je reklo. Ko smo se preselili v Prilep, je zamenjal službo. Nekaj časa je bil celo brez. To so bili težki časi.

ANDREEVSKI: Da ni bil mlinar, kot v zgodbi ...

KONESKI: Je bil, je bil. Spajdašil se je z nekom, češ da bosta trgovca, ampak jima ni uspelo. Tako da nam je bilo v času krize v Prilepu kar težko. V glavnem pa smo se takrat preživljali s kmetijstvom. Očetova plača je bila vedno nizka. Spomnim se, da je bila v Prilepu okoli šeststo dinarjev in to, da smo pridelovali tobak, je pomagalo, da smo dobili dodatna sredstva za vzdrževanje družine. Imeli smo njive ...

ANDREEVSKI: Skratka, družina je sama delala vse.

KONESKI: Sama. Sami. Včasih, recimo v času žetve, smo si pomagali. Vzajemna pomoč, kot se to počne na vasi. Ali pa so včasih prihajali revnejši iz drugih vasi. Imeli smo tudi živino.

ANDREEVSKI: Odnos vaških otrok do domačih živali je zelo pristen.

KONESKI: Prej sem omenil pse. Še posebej sem bil navezan na psa Šara. Zelo sem ga imel rad. Murdžo se mi je zdel nekam bolj zadržan. Nisva si bila blizu. Bil je bolj čokat in manj okreten. Šaro pa je bil inteligenten pes in tako se je pri meni crkljal ... Imeli smo tudi čebele. Na dvorišču smo imeli čebelnjak. Omenjam ga, ker so me ničkolikokrat pičile čebele, saj sem hodil bos, one pa včasih lezejo po tleh, po potki pred hišo in večkrat je bilo zaradi tega slišati cviljenje. Sicer se spomnim, da je še posebej zanimivo rojenje. Babica in oče sta bila zelo spretna pri zbiranju čebel. Ko je čebelja družina rojila, sta bila povsem prekrita s čebelami in ju niso pikale. Na dvorišču smo imeli oljko in roj se je ponavadi zbiral tam. Če se spomnite, sem napisal pesem *Čebelar*, v kateri opisujem ta prizor.

ANDREEVSKI: Spomnim se te pesmi, iz vaše zbirke *Vezilja*.

KONESKI: »Ko pomislim, da bi lahko v življenju bil čebelar« – tudi tam je opisan roj, tisto klicanje mat, mat, matica, puhanje s kadilnikom, kajne, kako gre roj na oljko.

ANDREEVSKI: Tako, to je eden od vtisov iz vašega otroštva, ki se je kasneje izrazil v pesmi. So bila v vasi kakšna mesta, kamor ste še posebej radi zahajali?

KONESKI: Bil je Čair, poljana čisto blizu vasi. Sredi vasi je cerkev in zatem se začne Čair. To je mesto, kjer se zbirajo otroci in se igrajo. Vedno me je mikalo, da bi šel k Izviru. Včasih sem šel tudi z majhnimi kravjimi pastirji. Vem, bivole smo pasli. Neki kraj je, Korita mu pravijo. Tega se spomnim, ker sem tedaj v nekem trenutku videl kačo, kako prečka pot. Počutil sem se, kot bi bil hipnotiziran zaradi kačinega premikanja, kot bi bil uročen. Po tem se ga spomnim. Preprosto sem obstal povsem negiben.

ANDREEVSKI: Takšna imena krajev ostanejo v spominu z nekakšno čarobnostjo.

KONESKI: Res je, denimo Čaša, Hrupke, Izvir, Topol, Vlaške jasli, mi pa smo govorili Laške jasli; ena beseda je, ki mi še zdaj ni jasna – Taraja. Želel sem si jo razložiti, ampak mi še zdaj ni znana njena etimologija: Suroun, to je ime griča, Vukovdol, Mukos itn.

ANDREEVSKI: Kako pa so vam zvenela imena še neznanih mest?

KONESKI: Največ sem slišal o Prilepu in Bitoli, to je bil krog najzgodnejšega otroštva. Potem sem ugotovil, da so moji predniki hodili na pečalbo v Beograd, da so hodili v Ameriki. Pri meni je bil pravzaprav že od začetka prisoten pojem mesto brez kakršnegakoli konkretnega imena, to pa je bilo predvsem mesto Prilep. O Bitoli pa se je govorilo, še posebej ker so hodili k Desoecotu. Torej, moja teta Veta je bila vdova. Njen mož, očetov starejši brat, se ni vrnil iz vojne. Nekje v Albaniji je poginil. In še vedno so verjeli, da je živ. Takrat, še kot otrok pred šolo, sem z njimi delil upe, da se bo nekje našel ta človek, in so hodili in spraševali naokrog ... V Bitoli je bil jasnovidec, Desoecot so mu rekli. Tako kot je zdaj Vanga v Petriču. K njemu so šli vprašat. Ker pa je ona bila vdova, me je vzela, kot bi bil njen otrok, preden sem šel v Prilep. Pravzaprav je ona skrbela zame. Največkrat sem bil z njo. Starši so skrbeli za svoje stvari, jaz pa sem bil čustveno najbolj navezan nanjo.

ANDREEVSKI: Kaj pa svoje otroke je imela?

KONESKI: Ne. Enega je posvojila in jaz sem ga klical Brat, starejši je bil od mene. Tako da smo si, potem ko smo šli v Prilep, z njim razdelili posestvo na pol. Pol njemu, pol nam. In tisti del naše družine je ostal v Nebregovem. Zdaj so se preselili v Prilep nedolgo nazaj. Teta Veta pa je tista starka, o kateri sem pisal v pesmi:

»Starka, zbogom, ti si me edina
vse življenje kot otroka le poznala.«

To je o njeni smrti. Ena mojih prvih pesmi. Napisana po njeni smrti.

ANDREEVSKI: Se je kaj izvedelo o vašem stricu?

KONESKI: Ne. Umril je v Albaniji kot vojak srbske vojske, vpoklican leta 1914 in med umikom nekje v Albaniji ...

ANDREEVSKI: Se teta Veta ni ponovno poročila?

KONESKI: Ne. Celo posvojila je ... Moj brat Kiro je bil verjetno posvojen, še preden sem se rodil. Odkar pomnim, je bil v naši hiši. Ona pa je bila zame, kako naj rečem, še več kot mama. In babica Dunavka prav tako.

ANDREEVSKI: Babica po očetovi strani?

KONESKI: Po očetovi. In v zvezi s tem je povezan tudi šok iz mojega otroštva. Ko sem bil že v Prilepu, sem poleti prihajal na vas. Za dva meseca. Ko so bile počitnice. Nekoč se je s polja vrnila teta Veta vsa tresoča se od vročice. Zaradi mrzlice, zaradi malarije. Tako močno jo je treslo, da me ni poznala. To je bil strašen šok zame. Kar gledala me je in me ni poznala.

Ogovarjal sem jo, pa ni bilo odgovora. Zame je bilo to res hudo doživetje. To so dogodki, ki niso več samo vir sreče.

ANDREEVSKI: Ste se kaj zanimalo za to, da bi našli korenine najbolj oddaljenih prednikov ... Ali ste poskusili izdelati družinsko drevo?

KONESKI: Zdaj vam bom povedal. To vem od babice Dunavke. Poznamo, če štejemo za nazaj, pet generacij. Prvi, ki se je priselil v Nebregovo z Debarskega, je bil Riste. Riste je imel sina Gjorgjija. Gjorgija je imel tri sinove: Sokoleta, Koneta in Jončeta. Kone je moj dedek. Kone je imel sina Krsteta. Umril je. In Ordana. To je moj oče. In ne vem, koliko hčera. Morda deset. Povsod na Prilepskem sem imel tete. Veliko deklic se je rodilo. Pri tem pa pomislite, za babico Dunavko in dedka Koneta je to bil drugi zakon. Tudi ona je imela otroke od prej in jih je pripeljala s seboj in še so se rodili. Sicer je naša družina znana pod imenom Ljamevci. In je zelo zanimivo ... Zdaj, ko sem si moral urediti novo osebno izkaznico pred nekaj leti, ko je bilo treba preveriti, kako sem vpisan v cerkvenih knjigah, sem dobil potrdilo, da sem tam vpisan kot BlagojaLjameski. Prav tako po makedonsko: BlagojaLjameski.

ANDREEVSKI: To je bilo torej leta 1921.

KONESKI: Da. Pop Matrak je tako zapisal. No, zdaj pa sem se še sam malo pozanimal. Kot prvo, o tem imenu, od kod Ljameski? Ali lahko ugotovim, od kod točno smo prišli? Predvidevam in mislim, da je to precej verjetno, da smo prišli izLazaropola. Zakaj mislim tako?Ljamevci je naziv za Lazaropoljčane. Lazaropoljčanom pravijo Ljamevci. Kot drugo, imamo istega zavetnika. Miklavž je zavetnik tudi vLazaropolu. Kot tretje, v naši vasi je bilo posestvo sv. Jovana Bigorskega. In to je kanal, po katerem so ljudje prehajali izMijačije v našo vas. Se pravi, bil je prost prehod.

ANDREEVSKI: V vaših *Posvetnih žitjih* je oseba, ni vaš sorodnik, ki prihaja iz samostana sv. Jovana Bigorskega v vašo vas.

KONESKI: Da, tisti pop Spiro je prihajal. Zelo dobro se ga spomnim. Iz bigorskega samostana je prihajal vsako poletje v času žetve, da je skrbel za njihovo posestvo in zbiral prispevske vaščanov za samostan.

ANDREEVSKI: Oprostite, prekinil sem vas. Govorili ste o svojem priimku.

KONESKI: Mislim, da smo mi iz Lazaropola in da nam je od tod ostal naziv Ljame, Ljamevci, Ljameski. Tako je znan, da je še danes v Prilepu ulica bratov Ljameski. To sta moja bratranca, ki sta kot partizana umrla v vojni. Eden je umrl na Mukosu, tisto, ko je bil odred leta 1942 pogubljen z Borko Levatom. To je snov mojega dela *Sončna kolona*. Drugi pa je umrl, Atanas,

prvemu je bilo ime Cane, Atanas je umrl leta 1944 na Pasjem brdu, nekaj dni po prvi osvoboditvi Prilepa. Pisala sta se Sokoloski. Je pa to družinsko ime tako znano, da je še ulica poimenovana po njem, bratov Ljameski. Sicer pa se po priimkih delimo glede na naše dedke: Koneski po Konetu, Sokoloski po Sokoletu in Jovanoski po Jončetu. Iz tega so nastale tri veje.

ANDREEVSKI: Verjetno so bile tudi druge družine, ki so v Prilep prišle iz zahodne Makedonije. Vem, da je GjoreNapeski iz tega dela ...

KONESKI: Veliko družin je bilo. Čašule (Kole, op. prev.) je iz vasi Tresonče, Kepeski (Kruma, op. prev.) prav od tod. Krum Tošev je iz okolice Debra. V naši družinski kroniki obstaja tudi materialna sled našega prednika Risteta. Ko je bil že star, ko je imel že vnuke Koneta, Sokoletain Jončeta, jim je hotel pustiti nekaj za spomin. Iz kamna je izdolbel tri korita za svinje. Tega korita iz naše hiše, pri Koneskih, se spominjam, kot bi bilo včeraj. Kje je stalo, kako so tam svinje jedle. Babica pa mi je pripovedovala, da so tako korito imeli tudi pri Sokolevskih in Jončevskih. Skratka, v vseh treh vejah po en takšen spomin od njega.

ANDREEVSKI: Verjetno je bil spretnih rok ...

KONESKI: Morda je imel tudi malo umetniške žilice (smeh), ampak ostajal je v okviru uporabne umetnosti, da bo tudi koristno, kar bo naredil.

ANDREEVSKI: V eni svojih pesmi pravite:

»Na dnu pod grenkimi usedlinami

mir izvira iz

daljne otroške noči.«

Od korita vašega dedka Risteta se odblikuje nekakšna svetloba. Vračanje nazaj, v otroštvo, v preteklost, pa mogoče predstavlja *Daljna noč*. Pomembno je, da se spomin na starejše prenaša na naslednje generacije. Omenili ste babico Dunavko, rekli ste že, da je njeno pripovedovanje pri vas vzbudilo zanimanje za književnost, pravzaprav se je s tem napajala vaša domišljija.

KONESKI: Bila je zelo zanimiva ženska. Pametna, delavna, požrtvovalna, veliko je dala skozi. In imela je dar za pripovedovanje in interpretiranje pesmi. Kot stara ženska ni pela. In tudi marsikaj je pretrpela. Je pa recitala ljudske pesmi in to je počela zelo doživeto. Makedonske ljudske pesmi in legende sem prvič slišal od nje, na primer legende o kraljeviču Marku poznam zaradi nje. Potem sem jih tudi bral ...

ANDREEVSKI: Ni bila pismena?

KONESKI: Ne. Od nje vem poznam našo družinsko kroniko. Oče mi ni pravil o preteklosti. Mislim, da morda celo namerno. Da ne bi prenašal kakšnih svojih težkih spominov na novo generacijo. Ženske pa so običajno prenašalke družinske tradicije. V mojem primeru je bila to babica Dunavka. Če bi jo moral opisati, bi povedal o zgodovini nekega predmeta, ki je bil blizu naše hiše in ga je uporabljala. To je bilo vretence, zelo preprosta predilna utež iz kamna. Rekla mi je, da je bila leta 1912, ko je prišla srbska vojska, albanska vas Desovo opustošena. Vse okoliške vasi so šle razgrabit Desovo. Prebivalci so že pobegnili. Tudi babica je šla krast. Pravi: »Prišla sem v vas in vstopila v neko hišo. Nikogar ni bilo. Kruh so zamesili, ga pustili vzhajati, tako so ga pustili, ko so se razbežali.« Pravi: »Ko sem videla kruh, mi je postalo tako hudo, ničesar nisem mogla vzeti. Vzela sem samo to vretence. To je bila moja kraja.« In bil je pri hiši, spomnim se ga. Zanimivo pa je, da je babica Dunavka enkrat drugič, šestega aprila, ko se je začela vojna in ko je v Prilepu prišlo do kraje državnih skladišč ...

ANDREEVSKI: Tudi pri nas v Kratovem se je to zgodilo ...

KONESKI: Živeli smo blizu sokolskega doma. Tam pa je bilo skladišče. In tam je bilo veliko ropanje. Pri njem nismo sodelovali, čeprav smo bili takoj zraven, nekaj hiš od sokolskega doma. Babica Dunavka pa ni zdržala. Proti večeru, ko se je vsa zmešnjava že končala, je šla ven. Čez nekaj časa se je vrnila in prinesla eno klop iz doma (smeh). Ta klop je ostala pri hiši ves čas vojne. Zelo pametna je bila. Dolgo je živela. Devetdeset in še nekaj let. Pripovedovala je. Zatopila se je v pripovedovanje. Ko je pripovedovala pesmi, je pogosto tudi jokala. Raznežila se je.

ANDREEVSKI: Njenega moža, vašega dedka, se ne spomnite?

KONESKI: Ne spomnim se ga. Od nje vem za tisto prigodo o dedku, tudi v Posvetnih žitjih je, ko ji je v pričakovanju smrti dal opanke. Pripovedovala mi je o tem. Dedek je mislil, da bo likvidiran v zapor in ji je dal opanke, da ni kar tako ostal brez, da jih bodo otroci ponosili. Takrat se mi ni nič zgodilo, ker se je po naključju zamenjal okrajni upravnik. Ravno takrat. Za okrajnega upravnika je prišel Jordan Trenkov, znan kot vrhovist (član revolucionarnega gibanja, naklonjen bolgarski oblasti, op. prev.), sicer zgodovinar. Lahko vam povem, da je učil zgodovino Dimitra Mitreva v Trgovištu. In Jordan Trenkov je, kot človek, ki se je vmešaval v zadeve z revolucijo, je bil tudi v naši hiši. Njegova prva naloga, ko je prišel za okrajnega upravnika, je bila, da gre v zapor in pogleda, kdo je zaprt. Tam ga je zagledal: »Kone, kaj pa ti tukaj?« – »Glej, tako in tako.« – Dedek je bil zaprt, ker so delali popis in se glede nečesa ni strinjal. In ga je izpustil. Je pa potem dedek

umrl dokaj mlad, mogoče pri petdesetih. To je bilo med prvo vojno, dedek pa je umrl okrog leta 1912, preden se je moj oče poročil in preden sem se rodil, seveda. Vračal se je s tržnice v Prilepu ... Babica je razlog videla v tem, ko je pripomnil, zakaj obnavljalo cerkvico v sosednji vasi Drenovci. »Ha, zdaj jim je padlo na pamet, da bodo samostan gradili!« Pritožil se je, prišel domov in umrl. Kap ga je. Bil je pismen. Hoteli so ga dati za popa v vasi, ampak se ni strinjal.

ANDREEVSKI: Babica je živela do ...

KONESKI: Do petdesetih nekje. Zelo zanimivo. Imela je devetdeset in še nekaj let in naenkrat je začutila, da prihaja njen konec. In naročila je, naj pridem v Prilep. Prišel sem in ona je že ležala. Tako, lahko je malce posedela, bila je prepričana, da je vse pri koncu, še dan ali dva. Tedaj mi je dala zadnje nasvete – tako boš naredil, tako boš. Zdaj se ne spomnim teh nasvetov. Pa bi bilo dobro, da bi si jih zapomnil. To me je tako presenetilo, njena prisebnost, ta pomirjenost in občutek, da te nekdo potrebuje, da si koristen v zadnjih trenutkih, kar imaš povedati, da predaš naprej. Ampak babica je ozdravela (smeh). In potem, potem, čez nekaj mesecev je umrla.

ANDREEVSKI: Očitno so naši predniki lažje sprejemali smrt, še posebej tisti dolgega veka. Znali so biti velikodušni, da niso mislili samo nase, zanje je bila najpomembnejša sreča potomstva. Zato so smrt pričakali bolj pomirjeni.

KONESKI: Veste, vedno me je čudilo, kako intelektualci pri osemdesetih ali še več letih hodijo po kongresih, po konferencah. Vmešavajo se v zadeve, ki so efemernega pomena in čutijo potrebo, da so v središču pozornosti. Takrat sem, v mislih sem imel babico Dunavko, mislil, da je manj filozofskega smisla pri teh intelektualcih kot pri ljudeh iz ljudstva, kot bi rekli. Kasneje sem našel razlago tudi za takšno ravnanje teh vrhunskih znanstvenikov. To je pravzaprav eden od načinov, da pobegnemo pred mislijo na smrt. To pa govori tudi o tem, da so notranje, psihološko slabše pripravljene sprejeti to dejstvo.

ANDREEVSKI: Kaj pa teta Veta, je tudi ona znala pripovedovati?

KONESKI: Bila je zelo srčna ženska, ni izstopala s kakšno posebno veččino, denimo s pripovedovanjem in podobno. Požrtvovalna, marljiva. Z mano je ravnala s posebno mero ljubezni. Njen posvojenec Kiro je odraščal z nami kot član družine, nobenih razlik ni bilo.

ANDREEVSKI: Koliko je bil starejši do vas?

KONESKI: Mislim, da je bil precej starejši, kakšnih deset let, morda celo več. Naša družina je bila nasploh mešana. Bili so otroci iz prvih zakonov dedka Koneta in babice Dunavke, potem pa so se rodili še drugi. In vsi so živeli kot ena resnično harmonična družina. Sploh se ni delalo razlik pri tem, od kod je kateri otrok. Sicer je moj spomin poln topline v odnosu do tete Vete. S hvaležnostjo se spominjam njene podobe, kot bi jo videl včeraj. Nikoli se ni izpostavljala, da bi slišali njen glas, da bi bila glavna, da bi bila prva. Tako je v družini imela skromno mesto in tega se je držala. Z babico sta spali skupaj, jaz pa z njima v eni od spodnjih sob, postlano je bilo na tleh, kot se to počne na vasi, jaz pa med njima.

ANDREEVSKI: Na rogoznici?

KONESKI: Da, da. Verjetno me je ona odpeljala tudi na bakanje, ko sem zbolel. K padarici. Spomnim se teh prizorov iz vasi. Tistega zevanja padarice.

ANDREEVSKI: Se spomnite kakšnih besed s tega obreda?

KONESKI: Najbolj se spomnim tega, kako so padarice zevale. To je bil za njih verjetno način inspiracije (smeh). Glineno posodico imajo, vanjo naližejo vodo poleg nekih zeli in padarica nato zeva, videti je bolj kot kakšno padanje v trans, in izgovarja besede, ki se jih ne spomnim več.

ANDREEVSKI: Doslej vsi vaši spomini vodijo domov, v rojstno hišo. Verjamem, da se dobro spomnite vseh podrobnosti, povezanih z videzom vaše hiše, dvorišča in vsega, kar je bilo tam. Tako, kot bi se vrnili spet pred vhod vaše rojstne hiše.

KONESKI: Da, da. Hiše so ograjene in imajo dvorišča. Med sosednjimi hišami so vratca, prehodi med ogradami. Sosednje hiše so namreč, vse pripadajo naši širši družini. Na eni strani Sokolevski, na drugi Jončevski. Ko stopite na dvorišče, je hiša še vedno na desno od vhoda. Nadstropna je, ima pritličje in nadstropje. Streha se spušča, tako da je proti ulici nižja, videti je nizka. Ampak proti dvorišču je nadstropna, ima lesen balkon, starinski. Iz zgornjega nadstropja lahko izstopiš na balkon. Na levi strani je prostor za ovce in koze. Naprej so kašče. Nato se razširi gumno, vse do konca dvorišča. V enem kotu je gnoj, na desni sta senik in ograda. Tam je prostor za volove. Na desni so kopice. Povsem na dnu dvorišča je vodnjak. To je prvi vodnjak, ki so ga izkopal v naši vasi. Moj oče je bil tisti, ki ga je izkopal. V naši vasi je potok. Izvira nekoliko naprej in vedno se je skoparilo z vodo, poleti. Pozimi, spomladi in jeseni je voda tekla, poleti pa je presahnila. In poleti so iz tolmunov zajemali vodo. Oče se je domislil,

prvi, da bi izkopal vodnjak. Starejši niso verjeli, da mu bo uspelo. Vendar mu je uspelo najti vodo.

ANDREEVSKI: Je vodnjak globok?

KONESKI: Hja, precej globok, globok vodnjak, dobro zazidan.

ANDREEVSKI: Še zdaj drži vodo?

KONESKI: Vedno. Kasneje so bili zelo hvaležni očetu, ker so od več hiš prihajali sem točit vodo. Potem so tudi drugi kopali. Sicer smo imeli oljko, prav tako na dvorišču. Veliko oljko. To je tisto drevo, na katerem so se zbirali čebelji roji. Pred hišo je tlakovano, tam je drugo drevo. Presad, to je hruška, cepljena hruška. Tik ob hiši na desni je čebelnjak. Omenil sem že čebele. Vstopimo v hišo. Najprej je nadstrešek. Samo zemlja je butana, tla so prekrita z deskami ali s čim drugim. Desno in levo je po ena soba. Potem, še vedno v pritličju, sledi drugi del. Desno je tako imenovana hiša. To je pravzaprav ognjišče in podnevi se tu odvija življenje. tu kosimo, večerjamo. Levo pa je hlev v hiši, tu so jasli. Ko se konji zvečer vračajo, vedo, kam iti. Volovi gredo v ogrado, konji vstopijo v hišo in gredo v hlev. Nad tem je zgornje nadstopje. Tudi tam je široka predsoba. To je bilo že narejeno z dokaj grobo stesanimi deskami in tudi dve sobi. Ena desno, druga levo, iz prostora, ki bi mu lahko rekli predsoba, se izstopi na balkon. Tako, to je bolj ali manj tloris hiše.

ANDREEVSKI: Hiša še danes obstaja?

KONESKI: Obstaja, obstaja. Ampak trenutno ne vem, kako je videti.

ANDREEVSKI: Živi tam še kdo od vaših?

KONESKI: Ne, prodali smo jo. Mislim, da sem nazadnje vstopil vanjo okrog leta 1957. Ko pa sem šel potem, dvakrat ali trikrat sem bil v Nebregovem, mi je bilo hudo, da bi šel in jo gledal. Nisem si hotel uničiti tiste podobe od prej, ker je hiša prešla v tuje roke in tistih ljudi ne poznam.

ANDREEVSKI: Povsem razumljivo. To pa prvič slišim, sobi, v kateri je ognjišče, pravite hiša. Kaj ni cela hiša ena hiša?

KONESKI: Da, to pa je njeno središče. To je hiša. Skratka, tu je ognjišče, kurišče, nad njim dimnik in od tod gre dim direktno skozi dimnik. Na verigah je kotel, nad ognjiščem. Police so v steni, kjer so spravljene pripomočki: solnica, šefle in druge reči.

ANDREEVSKI: Tudi nečke ...

KONESKI: Tudi nečke so. Da. In tako naprej. Sam sem spal spodaj, v desni sobi, z babico Dunavko in teto Veto. Drugi v drugih. Gor pa sta spala oče in mama, desno nad nami.

ANDREEVSKI: Ste imeli kakšno sobo posebej za goste?

KONESKI: Da. Mislim na sobo levo zgoraj. Imeli smo jo. Pa tudi v tisti sobi, v kateri sta spala oče in mama, tudi tam smo imeli goste.

ANDREEVSKI: Dvorišče si predstavljam kot zelo široko.

KONESKI: Poleti smo spali kar na dvorišču, v času mlatve. Podnevi smo želi. Zvečer smo postlali slamo, blizu tega presada in postiljali smo odeje iz kozje volne, pregrinjala, vzglavnike, polnjene s slamo. To je bil zame velik užitek, spanje zunaj, ker je bilo zvezdnato nebo zanimivo in včasih se je utrnila kakšna zvezda, padel je kakšen meteorit in tako naprej. Vse to me je vznemirjalo. V daljavi so kvakale žabe, to nočno življenje, pasji lajež, vse je bilo zanimivo ...

ANDREEVSKI: Tema, svetloba ...

KONESKI: Tema, vonj slame.

ANDREEVSKI: Ste s svojimi konji omlatili?

KONESKI: S svojimi. Vsi so delali razen očeta. Hiteli so pri mlatvi, vejanju, potem pri pobiranju žita, prebiranju plev, spravljanju v kopice. Vse to se je dogajalo v poletnih dneh.

ANDREEVSKI: Slama je ostala zunaj, ne na seniku ...

KONESKI: No, del je bil v kopicah, kopice smo delali. Spomnim se jih po tem, da so pred božičem tam lovili vrabce. Postavljali so vabe iz konjske žime, vanjo gredo vrabčki, tam so bila zrnca, da bi jih zobali in so se ujeli ... Pred božičem je bil običaj, da se prekine post s vrabcem, z vrabčjim mesom. To je star običaj, tudi pred hišo so jih lovili pod strešnikom, z vrvico, ko se strga, jih ujame. O tem pišem tudi v eni svojih pesmi. Spomnil pa sem se še enega običaja. Od časa do časa so nosili ubite volke, tisti, ki so ga ubili. Kožo so napolnili, jo nasadili na kol in jo nosili od hiše do hiše in zbirali darove. Nekajkrat sem videl take prizore, ko sem živel še na vasi. Tedaj so bili psi še posebej vznemirjeni zaradi vonja po volku. Lajali so, oni pa so nosili natlačeno kožo in zbirali moko, jajca in drugo, kar so jim pač dali. Ne da se povedati vsega, ko se človek tako spominja (smeh). Celo knjigo bi lahko napisal o tem.

ANDREEVSKI: Res bi bilo treba. O teh pogledih na življenje, ki že izginjajo, o teh običajih ... Ko sva govorila o družini, o otrocih, ste rekli, da ste imeli dve mlajši sestrici.

KONESKI: Da, sam sem najstarejši, Za mano sta prišli še dve sestri. Še zdaj sta živi, Nada in Milica. Sicer pa se je še na vasi rodil še en bratec, Rampe, sam se ga ne spomnim.

ANDREEVSKI: To je bilo, preden ste se rodili?

KONESKI: Ne, po tem. Ta otrok je umrl, ko je bil še povsem majhen. Potem se je rodila sestra Ruža, mislim v Prilepu. Navezan sem bil nanjo, zelo rad sem jo imel. Umrla je v Prilepu. Tako je ...

ANDREEVSKI: Je to opisano v zgodbi *Pepelnica*?

KONESKI: Da, to je ta dogodek. Morda je imela kakšni dve leti ali tri, ko je umrla. Imeli smo tudi fotografijo, ampak smo jo založili. Posneta je bila v Prilepu na stopnicah naše hiše. Tam smo bili še štirje otroci. Se pravi jaz in tri sestre. Najmlajša je Ruža. To je tista, ki je umrla.

ANDREEVSKI: Zakaj pa so vas krstili kot Blagoja? Kajti blagovec (mak. blagoveštenie, praznik Marijinega oznanjenja, op. prev.) je spomladi, vi pa ste rojeni decembra. Je bilo mogoče kakšnemu predniku tako ime?

KONESKI: Ni posebnega razloga. Moji botri oziroma nunkovci, kot jim pravimo, so iz Gornjega Sela. To je torej vas, nedaleč od naše, pod Zlatovrvom. In mislim, da je postalo nekako moderno, ker vidim, da imajo tudi drugi, ki so bili krščeni tedaj, pogosto to ime. Predtem je bilo precej redko. V kakšnih starejših zapisih je zelo redko. Prišel je tak čas, kot tudi zdaj, ko so določena imena atraktivnejša, modernejša. Tako sem si razložil to. Sicer pa ni posebnega razloga.

ANDREEVSKI: Kako ste doživljali svoje starše? Tudi onadva sta osebi, ki sta se nekoč našli, predtem je vsak imel svoje življenje. Seveda pa v vaših mislih ni tako. Imate nekoliko drugačen vtis. Kako ste ju doživljali?

KONESKI: Imel sem precej drugačen odnos do mame kot do očeta. Mama se mi je zdelo nekako strožja in pogosto je postavljala zahteve, ki nam, otrokom, niso bile nujno všeč. To je bila njena naloga. Ni mogla ravnati drugače. Izjemno požrtvovalna ženska, zelo marljiva, z veliko osebnostnimi vrlinami. In sčasoma sem jo vedno bolj cenil, zdaj pa še najbolj. Očeta sem pa imel preprosto rad, neverjetno močno. Bil je mil človek, dober. Tudi fizično lep. In tih. Pri njem človek sploh ni vedel za jezo. V naši hiši nismo poznali tega, da bi se otroke teplo. Oče je bil človek z visokimi

etičnimi načeli. Nikomur denimo ni dal vedeti, kako težko mu je. Kljub vsemu je imel težke trenutke, ko je moral skrbeti za družino. Ostal je brez službe. Svojih tegob ni nikoli prenašal na druge. S tem ni dopustil, da bi jih občutili otroci. Česa takšnega se ne spomnim. Tako, povedal vam bom o neverjetnem dogodku na koncu njegovega življenja. Nismo vedeli, da ima raka. Moral sem iti v Ameriko. Pospremil me je, ko sem šel. Poslovala sva se. Sam nisem vedel, kako bolan je. In čez petnajst dni, tedaj sem bil na Norveškem, je prišla vest, da je umrl med operacijo. Mi pa sploh nismo vedeli, kakšne bolečine je trpel tedaj.

ANDREEVSKI: Mar ni nikomur povedal za to?

KONESKI: Edino svojemu tesnemu prijatelju še iz otroštva se je zaupal. Tukaj v Skopju je živel ta njegov prijatelj. Še vedno je živ. Tako, tak človek je bil moj oče. Zelo priljubljen je bil. Imel je kolege, znance, prijatelje. Obiskovali so se. Srečevali so se na kavicah. Zelo pogosto je prirejal izlete. Tudi otroke so peljali s seboj na te izlete. Lahko rečem, da sem imel starše, kakršne bi privoščil vsem otrokom.

ANDREEVSKI: Mislim, da bi se morali od takšnih ljudi še danes učiti. Otroke je treba obvarovati, da ne bi prezgodaj spoznali resnih skrbi staršev.

KONESKI: Sam denimo do pred kratkim nisem vedel, da je moj oče v času prve svetovne vojne tri leta, ko je bil še otrok oziroma pobič, fantič, živel v Karpošu. To je pri Prilepu. Zdaj je sestavni del Prilepa. Na skrivaj je živel pri nekih sorodnikih, ker so se bali, zaradi utemeljenih razlogov, zaradi maščevanja, da bi otrok nastradal. Poslali so ga tja in tri leta je tako živel. In tega nisem izvedel od nje. Lahko pa si predstavljam, kakšne strahove je ta otrok moral pretrpeti v tistih časih, kajne, ko je vedel, da bi lahko bil izgnan. Bral sem zgodbo Thomasa Woolfa o tem, kako je oče bil v vojni, v ameriški državljanski vojni, svojemu sinu pa sploh ni ničesar povedal o tem. In njegov sin je šele pozneje iz zgodovine dojel, da je bil njegov oče nekje in se izkazal v neki bitki. Preprosto ni hotel, da bi kaj težkega, tegobnega prenesel na sina. Meni pa se je zgodilo, glejte, da tudi jaz od svojega očeta nisem ...

ANDREEVSKI: Takšno ravnanje je vredno vsakršne hvale.

KONESKI: In starši nam niso ničesar vsiljevali, niti v nacionalnem niti v religioznem smislu. Preprosto so pustili, da si vsak spontano izbere svojo pot.

ANDREEVSKI: Oče se vam je verjetno znal približati ...

KONESKI: Znal je ustvariti prijetno vzdušje v hiši. Naša ljubezen, otrok do njega, je bila izjemno velika. Imel je dar za pripovedovanje. Znal je pripovedovati anekdote in tudi imitirati.

ANDREEVSKI: Se spomnite česa, kar vam je povedal?

KONESKI: Veliko tega je ... Na primer, ko je prišel domov: »Videl sem Albanca.« Ne vem, iz katere vasi. »In sem ga vprašal – kako je Memed.« »Ni v redu, Ordan, ni v redu. Trdobučnež je, bučk ne kupuje,« – tako, takšne reči, na primer.

ANDREEVSKI: Ali so v Prilepu tudi druge družine Koneski ali samo vaša?

KONESKI: Ne. Ta priimek je pogost v Prilepu in tudi druge hiše so, ki nimajo zveze z našo, vendar imajo isti priimek. Mi smo, kot sem rekel, znani kot Ljamevci. Tudi v Prilepu je več naših hiš, kajti šlo je za več etap: selitev v Prilep in potem naprej. Tako da so naši zdaj v Skopje, v Beogradu, nekateri so se preselili v Ameriko.

II

(1. in 2. 3. 1985)

*Vstop v šolo ... Selitev v Prilep ... Novi prijatelji ... Prvič prizadet ...
Povod za pisanje pesmi ... Šolanje na višji gimnaziji v Kragujevcu
... Prve objavljene pesmi ... Prvo vprašanje jezika ... Zanimanje za
napredne in nacionalne teme ... Brez naklonjenosti političnemu
pragmatizmu ...*

ANDREEVSKI: Kdaj ste začeli hoditi v šolo? Kako je ta trenutek zapisan v vašem spominu?

KONESKI: Najprej sem hodil v šolo v Nebregovem in prvi razred končal tam. Pri šestih letih so me vpisali, razlog za to pa je, da se je tedaj v naši vasi prvič odprla šola. Predtem so otroci hodili v Drenovce. Potrebno je bilo določeno število učencev, da so v vasi lahko odprli samostojno šolo. In da bi zbrali to število, so tudi mene vpisali, pri šestih.

ANDREEVSKI: Je bila šolska stavba že prej zgrajena ali ...

KONESKI: Ne. Zdaj je šolska stavba v Nebregovem. Šolo so odprli v prostorih, ki so pripadali cerkvi. Ker je ograjena, je znotraj neki pritlični prostor, lahko bi mu rekli cerkvena postojanka. Tam je bil nadstrešek. Kadar je bilo neurje, so se ljudje zatekli tja, ženske so darovale stvari za duše ... Je pa tudi

zagrajen prostor, verjetno predviden za slabše vreme pozimi. Tisti prostor je bil prepravljen v našo osnovno šolo v Nebregovem. Na cerkvenem dvorišču je tudi dedkov grob. Bilo je nekaj grobov pomembnejših ljudi. In spomnim se, ko je bila prva proslava svetega Save, se pravi v prvem razredu, takrat so nas pogostili s cukrčki, preprosto pripravljenimi, od tistih prilepskih mojstrov. Na grobovih so si podajali posodice s cukrčki, s čičeriko, kar je bilo, in smo se tako gostili tam. Ko sem zaključil prvi razred v Nebregovem, jeseni istega leta, spet nekje okoli začetka šolskega leta, smo se že preselili v Prilep. Drugi razred sem začel v Prilepu. In potem sem v Prilepu hodil v šolo do male mature.

ANDREEVSKI: So sestavili samo prvi razred ali tudi višje?

KONESKI: Tudi tisti, ki so hodili v Drenovce, so ostali tu. Vsi. In vsi razredi so bili v enem prostoru.

ANDREEVSKI: Kaj pa učitelj, kdo je bil?

KONESKI: Učiteljico smo imeli, mlado. To je bila njena prva zaposlitev. Učiteljica iz Srbije. Milica ji je bilo ime. Prišla je s svojo mamo. Spomnim se je. Tudi njene mame se spomnim.

ANDREEVSKI: Je njen govor naredil kakšen vtis na vas, ker je vendarle govorila drugače od vas v Nebregovem?

KONESKI: Zdaj se lahko spomnim, da kakšnih besed nismo razumeli. Ampak nismo opazili tega, nismo se zavedali, da je to, kako naj rečem, nekaj drugega. Otrok najprej na to ni pozoren. Opazi pa, da so mu kakšne besede smešne. Prekrivne so z makedonskimi besedami, ki imajo drugačen pomen. Ali pa, na primer, ko smo se učili pesmice, se vidi da otrok tako deli besede, da je očitno, da jih ne razume. Spomnim se, da nekoč nisem vedel, nisem mogel dojeti, kaj pomeni »mar-ši-ra-la kralja Petra garda«. Vem, da je, ko je bil zaključni izpit v prvem razredu, prišel šolski nadzornik. Zastavil mi je vprašanje, nekaj podobnega seštevanju: »Koliko je dva kola plus dva kola?« Zanj je to mogoče pomenilo avto. Jaz pa nisem vedel, bil sem zmeden. Nisem vedel, kaj to pomeni. Mešal sem s koli. Po teh rečeh sem vedel, da je moralo biti nekaj ...

ANDREEVSKI: Še posebej s skloni?!

KONESKI: A, to pa ne. Sploh ni govora, da bi se otrok takrat zavedal tega. Sam sem se verjetno zelo zgodaj in precej dobro naučil srbsko, ne vem pa, kdaj sem obvladal te elemente, denimo sklone. V vsakem primeru pa, ko sem bil že v gimnaziji, se pravi pri desetih, sem lahko že solidno pisal v srbščini.

ANDREEVSKI: Verjetno ste več brali.

KONESKI: Vmes, se pravi v teh treh ali štirih letih, sem jo obvladal. Kdaj točno in do katere mere, pa ne vem.

ANDREEVSKI: Se spomnite abecednika kot prve knjige, ki ste jo imeli?

KONESKI: Abecednika se spomnim, tablice ... Spomnim se, da sem dobil nagrado, knjigo, na koncu leta in to je bilo moje prvo čtivo. Knjige, ki smo jih dobivali na koncu leta, so bile ponavadi izbori ljudskih pesmi ali kratkih zgodb. Zelo rad sem jih doma bral babici. Preprosto mislim, da sem jih že moril s tem, ko sem hotel, da me poslušajo, ko jim berem. Sicer pa se spomnim še trenutka, ko smo se učili številke. Nisem se mogel naučiti, kako se napiše številka dve. Nikakor. Težko mi je bilo. Jokal sem in oče mi je pomagal. Nazadnje sem težavo rešil tako, da sem napisal enko in potem še spodnji del dvojke (smeh).

ANDREEVSKI: S kompromisom – le oblika dvojke je utrpela malo škode. Se spomnite, ali ste znali brati, preden ste šli v šolo? Mogoče kakšno črko?

KONESKI: Ne, ne. Nisem znal in tudi drugi niso. Zdaj sem se spomnil nekaj povsem drugega, zanimivejšega. Verjetno je bilo pri mojih šestih, ko sem šel v šolo. Takrat sem prvič videl avto v Nebregovem, v času volitev. Prišli so nabirati glasove, ti poslanski kandidati, z nekakšnim avtom starejšega tipa. Prihajali so, da bi naredili vtis in vem – vaščani so skakali po pragovih. Tam si lahko stopil gor z zunanje strani, pri vratih. Še posebej me je razveselilo to, da so metali letake. Ker govoriva o knjigah, sem se spomnil še na te letake kot tiskovino. Name so naredili neverjeten vtis. Bili so rdeči in zeleni, na listih. In potem, to je bil dolgo časa motiv v mojih sanjah. Sanjal sem, da nekje brskam, po nekih smeteh, po odvrženih knjigah in naenkrat – u! – najdem takšne zelene in rdeče knjižice.

ANDREEVSKI: Kaj pa je pisalo na njih?

KONESKI: Ne spomnim se.

ANDREEVSKI: Aha, v takšnem predvolilnem duhu ...

KONESKI: Spomnim se samo, da so se vozili po ulicah, ljudje so skakali za njimi kot kakšnim čudom, oni pa so metali te reči.

ANDREEVSKI: Ko ste bili že šolar, ste opazili kakšno spremembo pri družini, pri drugih, pri igrah? Kakšen odnos so imeli do vas?

KONESKI: Mogoče sem kot otrok pisarja užival določen privilegiran položaj med temi ljudmi. Bili so mi zelo naklonjeni. Ne morem si predstavljati, da bi bil ločen od tega okolja. Ko sem šel v Prilep, je bilo že drugače. Sem že

bolj mestni otrok. Med mestnimi in vaškimi otroci so razlike v izkušnjah, v tem, kaj jih zanima, kaj vedo, kakšne igre in igračke imajo. Vaški otrok ne pozna iger z nikami, s frnikolami, ne pozna kamenčkanja. In še cel niz drugih iger, ki obstajajo, drugi običaji in podobno. V tem se že oddaljujejo.

ANDREEVSKI: Kaj ste se največkrat igrali na vasi?

KONESKI: Na primer svinje klat. Poznate to?

ANDREEVSKI: Da, z luknjo in z nečim, škatlo ali klobčičem ...

KONESKI: Karkoli je. Ali kakšen kol. In palice potrebujete. Nekakšen preprost golf. S kovino. To so bile vaše igre. Starejši pa so se šli, ko je bil kakšen praznik – metanje kamnov, skakanje. Sredi vasi je bilo to. Fantje, starejši fantje, so to počeli.

ANDREEVSKI: So se kakšne igre prenesle iz mesta na vas? Nogomet na primer.

KONESKI: Nogomet je prišel kasneje. Mislim, da nekje, mogoče tik pred drugo svetovno vojno. V mestu pa je bil nogomet zelo priljubljena igra.

ANDREEVSKI: Ni bilo kakšnih starejših šolarjev ali študentov, ki bi prenašali te igre?

KONESKI: Ni jih bilo, ni. Prvi iz naše vasi je bil Metodija Sokolski, moj bratranec. On se je prvi šolal, študiral je in imel visoko izobrazbo. Potem pa jaz. Poleg tega sta dve sestrični, ki sta končali učiteljsiše. Drugi iz drugih družin so šele kasneje imeli možnost šolanja, nekateri so se vrnili in prenašali v vas več običajev.

ANDREEVSKI: Kako je prišlo do selitve v Prilep? Je bilo treba, zaradi kakšne obveznosti?

KONESKI: Ne vem za to, očeta nikoli nisem vprašal, zakaj se je odločil preseliti. Mislim, da je bil neki razlog, verjetno moje šolanje. V glavnem, takrat se je preselil tudi njegov zelo dober prijatelj, se pravi sta se dogovarjala. Spomnim se, ko smo se ločili. Vse v hiši smo si razdelili ...

ANDREEVSKI: Imeli ste jo skupaj s ...

KONESKI: S Kirom, posvojencem, ki sem ga klical Brat. Hišo sta si razdelila oče in Kiro. Vem, kako sta si delila stvari. Denimo sem en kotel, tja en kotel. Potem sem pet žlic, tja pet žlic in potem verjetno s kakšnim žrebom naprej. Njive na isti način. Skupaj sta jih dajala, ta s tem, ta s tem. Potem, seveda, je oče šel v Prilep kupovat hišo in nekega dne, nekje verjetno konec avgusta, ker je bilo pred začetkom šolskega leta, smo se odpravili v Prilep. Do tedaj sploh še nisem videl mesta. Odpravil sem se

popoldne enkrat, šele ko je minila vročina. Kar smo imeli, cunje, vse to je bilo natovorjeno na neke kmečke vozove ...

ANDREEVSKI: S konji?

KONESKI: Ne s konji. Prej bi rekel z volovi. In tistimi preprostimi leseni kolesi. Mogoče je bil kakšen z dvema, kakšen s štirimi kolesi. Ne vem ... Cela mala karavana, kajne. Na enem od vozov so nam s pregrinjalom pripravili ležišče, otrokom. Trije otroci smo bili, jaz in dve sestri. In ker se je mračilo, smo legli tam in zaspali, na vozu. Vozovi so šli, se bližali Prilepu. Čez nekaj časa sem se zbudil. Začutil sem, da se je nekaj zgodilo. Zbudil sem se. Videl sem ljudi, stali so poleg, govorili, nekaj so delali pri kolesih. Ampak to je kasnejši vtis. Prvi vtis je bil tak: nenadno prebujanje in ogromno zvezdnato nebo. Neverjetno presenečenje, nepričakovano srečanje z grozdi zvezd. Še zdaj ne morem pozabiti tega, nikdar zatem nisem bil v takšnem stiku z nebom.

ANDREEVSKI: Vendar ste ga videli tudi na vasi ...

KONESKI: Ne. Povedal sem vam, da smo spali zunaj in zame to ni bilo nekaj novega. Novo je bilo, da sem se nenadoma prebudil. Otrok pričakuje, da se bo znašel v sobi, kar naenkrat se znajde na prostem, pod avgustovskim nebom, tako bogatim, vedrim, polnem zvezd. Zvezde utripajo. Ta vtis je bil prvi in trajen. Potem sem šele ugotovil, da se je os zaradi vožnje in bremena začela pregrevati in so hladili osi. Tam je bil vodnjak.

ANDREEVSKI: Bili pa ste še daleč od mesta ... Pravite, da je trinajst kilometrov do Prilepa. Se pravi vsaj tri ure peš, z vozovi pa gre še počasneje.

KONESKI: Šest ur, šest. V mesto smo prispeli šele zjutraj. Razdanilo se je in takrat smo vstopili v Prilep. Ne morem vam opisati tega. Kakšen stres je bil to zame. Kako sem bil na čudu. Naenkrat se, bil zaprepaden: hiše, dolge ulice, čudne stavri. Povsem drugače od okolice, kakršne sem bil vajen predtem. Ljudje hitijo sem in tja in to sem doživel kot veliko nevarnost. Svoje srečanje z mestom dojemam kot veliko preizkušnjo v svojem življenju. Tudi ko sem kasneje potoval v nove kraje, mi nikoli ni bilo lahko. Začetek je bil najtežji, se mi zdi. Prvo srečanje z mestom.

ANDREEVSKI: Ko je človek najbolj ranljiv.

KONESKI: Nisem bil pripravljen. Šli smo v hišo, v kateri smo se naselili. Vse drugače. Drugačno dvorišče. Prve dni sem se počutil kot prestrašen teliček. Vseeno me je zanimalo, kaj je naokrog. Najprej sem šel do vhoda. Pokukal sem ven, kaj je na naši ulici levo in desno. In sem stekel nazaj. Potem sem se opogumil in šel do prvega vogala in videl, da ulice vodijo še

na drugo stran, da so križišča. Počasi sem dobival občutek za prostor. Potem pa se je takoj pojavila drug nuja, iti v šolo. Mama me je pripravila, me pospremila do vhoda. Kaj pa zdaj, kako bom šel, kako bom šel? Začel sem počasi in v tistem trenutku je šel mimo hiš po tlakovanem robu ceste otrok v coklah in pravi – jaz te bom peljal. Otrok je hodil v isto šolo in izkazalo se je, da je to Koce Solunski (smeh). Prijel me je za roko ...

ANDREEVSKI: Dobra duša!

KONESKI:

Prijel me je za roko in me odpeljal v šolo in skupaj sva sedela v isti klopi. Ves čas osnove šole sva bila takorekoč nerazdružljiva. On potem ni nadaljeval s šolanjem. Jaz sem šel na gimnazijo, on pa je šel za vajenca. Bila pa sva nerazdružljiva. In tako, Koce je zaslužen, da sem se nehal bati.

ANDREEVSKI:

Da ste stopili z dvorišča, da ste se vključili v ta nov, čuden svet.

KONESKI:

Da. Potem sem se vključil, seveda, v šolo, izkazal sem se kot dober učenec. To mi je pomagalo. Vedno sem bil med najboljšimi in zato sem med drugimi užival nekakšen ugled. Otroci kot otroci so me sprejeli, vključil sem se v njihove igre in drugo. In potem je vse postalo bolj ali manj običajno in normalno. In vse bolj sem spoznaval Prilep, čeprav moram priznati, da še dandanes nisem povezan s čaršijo. Čutil sem, da sem vendarle človek zunaj njene sfere. Verjetno pa je tudi čaršija čutila enako.

ANDREEVSKI:

No, kako bi rekli, ste bili krivi vi ali čaršija?

KONESKI:

Tukaj ne gre za krivdo. To je nekaj, kar se je tako zgodilo. Jaz se nisem do te mere prilagodil na Prilep, da bi postal na primer eden tistih, ki so se živeli v življenje čaršije, v ta slog. Ohranil sem nekaj vaškega v sebi. Mislim, da se to gotovo občuti tudi v mojem slogu. Jaz na primer čaršijski slog v marsičem kritiziram. Odpor imam do njega. Na primer, ne maram čaršijskih šal, njihovih vicev glede jezika in tako dalje. To me nikoli ni privlačilo. In, če povem po pravici, pri tem prilagajanju, saj je potekalo postopoma, je bilo v Prilepu treba obvladati ogromen kompleks. Najprej mora otrok iti do prvega vogala. Potem do šole. Šola ni bila daleč. Potem mora iti denimo na nogomet, peljati ga morajo na igrišče. In na tržnico. Mora se zlit z mestom.

ANDREEVSKI:

In selitev iz Nebregovegaje trajala dolgo, dolgo.

KONESKI:

Vse to prilagajanje na mesto je bilo pri meni precej težavno, bilo je navznoter je bilo povezano z nekakšno tesnobo. Na primer, da bi vam ponazoril, vam bom povedal, da sem se zelo nerad šel strič. Zelo me je bilo sram. Kako naj zdaj jaz vstopim v salon? Brivnice pogosto v Prilepu tudi prazne čakajo, komaj kakšna stranka kje. Jaz pa sem hodil naokrog. Tu jezelo lepo, da bi sem vstopil, me je strah. Da bi tja vstopil, me je strah. In šele na koncu sem našel najbolj neugledno brivnico v Prilepu. In izkazalo se je, da je to Tutetovabrivnica, ki sem jo kasneje opisal v zgodbi *Ljubezen*. Ta brivnica je kasneje postala središče, kamor smo tudi jaz in številni drugizahajali. Neka vrsta kluba, mladinskega centra v Prilepu. Da bi se izognil lepšim mestom in modernejšim brivnicam, sem prišel do te brivnice, ki se je skoraj že rušila. Opisal sem brivca, kako brije, stari Tute, ni videl dobro, bolj je tipal.

ANDREEVSKI:

Verjetno vas je občutek vodil k nečemu udobnejšemu, kjer vas ne bodo pričakali kakšnim posmehom denimo.

KONESKI:

Vsekakor. Bal sem se, ali se bom znal pravobnašati, ali se bom znal predstaviti, kot je treba. Sledil sem temu občutku, sem namreč precej občutljiv, se mi zdi, da ne bi bil prizadet, šel sem tja, kjer je bila največja verjetnost, da bo nevarnost čim manjša (smeh). Tam smo se vsako popoldnesrečevali, igrali smo šah. Tam je bila rečica in oljke ob njej. O tem, kako so posekali oljke, sem pisal tudi v pesmi ...

ANDREEVSKI:

»Teče reka –
nikomur ni žal
da je občina posekala oljke
nad vodo nagnjene molče ...«

KONESKI:

Da, da. To je ta ambient. Prvotno pa sem bil otrok takorekoč, navajen biti prvi na vasi. In tako pride nekakšen mali cesar v Rim (smeh). Kdo ve, kakšno mesto tam, oho, treba je najti tako mesto.

[...]

Преведе на словенечки: Маја Ковач (Maša Kovač)

Cane Andreevski

POGOVORI S KONESKIM (Matica Makedonska, Skopje, 2020)

I. (1. in 2. marec 1985)

Spomini na najzgodnejše otroštvo ... Starši, teta Veta, babica Duvanvka ... Rodna vas, rodna hiša, dvorišče ... Družinsko drevo ... 19. 12. 1921 – Blagoja Ljameski ...

ANDREEVSKI:

Začnimo pri temeljih. Osnova vsakega človeškega značaja leži v otroštvu, v starševskem okolju, v okolju najbližjih. Znano je, da se to odraža tudi pri vašem ustvarjanju. Tako v poeziji kot v prozi. Ali se spomnite kakšnega trenutka še iz najzgodnejšega otroštva, mogoče je to nekaj navidez nepomembnega, neka podoba, neka beseda, neka slika, ki pa vendarle napovedujezapuščanje človeškega nezavednega in naznanja prva spoznanja o okolju, o življenju?

KONESKI:

Kadar je govora o otroštvu, imam dobre orientacijske točke. Do sedmega leta sem živel na vasi, v Nebregovem. In v ta okvir lahko postavim nekaj vtisov, ki so mi ostali. Do sedmega leta v Nebregovem, od sedmega pa v Prilepu. Precej vtisov, spominov imam. Niso povezani, so pa nekateri med njimi zelo intenzivni, in če bi povedal vse, bi bila to precej dolga zgodba.

ANDREEVSKI:

Verjetno ne bova porabila snovi za zgodbo ali celo roman. Pogovor ima drugačno obliko.

KONESKI:

Najprej, torej do sedmega leta, se sploh ne spomnim kakšnega dogodka, ki bi me prizadel. Lahko bi rekli, da je bilo to povsem srečno obdobje mojega otroštva.

ANDREEVSKI:

Zdi se mi, da je Freud rekel, da je srečen tisti človek, ki ne občuti bolečine in kakšnega nezadovoljstva.

KONESKI:

To velja za prva leta, potem je bilo drugače, po selitvi v Prilep. Spomnim se na primer koledovanja ali pa pravoslavnega novega leta. Oče me je peljal v središče vasi. Še vedno se ni bilo zdanilo. Zima. Še vedno jebila noč. Prižgan je bilogromen ogenj. Oče me je držal za roke. Tega se spomnim. Spomnim pa se recimo tudi, kako me je moja teta Veta – na katero sem bil pravzaprav najbolj navezan, bolj kot na mamo, v bistvu me je ona tudi vzgojila – prav tako pozimi peljala k rečici, da bi napojila konja. Posedla me je na konja. Spomnim se, kako je lomila led, konj pa je pil vodo. Spomnim se ovčarskih psov, Murdža in Šara. Še zdaj si ju lahko zamislim, kakšna sta bila ... Spomnim se našega pastirja Trajka, ovc, koz, volov. Tega, kako so se zvečer vračale svinje iz paše in tekle h koritu jest pomije.

ANDREEVSKI:

Kaj mislite, koliko ste bili takrat stari?

KONESKI:

To je bilo v predšolskem času. Ne morem reči, ali sem bil star tri, štiri ali pet let, vendar pa se samega začetka šolanja zelo dobro spomnim. Pri šestih letih sem začel hoditi v šolo in spomnim se učiteljice, abecednika, zaključnih izpitov ob koncu leta, ko je prišel šolski nadzornik. Sicer pa se iz tega predšolskega časa spomnim nekega zanimivega dogodka, pretkanega s humorjem. V vasi je bila poroka. Malce naprej od naše hiše. V naši vasi so hiše dvonadstropne, imajo pritličje in nadstropje. In imajo tiste preproste balkone. Mi smo jih pravili *balkani*. Sedel sem tamna balkonu, gledal in zdelo se mi je, da svatje vstopajo skozi strešno okno. In še sam sem se smejal – kako zdaj to, kako je to mogoče. Kasneje pa sem si to razložil, vrsto let kasneje, kot posledico moje kratkovidnosti. Zelo sem kratkoviden in verjetno je bila to nekakšna moja kombinacija ...

ANDREEVSKI:

So bile to morda sanje?

KONESKI:

Ne, ne. O sanjah vam bom pa zdaj povedal, o prvih sanjah. Spal sem z babico Dunavko in teto Veto. In ti dve, ženski, sta si pogosto pripovedovali sanje. In nekega dne, ko smo se zbudili, sem jima razglasil, da sem tudi jaz videl sanje. In onidve sta me vprašali: »Kakšne?« Odgovoril sem: »Črne! Črne sanje!« V resnici pa se spomnim, da sem, ko sem zaspal, stiskal oči in ob tem so mi pred očmi migotale nekakšne nejasne podobe, temne slike so se pojavljale, in jaz sem mislil, da so to sanje.

ANDREEVSKI:

Otroci so še posebej zvedavi, ko so v hiši gostje. Se morda spomnite kakšnega takšnega obiska, kakšnega pripetljaja ali ...

KONESKI:

Najprej naj vam povem, da sem rojen na Miklavževo. Tega ne pravim kar tako, Miklavž je naš zavetnik. Gostje so bili v cerkvi in, ko so se vrnili, sem bil rojen. In takrat je nastopilo slavje. Naša hiša je bila odprta in veliko gostov je prihajalo. Naša družina je precej znana v tem kraju. Jaz sem vedno imel, če tako rečem, svoj repertoar pred gosti. Sam se tega svojega repertoarja ne spomnim, so mi pa kasneje povedali, da je bila ena od točko to, da sem goste vabil h Kurečki na poroko. Gostje so prišli, jaz pa sem jih vabil. V vasi je živel neki Kurečka:»Izvolite, pridite h Kurečki na poroko.« To je bila moja točka. Sicer pa smo tudi mi hodili na obiske. Oče je imel voz in zadaj na vozu je stesal zaboj. Trije otroci smo bili. Jaz in dve sestri, dva otroka pa sta umrla. En bratec in ena sestra, oba mlajša od mene. Oče in mama spredaj na vozu, mi pa zadaj v zaboju in smo šli, še posebej iz Nebregovega v Mažučišta. To je vas moje mame. Sicer pa se spominjam tudi porok, vaških. Med drugim tudi, kako sem prvič občutil delovanje alkohola. Na neki takšni poroki so mi dali piti in potem sem v določeni meri občutil to nenavadno stanje.

ANDREEVSKI:

Kaj vam je bilo najzanimivejše na porokah? Morda nevesta?

KONESKI:

Česa takšnega se ne spomnim. Sem pa bil večkrat v vlogi svaka, malegasvaka, kot se temu reče. Zdaj sem se spomnil še nekega zanimivega pripetljaja iz tistega časa. Da ne bom pozabil. Mislim sem, da se svet končuje z gorskim vencem okoli Nebregovega. In otroci smo si pogostokrat rekli: »Oh, ko bi se povzpeli tjale in z eno špriklo zbodli boga«. (Smeh.) Vendar pa smo vedeli, da za tem obzorjem leži mesto, saj so naši starši hodili v mesto na tržnico in nam prinašali stvari. Tudineki naš prijatelj je odšel v mesto. In pripovedoval nam je o neverjetnih rečeh. Spomnim se, da nam je pripovedoval, da so bile tam nekakšne žice, na teh žicah pa so sedeli vrabčki in te vrabčke so s fračami ubijali. (Smeh.) Vse to je bilo za nas nekaj nepredstavljivega. Nobene od teh stvari nismo poznali. Ne žice, ne frače. In nekega opoldneva smo se odločili, da odidemo v mesto, ena skupina, mogoče petih, šestih otrok. In smo se odpravili. Šli smo do Sivca. Tam je zdaj rudnik marmorja. Tam, ko pridete na Sivec, že pridete na prilepsko stran. In smo šli. Nikomur nismo povedali. Kar tako, samoiniciativno smo

se odpravili. Prišli smo do Sivca. Tam nas je zagledal tisti naš pastir Trajko in rekel: »Kam pa kam?«

»V mesto,« smo odgovorili, ne da bi se sploh ustavili.

On pa nam je rekel: »Ohooo, glejte, tamle je volk!« (Smeh.)

Je rekel: »Povzpel se je na zadnje noge in vas čaka.«

In takoj, ko smo to slišali – hitro nazaj. Minila nas je želja, da bi videli mesto. Sicer pa je bilo moje prvo srečanje z mestom zame, če tako rečem, eno veliko in pretresljivo doživetje.

ANDREEVSKI:

Še zdaj obiskujete Nebregovo?

KONESKI:

Zelo redko. Zadnjikrat sem bil tam pred nekaj leti, ko so zgradili cesto do Nebregovega, asfaltirano cesto. Povezuje ga s Prilepom. Bil sem tudi v odboru, ki je skrbel zato, da se zgradi cesta. Takrat je bila nekakšna svečana otovoritev na cesti v sosednjo vas Dupjančani. Tudi v Nebregovo smo prišli. To je bilo zadnjikrat.

ANDREEVSKI:

Se spomnite, kako je bilo Nebregovo videti nekoč? Se je morda kaj spremenilo?

KONESKI:

Spremembe niso velike, mislim na hiše, na gradnjo, čeprav se je do zdaj življenje precej spremenilo. Naša vas je dolgo časa veljala za odročno, brez dobrih povezav in tako so ljudje bolj razmišljali o izseljevanju, ne pa o grajenju.

ANDREEVSKI:

Ni bilo pogojev za življenje, za poljedelstvo? Je veljalo za nerazvito ali ...

KONESKI:

Vas se nahaja pod vzpetino. Zemljica je precej dobra. Ima tudi izvir, ki služi za namakanje določenih delov zemlje. Imeli smo vrtove. In vendar naša vas ni imela potenciala kot tiste, ki se nahajajo ob glavnih prometnih povezavah ali pa zelo blizu mesta. Nekaterim vasem na poti med Prilepom in Bitolo, ki so pred vojno zaostajale daleč za našo, gre zdaj veliko bolje. Naša vas stagnira. Ima okoli štirideset hiš, kolikor jih je imela tudi, ko sem bil jaz otrok. To pomeni, da se dobršen del neprestano izseljuje. Gradilo pa se je bolj malo. Spremembe v življenju pa so ogromne. Če začnemo pri notranjosti hiš, pohištvu, aparatih, radioaparatih, televizorjih itd. Če

pa gremo še naprej, recimo življenje mladih, njihova srečevanja, zabave, veselice. In šport. Vsega tega, ko sem bil otrok, ni bilo.

ANDREEVSKI:

Glavna dejavnost pa je poljedelstvo?

KONESKI:

Poljedelstvo, vrtnarjenje, tobak, nekaj pa tudi živine. Nad vasjo se dviga planina Mukos, del Babune. Tam so dobri pašniki. Gozdnato je.

ANDREEVSKI:

Vaša družina se je ukvarjala z vsem, kot prava vaška družina?

KONESKI:

Da, z vsem, z vsem. Zgolj oče je bil tudi pisar na občini. Vsa družina pa se je ukvarjala s poljedelstvom. Moja mama neprestano, vse življenje.

ANDREEVSKI:

Je bil vaš oče izučen za takšno delo?

KONESKI:

No, ja, opravil je razred ali dva nekakšne kmetijske šole, v času pred prvo svetovno vojno, potem pa so ga vzeli za delovodjo na občini. Tako se je temu reklo. Potem, ko smo se preselil v Prilep, je zamenjal službo. Nekaj časa je bil tudi brez dela. To so bila leta krize.

ANDREEVSKI:

Je bil morda moker, tako kot v zgodbi ...

KONESKI:

Je bil, je bil. Spajdašil se je z nekom, da bi bila bajetrgovca, pa jima ni uspelo. In v letih krize nam je bilo v Prilepu precej težko. Takrat smo se preživljali predvsem s poljedelstvom. Očetova plača je bila vedno majhna. Spomnim se, da je bila njegova plača v Prilepu okoli šeststo dinarjev, in to, da smo pridelovali tobak, nam je pomagalo zagotoviti dodatna sredstva za preživljanje družine. Imeli smo njive ...

ANDREEVSKI:

In v glavnem je družina sama opravljala delo.

KONESKI:

Sama. Sami. Včasih, recimo v času žetve, so se ljudje angažirali, si vzajemno pomagali, tako kot se to dela na vasi. Ali pa so za določen čas prišli revnejši iz drugih vasi. Imeli smo tudi živali.

ANDREEVSKI:

Odnos vaškega otroka do domačih živali je zelo pristen.

KONESKI:

Omenil sem pse. Še posebej sem bil navezan na tistega psa Šara. Zelo sem ga imel rad. Murdžo je bil nekako bolj zadržan. Med nama je bila distanca. Bil je tudi večji in malo bolj okoren. Šaro pa je bil inteligen ten pes in tako se je z mano crkljal ... Imeli smo tudi čebele. Na dvorišču smo imeli čebelnjak. To omenjam, ker so me čebele ne vem kolikokrat popikale, saj sem hodil bos, te pa so včasih lazile po tleh, po tlakovanih tleh pred hišo, in velikokrat se je zaradi tega slišalo vpitje. Sicer se spomnim, rojenje je še posebej zanimivo. Babica in oče sta bila zelo spretna pri zbiranju čebel. Ko je čebelnjak rojil, sta bila povsem prekrita s čebelami. Njiju niso pikale. Na dvorišču smo imeli oljko in ponavadi se je roj zbiral tam. Če se spomnite, napisal sem pesem *Čebelar*, v kateri opisujem to sliko.

ANDREEVSKI:

Spomnim se te pesmi iz vaše zbirke *Vezilja*.

KONESKI:

»Ko pomislim, da bi v življenju lahko bil čebelar« – in tam je opisan roj, to klicanje *mat, mat, matica*, puhanje kadilnika, kako se roj oprijema oljke.

ANDREEVSKI:

No, to je eden od vtisov iz vašega otroštva, ki se je kasneje izrazil v pesmi. So bili v vasi kakšni predeli, kamor ste še posebej radi zahajali?

KONESKI:

No, bil je Čair. Čair. To je v sami vasi. Sredi vasi je cerkev, potem pa se začne Čair. To je kraj, kjer se zbirajo otroci, da bi se igrali. Vedno me je mikalo iti k izviri. Včasih sem šel tudi s kravjimi pastirčki. Vem. Bivole smo pasli. Obstaja en kraj, Pojila so mu rekli. Tega se spomnim, ker sem takrat, v nekem trenutku, videl kačo, kako je prečkala stezico. Počutil sem se, kot da bi me to kačjepremikanja hipnotiziralo, kot da bi nekako vplivalo name. Zato se spomnim. Preprosto sem obstal tako nepremičen.

ANDREEVSKI:

Takšna imena krajev v spominu ostajajo z nekakšno čarobnostjo.

KONESKI:

Ja, recimo – Čašica, Hruške, Izvir, Topolček, Vlačke ograde, mi pa smo to izgovarjali kot Laške ograde. Ena beseda, ki mi je še vedno nejasna – Taraja. Želel sem si jo razložiti, ampak etimologije še zdaj ne poznam. Suroun, ime neke majhne vzpetine, Vukovdol, Mukos itd.

ANDREEVSKI:

Kako pa so vam zvenela imena mest, ki jih še niste poznali?

KONESKI:

Slišal sem za Prilep in Bitolo, to je bil krog najzgodnejšega otroštva. Potem sem spoznal, da so moji, starejši, hodili tudi na pečalbo v Beograd, da so hodili v Ameriko. Zame je bil v zgodnjem obdobju pravzaprav prisoten samo pojem mesta, brez kakšnega konkretnega imena, to pa je bil predvsem Prilep. O Bitoli pa se je govorilo, še posebej ker so hodili k Desoecotu. Moja teta Veta je bila namreč vdova. Njen mož, starejši brat mojega očeta, se ni vrnil iz vojne. Umril je nekje v Albaniji. In še kar so verjeli, da je živ. Jaz sem takrat kot otrok še v predšolskem času z njimi delil upe, da se bo ta človek nekje našel. In tako so hodili spraševati naokrog ... V Bitoli je bil nek jasnovidec, Desoecot so ga klicali. Tako kot je zdaj baba Vanga v Petriču. K njemu so hodili spraševati. Ker pa je bila teta vdova, je mene vzela s seboj, še preden sem odšel v Prilep. Ona je pravzaprav najbolj skrbela zame. Najpogosteje sem bil z njo. Starši so imeli svoje skrbi, jaz pa sem bil intimno najbolj navezan nanjo.

ANDREEVSKI:

Je imela kaj svojih otrok?

KONESKI:

Ni. Posvojila je enega otroka in jaz sem ga klical Brat, starejši je od mene. Tako da smo si potem, ko smo odšli v Prilep, imetje razdelili z njim, na polovico. Pol njemu, pol nam. In ta del družine je ostal v Nebregovem. Zdaj so se preselili v Prilep, nedolgo nazaj. Teta Veta pa je tista starka, o kateri sem napisal pesem:

»Zbogom, starka, ti edina
celo življenje kot otroka si me poznala.«

To je o njeni smrti. Ena mojih prvih pesmi. Napisana je po njeni smrti.

ANDREEVSKI:

Pa ste izvedeli kaj o vašem stricu?

KONESKI:

Ne. Umril je v Albaniji kot vojak srbske vojske, mobiliziran je bil leta štirinajst in pri umikanju nekje v Albaniji ...

ANDREEVSKI:

Se teta Veta ni ponovno poročila?

KONESKI:

Ne, celo posvojila je ... Ta moj brat Kiro, verjetno je bil posvojen, še preden sem se rodil. Od nekdaj se ga spomnim v naši hiši. Ona pa je bila zame, če tako rečem, več kot mati. In prav tako babica Dunavka.

ANDREEVSKI:

Babica po očetovi strani?

KONESKI:

Po očetovi. In v povezani s teto – nekaj pretresljivega iz mojega otroštva. Ko sem bil že v Prilepu, sem poleti prihajal na vas. Dva meseca. Za čas počitnic. In nekega poletja se je teta Veta s polja vrnila vsa tresoča. Zaradi mrzlice, zaradi malarije. Zadelo jo je tako močno, da me ni prepoznala. Ogovoril sem jo, nič mi ni odgovorila. Zame je bilo to resnično strašno doživetje. To so že ta doživetja, ko otroštvo preneha biti zgolj izvir sreče.

ANDREEVSKI:

Vas je kdaj zanimal kakšen najdaljnji prednik, da bi našli korenine... Oziroma ste kdaj poskušali narediti družinsko drevo?

KONESKI:

Zdaj vam bom povedal. To vem zaradi babice Dunavke. Spomnimo se lahko, če štejemo za nazaj, do pet generacij. Prvi, ki se je preselil v Nebregovo z Debarskega – Riste. Riste je imel sina Gjorgjijo. Gjorgjija je imel tri sinove, ki jim je bilo ime Sokole, Kone in Jonče. Kone je bil moj dedek. Kone je imel sina z imenom Krste. Ta je umrl. In Ordana. To je moj oče. In ne vem koliko hčera. Morda na desetine. Povsod na Prilepskem sem imel tete. Veliko deklic se je rojevalo. S tem da, predstavljajte si, tako za dedka Koneta kot za babico Dunavko je bil to drugi zakon. In ona je otroke pripeljala s sabo, pri njem jih je našla in še so se rojevali. Sicer pa je naša družina znana po imenu Ljamevci. In zelo zanimivo je ... Zdaj, ko sem si moral izdelati novo osebno izkaznico, pred tremi, štirimi leti, ko je bilo treba pogledati, kako sem vpisan v cerkvenih knjigah, sem dobil potrdilo, da sem tam vpisan kot Blagoja Ljameski. Prav po makedonsko. Blagoja Ljameski.

ANDREEVSKI:

To je bilo torej leta 1921.

KONESKI:

Da, pop Matrak me je tako vpisal. Me je pa čisto zase zanimalo. Najprej o tem imenu – od kod Ljameski? Ali lahko natančneje ugotovim, od kod smo prišli. Imam eno domnevo, predvidevam, da je precej verjetno, da smo prišli iz Lazaropola. Zakaj tako predvidevam? Vzdevek Ljamevci je vzdevek za Lazaropolce. Lazaropolcem pravijo Ljamevci. In drugič, imamo istega zavetnika. Miklavž je zavetnik tudi Lazaropola. In tretjič, v naši vasi je bilo posestvo samostana svetega Jovana Bigorskega. In to je bil eden od kanalov za priseljevanje ljudi iz Mijačije v našo vas. Torej je obstajal odprt kanal.

ANDREEVSKI:

V vaših *Posvetnih žitjih* oseba, ki ni v sorodu z vami, pop Spiro prihaja iz sv. Jovana Bigorskega v vašo vas.

KONESKI:

Da, ta pop Spiro je prihajal. Zelo dobro se ga spomnim. Prišel je vsako leto v času žetve iz bigorskega samostana. Da bi skrbel za njihovo imetje in da bi zbral prispevke vaščanov za samostan.

ANDREEVSKI:

Oprostite, prekinil sem vas, govorili ste o vašem priimku.

KONESKI:

Mislím, da prihajamo iz Lazaropola in da nam je od takrat ostal ta vzdevek Ljame, Ljamevci, Ljameski. Tako je znan, da še danes v Prilepu obstaja ulica bratov Ljameski. To sta bila moja bratranca, ki sta umrla v vojni kot partizana. Eden je umrl na Mukosu, tistikrat, ko je bil letadvainštiridesetna Mukosu uničen vesodred, z Borko Levatom. To je snov moje pesmi *Sončeva kolona*. Drugi, Atanas, prvemu je bilo ime Cane, Atanas pa je umrl leta štiriinštirideset na Pasjem brdu, nekaj dni po prvi osvoboditvi Prilepa. Pisala sta se Sokoloski. A ker je to ime tako znano kot vzdevek naše družine, še ulica nosi ime bratov Ljameski. Sicer se delimo po priimkih naših dedkov: Koneski po Konetu, Sokoloski po Sokoletu in Jovanoski po Jončetu. Zdaj obstajajo tri takšne veje.

ANDREEVSKI:

Verjetno so bile tudi druge družine, ki so iz zahodne Makedonije prišle v Prilep. Vem, da je Gjore Napeski od tod ...

KONESKI:

Veliko družin je bilo. Čašule je z območja vasi Tresonče, Kepeski prav iz vasi Tresonče. Krum Tošev, tudi on je z Debarskega. V tej naši družinski kroniki obstaja tudi materialna sled našega prednika Rista. Ta je že kot star človek, ko so njegovi vnuki Kone, Sokole in Jonče odraščali, želel nekaj zapustiti vnukom v spomin. In kaj je naredil? Izdolbel je tri kamnita korita za svinje. Tega korita iz hiše Koneskih se še danes spomnim. Kje je stalo, kako so svinje tam jedle. Babica pa mi je povedala, da imajo takšno korito tudi pri Sokolevcih in Jončevcih. Torej v treh vejah po en spomin nanj.

ANDREEVSKI:

Verjetno je bil spretnih rok ...

KONESKI:

Morda je imel tudi kakšno umetniško žilico, ampak (smeh) je deloval na polju uporabne umetnosti, da bi bilo to, kar je naredil, tudi koristno.

ANDREEVSKI:

V neki pesmi pravite:

»Pod belo usedlino dni,

izvir leži –

v oddaljeni otroški noči.«

Iz korita vašega dedka Rista pobliskuje nekakšna svetloba. Človeško vračanje nazaj v otroštvo, v preteklost pa morda resnično predstavlja neka *oddaljena noč*. Pomemben je spomin starejših, če se prenese na naslednje rodove. Omenjate babico Dunavko, omenili ste že, da se je z njenim pripovedovanjem v vas prebudilo zanimanje za književnost, pravzaprav je bila ona tista, ki je napajala vašo domišljijo.

KONESKI:

Bila je zelo zanimiva ženska. Pametna, delavna, požrtvovalna, s težkimi izkušnjami. In imela je dar za pripovedovanje in interpretiranje pesmi. Ni pela kot starejše ženske, saj je videla toliko žalosti. Je pa pripovedovala pesmi v ljudskem slogu. Makedonske ljudske pesmi in legende sem prvič slišal od nje in pripovedovala jih je tako, da je to pustilo vtis. Na primer legendo o kraljeviču Marku poznam zaradi nje. Potem sem jih tudi bral ...

ANDREEVSKI:

Je bila pismena?

KONESKI:

Ni bila. Zaradi nje poznam tudi našo družinsko kroniko. Oče mi ni pripovedoval o preteklosti. Mislim, da morda tudi namenoma. Da ne bi prenašal spominov, ki so morda težki, na novo generacijo. Ženske pa so, če tako rečem, prenašalke družinske tradicije. V mojem primeru je bila to babica Dunavka. Zdaj vam bom, da bi jo okarakteriziral, povedal o zgodovini nekega predmeta, ki je bil v naši hiši in ki ga je babica uporabljala. In to je bila utež za preslico, izdelana iz kamna, preprosta. Povedala mi je, da je, ko je leta dvanajst prišla srbska vojska, albanska vas Desovo, to je nekaj kilometrov stran od naše vasi, zaradi uboja nekega srbskega vojaka bila deležna opustošenja. In takrat so se iz vseh okoliških vasi odpravili, da bi Desovo izropali. Prebivalci so že bili pobegnili. Na to ropanje se je odpravila tudi moja babica. In pravi:

»Vstopila sem vas, vstopila sem v neko hišo. Nikogar ni bilo. Kruh zamesen, pustili so ga, da vzhaja, tako so ljudje pobegnili, ljudje so ga pustili.«

In pravi:»Ko sem videla kruh, sem se počutila tako grešno in ničesar več nisem mogla vzeti. Vzela sem samo to utež.«

Zanimivo pa je, da je babica Dunavka, ob drugem trenutku, šestega aprila, ko se je začela vojna in ko je v Prilepu prav tako prišlo do ropanja državnih skladišč ...

ANDREEVSKI:

Tudi pri nas v Kratovem se je to zgodilo ...

KONESKI:

Živeli smo blizu sokolskega društva, kjer je bilo skladišče. In tam je prišlo do velikega ropanja. Mi pri tem nismo sodelovali, čeprav smo bili blizu, dvoje ali troje vrat stran od društva. A babica Dunavka ni zdržala. Enkrat proti večeru, ko se je vsa zmeda že polegla, glej jo, je šla ven. In po določenem času se je vrnila – in prinesla eno klop iz društva. (Smeh.) In ta klop je ostala pri nas ves čas vojne. Moja babica je bila zelo pametna. Dolgo je živela. Devetdeset in nekaj let. Pripovedovala je. Zatopila se je v pripoved. Ko je pripovedovala pesmi, je pogosto tudi jokala. Raznežila se je.

ANDREEVSKI:

Njenega moža, vašega dedka se ne spomnite?

KONESKI:

Ne spomnim se ga. Od babice vem za tisto prigodo z mojim dedkom, najdete jo v *Žitjih*, ko ji je v pričakovanju smrti dal opanke. Ona mi je pripovedovala o tem. Dedek je mislil, da ga bodo v zaporu usmrtili in ji je dal opanke, da ne bi šli v nič, da bi jih otrociponosili. Ampak takrat ga niso ubili, saj se je slučajno zamenjal okrajni upravnik. Prav ob tistem času. Za okrajnega upravitelja je prišel Jordan Trenkov, znan kot vrhovist², sicer pa zgodovinar. Lahko vam povem, da je predaval zgodovino Dimitru Mitrevu v Trgovištu. Jorda Trenov kot človek, ki je bil vmešan v revolucionarne zadeve, je bival tudi v naši hiši. In njegova prva naloga, ko je prišel za okrajnega upravitelja, je bila, da gre v zapor in pogleda, kdo vse je bil zaprt. In tam ga je videl: »Kaj pa tudi ti počneš tukaj, Kone?« »Ja, tako in tako.« Dedek je bil zaprt, ker se je med rekvizicijo nekaj upiral. In Jordan ga je izpustil. Ampak dedek je potem umrl precej mlad, mogoče pri petdesetih. To je bilo

² Pripadnik gibanja, ki je konec 19. in začetek 20. stoletja rešitev makedonskega nacionalnega vprašanja videlo pod okriljem bolgarske države (op. prev.).

med prvo vojno, dedek pa je umrl enkrat leta devetnajst, preden se je moj oče poročil, seveda še preden sem se jaz rodil. Vračal se je s tržnice v Prilepu ... Moja babica je razlog videla v tem, ker je poočital, zakaj da obnavljajo neko cerkvico v sosednji vasi Drenovci: »Ah, zdaj jim je padlo na pamet, da bodo gradili samostanček!« Poočital je, prišel domov in umrl. Infarkt ga je. V vasi so iz njega hoteli narediti duhovnika, vendar se ni strinjal.

ANDREEVSKI:

Babica je živela do ...

KONESKI

Do 1950 ali morda kakšno leto več. Zelo zanimivo ... Pri devetdeset in nekaj letih je enkrat začutila, da se bliža konec. In naročila je, naj pridem v Prilep. Prišel sem tja in že je bila v postelji. Lahko je malo sedela in že je mislila, da je vse končano, dan ali dva. In takrat mi je dala poslednje nasvete: »Tako boš ravnal, tako boš naredil.« Zdaj se nasvetov ne spomnim. To me je tako presenetilo, ta prisebnost, ta spokoj in potreba, da boš koristen v poslednjem trenutku, nekaj, kar imaš za povedati, prenesti. A babica je ozdravela. (Smeh.) In potem, po nekaj mesecih je umrla.

ANDREEVSKI:

Zdi se, da so naši predniki spokojnejše doživljali smrt, še posebej tisti, ki so dočakali visoko starost. Znali so biti velikodušni, niso mislili samo nase, najpomembnejša jim je bila sreča potomcev. Zato so smrt pričakali mirneje.

KONESKI:

Veste, mene je vedno čudilo, ko so intelektualci pri osemdesetih in več letih hodili po kongresih, na neke konference. Vmešavali so se v zadeve efemerne pomena in čutili potrebo po tem, da bi bili v središču pozornosti. Jaz sem si takrat, z mislijo na primere, kot je bila babica Dunavka, mislil, da je v teh intelektualcih manj filozofskega smisla kot pa v ljudeh iz ljudstva. Kasneje sem našel pojasnilo tudi za takšna postopanja teh vrhunskih učenih ljudi. To je v osnovi eden od načinov bega pred mislijo na smrt. To pa priča tudi o tem, da so premalo notranje pripravljene, psihološko, da bi sprejeli to dejstvo.

ANDREEVSKI:

Kaj pa vaša teta Veta, je znala pripovedovati?

KONEKSI:

Bila je dobrosrčna ženska. Ni izstopala po nekem posebnem znanju, recimo pripovedovanju in podobno. Požrtvovalna, delavna. In s še posebej

veliko ljubezni je ravnala prav z mano. Njen posvojenec Kiro je rasel pri nas kot resničen družinski član, pri tem ni bilo razlik.

ANDREEVSKI:

Koliko je bil starejši od vas?

KONESKI:

Mislím, da je precej starejši, kakšnih deset let, morda še več. Naša družina je bila sploh takšna, mešana. Bili so otroci iz prvih zakonov dedka Koneta in babice Dunavke, potem pa so se rodili še drugi. A vsi ti so živeli kot ena resnično harmonična družina. Sploh ni bilo razlik glede tega, kateri otrok je prišel od kod. Sicer pa je moj spomin izpolnjen s toplino do tete Vete. S hvaležnostjo se spominjam njene podobe, kot da bi jo bil videl včeraj. Nikoli ni izstopala, ni se slišal njen glas v želji, da bi se izpostavila, da bi bila pri čem prva. V družini je imela skromnejše mesto in pri tem je ostajala. Z babico sta spali skupaj in jaz z njima v eni od spodnjih sob, poslano na tleh, kot se to navadno počne na vasi, in jaz med njima.

ANDREEVSKI:

Na rogoznici?

KONESKI:

Da, da. Verjetno me je ona tudi peljala na zdravljenje, ko sem zbolel. K zdravilki. Spomnim se teh vaških prizorov. Tisto zehanje zdravilke.

ANDREEVSKI:

Se spomnite kakšnih besed iz tega obreda?

KONESKI:

Najbolj se spominjam tega, kako so zdravilke zehale. To je bil verjetno eden od načinov njihove inspiracije. (Smeh.) Zdravilka je imela nekakšno skodelico, notri je dala vodo, nekakšno zel, nato pa je zazehala, to je bilo že vstopanje v nekakšen trans, in izgovarjala je nekakšne besede, ki se jih ne spomnim več.

ANDREEVSKI:

Vse do tukaj vas vaše spominjanje vodi domov, v rodno hišo. Verjamem, da se dobro spomnite vseh podrobnosti, povezanih z videzom hiše, dvorišča in vsega v njem. Tako kot bi spet prišli pred vrata rodne hiše.

KONESKI:

Da, da. Hiše so ograjene. Dvorišča imajo. Med sosednjimi hišami so majhna vratca, kapidžici, kot smo jim rekli. Sosednje hiše namreč pripadajo naši širši družini. Na eni strani Sokolevci, na drugi Jončevci. Ko vstopite v dvorišče, je hiša na desno od dvoriščnih vrat. Nadstropna je. Ima pritličje

in nadstropje. Streha se spušča, tako da je na ulični strani nižja, zdi se ni nizka. A na dvoriščni strani je to nadstropna hiša z lesenim, enostavnim balkonom. Na balkon vstopite iz zgornjega nadstropja. Na levo je prostor za ovce in koze. Potem pridejo kašče. V enem kotu se nahaja gnoj, na desno je senik in ograda. Tam so nameščeni voli. Na desno so kopice. Povsem na dnu dvorišča je vodnjak. To je prvi vodnjak, izkopan v naši vasi. Moj oče je bil tisti, ki je izkopal ta vodnjak. Naša vas ima izvir. Izvir je malce oddaljen in vedno je primanjkovalo vode, poleti. Navadno je pozimi, v spomladanskem času in jeseni voda tekla, poleti pa je presahnila. Tudi iz rečnih izvirov je poleti tekla voda. Oče je prišel na idejo, prvi, da bi izkopal vodnjak. Starejši niso verjeli, da mu bo uspelo. A uspelo mu je najti vodo.

ANDREEVSKI:

Je vodnjak globok?

KONESKI:

Precej globok vodnjak, globok vodnjak, dobro pozidan.

ANDREEVSKI:

Je tam še zdaj voda?

KONESKI:

Še vedno, da. In potem so bili očetu zelo hvaležni, saj so iz več hiš prihajali sem natakati vodo. Potem so tudi drugi kopali. Sicer je bila prav tako na dvorišču tudi oljka. Velika oljka. To je tisto drevo, na katerega so se oprijemali roji čebel. Pred samo hišo so bila tla tlakovana in tam je stalo drugo drevo. To je bil prisad. Prisad – to je hruška, cepljena hruška. Poleg same hiše na desno je čebelnjak. Čebele sem že omenil. Vstopimo v hišo. Najprej imamo tam predprostor. Samo nabita zemlja, tla niso pokrita z deskami ali čem drugim. Na levo in desno sobi. Naprej, še vedno v pritličju, vstopite v drugi del. Na desno je t. i. hiša. To je pravzaprav ognjišče in tukaj se odvija življenje podnevi. Tukaj se kosi, večerja. Na levi strani pa je staja, tam so jasli. Konji zvečer, ko se vračajo, vedo kam. Voli odidejo v ogrado, konji vstopijo v hišo in gredo v stajo. Od tod, zgoraj je nadstropje. Ima tudi veliko predsobo. To je narejeno že s precej grobo obdelanimi deskami. In prav tako dve sobi. Ena desno, ena levo, iz tega prostora, ki mu lahko rečem predsoba, pa se izstopi na balkon. Tako, to je bolj ali manj načrt hiše.

ANDREEVSKI:

Hiša obstaja še danes?

KONESKI:

Obstaja, obstaja. Kako je videti danes, ne vem.

ANDREEVSKI:

Živi tam kdo od vaših?

KONESKI:

Ne, prodana je bila. Mislim, da sem v to hišo zadnjikrat vstopil enkrat leta sedeminpetdeset. Potem pa, ko sem bil dvakrat, trikrat v Nebregovem, mi je bilo enostavno prehudo, da bi šel pogledat. Nisem si hotel porušiti prejšnje slike, saj je hiša prešla v tujo posest, ljudi ne poznam.

ANDREEVSKI:

Povsem razumljivo. Prvič slišim, da se sobi, v kateri se nahaja ognjišče, reče hiša. Mar ni cela hiša hiša?

KONESKI:

Da, a to je njen osrednji del. To je hiša. Tu je torej ognjišče, kurišče, nad njim dimnik, od tod gre dim naravnost skozi dimnik. Nad ognjiščem na verigah visi kotel. Tam so tudi niše, kjer se shranjujejo pripomočki: solnik, žlice in druge reči.

ANDREEVSKI:

Tudi nečke so ...

KONESKI:

Tudi nečke. Da. In tako naprej. Jaz pa sem spal spodaj, v sobi na desno, z babico Dunavko in teto Veto. Ostali v ostalih ... Zgoraj sta spala oče in mama, desno nad nami.

ANDREEVSKI:

Ste imeli kakšno sobo, namenjeno gostom?

KONESKI:

Da, mislim, da je bila to soba zgoraj na levi. Imeli smo jo. Pa tudi v tisti sobi, kjer sta spala oče in mama, tudi tam smo sprejemali goste.

ANDREEVSKI:

Dvorišče si predstavljam kot zelo široko.

KONESKI:

Poleti smo pogosto spali na dvorišču, v času mlatenja. Podnevi se mlati. Zvečer se postilja slama, tam blizu pod tisto hruško so se postlale deke iz kozje preje, pregrinjala, pernice, polnjenje s slamo. To je bil zame en velik užitek, spati zunaj, saj je bilo zvezdnato nebo zanimivo in včasih so padale zvezde, sled kakšnega meteorja in tako dalje. Vse to me je vznemirjalo. Kako iz daljave regljajo žabe, to nočno življenje, lajež psov, vse to je bilo zanimivo ...

ANDREEVSKI:

Mrak, svetloba ...

KONESKI:

Mrak, vonj slame.

ANDREEVSKI:

Ste z vašimi konji mlatili?

KONESKI:

Z našimi. In vsi so delali razen očeta. Tekal je naokoli pri mlatenju, vejanju, potem pri pobiranju žita, pa prebiranju pleve in delanju kopic. Vse to se je odvijalo v poletnih dnevih.

ANDREEVSKI:

Slama je ostala zunaj, ne na seniku?

KONESKI:

En del v kopicah, kopice so se delale. Spomnim se jih zato, ker so pred božičem tam lovili vrabce. Postavili so neke pasti iz konjskih dlak, vrabci so stopili notri, notri so bila zrna, ki so jih jedli, in tako so se ujeli. Za božič je bilo v navadi, da se post prekine z vrabcem, z vrabčjim mesom. To je neki star običaj, tudi pred hišo so lovili vrabce, s strešnikom, z vrstico, potegneš vrstico in strešnik jih ujame. O tem govorim v eni od pesmi. Zdaj pa sem se spomnil tudi nekega drugega običaja. Od časa do časa so nosili mrtvega volka, tisti, ki so ga ubili. Koža nagačena, nataknjena na palico, in nosili so jo od hiše do hiše, da bi zbirali darila. Nekajkrat sem gledal takšne prizore, med tem ko sem bil na vasi. In takrat so bili psi še posebej vznemirjeni, zaradi vonja po volku. Psi lajajo, ljudje nosijo to nagačeno kožo in zbirajo moko, jajca, kaj drugega, kar so jim dali. To je neizčrpno, ko se človek tako spominja. (Smeh.) O tem bi se lahko cela knjiga napisala.

ANDREEVSKI:

In moralo bi se jo. O tem razumevanju življenja, ki se že izgublja, o teh obredih ... Ko govoriva o družini, o otrocih, rekli ste, da ste imeli tudi dve mlajši sestrici.

KONESKI:

Da, jaz sem najstarejši. Za mano sta bili dve sestri. Še zdaj sta živi, Nada in Milica. Še na vasi pa se je rodil bratec Rampe, jaz se ga ne spomnim.

ANDREEVSKI:

To je bilo pred vami?

KONESKI:

Ne, za mano. In ta otrok je umrl še povsem majhen. Potem se je rodila sestra Ruža, mislim, da v Prilepu. Navezan sem bil nanjo, precej sem jo imel rad. Tudi ona je umrla v Prilepu. To je ...

ANDREEVSKI:

To je opisano v zgodbi *Pepelnica*?

KONESEKI:

Da, to je ta dogodek. Mogoče je bila stara kakšni dve, tri leta, ko je umrla. Obstajala je tudi fotografija, a se je izgubila. V Prilepu je bila posneta, na stopnicah naše hiše. Takrat smo bili še štirje otroci. Torej jaz in tri sestre. Najmlajša je bila Ruža. On je tista, ki je umrla.

ANDREEVSKI:

Zakaj pa so vas krstili za Blagojo? Marijino oznanjenje³ je namreč spomladi, vi pa ste rojeni decembra. Je bilo tako ime komu od vaših prednikov?

KONESKI:

Brez razloga. Brez. Moji botri oziroma nunkovci, kot jim pravimo mi, so iz vasi Gorno selo. To je vas ne daleč stran od naše, nahaja se pod Zlatovrvom. In mislim, da je ime na nek način postalo moderno, saj opažam, da so tudi drugi, ki so bili krščeni v tistem času, pogosto nosili to ime. Pred tem je bilo to zelo redko ime. V nekaterih starejših zapisih ga srečate zelo poredko. Prišel je takšen čas, tako kot so zdaj nekatera imena atraktivnejša, modernejša. Jaz si to tako razlagam. Sicer pa ni bilo razloga.

ANDREEVSKI:

Kako pa ste dojemali starše? Tudi to so osebe, ki so se enkrat v življenju srečale, pred tem je imel vsak svoje življenje. A v vaši predstavi to vsekakor ni tako. Vi imate drugačen vtis. Kako ste ju dojemali?

KONESKI:

Drugečen odnos sem imel do mame in do očeta. Moja mama je bila kot mama bolj stroga in pogosto je postavljala zahteve, ki nam, otrokom, morda niso bile všeč. To je bila njena vloga. Ni mogla ravnati drugače. Izredno požrtvovalna ženska, zelo delavna, z veliko človeškimi kvalitetai. In bolj kot je mineval čas, vse bolj sem jo cenil, zdaj pa jo cenim najbolj. Očeta sem imel enostavno neverjetno silno rad. Bil je blag človek, dober. Lep tudi na pogled. In tih. Pri njem se sploh ni vedelo za jezo. V naši hiši ni bilo pretepanja otrok. Moj oče je bil človek z etičnimi kvalitetai visoke ravni.

³ Makedonsko *Blagoveštenie* oziroma *Blagovec* (op. prev.).

Na primer, ni dal vedeti, kako težko mu je. Vedno je imel težke trenutke, ko je moral skrbeti za družino. Ostal je tudi brez dela. Svojih tegob, muk, nikoli ni prenašal. Na ta način ni dopustil, da bi otroci to občutili. Jaz se česa takšnega ne spomnim. In tako, povedal vam bom o nekem neverjetnem primeru s konca njegovega življenja. Nismo vedeli, da je zbolel za rakom. Jaz sem moral oditi v Ameriko. Pospremil me je na to potovanje. Pozdravila sva se. Nisem vedel, kako zelo je bolan. In po petnajstih dneh, takrat sem bil na Norveškem, je prispela novica, da je umrl med operacijo. Nismo vedeli, kakšne bolečine je trpel v tistem času.

ANDREEVSKI:

Mar nikomur ni povedal?

KONESKI:

Zaupal se je zgolj enemu svojemu tesnemu prijatelju. Tukaj, v Skopju je živel ta njegov prijatelj. Še vedno je živ. Tako, takšen človek je bil moj oče. Zelo je bil priljubljen. Imel je prijatelje, tesne tovariše. Obiskovali so se. Srečevali so se na kavi. Zelo pogosto so organizirali izlete. Tudi nas otroke so peljali na te izlete. Lahko rečem, da sem imel starše, kakršne bi privoščil otrokom, da bi jih imeli.

ANDREEVSKI:

Mislim, da se je od takšnih ljudi treba učiti še danes. Otrokom je vendarle treba prihraniti, da bi prezgodaj spoznali določene starševske skrbi.

KONESKI:

Jaz recimo do pred kratkim nisem vedel, da je oče v času prve svetovne vojne tri leta, torej še kot otrok oziroma fant, mladenič, živel v Varoši. To je zraven Prilepa. Zdaj je to del Prilepa. Skrivaj je živel pri nekih sorodnikih, saj so se bali, da ne bi iz določenih razlogov, zaradi maščevanja, nastradal otrok. In tega nisem izvedel od njega. Lahko pa si predstavljam, kakšen strah je moral ta otrok prestajati v tem času, saj je vedel, da bi ga lahko preganjali. Bral sem neko zgodbo Tomasa Wolfa o tem, kako oče, ki je sodeloval v vojni, v državljanski vojni v Ameriki, in je bil hudo ranjen, svojemu sinu o teh dogodkih sploh ni pripovedoval. In njegov sin je šele kasneje iz zgodovine spoznal, da je bil njegov oče nekje in se je izkazal v neki bitki. Preprosto ni želel prenesti nečesa, kar je bilo težko, tegobno na sina. In meni se je zgodilo, tako, tudi jaz sem od svojega očeta ...

ANDREEVSKI:

Takšno dejanje je vredno vsakršnega spoštovanja.

KONESKI:

In starši nam ničesar niso vsiljevali, ne v nacionalnem ne v verskem smislu. Preprosto so nam pustili, da si sami spontano izberemo svojo pot.

ANDREEVSKI:

Verjetno se vam je oče znal približati ...

KONESKI:

Ustvarjal je neverjetno prijetno vzdušje v hiši. Ljubezen nas otrok do njega je bila izredno velika. Imel je dar za pripovedovanje. Imel je dar za pripovedovanje anekdot, pa tudi za oponašanje nekaterih ljudi.

ANDREEVSKI:

Se spomnite česa, kar je pripovedoval?

KONESKI:

Veliko primerov je ... Tako, recimo, ko se je vrnil: »Videl sem Šaća,« ne vem, iz katere vasi. In sem ga vprašal recimo, kako je Mehmed.»Ni dobro, Ordan, ni dobro. Bučman buče prodaja.« Takšne stvari recimo.

ANDREEVSKI:

So v Prilepu še kakšne družine Koneski ali so to vsi vaši?

KONESKI:

Ne. To ime je pogosto v Prilepu in obstajajo še druge takšne hiše, ki niso povezane z našo, a nosijo to ime. Mi, kot sem že povedal, smo znani pod tistim našim imenom Ljamevci. Tudi v Prilepu je več naših hiš, etape so bile namreč naslednje: selitev v Prilep, potem pa naprej. Tako da so ljudje iz naše hiše zdaj tudi v Skopju, Beogradu. Nekateri so se preselili tudi v Ameriko.

II.

(1. in 2. marec 1985)

Odhod v šolo ... Selitev v Prilep ... Novi prijatelji ... Prve bolečine ... Povod za pisanje pesmi ... Šolanje na višji gimnaziji v Kragujevcu ... Prve objavljene pesmi ... Prvo vprašanje o jeziku ... Zanimanje za progresivne in nacionalne teme ... Brez naklonjenosti do političnega pragmatizma ...

ANDREEVSKI:

Kdaj ste začeli hoditi v šolo? Kako je v vašem spominu zapisan ta trenutek?

KONESKI:

Šolati sem se začel v Nebregovem in prvi razred sem končal tam. Pri šestih letih so me vpisali, in sicer zato, ker se je takrat v naši vasi prvič odprla šola. Pred tem so otroci hodili v Drenovce. Potrebovali so določeno število učencev, da bi se v vasi lahko odprla samostojna šola. In da bi popolnili število, so tudi mene pri šestih vpisali.

ANDREEVSKI:

So pred tem zgradili šolsko stavbo ali ...

KONESKI:

Ne, ne. Zdaj v Nebregovem stoji šolska stavba. Tista šola pa se je odprla v prostorih, ki so pripadali cerkvi. V ograjenem prostoru, na dvorišču se nahaja pritlična stavba, ki bi jo lahko šteli med cerkvena gostišča. Tam je pokrit predprostor. V času nevihte ljudje tam vedrijo, ženske tam delijo darove za dušnimir pokojnikov ... Tam pa se nahaja tudi zaprt prostor, verjetno za primer še slabšega vremena, za pozimi. Ta prostor so preuredili v našo osnovno šolo v Nebregovem. Na cerkvenem dvorišču je tudi grob mojega dedka. Tam so bili grobovi prepoznavnejših ljudi. In spomnim se, ko je bila prva proslava ob prazniku svetega Save, torej v prvem razredu, takrat so nas pogostilis preprostimi bonboni, ki so jih izdelali cukrarji iz Prilepa. Na grobove so položili posodice s sladkorčki, s čičeriko, z nečim pač in mi smo se tam gostili. Ko pa sem končal prvi razred v Nebregovem, tistega leta jeseni, spet okoli začetka šolskega leta, smo se že preselili v Prilep. V drugi razred sem začel hoditi v Prilepu. In nadalje sem se v izobraževal v Prilepu do male mature.

ANDREEVSKI:

So oblikovali samo prvi razred ali tudi višje razrede?

KONESKI:

Tudi tisti, ki so že hodili v Drenovce, so ostali tam. Vsi. In vsi razredi skupaj v enem prostoru.

ANDREEVSKI:

Kaj pa učitelj, kdo je bil?

KONESKI:

Imeli smo učiteljico, mlada je bila. To je bilo njeno prvo delovno mesto. Učiteljica iz Srbije. Milica ji je bilo ime. Prišla je svojo mamo. Spomnim se je. Tudi mame se spomnim.

ANDREEVSKI:

Je njen govor naredil vtis na vas, kajti vendarle je govorila drugače kot vi v Nebregovem?

KONESKI:

Zdaj se lahko spomnim, da določenih besed nismo razumeli. Vendar pa sploh nismo delali nekakšnih razlik glede tega, ni nam zbuvalo zavesti, da je to recimo nekaj drugega. Otrok se najprej ne ozira na to. Vidi pa, da se mu določene besede zdijo smešne. Prekrivajo se z makedonskimi besedami, ki imajo drugačen pomen. Ali ko se recimo uči pesmico, je glede na to, kako deli besede, jasno, da jih ne razume. Spomnim se, kako nikoli nisem vedel, nisem mogel dojeti, kaj pomeni *mar-ši-ra-la kralja Petra garda*. Vem, da je, ko je bil izpit v prvem razredu, prišel šolski nadzornik. In postavil mi je vprašanje, nekaj v zvezi s seštevanjem: »Koliko je eno kolo in eno kolo.« To je zanj mogoče pomenilo bicikel. Jaz pa nisem vedel, bil sem zmeden. Nisem vedel, kaj to pomeni. Mešal sem s kolesjem. In zaradi teh zadev sem vedel, da je moralo biti nekaj ...

ANDREEVSKI:

Še posebej glede sklonov!

KONESKI:

To pa ne. Za to sploh ni mogoče reči, da se otrok v tisti starosti tega zaveda. Sam sem se verjetno precej zgodaj in precej dobro naučil srbsčine, ne vem pa, v katerem trenutku sem obvladal te elemente, recimo sklone. Ampak v vsakem primeru, ko sem začel hoditi v gimnazijo, torej pri desetih letih, sem že lahko dostojno pisal v srbsčini.

ANDREEVSKI:

Verjetno ste več brali.

KONESKI:

V vmesnem času, torej v teh treh ali štirih letih, sem jezik usvojil. V katerem trenutku, tega ne vem, v kakšni meri.

ANDREEVSKI:

Se spomnite abecednika, kot prve knjige v vaših rokah?

KONESKI:

Spomnim se abecednika, tablice ... Spomnim se, da sem dobil nagrado, knjigo ob koncu leta in to je bilo moje prvo čtivo. Knjige, ki smo jih dobivali ob koncu leta, so bile navadno kakšni izbori ljudskih pesmi ali kratke zgodbe. Zelo rad sem jih doma bral babici. Preprosto mislim, da sem jih nadlegoval s tem, ko sem hotel, da me poslušajo, da jim berem. Sicer pa se spomnim še enega trenutka, ko smo se učili številke. Nisem se mogel naučiti, kako zapisati številko dve. Nikakor. Težko mi je bilo. Jokal sem in oče mi je pomagal. Naposled smo vprašanje rešili tako, da sem zapisal enico in na dnu še tisti del dvojke. (Smeh.)

ANDREEVSKI:

Kompromis – in oblika dvojke je malo nastradala. Ste morda znali brati, še pred ste začeli hoditi v šolo? Mogoče kakšno črko?

KONESKI:

Ne, ne. Nisem znal, pa tudi drugih takšnih primerov ni bilo ... Zdaj sem se spomnil nečesa povsem drugega, zanimivejšega. Verjetno je bilo to pri mojih šestih letih, ko sem začel hoditi v šolo. Takrat sem prvič v Nebregovem videl avtomobil. V času volitev. Kandidati za predstavnike so prišli agitirat z nekakšnim avtomobilom starejšega tipa. Prišli so pustiti vtis in vem – vaščani so skakali na rob avtomobila. Dalo se je stati na zunanji strani, zraven vrat. In še posebej me je razveseljevalo, ker so metali letake. Ker sva govorila o knjigah, sem se spomnil tudi tega, letakov kot tiskanega gradiva. Ti so name naredili strašanski vtis. In potem je bil to dolgo časa eden od motivov mojih sanj. Sanjal sem o tem, da nekaj brskam, bil je nekakšen gnoj, odvržene knjige in naenkrat – uuu! Najdem takšne zelene in rdeče knjižice.

ANDREEVSKI:

Kaj pa je pisalo na njih?

KONESKI:

Ne spomnim se.

ANDREEVSKI:

Kaj pa glede tega predvolilnega vzdušja?

KONESKI:

Spomnim se samo, kako so se vozili po cestah, ljudje so tekli za avtomobilom, kot da bi šlo za nekakšno čudo, in metali so te letake.

ANDREEVSKI:

Ko ste postali šolar, ali ste občutili kakšno spremembo v odnosu do družine, prijateljev, do iger? Kakšen odnos so imeli prijatelji do vas?

KONESKI:

Mogoče sem kot otrok pisarja užival nekakšen privilegiran položaj med temi ljudmi. Do mene so bili prijazni. Sebe si ne morem predstavljati izven tega okolja. Ko sem odšel v Prilep, je bilo že drugače. Tam sem bil že mestni otrok. Mestni in vaški otrok se razlikujeta po izkušnjah, po tem, kaj ju zanima, kaj vesta, katere igračke imata, po igrah. Vaški otrok ne pozna igre s skocicami, frnikol, ne pozna kamenčkanja. In cela vrsta drugih iger je, ki jih pozna, drugi običaje in tako dalje. Pri tem se že pojavi nekakšna distanca.

ANDREEVSKI:

Katere igre ste se največkrat igrali na vasi?

KONESKI:

Recimo tisto svinje klat. Jo poznate?

ANDREEVSKI:

Ja, z jamico in z nečim, s škatlo ali klopčičem ...

KONESKI:

S čimer koli. Z nekim kosom lesa. In potrebne so palice. Nekakšna vrsta enostavnega golfa. In kos kovine. To so bile vaške igre. Starejši pa, ob praznikih – metanje kamnov, skakanje. To je bilo sredi vasi. Fantje, starejši fantiči so to počeli.

ANDREEVSKI:

So morda kakšne igre iz mesta prišle tudi na vas? Na primer nogomet?

KONESKI:

Nogomet kasneje. Mislim, da morda enkrat mogoče pred samo drugo svetovno vojno. V mestu pa je bil nogomet zelo sprejeta igra.

ANDREEVSKI:

Ni bilo kakšnih starejših, šolarjev ali študentov, ki bi prinesli te igre?

KONESKI:

Ne, ni bilo. Prvi iz naše vasi je bil Metodij Sokoloski, moj bratranec. On je bil prvi, ki se je šolal, ki je študiral, končal je visoko izobraževanje. Potem sem bil jaz. Poleg tega smo imeli dva bratranca, ki sta končala

učiteljsko šolo. Vsi iz naše družine. Drugi, iz nekaterih drugih družin so imeli šele kasneje možnost, da bi se šolali in da bi se kdo vrnil in prinesel na vas več običajev.

ANDREEVSKI:

Kako je prišlo do selitve v Prilep? Po dolžnosti, iz nekakšne potrebe?

KONESKI:

Tega ne vem, nikoli nisem vprašal očeta, zakaj se je odločil za selitev. Mislim, da je bil eden od razlogov verjetno tudi moje šolanje. Skratka, takrat se je preselil tudi eden njegovih najbližjih prijateljev. Ta dva sta se torej dogovarjala. Spomnim se, kako smo si razdelili stvari, hišo smo si razdelili ...

ANDREEVSKI:

Razdelili ste si jo z ...

KONESKI:

S Kirom, posvojencem, ki sem ga klical Brat. Oče in Kiro sta si razdelila hišo. Vem, kako sta si razdelila predmete. Recimo, en kotel sem, drugi tja. In potem –pet žlic sem, pet žlic tja, verjetno sta si potem z nekakšnim žrebom razdelila. Njive na isti način. Grupirala sta jih – ta njiva s to, tista z ono. Potem je, se razume, oče odšel v Prilep kupit hišo in nekega dne, verjetno konec avgusta, ker je bilo pred začetkom šolskega leta, smo se odpravili v Prilep. Jaz pred tem sploh nisem videl mesta. Odpravili smo se enkrat popoldne, ko je že minila opoldanska pripeka. To, kar smo imeli, naše stvari, smo natovorili na nek kmečki voz ...

ANDREEVSKI:

S konji?

KONESKI:

Ne s konji. Prej bi rekel z voli ... In s tistimi enostavnimi lesenimi vozovi. Morebiti je šel kdo tudi z dvema vozovoma, kdo s štirimi. Ne vem ... Nekakšna majhna karavana. Na vrhu enega voza so razprostrli pregrinjalo in otrokom so tam zgoraj postlali. Trije otroci, jaz in dve sestri. In ker se je bližal mrak, smo tam na vrhu voza polegli in zaspali. Vozovi so šli, premikali so se proti Prilepu. Po nekaj časa sem se prebudil. Začutil sem, da se je nekaj zgodilo. Zbudil sem se. Vidim ljudi, vozovi stojijo, ljudje, ki govorijo, nekaj počnejo okoli vozov. Vendar je to kasnejši vtis. Prvi vtis pa je bil takšen: nenadno prebujanje in eno ogromno zvezdnato nebo. Neverjetno presenečanje, nepričakovano srečanje s temi grozdi zvezd. Tega še danes ne morem pozabiti, nikoli kasneje nisem imel takšnega stika z nebom.

ANDREEVSKI:

Vendar pa ste to videli tudi na vasi ...

KONESKI:

Ne. Povedal sem vam, da smo spali zunaj, in to zame ni bilo nič novega. Novo je bilo nenadno prebujanje. Otrok pričakuje, da se bo znašel v sobi, doma, a naenkrat se znajde na odprtem, pod avgustovskim nebom, tako bogatim, vedrim, polnim zvezd. Zvezde svetlikajo. In to je bil prvi in trajni vtis. Potem sem lahko razumel, da se je neka os na vozu zaradi vožnje in teže pregrevala in so zato hladili osi. Tam je bil nek izvir.

ANDREEVSKI:

Bili pa ste še daleč od mesta ... Pravite, da je do pilepa trinajst kilometrov. Torej najmanj tri ure hoda, z vozovi pa še počasneje.

KONESKI:

Šest ur, šest ur. V mesto smo prispeli šele zjutraj. Zdanilo se je in takrat smo vstopili v Prilep. In tega vam ne morem opisati. Kako stresno je bilo to zame. Kako začuden sem bil. Naenkrat sem bil zaprepaden: hiše, neke dolge ulice, neki čudni predmeti. Vse je bilo drugače od tistega ambienta, ki sem ga bil vajen do tedaj. Ljudje so se premikali sem in tja in to sem doživel kot nekakšno veliko nevarnost zase. Svoje srečanje z mestom štejem med resnično velike preizkušnje v svojem življenju. Tudi ko sem kasneje potoval v nova okolja, mi nikoli ni bilo lahko. Začetek, se mi zdi, je bil najtežji. Prvo srečanje z mestom.

ANDREEVSKI:

Ko je človek najranljivejši.

KONESKI:

Nisem bil pripravljen. In odšli smo v tisto hišo, kjer smo se naselili. Vse drugače. Dvorišče, drugačno. Prve dni sem se počutil kot kakšna prestrašena žival. A vendar me je zanimalo, kaj se nahaja okoli. Najprej sem odšel do dvoriščnih vrat. Kukal sem ven, po naši ulici, kaj se nahaja levo in desno. Potem pa sem spet pobegnil notri. Potem sem se opogumil in odšel do prvega vogala in videl sem, da ulice tam peljejo na drugo stran, bila so križišča. Začel sem dobivati nekakšen občutek za to topografijo. Potem pa je takoj prišel čas, da grem v šolo. Mama me je pripravljala, me peljala do dvoriščnih vrat. Jaz pa: »Kako naj grem, kako naj grem?« In preprosto sem tam začel jokati: »Ne, ne morem iti.« In v tistem trenutku je neki otrok v lesenih natikačih šel mimo hiše, po tlakovanem pločniku, in rekel: »Jaz te

bom peljal.« Ta otrok je hodil v isto šolo in izkazalo se je, da je bil ta otrok Koce Solunski. (Smeh.) Vzel me je za roko ...

ANDREEVSKI:

Dobra duša!

KONESKI:

Vzel me je za roko in me odpeljal v šolo in skupaj sva sedela v isti klopi. Ves čas osnove šole sva bila takorekoč nerazdružljiva. On potem ni nadaljeval s šolanjem. Jaz sem odšel na gimnazijo, on pa je postal vajenec. Ampak bila sva nerazdružljiva. In tako, Kocetu gredo zasluge, da sem se nehal bati.

ANDREEVSKI:

Da ste stopili iz dvorišča, da ste se vključili v ta nov, čuden svet.

KONESKI:

Da. Potem sem se vključil, se razume, v šolo, izstopal sem kot učenec. To mi je pomagalo. Vedno sem spadal med najboljše in zaradi tega sem med drugimi užival nekakšen prestiž. Otroci kot otroci so me sprejeli, vključil sem se v njihove igre, v ostalo. In potem je vse postalo bolj ali manj navadno, normalnejše. In vse bolj sem spoznaval Prilep, čeprav moram priznati, da se do dan danes nisem zrasel s čaršijo. Čutil sem, da sem vendarle človek zunaj njene sfere. Verjetno pa je tudi čaršija to čutila.

ANDREEVSKI:

Kako naj rečem, ste bili krivi vi ali čaršija?

KONESKI:

Tukaj ne gre za krivdo. To je nekaj, kar se je tako zgodilo. Jaz se nisem do te mere prilagodil na Prilep, da bi postal recimo eden tistih, ki so zraščeni s čaršijskim življenjem, s čaršijskim slogom. Obdržal sem nekaj vaškega sloga. Mislim, da se to mora občutiti tudi v mojem slogu. Jaz na primer čaršijski slog v marsičem kritiziram. Odvrča me. Na primer, ne maram čaršijskih šal, jezikovnih vicev in tako dalje. To me nikoli ni privlačilo. In, če povem po pravici, pri tem prilagajanju, saj je potekalo postopoma, je bilo v Prilepu treba obvladati en ogromen kompleks. Otrok mora najprej iti do prvega vogala. In potem do šole. Šola ni bila daleč. In potem mora iti recimo na nogomet, peljati ga morajo na dvorišče. In na tržnico je treba. Mora se vključiti v čaršijo.

ANDREEVSKI:

In selitev iz Nebregovega bo trajala dolgo, dolgo.

KONESKI:

Vse to vključevanje v mesto je šlo pri meni precej težka, združevalo se je z nekakšnimi mojimi notranjimi tesnobami. Na primer, da bi to poznoril, vam bom povedal, da mi je bilo strašno težko iti k frizerju. Zelo me je bilo sram. Kako naj zdaj jaz vstopim v salon? Precej brivnic v Prilepu tudi praznih čaka, komaj kakšna stranka. Jaz pa se sprehajam. Da bi sem vstopil me je strah, zelo je lepo. Da bi tja vstopil, me je strah. In dokler naposled nisem našel najbolj neugledne brivnice v Prilepu. In izkazalo se je, da je to brivnica Tuteta, ki sem jo kasneje opisal v zgodbi *Ljubezen*. In ta brivnica je kasneje postala središče, kamor sem tudi jaz z množico drugih hodil. Neka vrsta kluba, mladinskega kluba v Prilepu. V begu pred lepšimi mesti in modernejšimi brivnicami sem prišel v to brivnico na robu propada. Brivca sem opisal, kako brije, stari Tute, ni videl dobro, delal je bolj na otip.

ANDREEVSKI:

Verjetno vas je vodil nekakšen občutek za nekaj varnejšega, kjer vas ne bodo sprejeli z nekakšnim posmehom, recimo.

KONESKI:

Zagotovo. Bal sem se, ali se znam držati, ali se znam predstaviti, kot je treba. In zaradi tega občutka, precej sem čustven, se mi zdi, da ne bi bil prizadet, sem šel tja, kjer sem imel največje zagotovilo, da je nevarnost majhna. (Smeh.) Tam smo se srečevali vsako popoldne, igrali smo šah. Tam je bila tudi ena rečica in oljke ob reki. Napisal sem tudi eno pesem o tem, ko so posekali oljke ...

ANDREEVSKI:

»Teče reka –
nikomur ni žal
da je občina posekala oljke
nad vodo molče sklonjene ...«

KONESKI:

Da, da. To je to vzdušje. V prvem obdobju pa sem bil otrok, če tako rečem, navajen, da je prvi v vasi. In tako, pride nekakšen mali cesar v Rim. (Smeh.) Kdo ve, kakšno mesto tam, eeej, mora si najti neko mesto.

[...]

Преведе на словенечки: Сашо Пуљаревиќ (Sašo Puljarević)

ВЕСНА МОЈСОВА-ЧЕПИШЕВСКА

ПОЕТСКО ВИНОЖИТО (Конески на 9 јазици)

Во периодот од 25 јануари до 5 февруари 2021 година (со вкупен фонд од 40 часа) на далечина (онлајн) преку зум платформата во времетраење од десет работни денови (секој ден по 4 часа) се случи и напреднатиот курс за литература во рамките на Првата зимска школа. Новина беше што во работата на овие лекторски часови беше вклучена и помладата колешка, дипломираниот професор по македонска книжевност и македонски јазик, Елена Ѓорѓиовска.

Конески и делото на Конески беше вградено во целокупната настава што се одвиваше во овие 10 работни денови не само во оваа група, туку и во сите останати. Значи Конески го имавме преку неговите граматика и историја на македонскиот јазик, преку речниците, но и преку неговата поезија. Групата за напреднато ниво на познавање на македонскиот јазик што својот интерес го насочува кон изучувањето на македонската литература беше составена од професори, преведувачи, докторанти и магистранти по македонистика, како и студенти по македонски јазик и македонска литература. Бројката на слушатели беше исклучително голем, така што оваа група од 11-мина вистински љуббеници и познавачи на македонската поезија ја сочинуваа:

Ала Шешкен (Руска Федерација), носител на македонистиката на Московскиот државен универзитет „Ломоносов“;

Намита Субиото (Словенија), професор по македонски јазик и македонска книжевност на Филозофскиот факултет на Љубљанскиот универзитет;

Бисерка Бобнар, Маја Ковач и Сашо Пуљаревиќ, сите од Словенија, инаку студенти, но и магистранти/докторанти под менторство на професорката Намита Субиото;

Соња Должан (Словенија), професорка по хрватски, српски и македонски јазик и преведувачка;

Елена Атанасиу (САД), професорка на Универзитетот во Рено (Truckee Meadows Community College, Reno, NV)

Зофија Дембовска (Полска), преведувачка;

Ања Вероника Тадеуш (Полска), студентка на Јагелонскиот Универзитет во Краков;

Хана Врбаниќ (Хрватска), студентка која македонскиот јазик го изучува кај лекторката м-р Биљана Стојановска во лекторатот на Филозофскиот факултет на Универзитетот во Риека и

Живкица Станковски-Недановска (Италија), инаку културен посредник со македонските деца кои го изучуваат италијанскиот јазик во Равена.

Всушност, не само оваа група, туку и другата, што работеше исклучиво на полето на преведувањето со лекторката Роза Тасевска, беа насочени кон исчитувањето и преведувањето на творештвото на Блаже Конески. Овој пат се работеше на помалку познатите стихови на Конески. Зашто Конески не е само „Тешкото“ и „Везилка“. Конески треба да се спознае и преку некои други негови песни, преку неговите минијатури, но и преку лирските и прозните записи, преку т.н. песни во проза.

Така што уште во текот на самите часови се доби еден првичен материјал на преводи на дело од творештвото на Конески на 6 јазици (руски, словенечки, полски, хрватски, италијански и шпански). Работата на тие преводи продолжи и во текот на месец февруари кога конечно и се финализираа.

Во меѓувреме пристигнаа и преводите на **Самет Јеркој**, инаку студент на Катедра за грчки јазик и литература на Факултет за литература при Истанбулски универзитет, кој учи кај лекторката м-р Марина Цветановска во лекторатот по македонски јазик при овој факултет.

Исто така, **Живкица Станковски-Недановска** направи и свои преводи на српски јазик, покрај веќе направените на италијански во текот на самата настава на Првата зимска школа, а професорката **Валентина Седефчева** (Бугарија) од Великотрновскиот универзитет и сегашен лектор по бугарски јазик на Филолошкиот факултет во Ниш, направи преводи на бугарски јазик, така што ете ни го Конески и на бугарски.

А по завршувањето на Првата зимска школа, како и по комплетирањето на сите преводи го имаме овој **Зборник од Првата зимска школа на Меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура**.

Така Конески го имаме на **9 јазици** (руски, полски, словенечки, хрватски, српски, бугарски, италијански, шпански и турски). Но пред да почнат да се редат преводите, сакам да ја истакнам и подготвеноста

на некои од семинаристите да напишат дури и свои стихови на македонски јазик. Така професорката Намита Субиото ни посвети една песна, нам, на изведувачите на лекторските часови на предното ниво по литература, а студентката Маја Ковач направи својат песна по урнекот на онаа „Сеќавање за Ѓорета“ на Блаже Конески. Во продолжение останува да се насладуваме на ПОЕТСКОТО ВИНОЖИТО.

Намита Субиото: НА ДВЕ ПЕСНОЉУПКИ: ВЕСНА И ЕЛЕНА

Со некаква желба на далечина
Неговите песни ги следиме.
Неговите песни уверуваат
дека можеме со часови да седиме.
Вашите толкувања за нив в срце ќе ги чуваме.
И ќе продолжиме на Блаже да му се восхитуваме.

Маја Ковач: СЕЌАВАЊЕ ЗА БЛАЖЕТА

Се роди Блаже.
100 години поминало.
Јаболкниците негови
сè уште пуштаат плодови:
се множат млади и стари поети,
го следат јазичари,
го читаат студенти,
му се поклонуваат дури музичари.
Блаже Конески го обзорува светот.

ВИЈ

Во свеста, како во полноќна црква,
те заклучив. И свеќи ко што бледат
на гасење, ти сега бледиш така,
а сите светци похотно те следат.
Ти тука си заточеница за која
јас толку мошни заклинања правам,
и еве веќе настапува часот
и сешто гласи дека ќе се јавам.
Јас идам како оној грозен Виј,
со сиви очи, сиот земја жедна,
да, страшен сум, и дека нежност носам
во тврди грутки – затоа си бледна.
Се ближам како нежен Виј, но веќе
таинствена си повлекла ти црта,
и штом ќе стапам по пределот, остро
се руши понор и со карпи чкрта.
И сиот жеден, песок, јас се ронам
во таа пропаст, и сè веќе гасам.
Јас, Виј, во свеста те домамив мошно,
но, жеден, немам сила да те стасам.

ВИИ

В своем желаньи, как в полночной церкви,
тебя я запер. И словно свечи, что бледнеют,
догорая, бледнеешь ты сейчас,
а все святые похотливо на тебя глядят.
Ты узница здесь, над которой
сильнейшие заклатья совершаю,
и вот уж наступает час
и все гласит, что я вот-вот явлюсь.
Иду я, будто страшный Вий
с глазами серыми, весь как земля, измученная жаждой,
да, страшен я, и нежности несую
в груди такую ношу — потому бледна ты.
Я приближаюсь, словно нежный Вий, но ты
таинственную уж провела черту,
и лишь ее переступлю я, сразу
пасть открывает пропасть и трясутся скалы.
И остаюсь я жаждущим песком, струясь
в ту пропасть, чтобы там угаснуть.
Я, Вий, что в мыслях задушил тебя в объятьях,
но, жаждою томим, бессилен пред тобой.

на руски преведе Ала Шешкен

БОЛЕН ДОЈЧИН

Кога бев преполн сила
Што придојдува како матна речна глава,
Кога се сетив вреден за мојот подвиг,
Достоен за слава,
Кога ми закрепна гласот за најдлабок збор,
Раката за најтежок меч,
Ногата за најверен од –
Тогаш се сломив.
Паднав како прешово дрво од премногу род.

Една потсмешлива сенка ми ја издемна трагата,
Како змија во гробно камарче се вовлече во свеста,
Смеата ми ја урочи, ми ја зацрни тагата –
Да се обсирам подозриво, да думам да шестам.
тогаш се сетив ситен и смешен и долен, —
Се стопи снагата,
Капнаа раце,
Падна мечот,
Паднав болен.
Болен лежам до девет години,
Што искинав до девет постели.

Не ги чувствувам веќе своите зглобови,
Јас сум расфрлан на тврда ледина
На пеколен пладневен присој,
Јас сум раскостен коска от коска,
Низ моите коски трева поникнало,
Низ таа трева змии се ведат.

Јас копнеам гроб темен и студен –
Нема крај без мојот подвиг суден.

Непозната жено, единствена на светот,
Сестро и мајко моја, ти што си страдала многу,
Ти што си сетила мака до вбигорување,
Дојди, сестро златно,
Збери ги моите мувлосани коски, не грози се,
Состави ме,
Повиј ме со триста лакти платно,
Речи ми тех реч,
Исправи ме,
Научи ме пак да одам, мајко,
Дај ми в рака меч –
Да убијам Црна Арапина.

Да умрам.

BOLNI DOJČIN

Ko sem prekipeval od moči,
ki navira kot kalna rečna glava,
ko sem začutil, da sem sposoben podviga,
da me čaka slava,
ko se je moj glas okreпил za najglobljo besedo,
roka za najtežji meč,
noga za najzvestejši hod –
tedaj sem se zlomil.
Padel sem kot češnja, ki jo podre preobilen plod.

Neka porogljiva senca je odkrila mojo sled,
kot kača v grobno nišo je zlezla v mojo zavest,
smeh mi je uročila, žalost počrnila,
da se oziram pazljivo, da tuhtam in tehtam.
Tedaj sem začutil, da sem drobcen in smešen in šibak –
skopnelo je telo,
klonile so roke,
padel je meč,
padel sem vznak.
Že deveto leto zdaj boleham,
že deveto posteljo zdaj gulim.

Svojih sklepov več ne čutim,
raztrošen sem po trdi ledini,
na pekoči poldanski pripeki,
razkosan do zadnje kosti,
med kostmi je pognala trava,
v tej travi se kače kotijo.

Po mrzlem grobu duša koprni –
a konca brez podviga mojga ni.

O, neznana žena, edina na vsem svetu,
sestra in mati moja, ti, ki si veliko pretrpela,
ki bolečina ti je parala srce,
pridi, sestra zlata,
poberi moje trohneče kosti, ne zgrozi se,
sestavi me,
povij me s tristo lakti platna,
potolaži me,
postavi me pokonci,
nauči me spet hoditi, mati,
daj mi v roke meč –
da ubijem Črnega Arabca.

Da umrjem.

на словенечки преводе Намита Субиото

СААТ

Го угасиле беше радиото преку
и, во необична тишина,
го чув саатот на витрината.
Идеше како рамномерно штракање
на шивачка машина.
Разбрав – како за сето време
тој да обрабувал едно онакво чевре
со какво порано
ергените го тавреа малото цепче.
Разбрав заправо од каде ми идела
оваа гроза по коскиве.

URA

Ugasnili so bili radio
in v nenavadni tišini
sem slišal uro na vitrini.
Delala je kot enakomerno brnenje
šivalnega stroja.
Razumel sem – kot bi ta ves čas
robila takšen robec,
s kakršnim je včasih
žepek krancljal si samec.
Razumel sem, kaj mi je pravzaprav
gnalo strah v kosti.

на словенечки преводе Маја Ковач

УБАВИТЕ ЖЕНИ

Убавите жени во мојот народ
тие брзо прецутувале
како цут од кајсија
како мајски јоргован.

О неправда!

Тие им припаѓале на неизбани мажи,
нивните коси дење сплетени во прџлиња
ноќе аспуштени по градите и колковите.

Нивниот постап на препелица

набрзо го сопинала унечка,

нивната младост поминувала

како мирис на липа што го одвева ветрот.

Набзо тие седнувале на порта

со наведената глава и издадени коленици,
со нечујна издишка.

Убавите жени, несреќните жени

тие брзо прецутувале

како цут од кајсија

како мајски јоргован.

LAS MUJERES HERMOSAS

Las mujeres hermosas de mi pueblo

ellas marchitaban rápidamente

como la flor del albaricoquero

como la lila de mayo.

¡Oh injusticia!

Ellas les pertenecían a hombres no elegidos,

su pelo enredado en trenzas durante el día

por la noche suelto en el pecho y las caderas.

Sus pasos de codorniz

pronto fueron parados por un delantal,

su juventud pasaba como

el olor del tilo que se lleva el viento.

Pronto estaban sentadas en la puerta

con la cabeza inclinada y las rodillas protuberantes,

con exhalación imperceptible.

Las mujeres hermosas, las mujeres infelices

ellas marchitaban rápidamente

como la flor del albaricoquero

como la lila de mayo.

на шпански преводе Елена Атанасиу

LE BELLE DONNE

Le belle donne del mio popolo
sfiorivano velocemente
come fiore di albicocca
come lillà di maggio.
Che ingiustizia!
Esse appartenevano ai mariti non scelti,
i loro capelli annodati nella coda
sciolti di notte sui seni e coscia.
Il loro passo di quaglia
il grembiule lo impacciava presto,
passava la loro giovinezza
come odore di tiglio che portava via il vento.
Si sedevano spesso sulla soglia di porta
con capo chinato e ginocchia esauste,
con silenzioso fiato.
Le belle donne, le infelici donne
sfiorivano velocemente
come fiore di albicocca
come lillà di maggio.

на италијански преведе Живкица Станковски-Недановска

LEPE ŽENSKE

Lepe ženske v mojem narodu,
te so hitro odcvetale,
kakor cvet marelice,
kakor majski španski bezeg.
O, krivica!
Pripadale so neizbranim možem,
njihovi lasje so bili podnevi zvezani v čope,
ponoči spuščeni na prsi in boke.
Njihovo stopanje prepelice
se je hitro spotaknilo ob opasnik,
njihova mladost je minevala
kot vonj lipe, ki ga odnaša veter.
Hitro so sedale pred vhod,
spuščениh glav in izbočenih kolen,
z neslišnimi izdihii.
Lepe ženske, nesrečne ženske,
te so hitro odcvetale,
kakor cvet marelice,
kakor majski španski bezeg.

на словенечки преведе Маја Ковач

PIĘKNE KOBIETY

Piękne kobiety w moim kraju

one szybko przekwitwały

jak kwiat moreli

jak majowy bez.

O krzywdo!

Należały do niewybranych mężczyzn,

ich włosy we dnie splecione w precelki

w nocy rozpuszczone na piersiach i biodrach.

Ich kroki przepiórcze

rychło pętał fartuch,

ich młodość przemijała

jak zapach lipy rozwiewany wiatrem.

Wkrótce siadały przed drzwiami

z pochyloną głową i gołymi kolanami,

z bezszelestnym oddechem.

Piękne kobiety, nieszczęśliwe kobiety

one szybko przekwitwały

jak kwiat moreli

jak majowy bez.

на полски преведе Зофија Дембовска

ОБРОК

Ова чаше домашна ракија
што фаќа синдијр по крајот
бистра а искреста
да те стресе при првата голтка;
оваа пиперка,
само малку заруменета при врвот,
рускава под забите;
овој паглицан црвен и сочен,
а уште цврст,
и, најпосле, ова бело сиренце,
слачно при цваќање
со корка лебец,
да ти се осоли малце плунката и душата –
имај ги како дарови од небото
за денешниот ден,
и искажи благодарност со нечујна помисла.

Можеби и утре те чека ваква наклоност.
Зошто да не?
Никогаш не се знае.

ОВРОК

To šilce domačega žganja,
ki pusti sledi ob robu,
bistro in iskriivo,
da te strese pri vsakem požirku;
to papriko,
čisto malo pordelo pri vrhu,
ki hrska med zobmi;
ta paradižnik rdeč in sočen,
a še vedno čvrst,
in, nenazadnje, ta beli sir,
slasten pri vsakem grižljaju
s koščkom kruha,
da ti malce osoli slino in dušo –
sprejmi kot darove z neba
za današnji dan
in pokaži hvaležnost z neslišno mislijo.

Morda te tudi jutri čaka takšna dobrohotnost.
Zakaj pa ne?
Nikoli se ne ve.

на словенечки преведе Намита Субиото

ГУШКАЊЕ

Како ми дојде тој порив
да прегрнам ластар од лоза
по градиве, по десното рамо,
со стиск на образот,
со лист на горната усна!
Исто така би можел
да прегрнам дури змија
по таа посока иста, –
ништо не би ме паркало,
при такво чувство на љубов,
од тоа гушкање!

ОВЈЕМАЊЕ

Pograbi me,
da bi k sebi prižel mladiko trte,
na prsi, na desno rame,
lice k licu,
list k gornji ustni!
Enako bi lahko
objel tudi kačo
po istem zaporedju,
prav nič me ne bi brigalo
pri takšnem občutju ljubezni
od takšnega objemanja!

на словенечки преведе Намита Субиото

НА ЕДНА ПЕВИЦА

Со некаква далечна желба
твојата песна ја следиме.
Твојата песна уверува
дека уште нешто вредиме.
И таа песна в срце ќе ја чуваме.
Затоа пеј – да боледуваме.

DLA PEWNEJ ŚPIEWACZKI

Z jakimś dalekim pragnieniem
Twoją pieśń śledzimy.
Twoja pieśń pokazuje,
Że jeszcze coś znaczymy.
I tę pieśń w sercu swoim zachowamy.
Dlatego śpiewaj – niechaj niedomagamy.

на полски преведе Зофија Дембовска

СЕЌАВАЊЕ ЗА ЃОРЕТА

Мртов е Ѓоре.
Се исполни година.

Јаболкницата во пустиот му двор
си шепоти:
„Уште два-три дена прекусила да додржам
да не цутам
од жал за него.
После ќе ме наваса пролетта.“

WSPOMNIENIE O GJOREM

Gjore jest martwy.
Minął rok.

Jabłoń w jego pustym dworze
szepce do siebie:
„Jeszcze dwa-trzy dni uparcie wytrzymam
żeby nie zakwitnąć
z żalu po nim.
Potem ogarnie mnie wiosna.”

на полски преводе Зофија Дембовска

ПОЧИНКА

Есенва е мирна, просветлена сета.
Човек сака негде далеку да шета.
Убавино, ти ме заморуваш веќе.

Сè ќе минам кое со возбуда мами.
Има такви места каде што сме сами.
Убавино, ти ме заморуваш веќе.

Смирноста е мудра, страсноста е глупа.
Ќе седнам во паркот на некоја клупа.
Убавино, ти ме заморуваш веќе.

И долго ќе седам, со цигара во рака.
Вечерта што иде ќе ја чекам така.
Убавино, ти ме заморуваш веќе.

РОЏТЕК

Та jesen je mirna, prosvetljena, bajna.
Človek si zamišlja daljna potovanja.
O, lepota, jaz sem že zmučen od tebe!

Vse si bom ogledal, kar vzburljivo mami.
Še so taki kraji, kjer smo čisto sami.
O, lepota, jaz sem že zmučen od tebe!

Mirnost je preudarna, v strasti bi se zmedel.
V parku se bom ustavil, na klopcu bom sedel.
O, lepota, jaz sem že zmučen od tebe!

In sedel bom dolgo s cigareto v roki.
Čakal bom takole, da večer nastopi.
O, lepota, jaz sem že zmučen od tebe!

на словенечки преведе Намита Субиото

ARS POETICA

Старему Цивцану
голиштарците му викаат:
„Бре,
ние сме по-песнарии од тебе!
Чуј нè:
џив! џив! џив!“
А стариштето им се одговара:
„Деца,
тоа треба да биде леко и меко,
силно а милно,
жално ем пално,
со горчлив опит,
со згругчена мака:
џив... џив... џив...
Виe уште не знаете така“.

ARS POETICA

Staremu Čivkaču
goliči pravijo:
»Oj,
mi smo večji pevci od tebe!
Poslušaj nas:
čiv! čiv! čiv!«
Starina pa jim pojasnjuje:
»Otroci,
to mora biti lahko in rahlo,
krepko, a mehko,
boleče pa goreče,
z grenkim izkustvom,
s skepljeno muko:
čiv ... čiv ... čiv ...
Vi še ne znate tako.«

на словенечки преведе Маја Ковач

ТАЈНА

Откриј ми една твоја тајна
па макар колку мала и лесна,
јас ќе ја скријам
во себе гробно –
дури не стане песна.

ВРВ

Еве на врвот се искачив. Сам.
Тука не ме следи око ничие.
И што? Јас во
себе пак го шепотам
Жалосниот сон на
своето величие.

СМЕА

Ми секна смеата
и жеден за неа
в делнична гинам врволица.
Грлово ми е некако станато
песочна суводолица.

ЖРТВА

О драги предмети,
о мили луѓе,
си мислам напати –
дај сè да срушам!
Но вие велите: жртвуј
ја младоста,
вие ми велите –
и јас ве слушам.

СКРИВНОСТ

Povej mi kakšno svojo skrivnost,
naj bo še tako lahna in mala,
skril jo bom vase kot v grob –
dokler ne bo pesem postala.

VRH

Glej, na vrh sem se povzpel. Sam.
Tukaj nikogaršnje
presahnil in njega žejen
v vrvežu delovnika umiram.
Moje grlo postaja podobno
peščenim suhim dolinam.

СМЕН

Moj smeh je
presahnil in njega žejen
v vrvežu delovnika umiram.
Moje grlo postaja podobno
peščenim suhim dolinam.

ŽRTEV

O, dragi predmeti, o, ljubi ljudje,
pomislim včasih –
naj vse pokončam!
Vi pa pravite: žrtvuj mladost,
vi mi pravite – in jaz vas ubogam.

на словенечки преводе Сашо Пуљаревиќ

ТИШИНА

Има нешто многу просто
И тоа е тишина,
Има нешто толку тихо –
Вишина, ах вишина.

Легни спрема ова небо,
Тони во височини,
Склопи очи, склопи очи,
Уморен си, почини.

Сека птица, сека птица
Ќе го свие крилото.
Ти си сега толку мирен,
Сам во зеленилото.

Зошто уште, зошто тоа
Секидневно збивање?
Има нешто многу просто –
Тоа е заспивање.

TIŠINA

Obstaja nekaj zelo preprostega
in to je tišina,
obstaja nekaj tako tihega –
višina, ah višina.

Lezi proti temu nebu,
v visočinah toni,
zapri oči, zapri oči,
utrujen si, počij.

Vsaka ptica, vsaka ptica
bo spodvila krilo.
Ti si zdaj tako miren,
objema te zelenilo.

Zakaj še, zakaj to
vsakodnevno hlastanje?
Obstaja nekaj zelo preprostega –
to je spanje.

на словенечки преводе Сашо Пуљаревиќ

ТАЈНА

Откриј ми една твоја тајна
па макар колку мала и лесна,
јас ќе ја скријам во себе гробно –
дури не стане песна.

EL SECRETO

Revélame uno de tus secretos
no importa lo pequeño y ligero que sea,
Lo esconderé en mi tumba,
hasta que se convierta en una canción.

на шпански преводе Елена Атанасиу

ПРИСПИВНА

Кој ли ќе те гушне
со рацете мали
и со златна коса
санок да те гали?
Кој сребрена песна
на сон ќе ти пее:
„Надвор ветре дува,
месечина грее.
Надвор лисје шуми,
ројот свезден бега.
Јас те сакам многу,
мој си, мој си сега.
Надвор роса роси
и зокумон спие.
Спи ми, спи ми, сонот
убав нека ти е“.

USPAVANKA

Tvoji roki mali
kdo v objem bo skril,
zlate te pramene
vso noč ti gladil?
Kdo srebrno pesem
ti še v sen popeva:
„Zunaj veter brije,
sij lune vse odeva.
Pošumeva listje,
zvezdic roj roji.
Rad imam te, rad,
moj si, moj zdaj ti.
Zunaj rosa lega,
spava strašni strahek.
Spavaj, spavaj, sen
ovije naj te sladek.“

на словенечки преводе Бисерка Бобнар

NINNANANNA

Chi ti abbraccerà
con le manine tue
e capelli dorati
ti accarezzerà tutta la notte?
Chi la canzone d'argento
nel sonno ti canterà:
“Fuori fischia il vento,
la luna brilla.
Fuori le foglie stormiscono,
lo sciame stellato fugge.
Io ti amo tanto,
sei il mio, il mio sei adesso.
Fuori cade la rugiada
e lo spirito dorme.
Dormimi, dormimi, che bello
sia il tuo sonno”.

на италијански преведe Живкица Станковски-Недановска

УСПИВАЊЕ НА БОЛНО ДЕТЕ

Заспи ми, мило, смири се веќе,
Болно си, мое сине.
На сон ќе видиш јагне и цвеќе,
Болката на сон ќе мине.

„Мајчице, санок над мене биди,
Чувај ме, страшно ми е:
На пајажинана онаму види
Жолт пајак крв што пие!“

Не, сине, тоа месецот грее
И ѕвезди в небесни страни.
Не бој се, мајка санок ќе бдее,
Нани ми, нанкај, нани.

IL NINARE DEL BIMBO MALATO

Addormentati, caro, calmati ormai,
Sei malato, figliolo mio.
Nel sonno vedrai l'agnello e i fiori,
Il dolore nel sonno passerà.

“Mamma mia, tutta la notte sii con me,
Bada a me, è un incubo:
Su quella ragnatela guarda là
Il ragno giallo che sangue succhia !”

No, figliolo, questa è la luna che brilla
e le stelle da tutte le lati del cielo.
Non aver paura, tutta la notte la mamma veglierà,
ninna nanna, ninna nanna, ninna nanna.

на италијански преводе Живкица Станковски-Недановска

USPAVANKA ZA BOLNO DETE

Umiri se, spančkaj, ljubo ti dete,
bolno si, sončece moje.
V snu ti boš videlo ovčke in cvetje,
tam tudi bol se izpoje.

“Mamica, vso noč ti bodi ob meni,
čuvaj me, strašno bojim se:
Poglej, tam v kotu je pajek rumeni,
na mreži s krvjo masti se!”

Ne, dete moje, to meseček sije
in zvezdic nešteto gori.
Ničesar ne boj se, mamica tu je,
spančkaj le, spančkaj, zaspi.

на словенечки преводе Бисерка Бобнар

ДЕТЕ ЗАСПАНО КРАЈ ЕЗЕРО

Ти спиеш малечко
А езерото се замислило –
Езерото ја подготвува твојата судбина.
Ти спиеш а тоа
Со неусетно потплиснување ти влегува в душа
Како во заливче со бели камчиња
Во кое секое камче се гледа.
Ти спиеш
Но и најситното негово набирање
Како нишка води до оние гласни таласи
Што еднаш ќе се родат, ќе заплачат и ќе те понесат.
Спиј си детенце
Езерото ја создава твојата душа
И мисли за твоите идни возбуди.

DZIECIĘ ŚPIĄCE NAD JEZIOREM

Ty śpisz, maleństwo,
A jezioro się zamyśliło –
Jezioro szykuje twój los.
Ty śpisz, a ono,
Z niewyczuwalnym pluskiem wstępuje w twoją duszę
Jak zatoczka z białymi kamyczkami
W której widać każdy kamyk.
Ty śpisz,
Ale i najdrobniejsze jego falowanie
Jak nić przewodnia prowadzi do tych głośnych fal,
Które, gdy raz się narodzą, zapłaczą i poniosą cię.
Śpij sobie dzieciątko
Jezioro tworzy twoją duszę
I myśli o twoich przyszłych uniesieniach.

на полски преведе Зофија Дембовска

МАГНОЛИЈА

Шетајќи по населбата, забележувам дека во некои дворови магнолиите раскошно расцутиле. И во мојот двор има магнолија. Но таа секогаш цути скудно. Местото не ѝ е погодено: северна страна, и како да е поклопена од липата.

Оваа пролет на мојата магнолија има само два цвета на две соседни гранчиња. Едниот стои малку повисочко и повеќе се отворил. Другиот како да му допира до рамено и малку се навалува како да сака да го спушти главчето таму. Но сè уште се воздржува. Тоа не е дозволено.

Предвидувам сè што ќе стане. Овие цветови ќе се гледаат вака и ќе си шепотат нешто нечујно уште два-три дена. Тие нема да прекапат заедно. Едниот ќе остане уште некое време сам, како подзачуден, а потоа ветрето ќе ги одвее и неговите ливчиња. Само јас ќе паметам што се случило тука и што за другите не оставило никаква трага.

МАГНОЛИЈА

Шетајући се насељем, примећујем да су се магнолије у неким дво-риштима раскошно расветале. И у мом дворишту има једна магнолија. Али она увек оскудно цвета. Место јој не одговара: северна страна и као да је засењена липом.

Овој пролећа, моја магнолија има само два цвета, на двама су-седним гранчицама. Један од њих стоји мало вишије и отворенији је. Други цвет као да му досеже до рамена и као да жели да тамо наслони главу. Али се још увек уздржава. То није дозвољено.

Предвиђам све што ће се догодити. Ови ће се цветови гледати и шаптаће нешто нечујно још два-три дана. Заједно неће нестати. Један ће остати још неко време сам, као да је зачуђен, а затим ће ветар од-вејати неговe листиће. Само ћу се ја сећати шта се је ту догодило а што код других није оставило никаквог трага.

на српски преводе Живкица Станковски-Недановска

MAGNOLIJA

Šetajući kvartom, primjećujem da magnolije raskošno cvjetaju u nekim dvorištima. I u mom je dvorištu magnolija. Ali uvijek slabo cvjeta. Mjesto joj nije pogodeno: sjeverna strana i kao da je prekrivena lipom.

Ovog proljeća moja magnolija ima tek dva cvijeta na dvjema susjednim grančicama. Jedan stoji malo poviše i otvoren je više. Izgleda kao da mu drugi dodiruje rame i lagano se nagnje kao da tamo želi spustiti glavu. Ali ipak se suzdržava. To nije dopušteno.

Predviđam sve što će se dogoditi. Ovo će se cvijeće gledati ovako i šaputat će si nešto nečujno još dva do tri dana. Međusobno neće se preklapati. Jedan će neko vrijeme ostati sam, kao začuđen, a potom će vjetar otpuhnuti i njegove latice. Samo ja ću pamtići što se ovdje dogodilo i što za druge traga nije ostavilo.

на хрватски преведе Хана Врбаниќ

MAGNOLIJA

Na sprehodu po naselju vidim, da so se magnolije po nekaterih dvoriščih razkošno razcvetele. Tudi na mojem dvorišču je magnolija. Mesto ji ne ustreza: severna stran je in kakor da bi jo zakrivala lipa.

To pomlad sta na moji magnoliji samo dva cveta na dveh sosednjih vejicah. Eden je malo višje in se je bolj odprl. Drugi pa kakor da bi se dotikal njegove rame in se malo naslanjal, kakor da bi hotel tja spustiti glavico. Vendar se še zadržuje. To ni dovoljeno.

Predvidevam, kaj vse se bo zgodilo. Cveta se bosta takole gledala in si nekaj neslišno šepetala še dva-tri dni. Ne bosta odpadla skupaj. Eden bo ostal še nekaj časa sam, kakor da bi bil malo začuden, potem pa bo vetrc odpihnil tudi njegove lističe. Samo jaz se bom spominjal, kaj se je tukaj zgodilo in za druge ni pustilo niti sledu.

на словенечки преведе Соња Должан

MAGNOLIA

Spacerując po osiedlu zauważam, że na niektórych podwórkach cudownie rozkwitły magnolie. Na moim podwórku również jest magnolia. Lecz ona zawsze kwitnie skąpo. Rośnie w nienajlepszym miejscu: północna strona, jakby zasłonięta lipą.

Tej wiosny moja magnolia ma tylko dwa kwiaty na dwóch sąsiednich gałęziach. Jeden rośnie troszeczkę wyżej i bardziej się otworzył. Drugi, jak gdyby dotykał jego ramienia, przytula się nieco, jakby chciał opuścić tam głowę. Ale wciąż jeszcze się powstrzymuje. To nie jest dozwolone.

Przewiduję wszystko, co się stanie. Te kwiaty będą tak na siebie patrzeć i będą sobie szeptać coś cichutko jeszcze dwa-trzy dni. Nie przekwitną razem. Jeden zostanie jeszcze przez jakiś czas sam, jakby zamyślony, a potem wiatr zwieje również jego płatki. Tylko ja będę pamiętał co się tutaj wydarzyło i co dla innych nie zostawiło żadnego śladu.

на полски преведе Зофија Дембовска

МАГНОЛИЯ

Докато се разхождах из махалата, забелязах, че в някои дворове магнолиите вече цъфтят с разкошни цветове. И в моя двор има магнолия. Но тя винаги цъфти оскъдно. Не е на правилното място: от северната страна, а и липата я захлупва.

Тази пролет на моята магнолия се появиха само два цвята, на две съседни клонки. Единият е малко по-високо и повече се е отворил. Другият, сякаш му стига до рамото и леко се привежда, иска да склони глава на него. Но се въздържа. Не е позволено.

Ясно ми е какво ще се случи. Цветовете ще се гледат така и ще си шепнат безшумно още два-три дена. Няма да окапят заедно. Единият ще остане още известно време сам, ще стои като учуден, а после вятърът ще отвее и неговите листенца. И само аз ще помня какво се случи тук, без никаква следа за другите.

на бугарски преведе Валентина Сedefчева

ПЕПЕРУГА

Девојченцето: Мајчице, си фатив пеперуга пред врата. Види колку е убава и бела! Таа не стоеше на цвеќе, си лежеше наземи, вака, на едната страна. Јас си ги собув наланчињата да не тропам, одев полека, полека, да не ме чуе, и ја стиснав со двете прстиња. Ама таа не преташе со крилцата како што претаат пеперугите во паркот кога ќе ги фатат. Таа си беше мирничка. Мајчице, нели нема да ме караш дека ја отепав?

Мајката: Не, сине, ти си ја оживеала.

ПЕПЕРУДА

Момиченцето: Мамичко, хванах си пеперуда пред вратата. Виж я колко е хубава и бяла! Не беше върху някое цвете, а на земята ей така, на една страна. Събух си налџмите да не тропам, пристџпих лека-полека, да не ме чуе и я стиснах с два прџста. Но тя не запџрха с крила като пеперудите в градината, когато ги хвацат. Остана си кротка. Мамичко, нали няма да ми се караш, че я убих?

Мајката: Не, дџще, ти си я сџживила.

на бугарски преведе Валентина Седефчева

MOTYL

Dziewczynka: Mamusiu, złapałam motylka przed drzwiami. Zobacz, jaki ładny i biały! Nie siedział na kwiatku, leżał na ziemi, o tak, na jednym boku. Zdjęłam buciki, żeby nie tupać, szłam powoli, powoli, żeby mnie nie słyszał i ścisnęłam go dwoma paluszkami. Ale on nie trzepotał skrzydełkami tak, jak motylki w parku, gdy się je złapie. On był spokojniutki. Mamusiu, prawda, że nie będziesz się na mnie złościć, że go zabiłam? Mama: Nie, kochanie, ty go ożywiłaś.

на полски преведе Зофија Дембовска

KELEBEK

Küçük kız: Anneciğim, kapının önünde bir kelebek yakaladım. Ne kadar güzel ve beyaz olduğuna bir bak! Çiçeklerin üzerinde durmuyordu, yerde, böyle bir tarafta yatıyordu. Ses çıkarmayayım diye nalınlarımı çıkardım, beni duymasın diye yavaş yavaş gittim, ve onu iki parmağımla sıktım. Ama parkta, yakaladıklarında kelebeklerin kanat çırpıtığı gibi çırpmadı kanatlarını bu kelebek. Sakindi.

Anneciğim, onu öldürdüğüm için bana kızmayacaksın değil mi?

Anne: Hayır, oğlum, sen onu canlandırdın.

на турски преведе Самет Јеркој

METULJ

Deklica: Mamica, pred vrati sem ujela metulja. Poglej, kako lep je in bel! Ni sedel na cvetu, ležal je na tleh, takole, na eni strani. Sezula sem si coklice, da ne bi ropotala, šla sem počasi, počasi, da me ne bi slišal, in stisnila sem ga z dvema prstkomoma. Vendar ni utripal s krilci, kakor utripajo metulji v parku, ko jih ujameš. Bil je miren. Mamica, saj me ne boš kregala, ker sem ga ubila, kajne?

Mati: Ne, otrok moj, ti si ga oživila.

на словенечки преводе Соња Должан

АСПЕКТИ

Цела една група грмушки и дрвчиња, kako da se na školски izlet, se zapnala da se iskachuva po ritчето – smreki, zeleniki, trње, kruши горнички.

Некои тукушто тргнале, други стигнале до средето, a едно борче стасало веќе на самоти врв и мавта на сите страни за поздрав.

Но тоа е сето само привид и чиста измислица на умот. Всушност секоја грмушка и секое дрвче стои таму каде што е никнато еднаш за секогаш.

Тоа што никнало највисоко, најлуто го бијат дождовите и ветриштата.

VIDIKI

Cela skupina grmičkov in drevesc se je zapodila v hrib, kot da so na šolskem izletu: smreke, zelenike, trnje, medvedje hruške.

Eni so še čisto na začetku, drugi so prispeli do sredine, neki borček pa je dospel že do samega vrha in maha v pozdrav na vse strani.

Toda to je le privid in izmišljija. V resnici vsak grmiček stoji prav tam, kjer je vzniknil enkrat za vselej.

Tistega, ki je vzniknil najvišje, najhuje bijejo deževja in vetrovi.

на словенечки преводе Намита Субиото

АСПЕКТИ

Цяла група храстчета и дрвчета, сякаш са на училищен излет. Устремили са се нагоре по хълма – смърчове, зеленики, тръни, диви круши.

Някои току-що са тръгнали, други са вече до средата, а едно борче е стигнало самия връх и маха за поздрав във всички посоки.

Но това е само заблуда и измама на ума. Всъщност всяко храстче и всяко дрвче стои там, където е поникнало веднъж завинаги.

А онова, израслото на най-високо, него най-люто шибат дъждовете и ветровете.

на бугарски преведе Валентина Седефчева

РУЖА

Денеска е први јануари, длабока зима. А ружата месечарка под мојот прозорец по некое чудо пак расцутила. Покрај две-три пупки, еден цвет сосем се отворил, и неговото руменило е толку изразито спрема белината на снегот! Таа ружа цутеше и напролет, цутеше цело лето и есен. Зошто да не цути и сега, кога мразови ја стегнале земјата? Можеби сета смисла на нејзиното суштествување и била во тоа да покаже дека е тоа можно. Го посматрам тој црвен цвет. Се извива тој сега на остриот ветар, извонредно е осамен, безнадежен; но тој е сепак реалност, не сум го измислил јас, јас сум само среќен што ми се дало да го гледам и да раскажам за него.

РУЖА

Данас је први јануар, дубока зима. А ружа месечарка, неким чудом, поново је процветала под мојим прозором. Поред, два-три пупољка, један се је цвет сасвим отворио, и његово црвенило је толико изражајно наспрам белине снега! Та ружа је цветала и у пролеће, током целог лета и јесени. Зашто да не цвета и сада, када су мразеви стегли земљу? Можда смисао све њене важности, свог њехог бивствовања лежи баш у томе да покаже да је то могуће. Посматрам тај црвени цвет. сада се он извија на оштром ветру, изванредно усамљен, безнадежан; то је ипак реалност, ја га нисам измислио, ја сам само среќан што имам прилику да га гледам и да приповедам о њему.

на српски преведе Живкица Станковски-Недановска

VRTNICA

Danes je prvi januar, globoka zima. Bengalska vrtnica pod mojim oknom pa je po nekakšnem čudežu spet zacvetela. Nekaj popkov in en popolnoma razprt cvet, izrazito rdeč v snežni belini! Ta vrtnica je cvetela tudi spomladi, cvetela je celo poletje in jesen. Zakaj ne bi cvetela tudi zdaj, ko je zemljo stisnil mraz? Nemara je ves smisel njenega obstoja prav pokazati, da je to mogoče. Opazujem rdeči cvet. Previja se v ostrem vetru, izredno osamljen, brezupen, pa vendar realen; nisem si ga izmislil, imel sem le srečo, da mi ga je bilo dano videti in o njem pripovedovati.

на словенечki prevede Намита Субиото

РОЗА

Днес е първи януари, дълбока зима. А градинската роза под моя прозорец по някакво чудо пак цъфна. Край две-три пъпки, един цвят съвсем се е отворил, руменината му е толкова изразителна в белотата на снега. Тази роза цъфтя и през пролетта, цъфтя и през цялото лято и есен. Защо да не цъфти и сега, когато мраз е сковал земята? Вероятно смисълът на нейното съществуване е точно в това да покаже, че може. Наблюдавам аления цвят. Извива се на острия вятър, страшно самотен, безнадежден, но все пак реален, не съм го измислил аз, аз просто се радвам, че ми се удаде да го гледам и да разкажа за него.

на бугарски prevede Валентина Седефчева

СЛЕЗ

По еден месец во Индија се почувствував чудно, како заскитан во сосем друг свет. Дрвја, но поинакви од нашите. Цвеќиња, но не се како нашите. Птиците пејат поинаку од нашите. Дури волињата и кравите имаат поинакви рогови. И кога е исто, пак е подруго.

Потоа заминавме на обратниот пат за Ирак. Бевме во Багдад, ги посетивме урнатините на Вавилон, стигнавме на север до Мосул, до старата Нинива. И одеднаш, дури ги разгледувавме тие старини, каква изненада и каква возбуда! На ледината, меѓу другите тревки, забележав слез. Тој лази ниско по земи, пушта нежни виолетови цветчиња и заврзува малечки-малечки тркалезни лепчиња. Како деца во Прилеп ги бевме по ледините тие лепчиња и ги јадевме.

О радост, о радост! Мојата душа се уталожил. Почувствував дека сум стапил во своите предели. Тука некаде, иако не близу, треба да биде мојата родна земја.

СЛЕЗ

След един месец в Индия започнах да се чувствувам странно, като изгубен в съвсем друг свят. Дървета, но по-различни от нашите. Цветя, но не са като нашите. Дори воловете и кравите са с някак по-особени рогове. И хем е същото, хем е и по-инакво.

После по обратния път отидохме в Ирак. Бяхме в Багдад, посетихме руините на Вавилон, стигнахме на север до Мосул, до древната Нинава. И изведнъж, както си разглеждахме тези старини, каква изненада и вълнение! На поляната, сред другите треви, забелязах слез. Пълзи ниско по земята, пуска нежни виолетови цветчета и завързва мънички, ама съвсем мънички кръгли плодчета. Като деца в Прилеп ги беряхме по ливадите и ги ядахме.

Ех, че радост! Душата ми се успокои. Почувствах се сякаш съм у дома си. Тук някъде, не много близо, трябва да е моята родна земя.

на бугарски преведе Валентина Седефчева

SLEZ

Po mesecu dni v Indiji sem se počutil čudno, kot bi zašel v popolnoma drug svet. Tudi tu so drevesa, vendar drugačna od naših. Rože, vendar ne kot naše. Ptice pojejo drugače kot naše. Celo volovi in krave imajo drugačne rogove. Tudi ko je enako, je vseeno drugače.

Potem smo se vračali domov preko Iraka. Bili smo v Bagdadu, obiskali smo ruševine v Babilonu, šli na sever do Mosula, do starodavnih Niniv. In ko smo si ogledovali arheološke ostanke, me je nenadoma obšlo presenečenje in vznemirjenje. Med zelenjem na ledini sem zagledal slez. To je rastlina, ki se plazi po tleh, razvije nežne vijolične cvetke in obrodi čisto majcene okrogle hlebčke. Ko sem bil majhen, smo take hlebčke nabirali na ledinah v Prilepu in jih jedli.

O, kakšna radost! Moja duša je bila potolažena. Začutil sem, da sem stopil v svoje okolje. Tu nekje, čeprav ne ravno blizu, bi morala biti moja rodna dežela.

на словенечки преводе Намита Субиото

СЛЕЗ

После месец дана боравка у Индији, чудно се осећам, као да сам залутао у сасвим други свет. Дрвеће, али другачије од нашег. Свеће, али није као наше. Птице певају другачије. Чак и волови и краве имају другачије рогове. И када је исто, ипак је другачије.

Затим смо кренули обратним путем за Ирак. Били смо у Багдаду, посетили смо рушевине Вавилона, стигли смо на север до Мосула, до старе Ниниве. И одједном, док смо разгледавали те старине, какво изненађење и какво узбуђење! На ледини, између разних травки, угледао сам слез. Он пузи ниско по земљи и испушта нежне љубичасте цветиће који се везују у веома мале округле хлепчиће. У Прилепу, по лединама смо као деца те хлепчиће брали и јели. О радости, о радости! Моја се душа смирила. Осетио сам да сам ступио на свом тлу. Тамо негде, иако не близу, треба да буде моја родна земља.

на српски преводе Живкица Станковски-Недановска

РОЗА ТАСЕВСКА

НАПРЕДНАТИ ПРЕВЕДУВАЧИ НА ПРВАТА ЗИМСКА ШКОЛА НА ДАЛЕЧИНА

Ние, заљубени и изљубени во ѝредовој, то бараме ѝросѝиој и јасен збор за да ја оѝкриеме љубовѝа ѝолку скајоѝена и убава како соној на мајскајѝа ноќ. Имаме само една желба: да ти сочуваме сѝомениѝе за ружајѝа месечарка, за ѝланиниѝе, ѝејеруѝиѝе, сѝеблајѝа, крушиѝе дивјачки, разѝовориѝе кошѝио не означуваѝи разминување ѝуку средба во рајој на лиѝерајѝурајѝа.

Данијела Костадиновиќ
(учесничка во групата напреднати преведувачи)

Оваа 2021 година се одржа Првата зимска школа на Меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура при УКИМ во Скопје. Се планираше повеќе од две децении и конечно започна и успешно се реализираше во периодот од 25 јануари до 5 февруари.

За овој период, подолг од пет децении, Меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура при УКИМ во Скопје стана вистински македонистички центар, познат и признат во светската научна јавност.

Семинарот, покрај стандардните, континуирано додаваше нови содржини и форми на работа, а еве, сега, за првпат додаде и една цела нова Зимска школа.

Се разбира, тоа го налагаа и реалните потреби: ако на **Првата летна школа, во 1968 година, зеле учество 21 учесник од 12 земји**, а во денешно време бројот на оние кои учествувале на досегашните летни школи одамна ја надмина бројката од над четири илјади учесници, тогаш постојаните збогатувања на формите и содржините на Меѓународниот семинар беа неопходно потребни. И тие постојано се правеле и продолжуваат да се прават. Ако на Првата летна школа најголемиот број учесници биле на почетно ниво, сега веќе имаме генерации напреднати македонисти од повеќе поколенија кои ја ширеа и ја шират македонистиката во многу странски земји и кои зад себе оставија млад кадар кој успешно ја продолжува нивната работа. Навистина, тешко е да се пребројат денешните македонисти ширум светот,

ама тоа е тешкотија што неизмерно радува. Секако, и селекцијата од големиот број заинтерсирани кандидати за учество на Летната школа, не беше едноставна за организаторите. Секогаш дел од нив остануваа за некоја друга школа, за некоја идна година.

Сето ова говори колку беше важно и неопходно проширувањето на капацитетот за прифаќање што поголем број македонисти, што го овозможува сега и Зимската школа.

Понатаму, Семинарот редовно ги вклучувал во своите програмски содржини јубилејните дати на личности и настани од македонскиот јазик, литература и култура.

Така е и оваа година. Првата зимска школа со сите свои содржини се посвети на нашата сестрана личност, од енциклопедиски формат, на великанот Блаже Конески.

И групата напреднати преведувачи ја посвети својата работа на овој автор, преведувајќи ги следните текстови на грчки, на руски, на српски и на чешки:

од „Записи во проза“: „Копачење“, „Питачи“, „Мајска ноќ“, „Спомен“, „Миг“, „Студ“, „Ружа“, „Камикасе“, „Рибар“, „Разговор“, „Круша дивјачка“;

од „Везилка“: „Тајна“, „Од возот“, „Стебло“, „Пеперуга“, „Гулаби“ (*Избрани дела во седум книги*, (второ дополнето јубилејно издание), Култура, Македонска книга, Мисла, Наше книга, Скопје, 1981 г.)

од „Средба во рајот“ (раскази): „Средба во рајот“, „Тихиот Дон“, „Разминување“ (*Средба во рајот*, збирка раскази „Мисла“, Скопје 1988г.)

Преводот на **грчки** го направи магистер **Марија Думба**, позната преведувачка од Грција.

На **руски** беа изработени два превода од:

Марија Громова, магистер на Филолошкиот факултет при Московскиот државен универзитет „М.В. Ломоносов“ и

Полина Гаврилова, магистранд на Филолошкиот факултет при Московскиот државен универзитет „М.В. Ломоносов“, чија теза гласи: „Женските ликови во творештвото на П. М. Андреевски“.

Автор на **српскиот превод** е **Данијела Костадиновиќ**, вонреден професор, која предава македонска книжевност на Филозофскиот факултет при Универзитетот во Ниш.

На **чешки** текстовите ги преведе **Кристина Дуфкова**, магистер по филолошки науки. Предава македонистика на Педагошкиот факултет при Универзитетот во Храдец Кралове и на Филозофскиот факултет при Масариковиот универзитет во Брно.

Сега, пишувајќи го овој текст за Меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура при УКИМ во Скопје, за Првата зимска школа, целосно посветена на 100-годишнината од раѓањето на Блаже Конески, пресметав уште еден мал јубилеј. **Петнаесет години од преведувачката дејност**, како една од содржините на Летната школа, а сега и на Зимската.

Затоа ќе направам една **кратка историја** за нејзината работа и за писмените траги што ги оставила од своите почетоци, од 2006 година. А тоа се имиња на повеќе генерации странски македонисти, кои превеле бројни текстови од областа на македонскиот фолклор, на уметничката литература, од областа на културата итн.

Во таа прва 2006 година се работеше со руски и со англиски, т.е. македонски-руски-македонски и македонски-англиски-македонски. Курсевите се одвиваа по завршувањето на лекторските вежби и на предавањата и траеја една седмица по час и половина. Интересот на учесниците беше голем. Работилниците за превод се покажаа како многу корисни за слушателите од сите степени (и за почетниците и за средните и за напреднатите).

Но, преку разговорите и преку анкетите на учесниците на Меѓународниот семинар, се дојде до заклучок дека заинтересираноста е поголема од првичните очекувања и се појави потреба оваа форма на работа да се прошири на повеќе јазици и времетраењето да се продолжи. Значи и покрај тоа што се претпоставуваше реално дека повеќето од учесниците како слависти, го познаваат рускиот јазик и англискиот, како јазик за меѓународно општење, сепак, многу учесници останаа надвор од работата на преведувачките работилници поради недоволното познавање на овие два јазика.

Раководството на Меѓународниот семинар, поаѓајќи од своите можности (финансиски, кадровски, просторни) и од составот и бројноста

на странските македонисти, според јазикот и според земјата од која доаѓаат, веќе во наредната 2007 година воведо уште една преведувачка група за полски јазик, односно македонски-полски-македонски, а времетраењето го продолжи на две недели. Преведувачките работилници ги водеа колеги од Филолошкиот факултет „Блаже Конески“. Групата за македонски-руски-македонски ја водеше Роза Тасевска, македонски-англиски-македонски – Елена Петроска и Андријана Павлова, а македонски- полски-македонски – Лидија Танушевска.

Во 2015 година **Преведувачката работилница** се сведе на една група и се вклучи во лекторските вежби за напреднати под називот напреднати преведувачи и трае, како секој лекторски курс, по четири часа дневно. Оваа група ја посетуваат учесници од различни земји кои прилично добро го владеат македонскиот јазик и се способни со помош на лекторот да преведуваат текстови од македонски на својот јазик и обратно. Групата ја води до денес лекторката Роза Тасевска.

Во почетокот некои од преводите на странските учесници беа печатени главно во прилози или во посебни изданија на „Универзитетски весник“ посветени на Меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура.

Првпат резултатите од Преведувачката работилница на 44. Летна школа во 2011 година, која беше посветена на Блаже Конески по повод 90-годишнината од неговото раѓање, се печатат во посебно, мошне скромно по обем, издание. Во него влегоа дел од неговите песни и раскази на руски, на англиски, полски, бугарски, српски, украински, унгарски и на шпански:

Блаже Конески на 8 јазици, XLIV меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура (Охрид, 27 јуни – 12 јули 2011 година), при УКИМ, Скопје 2012, 51 с.

Ова издание на преводите од Блаже Конески на осум странски јазици претставуваше само почеток и поттик за понатамошна поактивна и поширока вклученост на странските учесници во преведувачката дејност на Семинарот. Самиот факт што нивниот преведувачки труд остави трага во едно вакво издание дополнително ги мотивираше да се вклучат во работата на овие работилници.

Во понатамошните години текстовите на преводите се печатеа во Зборникот предавања на Семинарот:

- *Преводи изработени на Лейнаша школа во 2015*, Предавања на XLVIII меѓународен семинар за македонски јазик, литература

- и култура (Охрид, од 13 - 27 јуни 2015 година), УКИМ, Скопје, 2016, с.101-132;
- *Преводи изработени на Лейнаџа школа во 2016*, Предавања на XLIX меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура (Охрид, од 11 - 26 јуни 2016 година), УКИМ, Скопје, 2017, с.147-267;
 - *За што сонуваше дедо Мраз*, Билјана Црвенковска *Преводи изработени на Лейнаџа школа во 2017*, Предавања на I летна школа на Меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура, (Охрид, од 11 - 26 јуни 2017 година), Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ Скопје 2018. с.226-572.
 - *Преводи изработени на Лейнаџа школа во 2018*, Предавања на LI меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура (Охрид, од 16.06. – 01.07. јуни 2018 година), УКИМ, Скопје, 2019, с.147-188;
 - „Весна на 6 јазици“, *Преводи изработени на Лейнаџа школа во 2019*, Предавања на LII меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура (Охрид, од 4- 23 август 2019 година), УКИМ, Скопје, 2020, с.176-324.

На крај можеме со задоволство и со увереност да потврдиме дека преведувачките работилници природно се вклопија во дејноста на Семинарот како една од најполезните форми на работа во усвојувањето на богатството, на тајните и на убавините на еден јазик, во случајов на нашиот македонски јазик. Се надеваме и очекуваме овој мал и убав петнаесетгодишен јубилеј да биде поттик за понатамошна уште поуспешна и поплодна работа на преведувачката дејност и на Летната и на Зимската школа на Меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура и со поголеми резултати да одбележува многу наредни годишнини и јубилеи.

ЗАПИСИ ВО ПРОЗА

КОПАЧЕЊЕ

Денеска ја корнев ружата јазачица. Ја разгрнував со дурија земјата околу неа, удирав со казма по коренот што пуштил жили на сите страни длабоко в земи.

Бев сиот задишен, испотен. На крајот успеав да го отчешнам коренот од неговото лежиште. Но во земјата сепак останаа многу жили и жилички што ги искинав со силно мавање.

Ќе ме проколнуваат тие жили напролет. Зашто во нив уште има живот, а им недостасува воздух. Ќе тагуваат тие по лисјето, дури не истлеат сосем.

На таков начин ја искорнав јас и љубовта од сувата почва на своето срце.

ПИТАЧИ

И така, мачно, најпосле стануваме свесни дека е за нас, кои веќе нагло старееме, љубовта толку скапоцена, што нема надеж дека воопшто може да ни припадне, ако еднаш сме ја загубиле или никогаш и не сме ја сретнале. Ние мораме дури и од своите деца да питаме малку наклоност, поблага насмевка, трошка повеќе внимание, писменце поинтимно интонирано- ние стануваме питачи на љубов. Се фаќаме сами себе во мислата дека би сакале да застанеме на аголот, приквечер, кога се палат изложите, и кога забрзано врват луѓето. Се надеваме на средба, иако е тоа сосем илузорна надеж.

МАЈСКА НОЌ

Цела ноќ ја сонувам. Се будам повремено колку да сетам дека заправо ја нема, дека реалноста е безмилосно проста и јасна. Незаштитено е моето срце во ваква ноќ, разградено за страдање. Говорам со неа на сон, ѝ приоѓам, не можам да совладам една проклета граница меѓу нас, се будам – и сеќавам безмерна тага – ми лежи тешко на левата страна од градиве. Ова е мајска ноќ, врнежлива. Сега се слуша глас на птица од бавчата. Како солза капе таа песна. Го шепотам нејзиното име, самиот сум изненаден од тоа колку сум занесен. А само ужасна крајна самотија со својата бестелесна дланка во оваа ноќ.

СПОМЕН

1.

Суштествува страшен миг – кога и споменот се распаѓа, се разлага. Јас те молам не да ми вратиш нешто од животот, ами да ми ги обновиш спомените.

Зачувај ги, ако можеш, сам своите спомени!

2.

- Ја гледам подобро од тебе сенката, ги гледам појасно нејзините шарки под лозницата на трева, под столот на сонќев под; густиот сплет на лисјата ми е поразбирлив одошто на други, - затоа ти сепак често ќе зажалиш што не си со мене.

МИГ

Едно остро сознание дека треба да се користи мигот, токму овој миг. Дека е незаменлива оваа прошетка приквечер по улиците на стариот град, овој поглед на излозите, на небото и на планините в далечина, ова дишење дури талкам. Увереност дека е тоа среќата! Што можат да ме засегаат во тој миг сите други предвидувања!

СТУД

Ноќеска е надвор голем студ, циблина. Небото сосем јасно, мрзне снегот на улиците. Се враќам доцна дома. Студот ме боцка со танки иглички по писките. Еве ме сега веќе во топла соба. Земам книга да прочитам некоја страница пред спиење. Уште не сум сосем затоплен и студенилото искри од мене. И одеднаш мисла-нагла, јасна и студена-дека е толку природно што сум осамен, дека ништо логично нема од тоа, дека сè морало да биде како што било. Мрзне крвта во мене оваа ноќ, зашто мрзне сè наоколу.

РУЖА

Денеска е први јануари, длабока зима. А ружата месечарка под мојот прозорец по некое чудо пак расцутила. Покрај две-три пупки, еден цвет сосем се отворил, и неговото руменило е толку изразито спрема белината на снегот! Таа ружа, цутеше и напролет, цутеше цело лето и есен. Зошто да не цути и сега, кога мразови ја стегнале земјата? Можеби сета смисла на нејзиното суштествување и била во тоа да покаже дека е тоа можно. Го посматрам тој црвен цвет. Се извива тој сега на остриот ветар, извонредно е усамен, безнадежен; но тој е сепак реалност, не сум го измислил јас, јас сум само среќен што ми се дало да го гледам и да раскажам за него.

КАМИКАСЕ

Ми тврдеа дека Јапонците се одликуваат со извонредна рационалност, дека тие не се сентиментални, ами исправени, горди луѓе. А јас си помислив тогаш дека токму тие рационалисти се определиле за славното камикасе - едновременно крајно ирационален, а и крајно конвенционален акт. Тие ја изнашле таа вештина веројатно за да не ја постават под сомнение својата гордост и исправеност. Јас си мислев дека тоа е сепак фаќање за една форма и дека многу смелост треба да се изложи својата гордост и своето достоинство на проба. Секоја будала може тогаш да плукне на човека што го зел на себе ризикот да не постапува спрема конвенциите.

РИБАР

Кинисав како рибар со мрежа покрај една река во која нема риба. Јас сум загубен притоа, парталав, стар, смешен. Немој да мислиш дека не го сфатив веднаш твојот однос. Јас само ти простив во оној ист миг, како што сиромавиот му простува на богаташот кого што секогаш би можел да го презре.

РАЗГОВОР

Монологот не суштествува, монологот е измислена работа. Го пишувам ова зашто ми е потребно да го продолжам разговорот. Јас веројатно не сум успеал да ја сфатам сета човечка длабочина на таквата потреба.

Се штрекнав силно кога мајка рече за покојниот татко: „Го заклаа така на операција; да го оставеа барем еден ден повеќе жив, да кажеше уште некој збор“.

Држиме до себе, до својата чест и углед. А зар е срамота, по сите вакви опити, да се лази во прашиште за да се чуе само уште еден збор на човекот што го сакаш?

КРУША ДИВЈАЧКА

Уште покојниот татко ја пресече крушата дивјачка во нашиот двор. Имаше раскошна круна и пушташе чудесна сенка преку тревата во летни денови. Но ја нападнаа гасеници, ги распнаа насекаде своите просирни гнезда, беше тешко да се очистат, и другите дрвја околу ќе страдаа од тоа легло. Тогаш дојде секирата и од дрвото остана само улогава одломка, да качат на неа со едниот крај жица за простирање на веш.

Очевидно дека силата на животот во тоа дрво била голема. Првата пролет пушти сакатото стебло филизи дури негде при врвот. Мине времето. Сега е пак пролет и сега јасно гледам како смртта го парализира она што живово тело го врзуваше за земјата и нејзините сокови. Нема веќе гранчиња при врвот. Не струјат веќе таму сокови и не се врши чудото на преобразба. Само при дното сиротата потемнета пењушка дава уште знаци на живот. Сè ѝ станува безразлично. По некое ливче зазеленело. Сè друго вклевшил камениот заборав.

ВЕЗИЛКА

ТАЈНА

Откриј ми една твоја тајна
Па макар колку мала и лесна,
Јас ќе ја кријам во себе гробно-
Дури не стане песна.

ОД ВОЗОТ

Ене го крајот во возбуда сина.
Таму детинството мое ми мина.
Плачат оние планини за мене!

Под нив, на падина, се просира село.
Зар некој не мавта со шамиче бело?
Плачат оние планини за мене!

Возот одминува сè што ќе срене.
Си било онаму еднаш едно дете.
Плачат оние планини за мене!

Често мислата назад ме враќа.
Животот другаде негде ме праќа.
Плачат оние планини за мене!

СТЕБЛО

Паднатите лисја ги викаат
тие што уште,
уплашени од неизвесноста на падот,
трепетат на дрвото:
„Дојдете долу да си умреме,

побегнете од ветриштата
во приземна тишина.
Нека остане гол тој јагленосан скелет
да крши црни раце во просторот,
трупот нека му биде корито
за водите на дождот есенски.
А ние густо ќе го обиколиме,
да не може да го пречекори кругот
на своите жолто-златни спомени.“

ПЕПЕРУГА

Девојченцејто: Мајчице, си фатив пеперуга пред врата. Види колку е убава и бела! Таа не стоеше на цвеќе, си лежеше наземи, вака, на едната страна. Јас си ги собув наланчињата да не тропаат, одев полека, да не ме чуе, и ја стискав со двете прстиња. Ама таа не преташе со крилцата како што претаат пеперугите во паркот кога ќе ги фатат. Таа си беше мирничка. Мајчице, нели нема да ме караш дека ја отепав?

Мајкајџа: Не, сине, ти си ја оживеала.

ГУЛАБИ

Прд старата катедрала. Сонце. На англиската трева, на патеките, сонце што го открива виолетниот прелив на гушките од гулабите.

Прва сцена: детенце (девојченце –одвај пропаткано) сака да ги фати гулабите. Го знае можеби само зборот „па-па-па-па“.

Втора сцена: привлечена од тоа, жена (до скоро можела самата да биде наречена гулаб) сака да го сними девојченцето со гулабите, но или тоа се истава или гулабите или гулабите подлетнуваат потоа. Жената резигнира.

Трета сцена: човек, навлезен во средовечните години (за да ѝ помогне на жената) вади трошки од џебот и им ги фрла на гулабите да се соберат. Тие се збираат во шарена лепеза. Но жената не го разбира неговиот гест, а тој не се осмелува да ѝ се обрати.

Опис на гулабите: тие се сите подеднакво убави, тие сите красно гукаат, тие подеднакво си ја делат љубовта.

Завршна слика: ненадеен удар на камбаните на катедралата. Гулабите како по знак летнуваат в небо: нека се задржи само оној одблесок на сонцето на работ на нивните раширени крила.

СРЕДБА ВО РАЈОТ

При крајот на 1956 година за првпат пристигнав во Париз и останав неколку месеци, сè до мај идната година.

За малку тој град ќе ја скршеше мојата волја. Видов каде сум и што сум спрема таа чудесија градена и организирана со векови од еден голем народ. Ми се чинеше дека и крајната цел на еден голем народ е да создаде голем град со својствен изглед, својствена душа и физиономија.

Сепак најдов некоја опора во себе. Прво прибежиште ми беше полутемната просторија на Институтот за славистика (ул. Мишле 9). Но таму ме чекаше мрачната прилика на стариот библиотекар, руски емигрант, господин Бутчик. Сув, кожа и коски, ќелав, намуртен како да се грчи од некоја тешка, постојано присутна болка, господин Бутчик беше далеку од родот на оние љубезни и пријатни библиотекари, секогаш готови да услужат, да поразговараат токму колку што треба и дури да му помогнат на читателот со свои совети. Не, господин Бутчик не ги привлекуваше своите гости, ами повеќе ги одбиваше. Особено сурово ги пречекуваше оние што доаѓаат првпат. Неговиот поглед ги мереше од глава до петици, полн со сомнение и со студ што крева морници. Можеби и тоа беше една од причините што господин Бутчик никогаш немаше многу читатели во својата полумрачна сала.

Но јас останав неколку месеци и, се чини, успешно ја издржав карантината. Јас сум по природа многу претпазлив спрема луѓе што ме држат во напнатост и многу внимавам да не ги повредам ниту со пре-наглен гест, ниту со самосвесна интонација. Моето доста добро знаење на рускиот јазик и литература спомогна да се зближине полека-полека со господин Бутчик. Од ден на ден јас се чувствував послободно во неговото присуство, но сепак постојано се трудев да не ја нарушам со нешто, ами да ја градам натаму еднаш создадената хармонија.

Дека таа беше постигната, се виде кога господин Бутчик сам ми понуди да ја прочитам неговата библиографија на француски преводи од руската белетристика. Таа книшка беше полна со гнев, жолч извираше од неа. Господин Бутчик со право негодуваше дека Французите не само што малку преведуваат од руски, ами притоа се однесуваат дури светотатски спрема најголемите творби на рускиот дух. За илустрација на тоа во неговото дело беше репродуцирана насловната страна на преводот на „Ана Каренина“, на која хероината на Лав Толстој беше претставена скоро како шантанска дама. Какво неразбирање, какво ужасно искривување! Разбрав како и зошто, капка по капка, се собира-

ла горчина во овој човек, ништејќи ја неговата веселост, не оставајќи ни трага од осмев на неговото лице.

Кога му ја враќав книгата, тој дури со некаков трепет исчекуваше што ќе кажам. Беше многу задоволен кога му кажав дека, според мене, им дал добра лекција на Французите. „Знаете како се искажа Жорж Диамел кога ја прочита?“ – си спомни пред мене господин Бутчик. – „Тој само трипати повтори: Је proteste! Је proteste! Је proteste!“.

Дека и јас и суровиот господин Бутчик многу сме се зближиле, почувствував кога требаше да си заминам од Париз.

„Ете, - рече тој- ќе се сретнат луѓе, ќе се спријателат, а потоа веднаш треба да се разделат“. Неговиот глас трепереше од возбуда, влага ги прелеа неговите сини очи.

Минаа некои дванаесет години и јас пак се најдов во Париз, во истиот Институт, каде што сега требаше да држам предавање. Малку надеж имаше дека ќе го видам господин Бутчик, којшто за мене остана незаборавен, но со кого не одржував никакви контакти по разделбата. А тој сепак ме пречека на влезната врата. По поздравувањето и првите разменети зборови, ми рече: „Јас сум повеќе години во пензија и не доаѓам овде, уште помалку на овие предавања. Сега дојдов само за да Ве видам Вас. Не ми се верува дека ние уште еднаш ќе се сретнеме во животот и затоа сакам да Ви пренесам една многу важна порака. Кога ќе дојдете во рајот, за да не скитате многу и да не губите време барајќи ме, знајте дека јас ќе Ве чекам веднаш до влезот од десната страна“.

Го пишувам ова и ми се чини дека господин Бутчик ме гледа одозгора од некое небеско прозорче. Иако тоа не му беше својствено, тој сега се поднасмева и како да ми вели: „Да, местото е закажано, а јас од секидневниот рајски билтен беспогрешно ќе дознаам во кој час Вие ќе пристигнете овде. Јас и тука работам во библиотеката“.

ТИХИОТ ДОН

Еден пролетен ден 1950 година, мала група, ние двајца наставници и неколку студенти, на дијалектолошка екскурзија во Кратовско, пристигнавме во Лесновскиот манастир. Тука останавме и да преноќеваме.

Го паметам добро будењето другото утро. Во одајата беше влегол веќе богат сноп утринска сончевина. Слухот го изненадуваат крици на пауни во дворот и некакво свечкање по калдрмата, како да влечка некој железо. Погледнав, веќе станат, низ прозорец. Долу се движи по своја работа јуродивиот Дончо, целиот изврзан со синцири што се влечат по земи и сингараат. Облечен селски, во бечви, тој е целиот

парталав, така што се чини дека не шевовите, ами уште синцирите ја крепат неговата облека. Дончо очевидно продолжува една стара локална традиција. Тој е и единствениот овдешен човек во овој манастир. Другите двајца се Руси.

Уште од Злетово или Пробиштип разбравме дека игуменот, Виталиј, бил во Русија коњички офицер. Вчера добро се запознавме и го научивме неговиот ред. Веќе во години, побелен, тој се држи прав како пушка, како да е висок и виток, и само во одот неусетно ја повлекува десната нога. Тоа е последица од рана задобиена во борба со црвените. Мнозина руски емигранти, како него, се беа прибрале по нашите манастири и го завршуваа така својот животен пат. Сум чул една верзија, но тоа не е за верување, дека дури и страшниот Нестор Махно, водачот на анрхистичките банди во Украина, го окончал својот живот под монашко име во некој манастир во Црна Гора.

На Виталиј му прислужува Павел. Се чини како да му е тој истиот посилен од Русија и има токму такво држење, пристапувајќи му во полунаклон на својот господар. Павел мирско лице, носи чизми и качкет. По некој добро установен нивни ред, тој му принесува во послужавник од време на време чаша ракија и чаша вода. Поради тоа Виталиј е продуховено замајан. Тој не зборува смерно како калуѓер, тој командува отсечно. Дончо и Павел се последните остатоци од неговата чета.

Под негова власт, но секако не и по негова вина, манастирот доживува тешки денови. Источната порта е урната и конаците од таа страна почнале да се рушат. Бурјан расте на самото кубе.

Во црквата останале уште неколку книги од оние до дваесет товари, колку што пред сто години пресметувал да имало во Лесново Јордан Хаци Константинов Џинот. Сепак тие претставуваат некаков интерес. Мене ми запна окото за еден манастирски економски тефтер и за „Чудеса пресвјатија Богородици“ од Јоаким Крчовски.

Поведов преговори со Виталиј да ни ги отстапи за нашата семинарска библиотека. Тој се тегавеше малку, но се согласи, откако му ветив дека за замена ќе му испратам една голема и интересна книга на руски јазик.

За среќа имав дома еднотомник на „Тихиот Дон“ и веднаш по враќањето му го пратив на Виталиј, не се сеќавам сега како, по пошта или, поверојатно, по човек.

Бев изненаден кога по извесно време ми пристигна од него поштенска картичка, пишувана на руски јазик. „Ви благодарам многу за книгата“, ми пишуваше Виталиј. Сè што е таму раскажано е сушта вистина „Читам, и час се смеам, час плачам. Па јас самиот сум бил таму!“

Кој знае, си помислив, дали Шолохов воопшто некогаш добил ваков суд од некој од своите читатели, заправо од некој од своите можни јунаци.

Кога по повеќе години отидов повторно во Лесново, Виталиј и неговата придружба не беа веќе меѓу живите. Нè пречека една жена што ги држеше клучовите. Црквата беше реставрирана, кубето прекриено, урнатините на источната страна расчистени. Жената ни кажа во доверба дека оние што ја поправале црквата ископале злато, го скриле, си отишле брго-брго и оттогаш поштук им нема. И ова е една од легендите што постојано се обновуваат околу манастирите. Не сум сигурен дали тогаш прашав каде е погребан Виталиј. Претполагам дека е на селските гробишта, зашто во манастирскиот двор не забележав гроб. Ако не стигнам јас, нека се распраша за тоа некој друг место мене. А пак ако некогаш случајно се најде во Лесново еднотомникот на „Тихиот Дон“, ќе се знае кога и како стигнал таму.

РАЗМИНУВАЊЕ

Таа студена декемвриска вечер 1945 година под бледата светилка на аголот од Теразије и Балканска улица во Белград се покажа фигурата на еден млад слабичок човек, тргнат за на станица. Тој не беше облечен и обуен како за ваков студ, износен штофен мантил и плитки чевли. Веќе чувствуваше студени иглички негде-годе по снагата.

Во десната рака тој го носеше своето рачно куферче, а во левата, под мишка, еден пакет со книги. Беше дојден денеска по службена работа, и овие книги му ги дадоа како корисни и потребни да ги носи во Скопје. Добар дел од пакетот зафаќаше еден неподврзан егземпляр на Хегеловата „Логика“.

Тој се упати надолу по Балканска, газејќи претпазливо по замрзнатиот тротоар. По малку сети леки чекори што го пристигнуваат. Од полумракот се покажа сосем млада девојка, веројатно гимназијалка, облечена, и таа како него, недоволно и скромно.

- Добровечер. Вие сигурно одите на станица?

- Да.

- Дајте да ви помогнам.

- Не, не – рече тој. – Зошто да се мачите? Можам сам.

- Дозволете, ве молам, мене ми е и така по пат.

Тој ѝ го подаде пакетот и веќе зачекорија наспоредно. Му беше пријатно нејзиното присуство од десната страна. Меѓутоа, разговорот остана сосем скржав.

- Кај седите?

- На Сењак.

- О, има уште многу да одите по овој студ.

- Ништо, јас сум свикната.

Излегоа веќе на плоштадот пред станицата. Тој помисли дека би било добро да ја задржи малку, да ја праша за најобични работи, да ја праша за нејзиното име. Можеби не е лошо да ги разменат адресите, можеби ќе почнат да се допишуваат. Но нагло се откажа од таа помисла, ѝ се заблагодари, ѝ подаде рака, и секој отиде на своја страна.

Минеа години и носеа горчлив опит. Тој човек веќе одамна не е млад. Косата му е побелена. И чудно, таа мала случка сега сè почесто му се јавува во споменот, иако од неа поминало толку време. Загубена е остријата на оцртите, заборавени зборовите и гласот, но затоа е сè поинтензивно кај него чувството дека од десната страна му оди, и како да го допира, едно драго суштество.

Има љубов во животот, - си вели тој. Има согласност од која животот станува прост и без компликации, а полн со содржина. Има таква љубов што сака да ни помогне и, кога треба, да земе спремно на себе дел од нашата тежина. Таа прави да е младоста убава и полетна, а староста да иде како спокојно зреење. Има таква љубов, кој вели дека ја нема! Човек само треба да ја најде и да ја задржи, ако ја нашол. А што стори тој? Тој ја препозна кога веќе беше доцна. Тој ја одмина, тој ја превиде, тој ја загуби неповратно во онаа далечна декемвриска вечер. Опоро каење како со студени иглички ја понижува сета негова душа поради свеста дека тој самиот ја изневерил сушноста на својот живот.

Веројатно е тоа обична негова самоизмама.

ΚΑΤΑΓΡΑΦΕΣ ΣΕ ΠΡΟΖΑ

ΞΕΡΙΖΩΜΑ

Σήμερα ξερίζωσα την αναρριχώμενη τριανταφυλλιά. Δούλεψα κυκλικά το χώμα ολόγυρά της με ντουρί, χτυπούσα με κασμά στην ρίζα που άπλωσε φλέβες προς όλες τις πλευρές βαθιά μέσα στη γη.

Ήμουν λαχανιασμένος εντελώς, καταϊδρωμένος. Στο τέλος κατάφερα να ξεκολλήσω τη ρίζα από το λίκνο της. Όμως στο χώμα έμειναν,ωστό-σο,πολλές φλέβες και φλεβίτσες που τις έσκισα με δυνατό ταρακούνημα.

Θα με καταριούνται αυτές οι φλέβες την άνοιξη. Γιατί σ' αυτές υπάρχει ακόμα ζωή, όμως λείπει από αυτές ο αέρας. Θα θρηνούν εκείνες για τα φύλλα , έως ότου δεν εξαντληθούν εντελώς.

Με τέτοιο τρόπο την ξερίζωσα εγώ την αγάπη από το ξερό χώμα της καρδιάς μου.

ΖΗΤΙΑΝΟΙ

Κι έτσι, οδυνηρά, πάρα πολύ αργά συνειδητοποιούμε ότι είναι για μας, που ήδη απότομαγερνάμε, η αγάπη τόσο πολύτιμη, ώστε διόλου δεν υπάρχει ελπίδα ότι μπορεί να μας ανήκει, εάν μια φορά την έχουμε χάσει ή δεν την έχουμε συναντήσει ποτέ. Εμείς πρέπει ακόμη κι από τα παιδιά μας να ζητιανεύουμε λίγη στοργή, πιο γλυκό χαμόγελο, ψίχουλα περισσότερης προσοχής, ένα γράμμα σε πιο οικείο ύφος – εμείς γινόμαστε ζητιάνοι της αγάπης. Συλλαμβάνουμε μόνοι μας τον εαυτό μας με τη σκέψη ότι θα θέλαμε να σταθούμε στη γωνιά, πριν το βράδυ, όταν ανάβουν τα φώτα στις βιτρίνες των καταστημάτων, κι όταν βιαστικά περνάνε οι άνθρωποι. Ελπίζουμε για μια συνάντηση, μολονότι αυτό είναι μια ολωσδιόλου απατηλή ελπίδα.

ΜΑΓΙΑΤΙΚΗ ΝΥΧΤΑ

Ολόκληρη νύχτα την ονειρεύομαι. Ξυπνάω κάπου – κάπου, όσο για να θυμηθώ, ότι στ' αλήθεια έφυγε, ότι η πραγματικότητα είναι ανελέητα απλή και σαφής. Απροστάτευτη είναι η καρδιά μου μια τέτοια νύχτα, ξεγυμνωμένη στον πόνο. Μιλώ μαζί της στο όνειρο, την πλησιάζω, δεν μπορώ να υπερνικήσω ένα καταραμένο σύνορο ανάμεσά μας, ξυπνάω – κι αναθυμάμαι την άμετρη θλίψη –μού ξαπλώνει βαριά στην αριστερή πλευρά του στήθους μου. Αυτή είναι μια βροχερή μαγιάτικη νύχτα. Τώρα ακούγεται κελάηδημα πουλιού από τον μπαχτσέ. Σαν δάκρυ στάζει αυτό το τραγούδι. Ψιθυρίζω τ' όνομά της, εγώ ο ίδιος είμαι έκπληκτος από αυτό,

από το πόσο έχω παρασυρθεί. Όμως μόνο φρικτή ακραία μοναξιά με την άυλη της παλάμη σε αυτήν την νύχτα.

ΑΝΑΜΝΗΣΗ

1.

Υπάρχει μια φοβερή στιγμή – όταν και η ανάμνηση αποσυντίθεται, λιώνει. Εγώ σε παρακαλώ να μη μου επιστρέψεις κάτι από τη ζωή, αλλά να μου ανανεώσεις τις αναμνήσεις .

Πρόσεξέ τις, αν μπορείς, μόνος τις δικές σου αναμνήσεις!

2.

- Βλέπω καλύτερα από σένα τη σκιά, τα βλέπω πιο καθαρά τα σχέδιά της στα χόρτα κάτω απ'την κληματαριά, κάτω από την πέργκολα στο ηλιόλουστο δάπεδο· το πυκνό πλέγμα των φύλλων μου είναι πιο κατανοητό από όσο σε άλλους, - γι' αυτό εσύ όμως συχνά θα μετανιώνεις που δεν είσαι μαζί μου.

ΣΤΙΓΜΗ

Μια απότομη συνειδητοποίηση ότι πρέπει να χρησιμοποιηθεί ο μύθος, ακριβώς αυτή τη στιγμή. Ότι αυτός ο περίπατος είναι αναντικατάστατος, πριν το βράδυ στους δρόμους της παλιάς πόλης, αυτό το πανόραμα των βιτρινών, του ουρανού και των βουνών από απόσταση, αυτή η ανάσα, ενώ περιπλανιέμαι ακόμη. Η πεποίθηση ότι αυτό είναι ευτυχία ! Πόσο μπορούν να με επηρεάσουν αυτή τη στιγμή όλες οι άλλες προβλέψεις !

ΚΡΥΟ

Αυτή τη νύχτα έξω κάνει πολύ κρύο, ξαστεριά. Ο ουρανός απόλυτα διαυγής, παγώνει το χιόνι στους δρόμους. Επιστρέφω σπίτι αργά. Το κρύο με τσιμπά με λεπτές βελονίτσες στα ρουθούνια. Ορίστε, να 'μαι τώρα πια σε ζεστό δωμάτιο. Παίρνω ένα βιβλίο να διαβάσω καμιά σελίδα, πριν τον ύπνο. Δεν είμαι ακόμη εντελώς ζεσταμένος και το κρύο βγαίνει σαν σε σπίθες από μένα. Και ξαφνικά μια σκέψη - ξαφνική, διαυγής και κρύα – ότι είναι τόσο φυσικό που είμαι μοναχός μου, ότι τίποτε πιο λογικό δεν υπάρχει από αυτό, ότι όλα έπρεπε να είναι, όπως ήταν. Παγώνει το αίμα μέσα μου αυτή τη νύχτα, γιατί παγώνουν τα πάντα γύρω.

ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΑ

Σήμερα είναι πρώτη του Γενάρη, βαθύς χειμώνας. Όμως, η τριανταφυλλιά που ανθίζει μια φορά τον μήνα, κάτω από το παράθυρό μου σαν από κάποιο θαύμα άνθισε πάλι. Εκτός από δύο - τρία μπουμπούκια, ένα άνθος άνοιξε εντελώς, και το πορφυρό του είναι τόσο έντονο ως προς τη

λευκότητα του χιονιού ! Αυτή η τριανταφυλλιά, άνθιζε και την άνοιξη, άνθιζε ολόκληρο το καλοκαίρι και το φθινόπωρο. Γιατί να μην ανθίσει και τώρα, όταν οι παγωνιές τέντωσαν τη γη ; Ίσως όλο το νόημα της ύπαρξής της ήταν σ' αυτό, για να δείξει ότι αυτό είναι δυνατόν. Το κοιτάζω αυτό το κόκκινο λουλούδι. Λυγίζει τώρα αυτό στον δριμύ άνεμο, είναι εξαιρετικά μοναχικό, απελπισμένο όμως, μολαταύτα, αυτό είναι πραγματικότητα, δεν το έχω σκεφτεί εγώ, εγώ είμαι τυχερός που μου δόθηκε να το κοιτάζω και να αφηγούμαι γι' αυτό.

KAMIKAZI

Μου ισχυρίζονταν ότι οι Ιάπωνες διακρίνονται για τον εξαιρετικό ορθολογισμό τους, ότι αυτοί δεν είναι συναισθηματικοί, αλλά ακριβείς, περήφανοι άνθρωποι. Κι εγώ θυμήθηκα τότε ότι ακριβώς αυτοί οιορθολογιστές καθιέρωσαν το περίφημο καμικάζι –ταυτόχρονα εξαιρετικά παράλογη, αλλά και ακραία συμβατική πράξη. Αυτοί βρήκαν αυτή την ικανότητα, πιθανόν, για να μη χωράει αμφισβήτηση η υπερηφάνεια και η ορθότητά τους. Εγώ σκεφτόμουν ότι αυτό, ωστόσο, είναι σύλληψη μιας φόρμας και ότι χρειάζεται πολύ θάρρος, για να εκθέτετε την υπερηφάνεια και την αξιοπρέπειά σου σε πρόβα. Ο κάθε ανόητος μπορεί τότε να φτύσει στον άνθρωπο που πήρε πάνω του τον κίνδυνο να μην ενεργεί σύμφωνα προς τις συμβάσεις.

ΨΑΡΑΣ

Ξεκίνησα όπως ο ψαράς με δίχτυ δίπλα σ' ένα ποτάμι στο οποίο δεν έχει ψάρια. Κατ' αυτόν τον τρόπο είμαι χαμένος, κουρελής, γέρος, γελοίος. Μη σκεφτείς ότι δεν κατάλαβα αμέσως τη συμπεριφορά σου. Εγώ σε συγχώρησα μόνο την ίδια στιγμή, όπως ο φτωχός συγχωρεί τον πλούσιο αυτόν που πάντα θα μπορούσε να τον περιφρονήσει.

ΣΥΝΟΜΙΛΙΑ

Ο μονόλογος δεν υφίσταται, ο μονόλογος είναι υπόθεση που έπλασε η φαντασία. Το γράφω αυτό, επειδή μου είναι απαραίτητο, για να συνεχίσω την συνομιλία. Εγώ ενδεχομένως δεν κατάφερα να κατανοήσω ολόκληρο το ανθρώπινο βάθος της τέτοιου είδους ανάγκης.

Έμεινα κατάπληκτος, όταν η μητέρα είπε για τον πεθαμένο πατέρα: «Τον “έσφαξαν” έτσι στην εγχείρηση να τον άφηναν τουλάχιστον μια μέρα ακόμη ζωντανό, να έλεγε ακόμη καμιά κουβέντα».

Κρατάμε τον εαυτό μας, την τιμή μας, την υπόληψή μας. Κι είναι ντροπή, άραγε, μετά από όλες τις τέτοιου είδους δοκιμές να σερνόμαστε

στη σκόνη, για να ακουστεί μόνο μια κουβέντα ακόμη του ανθρώπου που αγαπάμε;

ΑΓΡΙΑΠΙΔΙΑ

Ο πεθαμένος πατέρας ακόμη την έκοψε την αγριαπιδιά της αυλής μας. Είχε μεγαλοπρεπή κορώνα και έριχνε θαυμαστή σκιά μέσα από το γρασίδι κατά τις καλοκαιρινές ημέρες. Όμως την προσβάλανε κάμπιες, διασκόρπισαν παντού τις διαφανείς φωλιές τους, ήταν δύσκολο να καθαριστούν, και τα άλλα δέντρα ολόγυρα θα υπέφεραν απ' αυτό το φώλιασμα. Τότε ήρθε το τσεκούρι και από το δέντρο έμεινε μόνο ο ρόλος του θραύσματος, να καρφώσουν σ' αυτό, σε μια άκρη, σύρμα για άπλωμα ρούχων.

Προφανώς η δύναμη της ζωής σε αυτό το δέντρο ήταν μεγάλη. Την πρώτη άνοιξη ο σακατεμένος κορμός άπλωσε κλαδάκια ακόμη και κάπου κοντά στην κορυφή. Ο καιρός περνάει. Τώρα είναι άνοιξη πάλι και τώρα βλέπω καθαρά πώς ο θάνατος παραλύει αυτό που το ζωντανό σώμα το έδενε με τη γη και τους χυμούς της. Δεν υπάρχουν πλέον κλαδάκια στην κορυφή. Δεν ρέουν πλέον χυμοί εκεί και δεν επιτελείται πλέον το θαύμα της μεταμόρφωσης. Μόνο κοντά στο κάτω μέρος του το φτωχό, σκοτεινό κούτσουρο δίνει ακόμη σημάδια ζωής. Όλα του γίνονται αδιάφορα. Μερικά φυλλαράκια πρασίνισαν. Οτιδήποτε άλλο το έσφιξε στη μέγγενή της η πέτρινη λήθη.

ΚΕΝΤΗΣΤΡΑ

ΜΥΣΤΙΚΟ

Ένα σου μυστικό φανέρωσέ μου
Τόσο μικρό κι ανάλαφρο έστω,
Νεκρικά μέσα μου εγώ θα το κρύβω-
Μέχρι πουποίηση να γίνει.

ΑΠΟ ΤΟ ΤΡΕΝΟ

Ορίστε, το τέλος της γαλάζιας λαχτάρας.
Πέρασε εκεί η παιδική μου ηλικία.
Κλαίνε αυτά τα βουνά για μένα !

Από κάτω τους, στην πλαγιά, χωριό διακρίνεται.
Μήπως κάποιος μας χαιρετά με λευκό μαντήλι;
Κλαίνε αυτά τα βουνά για μένα !

Το τρένο προσπερνά ό,τι θα συναντήσει.
Μια φορά εκεί ένα παιδί υπήρχε.
Κλαίνε αυτά τα βουνά για μένα !

Η σκέψη συχνά πίσω με γυρίζει.
Η ζωή κάπου αλλού με στέλνει.
Κλαίνε αυτά τα βουνά για μένα !

ΚΟΡΜΟΣ

Τα πεσμένα φύλλα φονάζουν
αυτά που ακόμη,
φοβισμένα από την άγνοια της πτώσης,
τρέμουν στο δέντρο:
«Ελάτε κάτω να πεθάνουμε,
ξεφύγετε από τους ανέμους
στην σιωπή της γης.
Γυμνός ας μείνει αυτός ο σκελετός ο καρβουνιασμένος
να χτυπά στην ανοιχτωσιάτα μαύρα του χέρια,
Το κουφάρι του ας είναι σκάφη
για της φθινοπωρινής βροχής τα νερά.
Και εμείς συχνά θα τον περικυκλώνουμε,
για να μη μπορεί να υπερβεί τον κύκλο
των χρυσοκίτρινων αναμνήσεών του»

ΠΕΤΑΛΟΥΔΑ

Το κοριτσάκι: Μανούλα, έπιασα μια πεταλούδα μπροστά στην πόρτα.
Δες πόσο όμορφη και λευκή είναι ! Αυτή δεν καθόταν σε λουλούδι, ξάπλωνε
καταγής, έτσι, στη μια πλευρά. Εγώ έβγαλα τα τσόκαρά μου, για να μη
κάνουν θόρυβο, προχωρούσα σιγά, για να μη με ακούσει, και την έσφιγγα
με τα δυο δαχτυλάκια. Όμως αυτή δεν φτερουγίζε με τα φτερά της έτσι,
όπως φτερουγίζουν οι πεταλούδες στο πάρκο, όταν θα τις πιάσουν. Αυτή
ήταν ήρεμη. Μανούλα, δεν θα με μαλώσεις που την σκότωσα, σωστά ;

Η μητέρα: Όχι, παιδάκι μου, εσύ την έκανες να ξαναζήσει.

ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΑ

Μπροστά στον παλιό καθεδρικό ναό. Ήλιος. Στο αγγλικό γρασίδι,
στα μονοπάτια, ήλιος που αποκαλύπτει την βιολετί αντανάκλαση στους
λαιμούς των περιστεριών.

Σκηνή Πρώτη: παιδάκι (κοριτσάκι – μόλις που βάδιζε) θέλει να τα
πιάσει τα περιστέρια. Ξέρει ίσως μόνο τη λέξη «πα-πα-πα-πα».

Σκηνή Δεύτερη: Παρασυρμένη από αυτό, γυναίκα (μέχρι πρόσφατα
θα μπορούσε η ίδια να είχε ονομαστεί Περιστέρα) θέλει να το φωτογρα-
φίσει το κοριτσάκι με τα περιστέρια, αλλά είτε αυτό μετακινείται είτε τα
περιστέρια πετούν μακριά. Η γυναίκα παραιτείται.

Σκηνή Τρίτη: Άνθρωπος, που μπήκε στη μέση ηλικία(για να την βοηθήσει την γυναίκα) βγάζει ψίχουλα από την τσέπη και τα πετάει στα περιστέρια, για να μαζευτούν. Αυτά συγκεντρώνονται σε πολύχρωμη βεντάλια. Όμως η γυναίκα δεν καταλαβαίνει την κίνησή του, κι αυτός δεν παίρνει θάρρος, για να της απευθυνθεί.

Περιγραφή των περιστεριών: Αυτά είναι όλα εξίσου όμορφα , αυτά όλα γουργουρίζουν πανέμορφα, αυτά εξίσου μοιράζονται την αγάπη.

Ολοκληρωμένη φωτογραφία: Απροσδόκητο χτύπημα των καμπανών του καθεδρικού. Τα περιστέρια σαν από σημάδι πετούν στον ουρανό: Ας σημειωθεί μόνο αυτή η αντανάκλαση του ήλιου στην άκρη των ανοιγμένων φτερών τους.

ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ ΣΤΟΝ ΠΑΡΑΔΕΙΣΟ (СРЕДБА ВО РАЈОТ)

Πριν από το τέλος του 1956, έφτασα για πρώτη φορά στο Παρίσι κι έμεινα εκεί για μερικούς μήνες, όλους μέχρι τον Μάη της επόμενης χρονιάς.

Για λίγο η πόλη αυτή θα έκανε την θέλησή μου να λοξοδρομήσει. Είδα πού είμαι και τι είμαι σε σχέση μ' αυτό το θαύμα το χτισμένο κι οργανωμένο επί αιώνες από ένα μεγάλο λαό. Μου φαινόταν ότι ο τελικός στόχος ενός μεγάλου λαού είναι να δημιουργήσει μια μεγάλη πόλη με ξεχωριστή εμφάνιση, χαρακτηριστική ψυχή και φυσιολογία.

Μολαταύτα βρήκα ένα στήριγμα μέσα μου. Πρώτο καταφύγιο υπήρξε για μένα ο μισοσκότεινος χώρος του Ινστιτούτου Σλαβικών Σπουδών (οδ. Μισελέ 9). Αλλά εκεί με περίμενε η σκοτεινή μορφή του γέρου βιβλιοθηκάρου, ρώσσου εμικρέ, ο κύριος Μπούττσικ. Ξερακιανός, πετσί και κόκκαλο, φαλακρός, σκυθρωπός σαν να συσπάται από κάποιον έντονο, διαρκώς παρόντα πόνο, ο κύριος Μπούττσικ ήταν μακριά από το είδος εκείνων των γλυκομίλητων και ευχάριστων βιβλιοθηκάρων, των πάντοτε έτοιμων να εξυπηρετήσουν, να συζητήσουν ακριβώς όσο πρέπει και μάλιστα να τον βοηθήσουν τον αναγνώστη με τις συμβουλές τους. Όχι, ο κύριος Μπούττσικ δεν τους προσέλκυε τους αναγνώστες του, αλλά περισσότερο τους απέτρεπε. Προπαντός υποδεχόταν αυστηρά αυτούς που έρχονταν για πρώτη φορά. Το βλέμμα του τους μέτραγε από την κορφή ως τα νύχια, γεμάτο υποψίες κι ανατριχιαστική παγωμάρα. Ίσως αυτό να ήταν ένας από τους λόγους που ο κύριος Μπούττσικ ποτέ δεν είχε πολλούς αναγνώστες στη μισοσκότεινή του αίθουσα.

Όμως εγώ έμεινα αρκετούς μήνες και, φαίνεται, άντεξα με επιτυχία την καραντίνα. (σημ. μφρ: την «καραντίνα» στην οποία τον υπέβαλε ο κ. Μπούττσικ) Εγώ είμαι από τη φύση μου πολύ επιφυλακτικός απέναντι στους ανθρώπους που με κρατούν σε ένταση και προσέχω πολύ να μη τους

πληγώσω ούτε με κάποια υπερβολική χειρονομία, ούτε με αυτάρεσκο ύφος. Η πολύ καλή γνώση μου της ρωσικής γλώσσας και της λογοτεχνίας βοήθησε να έρθουμε κοντά σιγά-σιγά με τον κύριο Μπούττσικ. Από μέρα σε μέρα ένιωθα πιο ελεύθερα με την παρουσία του, αλλά ωστόσο μοχθούσα τακτικά να μην τη διαταράξω με κάτι, αλλά να την οικοδομήσω παραπέρα την αρμονία που δημιουργήθηκε μια φορά.

Το ότι αυτή είχε επιτευχθεί, φάνηκε, όταν ο κύριος Μπούττσικ από μόνος του μου χάρισε, για να την διαβάσω, την βιβλιογραφία του των γαλλικών μεταφράσεων από τη ρώσικη λογοτεχνία. Αυτό το βιβλιαράκι ήταν γεμάτο οργή, χολή ανέβλυζε από αυτό. Ο κύριος Μπούττσικ δικαίως διαμαρτυρόταν πως οι Γάλλοι όχι μόνον λίγο μεταφράζουν από ρωσικά, αλλά ταυτόχρονα συμπεριφέρονται ακόμη και κοσμικά προς τα μεγαλύτερα έργα του ρωσικού πνεύματος. Για να εικονογραφηθεί αυτό στο δικό του έργο, είχε αναπαραχθεί το εξώφυλλο της μετάφρασης της «Άννα Καρένινα», όπου η ηρωίδα του Λέοντα Τολστόι παρουσιάστηκε σχεδόν ως χορεύτρια. Οποία παρανόηση, οποία φοβερή παραμόρφωση! Κατάλαβα πώς και γιατί, σταγόνα σταγόνα, μαζεύτηκε η πικρία σ' αυτόν τον άνθρωπο, καταστρέφοντας τη χαρά του, μη αφήνοντας ούτε ίχνος χαμόγελου στο πρόσωπό του.

Όταν του επέστρεψα το βιβλίο, αυτός, μέχρι και με κάποιο τρέμουλο ακόμη, περίμενε τι θα πω. Ήταν πολύ ικανοποιημένος, όταν του είπα ότι, κατά τη γνώμη μου, έδωσε ένα καλό μάθημα στους Γάλλους. «Ξέρετε πώς εκφράστηκε ο Ζορζ Ντιαμέλ, όταν το διάβασε;» - θυμήθηκε μπροστά μου ο κύριος Μπούττσικ. - Αυτός μόνο τρεις φορές επανέλαβε: «Διαμαρτύρομαι ! Διαμαρτύρομαι ! Διαμαρτύρομαι !» .

Το ότι εγώ κι ο σκληρός κύριος Μπούττσικ είχαμε έρθει πολύ κοντά, το ένιωσα, όταν έπρεπε να αναχωρήσω από το Παρίσι.

« Ορίστε, - είπε αυτός - θα συναντηθούν άνθρωποι, θα γίνουν φίλοι, και αμέσως μετά πρέπει να χωρισουν ». Η φωνή του έτρεμε από συγκίνηση, υγρασία πλημμύρισε τα γαλάζια του μάτια.

Πέρασαν καμιά δωδεκαριά χρόνια κι εγώ βρέθηκα πάλι στο Παρίσι, στο ίδιο Ινστιτούτο, όπου έπρεπε τώρα να δώσω μια διάλεξη. Είχα κάποια ελπίδα ότι θα τον δω τον κύριο Μπούττσικ, ο οποίος μου έμεινε αξέχαστος, μολονότι δεν κράτησα κανενός είδους επαφή μαζί του μετά τον αποχωρισμό. Μα αυτός, ωστόσο, με υποδέχτηκε στην πόρτα της εισόδου. Μετά τους χαιρετισμούς και τα πρώτα λόγια που ανταλλάξαμε, μου είπε: «Είμαι για πολλά χρόνια στη σύνταξη και δεν έρχομαι εδώ, ακόμη λιγότερο σ' αυτές τις διαλέξεις. Τώρα ήρθα μόνο και μόνο, για να Σας δω Εσάς. Δεν πιστεύω ότι εμείς ακόμη μια φορά θα συναντηθούμε στη ζωή και γι' αυτό

θέλω να Σας εκφράσω ένα πολύ σημαντικό μήνυμα. Όταν θα έρθετε στον Παράδεισο, για να μη περιπλανηθείτε πολύ και για να μην χάσετε χρόνο αναζητώντας με, να ξέρετε ότι εγώ θα Σας περιμένω ακριβώς δίπλα στην είσοδο από τη δεξιά πλευρά».

Το γράφω αυτό και μου φαίνεται ότι ο κύριος Μπούττσικ από πάνω με κοιτάζει από κάποιο ουράνιο παραθυράκι. Και ενώ αυτό δεν ήταν στον χαρακτήρα του, αυτός τώρα θα υπομειδιά και σαν να μου λέει: «Ναι, η θέση έχει προγραμματιστεί, κι εγώ από το ημερήσιο ενημερωτικό δελτίο του Παράδεισου θα μάθω αλάνθαστα ποια ώρα θα καταφθάσετε εδώ Εσείς. Εγώ κι εδώ δουλεύω στη βιβλιοθήκη».

Ο ΗΡΕΜΟΣ ΝΤΟΝ (ΤΙΧΙΟΥΤ ΔΟΗ)

Μια ανοιξιάτικη μέρα του 1950, μια μικρή ομάδα, εμείς οι δυο εκπαιδευτικοί και μερικοί φοιτητές σε μια εκπαιδευτική εκδρομή διαλεκτολογίας στην περιοχή Κράτοφσκο, φτάσαμε στο μοναστήρι του Λέσνοβο. Εδώ μείναμε και για να διανυκτερεύσουμε.

Το θυμάμαι καλά το ζύπνημα το επόμενο πρωί. Στο δωμάτιο είχε μπει ήδη ένα πλούσιο δεμάτι πρωινής λιακάδας. Ξαφνιάζουν την ακοή οι κραυγές των παγωνιών στην αυλή και κάποιο κουδούνισμα στο πλακόστρωτο σαν να σέρνει κάποιος σίδερο. Έρριξα μια ματιά, ήδη είχα σηκωθεί, από το παράθυρο. Κάτω, πήγαινε στη δουλειά του ο κατά Χριστόν σαλός Ντόντσιο, ολόκληρος δεμένος με αλυσίδες που σέρνονται στη γη και κουδουνίζουν. Ντυμένος χωριάτικα, με τα παραδοσιακά του παντελόνια, καθ' ολοκληρίαν κουρελής, έτσι που φαίνεται ότι όχι τα γαζιά, αλλά ακόμη και οι αλυσίδες συγκρατούν την φορεσιά του. Ο Ντόντσιο προφανώς συνεχίζει μια παλιά τοπική παράδοση. Αυτός είναι ο μοναδικός εντόπιος σ' αυτό το μοναστήρι. Οι άλλοι δυο είναι Ρώσοι.

Από το Ζλέτοβο ακόμη ή το Πρόμπιστιπ καταλάβαμε ότι ο ηγούμενος, Βιτάλι, ήταν στη Ρωσία αξιωματικός του ιππικού. Χτες γνωριστήκαμε καλά και μάθαμε τη σειρά του. Ήδη περασμένης ηλικίας, με άσπρα μαλλιά, αυτός διατηρείται στητός σαν κοντάρι όπλου, σαν να είναι ψηλός και λεπτός, και μόνο στο βάδισμα σέρνει ανεπαίσθητα το δεξί του πόδι. Αυτό είναι συνέπεια μιας πληγής που αποκτήθηκε στον πόλεμο με τους Κόκκινους. Πολλοί Ρώσοι εμικρέ, όπως αυτός, είχαν συμμαζευτεί στα μοναστήρια μας κι έτσι τέλειωναν την πορεία της ζωής τους. Έχω ακούσει μια εκδοχή, αλλά αυτό δεν είναι να το πιστεύεις, ότι ακόμα κι ο τρομερός Νέστωρ Μάχνο, ο ηγέτης των αναρχικών συμμοριών στην Ουκρανία, τέλειωσε τη ζωή του υπό όνομα μοναχού σε κάποιο μοναστήρι του Μαυροβουνίου.

Τον Βιτάλι διακονεί ο Πάβελ. Φαίνεται σαν να του είναι αυτός ο ίδιος η ορντινάτσα του από τη Ρωσία κι έχει ακριβώς μια τέτοια στάση σώματος, μισής μετάνοιας, πλησιάζοντάς το αφεντικό του. Ο Πάβελ, ειρηνικό άτομο, φοράει μπότες και κασκέτο. Σύμφωνα με κάποια καλά καθιερωμένη δική τους τάξη, αυτός του προσφέρει σε δίσκο πότε-πότε ένα ποτήρι ρακή κι ένα ποτήρι νερό. Εξαιτίας αυτού ο Βιτάλι βρίσκεται σε πνευματική ζάλη. Αυτός δεν μιλάει ήσυχα σαν καλόγερος, αυτός δίνει εντολές απότομα. Ο Ντόντσιο και ο Πάβελ είναι οι τελευταίοι εναπομείναντες από την «τσέτα» του.

Επί της Ηγουμενίας του, αλλά σίγουρα όχι και από λάθος του, το μοναστήρι περνά δύσκολες μέρες. Η ανατολική πόρτα είναι γκρεμισμένη και τα κελιά από εκείνη τη πλευρά άρχισαν να γκρεμίζονται. Χόρτα μεγαλώνουν στον τρούλο.

Στην εκκλησία έμειναν ακόμη μερικά βιβλία, περίπου είκοσι πακέτα, από αυτά που πριν από εκατό χρόνια υπολόγιζε να έχει στο Λέσνοβο ο Γιόρνταν Χατζή Κωνσταντίνοφ Τσίνοτ. Ωστόσο αυτά παρουσιάζουν κάποιο ενδιαφέρον. Εμένα έπεσε το μάτι μου σε ένα μοναστηριακό τεφτέρι οικονομικών και στα «Θαύματα της Υπεραγίας Θεοτόκου» από τον Ιωακείμ Κρτσοφσκι.

Άρχισα διαπραγματεύσεις με τον Βιτάλι, για να μας τα δώσει για την βιβλιοθήκη μας του σεμιναρίου. Αυτός καθυστέρησε λίγο, αλλά συμφώνησε, από τη στιγμή που του υποσχέθηκα ότι για αντικατάσταση θα του στείλω ένα μεγάλο και ενδιαφέρον βιβλίο στη ρωσική γλώσσα.

Ευτυχώς είχα στο σπίτι σ'ένα τόμο τον «Ηρεμο Ντον» κι αμέσως μετά την επιστροφή μου, του τον έστειλα του Βιτάλι, δεν θυμάμαι τώρα πώς, με ταχυδρομείο ή, το πιο πιθανό, με άνθρωπο.

Έμεινα κατάπληκτος, όταν μετά από κάποιο χρονικό διάστημα μου ήρθε από αυτόν ταχυδρομική κάρτα, γραμμένη στη ρωσική γλώσσα. «Σας ευχαριστώ πολύ για το βιβλίο», μου έγραφε ο Βιτάλι. «Ό,τι έχει ειπωθεί εκεί είναι ουσιαστικά αλήθεια. Διαβάζω, και στιγμές γελάω, στιγμές κλαίω. Λοιπόν, εγώ ο ίδιος ήμουν εκεί!»

Ποιος ξέρει, σκέφτηκα, αν ο Σόλοχοφ έλαβε διόλου κάποτε τέτοια κριτική από κάποιον από τους αναγνώστες του, στην πραγματικότητα από κάποιον από τους πιθανούς του ήρωες.

Όταν μετά από πολλά χρόνια πήγα ξανά στο Λέσνοβο, ο Βιτάλι και η συνοδεία του δεν ήταν πια ανάμεσα στους ζωντανούς. Μας υποδέχτηκε μια γυναίκα που κρατούσε τα κλειδιά. Η εκκλησία ήταν ανακαινισμένη, ο τρούλος σκεπασμένος, τα ερείπια της ανατολικής πλευράς καθαρισμένα. Η γυναίκα μας είπε εμπιστευτικά ότι αυτοί που διόρθωσαν την εκκλησία

έσκαψαν και βρήκαν χρυσό, τον έκρυψαν, έφυγαν γρήγορα-γρήγορα και από τότε αγνοούνται τα ίχνη τους. Κι αυτό είναι ένας από τους θρύλους που ανανεώνονται διαρκώς γύρω από τα μοναστήρια. Δεν είμαι σίγουρος αν τότε ρώτησα πού είναι θαμμένος ο Βιτάλι. Υποθέτω ότι είναι στο νεκροταφείο του χωριού, γιατί στην αυλή του μοναστηριού δεν παρατήρησα τάφο. Αν δεν προκάνω εγώ, ας ερευνήσει γι' αυτό κάποιος άλλος στη θέση μου. Κι αν πάλι κάποτε τυχαία βρεθεί στο Λέσνοβο το μονότομο βιβλίο «Ο ήρεμος Ντον» θα μαθευτεί τότε και πώς έφτασε εκεί.

ΑΠΟΧΩΡΙΣΜΟΣ (РАЗМИНУВАЊЕ)

Αυτό το κρύο δεκεμβριάτικο βράδυ του 1945 κάτω από το χλωμό φως της γωνίας των δρόμων Τεράζιε και Μπάλκανσκα στο Βελιγράδι εμφανίστηκε η φιγούρα ενός νέου αδύνατου ανθρώπου, που κατευθυνόταν προς τη στάση. Αυτός φορούσε ρούχα και παπούτσια ακατάλληλα για τέτοιο κρύο, φθαρμένη υφασμάτινη καμπαρντίνα και κοντά παπούτσια. Ήδη ένιωθε κρύες βελονίτσες στιγμές - στιγμές στο σώμα του.

Στο δεξί χέρι κρατούσε το βαλιτσάκι χειρός του, και στο αριστερό, κάτω από την μασχάλη ένα δέμα με βιβλία. Είχε έρθει σήμερα για δουλειά της υπηρεσίας, κι αυτά τα βιβλία του τα έδωσαν ως χρήσιμα κι απαραίτητα, για να τα μεταφέρει στα Σκόπια. Μεγάλο μέρος του δέματος έπιανε ένα άδετο αντίτυπο της «Λογικής» του Χέγκελ.

Αυτός κατευθύνθηκε προς τα κάτω προς τη Μπάλκανσκα, πατώντας προσεκτικά στο παγωμένο πεζοδρόμιο. Μετά από λίγο θυμήθηκε τα ελαφριά βήματα που τον πρόφταιναν. Από το μισοσκόταδο εμφανίστηκε μια πολύ νέα κοπέλα πιθανώς μαθήτρια λυκείου, ντυμένη κι αυτή σαν τον ίδιο, όχι επαρκώς για το κρύο και σεμνά.

- Καλησπέρα. Εσείς σίγουρα πηγαίνετε στη στάση;
- Ναι
- Δώστε να σας βοηθήσω.
- Όχι, όχι – είπε εκείνος. – Γιατί να κουράζεστε; Μπορώ μόνος.
- Επιτρέψτε μου, σας παρακαλώ, έτσι κι αλλιώς είναι στο δρόμο μου.
- Της έδωσε το δέμα και ήδη είχαν προχωρήσει πλάι- πλάι. Του ήταν ευχάριστη η παρουσία της στη δεξιά του πλευρά.
- Ωστόσο, η συνομιλία έμεινε εντελώς φειδωλή.
- Προς τα πού μένετε;
- Στο Σένιακ.
- Ο, έχει ακόμη πολύ να περπατήσετε σ' αυτό το κρύο.
- Τίποτε, είμαι ανθεκτική εγώ.

Βγήκαν πια στην πλατεία πριν τη στάση. Αυτός σκέφτηκε ότι θα ήταν καλό να την κρατήσει λιγάκι, να την ρωτήσει για τα πιο συνηθισμένα πράγματα, να την ρωτήσει το όνομά της. Ίσως δεν είναι κακό να ανταλλάξουν τις διευθύνσεις τους, ίσως θα αρχίσουν να αλληλογραφούν. Όμως απότομα απαρνήθηκε αυτή τη σκέψη, ευχαρίστησε την κοπέλα, της έδωσε το χέρι του κι ο καθένας τράβηξε το δρόμο του.

Πέρασαν χρόνια κι έφεραν πικρή γεύση. Αυτός ο άνθρωπος ήδη προ πολλού δεν είναι νέος. Τα μαλλιά του έχουν ασπρίσει. Και παράξενο, αυτό το μικρό τυχαίο συμβάν τώρα όλο και συχνότερα του εμφανίζεται στη μνήμη του, μολονότι πέρασε τόσος καιρός από αυτό. Χαμένη είναι η οξύτητα των περιγραμμάτων, ξεχασμένα τα λόγια κι η φωνή, αλλά γι' αυτό είναι όλο και πιο έντονοσ' αυτόν το συναίσθημα ότι στην δεξιά του πλευρά περπατά, και σαν να τον αγγίζει ένα αγαπημένο πλάσμα.

Υπάρχει αγάπη στη ζωή, - λέει στον εαυτό του. Υπάρχει ομόνοια από την οποία η ζωή γίνεται απλή και χωρίς περιπλοκές, αλλά γεμάτη με περιεχόμενο. Υπάρχει τέτοια αγάπη που θέλει να μας βοηθήσει και, όταν χρειάζεται, να είναι προετοιμασμένη να πάρει πάνω της μερίδιο από τη δική μας στενοχώρια. Αυτή κάνει τη νιότη να είναι όμορφη κι έτοιμη να πετάξει, και τα γεράματα να έρχονται σαν ήρεμη ωρίμανση. Υπάρχει τέτοια αγάπη, ποιος λέει ότι δεν υπάρχει! Ο άνθρωπος μόνο πρέπει να την βρει και να την κρατήσει, αν την βρήκε. Και τι έκανε αυτός; Αυτός την αναγνώρισε, όταν ήδη ήταν αργά. Αυτός την προσπέρασε, αυτός την αγνόησε, αυτός την έχασε αμετάκλητα σε εκείνο το μακρινό δεκεμβριάτικο βράδυ. Μετάνιωμα δυνατό που τρυπούσε, σαν με κρύες βελόνες, όλη του την ψυχή εξ αιτίας της συνειδητοποίησης ότι αυτός μόνος του την πρόδωσε την ουσία της ζωής του.

Πιθανόν αυτό είναι συνηθισμένη του αυταπάτη.

на грчки превеле Марија Думба

Μετάφραση: Δούμπα Μαρία

Корчевание

Сегодня я корчевал плетистую розу. Я разрыл землю и ударил киркой по корню, который глубоко разросся во все стороны.

Я весь запыхался, вспотел. В конце концов мне всё-таки удалось выдрать корень из земли. Но оставалось еще много цепких корешков, которые я вытащил сильным рывком.

Весной эти корешки будут проклинать меня. Ведь в них еще есть жизнь, а воздуха им не хватает. Они будут тосковать по листве, пока не сгниют.

Так выкорчевал я и любовь из сухой почвы своего сердца.

Попрошайки

И в конце концов мы с горечью осознаём – любовь так вздрожала, что нам, старящимся всё быстрее, нечего и надеяться обрести ее снова, если однажды мы её лишились – а может, никогда и не встречали. Нам приходится даже у своих детей выпрашивать немного тепла, искреннюю улыбку, чуточку внимания, письмецо понежнее – мы становимся попрошайками в любви. Мы ловим себя на мысли, что хотели бы встать на углу, в сумерках, когда загораются витрины и люди спешат мимо. Мы надеемся на встречу, хоть эта надежда совсем призрачна.

Майская ночь

Всю ночь она мне снится. Я то и дело просыпаюсь – и понимаю, что на самом деле ее нету рядом, что реальность безжалостно проста и ясна. Беззащитно мое сердце в эту ночь, оголено в страдании. Во сне я говорю с ней, приближаюсь к ней, не могу преодолеть какую-то проклятую границу между нами, просыпаюсь – и чувствую безмерную печаль – тяжело лежит она на левой стороне груди. Это майская ночь, дождь. Теперь я слышу птичье пенье во дворе. Как слезы, льётся оно. Шепчу её имя и сам удивляюсь, как глубоко погружен я в свои чувства. И лишь страшное одиночество со своей бесплотной ладонью в эту ночь.

Воспоминание

1. Наступает страшный миг – когда и воспоминание распадается, разлагается. Я не прошу тебя вернуть что-то из былой моей жизни, лишь освежить мои воспоминания.

Храни, если можешь, свои воспоминания сам!

2. Яснее тебя я вижу тень от виноградной лозы, её узоры на траве, под столом на полу, залитом солнцем; густой клубок листвы мне по-

нятнее, чем другим, – и потому ты всё же не раз пожалеешь, что ты не со мной.

Мгновение

Вдруг острое чувство, что нужно использовать мгновение, именно это мгновение. Что незаменима эта прогулка в сумерках по улицам старого города, этот взгляд на витрины, на небо и горы вдали, этот воздух, которым дышу, бродя бесцельно. Уверенность, что это и есть счастье! И что мне все другие предвестия в это мгновение!

Стужа

Нынче ночью стужа, трескучий мороз. Небо ясно и чисто, мерзнет на улицах снег. Домой возвращаюсь поздно. Мороз тонкими иглами колет мне голени. Вот я уже в теплой комнате. Беру книгу – прочесть страницу-другую перед сном. Я еще не согрелся и искрюсь холодом. И внезапно мысль – пронзительная, ясная и ледяная – что для меня так естественно быть одиноким, что нет ничего логичнее, что всё случилось так, как было должно. Кровь замерзает во мне этой ночью, ибо всё замерзает вокруг.

Роза

Сегодня первое января, глубокая зима. А французская роза под окном каким-то чудом снова расцвела. Два-три бутона, один цветок совсем раскрылся, и его румянец так выразителен посреди снежной белизны! Эта роза цвела и весной, цвела всё лето и осень. Отчего бы ей не цвести и сейчас, когда мороз сковал землю? Может быть, смысл её существования – показать, что это возможно. Я то и дело смотрю на этот цветок. Он корчится на пронизывающем ветру – бесконечно одинокий, лишенный надежды; но всё же он – реальность, не я придумал его, я только счастлив, что мне довелось его видеть и рассказать о нем.

Камикадзе

Мне говорили, что японцы отличаются особой рациональностью, что они совсем не сентиментальные, а честные, гордые люди. А я тогда подумал, что именно эти рационалисты решились стать знаменитыми камикадзе – акт одновременно крайне иррациональный и крайне консервативный. Это искусство они изобрели, вероятно, чтобы не подвергать сомнению свою гордость и честность. Я подумал, что это уловка формы и что большая смелость нужна, чтобы таким

способом испытать свою гордость и достоинство. Любой дурак тогда может плюнуть в человека, который взял на себя риск не поступать согласно условностям.

Рыбак

Я отправился в путь, подобно рыбаку с сетью у реки, где нет рыбы. Притом я растерян, потрепан, стар, нелеп. Не думай, что я сразу не догадался, каким ты меня видишь. Нет – я простил тебя, как бедняк прощает богача, которого мог бы навсегда возненавидеть.

Разговор

Монолога не существует, монолог – выдумка. Я пишуэто, потому что мне необходимо продолжать разговор. Вероятно, я не сумел понять всю человеческую глубинуэтой потребности.

Я содрогнулся, когда мать сказала о покойном отце: “Его зарезали на операционном столе; хоть бы денёк еще дали ему пожить, хоть бы слово еще мы от него услышали”.

Мы ценим себя, свою честь и самоуважение. Неужели – после все-этих попыток – стыдно рыться в пыли прошлого, чтобы услышать еще хоть слово от того, кого любишь?

Дикая груша

Еще покойный отец срубил дикую грушу у нас во дворе. У нее была роскошная крона, и в летние дни тень от нее на траве была чудесной и прохладной. Но на неё напали гусеницы, облепили своими прозрачными гнездами, все их было не снять, да и соседние деревья могли пострадать от этих гнезд. Тогда пришел топор – и от дерева остался лишь куций обрубок, столб для бельевой веревки.

Очевидно, жизненная сила в этом дереве была велика. Уже весной дерево-калека пустило побеги возле свежего спила. Прошло время. Сейчас снова весна, и сейчас мне хорошо видно, как смерть парализует то, что связывало живое тело с землей и ее соками. Нет больше веточек на верху обрубка. Не струятся уже там соки и не вершится чудо преобразования. Только у самых корней осиротелый, потемневший пень подает еще признаки жизни. Всё становится ему безразлично. Лишь листочек-другой зеленеет тут и там. Всё остальное сковано каменным забвением.

Тайна

Сколь угодно простой, ничтожной –
Поделись со мной любой своей тайной.
Я скрою её, как могила, надёжно,
Пока стихотворением не станет.

Из поезда

Вот он, взволнованный край голубой.
В том краю моё детство прошло.
Обо мне ты горы плачут!

Вон деревушка белеет на склоне.
Что же не машут белым платком мне?
Обо мне ты горы плачут!

Поезд летит мимо гор и равнин.
Жил-был когда-то там мальчик один.
Обо мне ты горы плачут!

Мысль часто сюда возвращает меня.
Жизнь меня отправляет в другие края.
Обо мне ты горы плачут!

Ствол

Опавшие листья зовут к себе
те, что всё еще,
страшась неизвестности падения,
трепещут на ветвях:
“Спускайтесь, умрите с нами,
сбегите от ветров
в тишину у корней.
Пусть обнажится тот трухлявый скелет,
пусть ломает руки в пустоте,
и труп его да станет лоханью
для дождя осеннего.
А мы плотно его окружим,
чтобы не вырвался он из круга
своих желто-золотых воспоминаний.”

Бабочка

Девочка: Мамочка, я поймала бабочку у дверей. Смотри, какая красивая и белая! Она не сидела на цветах, а лежала на земле, вот так, на боку. Я сняла башмачки, чтобы не стучали, подошла тихо-тихо, чтобы она не услышала, и взяла ее двумя пальцами. Только она не замахала крылышками, как бабочки в парке, когда их ловят. Она лежала тихонько. Мамочка, ты не будешь ругаться, что я ее убила?

Мать: Нет, моя маленькая, ты ее воскресила.

Голуби

Перед старым собором. Солнце. На газоне, на дорожках, на фиолетовых шейках голубей переливается солнце.

Сцена первая: девочка (малышка – едва начала ходить) хочет поймать голубей. Она знает, быть может, только слово “па-па-па-па”.

Сцена вторая: привлеченная этой картиной, женщина (еще недавно её саму можно было назвать голубкой) хочет сфотографировать девочку с голубями, но то ли девочка уходит, то ли голуби отлетают в сторону. Женщина убирает фотоаппарат.

Сцена третья: мужчина средних лет (желая помочь женщине) достает из кармана крошки и кидает голубям, чтобы те вернулись. Голуби собираются пестрым веером. Но женщина не понимает его жест, а он не осмеливается к ней обратиться.

Описание голубей: все они одинаково красивы, все они очаровательно воркуют, все одинаково делятся любовью.

Заключительная картина: внезапный звон колоколов собора. Голуби, как по сигналу, взлетают в небо: пусть запомнится лишь этот отблеск солнца на их распростертых крыльях.

Встреча в раю

В конце 1956 года я впервые оказался в Париже и провел там несколько месяцев, до мая следующего года.

Этот город едва не сломил мою волю. Я увидел, где я и что представляю из себя посреди этого чуда, которое веками создавал и упорядочивал великий народ. Мне казалось, что и конечная цель любого великого народа – создать великий город с собственным обликом, собственной душой и выражением лица.

Всё же я нашел некую опору в себе самом. Первым моим убежищем стала полутемная комната в Институте славяноведения (ул. Мишле, 9). Но там меня встретил мрачный старый библиотекарь, русский эми-

грант, господин Бутчик. Иссохший – кожа да кости, – лысый, нахмуренный, будто страдающий от какой-то сильной, неутихающей боли, господин Бутчик отнюдь не был одним из тех приветливых, любезных библиотекарей, всегда готовых услужить, побеседовать с читателем ровно столько, сколько нужно, и даже помочь ему советом. Нет, господин Бутчик не привлекал своих посетителей, скорей уж отталкивал их. Особенно сурово он встречал тех, кто заходил впервые. Он мерил их с головы до ног взглядом, полным сомнения и холода, от которого по коже бежали мурашки. Быть может, в том числе поэтой причине в сумрачном читальном зале господина Бутчика никогда не было много читателей.

Но я задержался на несколько месяцев и, представляется мне, успешно выдержал этот карантин. По природе я весьма осторожен с людьми, что держат меня в напряжении, и внимательно слежу за тем, чтобы не задеть их ни резким жестом, ни непочтительной интонацией. Моё довольно неплохое знакомство с русским языком и литературой помогло мне исподволь сблизиться с господином Бутчиком. В его присутствии я чувствовал себя всё свободнее, но, тем не менее, непрестанно следил за тем, чтобы ничем не нарушить, а напротив – укрепить возникшую гармонию.

То, что мы её достигли, стало несомненно, когда господин Бутчик сам предложил мне прочесть его обзор французских переводов русской художественной литературы. Эта брошюрка была полна гнева, желчь так и сочилась из нее. Господин Бутчик справедливо негодовал: французы не только переводят с русского ничтожно мало, но при этом просто кощунственно обращаются с величайшими творениями русского духа. В качестве иллюстрации в его работе было помещено изображение титульного листа перевода “Анны Карениной”, на котором героиня Толстого выглядела как дамочка из кафешантана. Какое недоразумение, какое ужасное искажение! Я понял, как и отчего, капля по капле, набиралась горечь в этом человеке, уничтожая в нем радость, не оставляя ни следа улыбки в его чертах.

Когда я возвращал ему книгу, он с неким трепетом ожидал, что я скажу. Он был очень доволен, услышав, что, по моему мнению, преподал французам хороший урок.

– Знаете, что сказал Жорж Дюамель, когда прочел? – заметил господин Бутчик. – Он только трижды повторил: «Je proteste! Je proteste! Je proteste!»

Когда подошло время покидать Париж, я почувствовал, что мы с суровым господином Бутчиком весьма сблизились.

– Вот так, – сказал он, – встретятся люди, станут друзьями, и тут вдруг приходится расстаться.

Его голос дрожал от волнения, голубые глаза увлажнились.

Прошло что-то около двенадцати лет, и я снова оказался в Париже, в том же Институте – на этот раз я должен был прочесть там лекцию. Я не особенно надеялся увидеть незабываемого господина Бутчика, с которым не поддерживал никаких контактов. Однако он ожидал меня у дверей Института. После обмена приветствиями он сказал мне:

– Я уже много лет на пенсии и не прихожу сюда, тем более на эти лекции. Сейчас я пришел только затем, чтобы увидеть Вас. Мне не верится, что мы еще встретимся в этой жизни, так что я хочу передать Вам очень важное сообщение. Когда Вы попадете в рай, чтобы Вам не блуждать и не терять время в поисках меня, знайте, что я буду ждать Вас прямо у входа, справа.

Я пишуэто, и мне кажется, что господин Бутчик смотрит на меня сверху из небесного оконца. И, хотьэто не было ему свойственно, улыбается и будто говорит мне:

– Да, место забронировано, а я из ежедневного райского бюллетеня безошибочно узнаю, в который час Вы придете. Я и тут работаю в библиотеке.

Тихий Дон

Весенним днем 1950 года небольшая диалектологическая экспедиция – мы, двое преподавателей, и несколько студентов – отправилась в общину Кратово и добралась до Лесновского монастыря. Тут мы остались на ночь.

Я хорошо помню, как проснулся на следующее утро. В окно всюю било яркое солнце. Со двора доносились крики павлинов и какой-то лягз, словно тащат по булыжнику железный лом. В некотором удивлении я встал и выглянул в окно. Там шел по своим делам юродивый Дончо, весь обмотанный цепями, которые волоклись за ним по земле и громыхали.

Он был одет по-деревенски, в домотканые порты и какие-то лохмотья, так что казалось, будто его одежда держится не на швах, а на цепях. Очевидно, Дончо был продолжателем некой старинной местной традиции. В монастыре он был единственным аборигеном. Двое других насельников были русскими.

Еще в Злетово или Пробиштипе мы узнали, что игумен, Виталий, был в России ротмистром. Вчера мы с ним познакомились и узнали его распорядок дня. Пожилой, седой, прямой как палка, он кажется высоким и стройным. При ходьбе он подволакивает правую ногу, в которую был ранен в битве с красными. Многие русские эмигранты, подобно Виталию, нашли прибежище в наших монастырях и завершали там свой жизненный путь. Доводилось мне слышать версию – весьма сомнительную – что и страшный Нестор Махно, главарь анархистских банд на Украине, окончил жизнь под монашеским именем в черногорском монастыре.

Виталию прислуживает Павел. Когда он с полупоклоном подходит к своему господину, кажется, будто он всё еще адъютант в русской армии. Павел – мирянин, носит сапоги и фуражку. В соответствии с заведенным порядком он время от времени приносит Виталию на подносе рюмку ракии и стакан воды. Вследствие этого Виталий пребывает в затуманенно-одухотворенном состоянии. Он не говорит смиренно, как подобает монаху, а отрывисто командует. Дончо и Павел – последние остатки его отряда.

Под его командованием, но отнюдь не по его вине монастырь переживает тяжелые времена. Восточные ворота разрушены, кельи на этой стороне начали осыпаться. На куполе растет бузина.

В церкви осталось еще несколько книг из тех двух десятков ящиков, которые завидетельствовал в Лесново сто лет назад Йордан Хаджи Константинов Джинот. Всё же они представляли некоторый интерес. Мой взгляд зацепился за монастырскую писцовую книгу и «Чудеса пресвятыя Богородицы» Йоакима Кырчовского.

Я повел переговоры с Виталием – мне хотелось, чтобы он передал эти книги библиотеке нашего семинара. Он упирался, но согласился, когда я пообещал выслать взамен большую и интересную книгу на русском языке.

К счастью, у меня дома был однотомник “Тихого Дона”. Сразу по возвращении я отправил его Виталию – не припомню сейчас, каким образом: почтой или, что вероятнее, с оказией.

Я был удивлен, когда через некоторое время получил от него открытку на русском языке. “Сердечно благодарю за книгу, – писал Виталий. – Всё, что там рассказано, – сущая правда. Читаю и то плачу, то смеюсь. Я ведь и сам был там!”

Кто знает, подумал я, получал ли Шолохов хоть раз подобный отзыв от кого-нибудь из своих читателей – точнее, своих персонажей.

Когда по прошествии многих лет я вновь оказался в Лесново, Виталия и его маленького отряда уже не было в живых. Нас встретила женщина-ключарь. Церковь была отреставрирована, купол перекрыт, развалины с восточной стороны расчищены. Женщина доверительно поведала нам, что ремонтники нашли золото, спрятали его – и скрылись тишком-тайком, и с тех пор о них ни слуху ни духу. Это одна из легенд, что вновь и вновь появляются рядом с монастырями. Не уверен, что спросил тогда, где похоронен Виталий. Предполагаю, что на деревенском кладбище, так как во дворе монастыря я не нашел могилы. Если не доведется мне, пусть кто-нибудь другой справится об этом. Если же когда-нибудь случайно обнаружится в Лесново однотомник “Тихого Дона“, то теперь вы знаете, когда и как он туда попал.

Каждый своей дорогой

В тот морозный декабрьский вечер 1945 года тусклый фонарь на углу Теразии и Балканской улицы в Белграде осветил худощавого молодого человека, который направлялся к вокзалу. Он был одет не по погоде – в ветхое демисезонное пальто и парусиновые туфли. Тут и там его уже покалывали ледяные иголки.

В правой руке он нес чемоданчик, а в левой, под мышкой, пакет с книгами. В Белград он сегодня приехал по работе, и эти книги ему дали с собой в Скопье как полезные и необходимые. Значительную часть пакета занимал непереpletенный экземпляр “Логики” Гегеля.

Молодой человек направился вниз по Балканской, осторожно ступая по обледенелому тротуару. Вскоре он услышал за спиной легкие шаги. Из полумрака появилась совсем юная девушка, вероятно, гимназистка, одетая, как и он, скромно и не по погоде.

– Добрый вечер. Вы, должно быть, на вокзал?

– Да.

– Давайте помогу.

– Нет, нет, – сказал он. – Зачем вам утруждать? Я и сам могу.

– Ну пожалуйста – мне всё равно по пути.

Он дал ей пакет, и она зашагала рядом, справа. Это было ему приятно. Однако разговор не клеился.

- Где вы живете?
- На Сеньяке.
- О, вам еще долго идти по такому морозу.
- Ничего, я привыкла.

Они вышли на вокзальную площадь. Он подумал, что можно было бы побыть с ней еще немного, задать ей пару обыкновенных вопросов, спросить, как ее зовут. А может, неплохо было бы подать ей руку, поблагодарить ее, обменяться с ней адресами, переписываться... Но он быстро отказался от этой идеи, и каждый отправился своей дорогой.

Прошли годы и принесли горький опыт. Тот человек давно уже не молод. Волосы его поседел. Но странное дело – та краткая встреча вспоминается ему всё чаще, хотя уже прошло столько лет. Стерлись в памяти черты, забыты слова и голос, но оттого лишь сильнее становится чувство, что справа идет – и будто касается его – дорогое существо.

Есть в жизни любовь, – говорит он себе. Есть гармония, благодаря которой жизнь становится простой и наполняется смыслом. Есть такая любовь, что желает помочь нам и, когда нужно, готова взять на себя часть нашего бремени.

Она делает юность прекрасной и яркой, а старость – спокойным созреванием. Есть такая любовь – кто скажет, что нет ее! Нужно только найти ее и сохранить, если найдешь. А что сделал он? Он узнал ее, когда было уже поздно. Он прошел мимо, проглядел ее, утратил ее безвозвратно в тот далекий декабрьский вечер.

Горькое раскаяние, словно ледяными иголками, пронзает всю его душу от осознания, что он сам предал суть своей жизни.

Вероятно, это обыкновенный его самообман.

на руски преведе Марија Громова (Мария Громова)

ПИСЬМА В ПРОЗЕ

РОЗА

Сегодня сорвал я розу. Я раскопал вокруг цветка землю, ударил по корню мотыгой, его прожилки уходили глубоко в землю.

Я весь запыхался и был весь в поту. В конце концов мне удалось вырвать корень из его родной земли. Но в земле осталось еще много прожилок-корней, которые я вырвал сильным рывком.

Эти корни проклянут меня весёлой. Потому что в них ещё теплится жизнь, а воздуха им не хватает. И будут они оплакивать листья, пока не сгниют.

Также я вырвал любовь из сухой почвы своего сердца.

ПРОСЯЩИЕ

И поэтому, к сожалению, мы, так стремительно стареющие, наконец осознаем, насколько драгоценна любовь, и что нет никакой надежды на то, что она вообще может принадлежать нам, если мы однажды ее потеряли или никогда не встречали. Мы должны попросить у наших детей хоть немного ласки, мягкую улыбку, немного больше внимания, более интимное письмецо - мы становимся просящими любви. И мы ловим себя на мысли, что хочется стоять на углу вечером, когда горят витрины магазинов и когда люди куда-то в спешке идут. И мы надеемся на встречу, хотя это совершенно иллюзорная надежда.

МАЙСКАЯ НОЧЬ

Она снится мне всю ночь. И время от времени я пробуждаюсь, чтобы вспомнить, что её действительно нет, что реальность безжалостно проста и ясна. Мое сердце незащищено в такую ночь, оно открыто для страданий. Я разговариваю с ней во сне, подхожу к ней, но не могу преодолеть эту чёртову границу между нами, и я просыпаюсь - и вспоминаю безмерную тоску - она тяжело лежит на левой стороне груди. Это майская ночь, дождливая ночь. Уханье ночной птицы доносится из сада. Это песня подобна слезе. Я шепчу ее имя и удивляюсь, насколько я увлечен. Это просто ужасное бесконечное одиночество с его бестелесной ладонью сегодня вечером.

ВОСПОМИНАНИЯ

Бывает страшный момент - когда память распадается и разлагается. Я прошу тебя не возвращаться в мою жизнь, но обновить мои воспоминания.

- Сохрани эти воспоминания, если сможешь!

- Я лучше тебя вижу тень, яснее вижу ее узоры под виноградником на траве, под стулом на солнечном полу; этот толстый клубок листьев мне понятнее, чем другим, - так что ты все равно будешь часто сожалеть, что ты не со мной.

МГНОВЕНИЕ

Резкое осознание того, что мгновение нужно использовать прямо сейчас. Незаменима эта вечерняя прогулка по улицам старого города, этот вид на витрины магазинов, небо и горы вдалеке, даже дыхание мое бродит. Уверенность, что это счастье! Что все остальные предсказания могут повлиять на меня в тот момент!

ХОЛОД

Сегодня на улице холодно, очень холодно. Небо чистое, а снег на улицах замерзает. Домой я возвращаюсь поздно. Холод покалывает меня тонкими, острыми иголочками. Вот я сейчас в теплой комнате. Я беру книгу, чтобы прочитать страницу перед сном. Я еще не совсем согрелся, и от меня сверкает холодом. И вдруг я подумал – такая внезапная, ясная и холодная мысль - это так естественно, что мне одиноко, что нет ничего логичнее этого, что все должно быть именно так. Кровь сегодня во мне замирает, потому что все вокруг замерзает.

РОЗА

Сегодня первое января, глубокая зима. И роза, спящая под моим окном, снова чудесным образом расцвела. Кроме двух-трех бутонов, один цветок полностью раскрылся, и он такой алый на фоне белого снега! Эта роза цвела весной, цвела все лето и осень. Почему же ей не цвести даже сейчас, когда морозы сковали землю? Может быть, весь смысл ее существования был в том, чтобы показать, что это возможно. И я смотрю на этот красный цветок. Теперь он качается на ледяном ветру, он необычайно одинок, безнадежен; но он все еще реален, и я его не придумал, я просто счастлив, что могу его увидеть и рассказать о нем.

КАМИКАДЗЕ

Они говорили, что японцы очень рациональны, не сентиментальные, а честные и гордые люди. И тогда я подумал, что именно такие рационалисты сделали выбор в пользу славного камикадзе - поступка одновременно крайне иррационального и крайне условного. Они приобрели это умение, вероятно, для того, чтобы не подвергать сомнению свою гордость и честность. Я думал, что это все еще уловка для формы и что нужно проявить много мужества, чтобы продемонстрировать свою гордость и свое достоинство на испытательном сроке. Тогда любой дурак может плюнуть на человека, который рискнул не действовать в соответствии с условностями.

РЫБАК

Я ловил рыбу как рыбак с сетью у реки без рыбы. Я потерялся в процессе, оборванный, старый, смешной. Не думай, что я не сразу понял твоё отношение. Я простил тебя только в тот момент, как бедные прощают богатых, которых они всегда могли презирать.

РАЗГОВОР

Монолог не существует, монолог - это выдумка. Пишу это потому, что мне нужно продолжить разговор. Я, вероятно, не мог постичь всю человеческую глубину в такой потребности.

Я был шокирован, когда моя мать сказала о своем покойном отце: «Его так закололи из-за этого; нет бы оставить его в живых хотя бы на один день, он бы сказал по-другому».

Мы верны себе, своей чести и репутации. И разве стыдно после всех этих попыток заползти в прах, чтобы услышать хоть одно слово любимого человека?

ДИКАЯ ГРУША

У нас в саду ныне покойный отец рубил дикую грушу. У неё была великолепная корона, и в летние дни она отбрасывала широкую тень на траву. Но на неё напали гусеницы, они всюду раскидали свои прозрачные гнезда, убирать их было сложно, да и другие деревья вокруг пострадали от этого. Потом появился топор, и от дерева остался жалкий фрагмент, на котором можно было закрепить один конец проволоки для сушки белья.

Очевидно, жизненная сила в этом дереве была велика. Первая весна позволила стволу расти вверх. Шло время. И снова весна, и теперь я ясно вижу, как смерть парализует живое тело, привязанное к земле и ее

сокам. Нет больше веточек наверху. Соки туда уже не текут и чуда преобразования не совершается. Только внизу бедная потемневшая культа подает больше признаков жизни. Ей все становится безразлично. Лист стал зеленым. Все остальное было захвачено каменным забвением.

ВЫШИВАЛЬЩИЦА

ТАЙНА

Расскажи мне одну свою тайну
Каким бы маленькой и простой она ни была,
Я унесу её с собой в могилу -
Пока она не станет стихотворением.

ИЗ ПОЕЗДА

Вот оно и заканчивается синим возбуждением.
Мое детство прошло там.
Эти горы плачут по мне!

Там на склоне видна деревня.
Разве никто не машет белым платком?
Эти горы плачут по мне!

Поезд проходит все, что вам встретится.
Жил-был ребенок.
Эти горы плачут по мне!

Частоэта мысль возвращает менятуда.
А жизнь отправляет меня куда-то еще.
Эти горы плачут по мне!

ДЕРЕВО

Опавшие листья зовут
тех, кто ещё не упал,
и напуган неизвестностью падения,
и они дрожат на ветвях.
«Сойдите к нам, и умрём мы вместе,
сбежим от ветров
в земной тишине.
И пусть тот обугленный скелет останется голым
И пусть ломает черные руки в пространстве,
пусть его тело будет его чашей

для осенней дождевой воды.
И мы его плотно окружим,
И не дадим возможности преступить круг
из его желто-золотых воспоминаний «.

БАБОЧКА

Девочка: Мамочка, я поймала бабочку перед дверью. Посмотри, какая она красивая и белая! Она не пряталась в цветах, она лежала на земле вот так, на боку. Я сняла сандалики, чтобы они не стучали, шла я медленно, чтобы она меня не слышала, и сжала ее пальцами. Но она не улетела, как другие бабочки, когда ловят их в парке. Она была спокойна. Мамочка, ты не сердись на меня за то, что я ее убила?

Мать: Нет, мой милый ребёнок, ты её воскресила.

ГОЛУБИ

Перед старым собором. Солнце. На газоне, на тропинках, солнце переливаются лиловые голубиные шейки.

Сцена первая: ребенок (девочка – едва научившаяся ходить) хочет поймать голубей. Может, он знает только слово «па-па-па-па».

Сцена вторая: привлеченная эти женщина (до недавнего времени она могла сама называть себя голубушкой) хочет сфотографировать девочку с голубями, но либо она убегает, либо голуби улетают. Женщина сдаётся.

Сцена третья: мужчина средних лет (желая помочь женщине) вынимает из кармана крошки и бросает их голубям. Они собираются в красочный веер. Но женщина не понимает его жеста, а он не решается обратиться к ней.

Описание голубей: все они одинаково красивы, все красиво воркуют, одинаково делятся любовью.

Сцена последняя: внезапный звон соборных колоколов. Голуби как по команде взлетают в небо: пусть на краю распростертых крыльев будут отражаться лучи солнца.

ВСТРЕЧА В РАЮ

В конце 1956 года я впервые приехал в Париж и пробыл там несколько месяцев, где-то до мая следующего года.

Скорозтот город сломил мою волю. Я увидел, где я и что я по сравнению сэтим чудом, которое веками строил и создавал великий народ.

Мне казалось, что главная цель великого народа - создать великий город со своим внешним видом, своей душой и лицом.

Однако я нашел в себе своего рода выздоровление. Первым моим прибежищем была полутемная комната Института славяноведения на улице Мишле, 9. Но и тут меня поджидала мрачный силуэт старого библиотекаря, русскогэмигранта господина Бутчика. Сухой, кожа да кости, лысый, хмурый, как будто страдающий от какой-то сильной, постоянной боли. Господин Бутчик был не из тех добрых и приятных библиотекарей, всегда готовых служить, говоривших согласно правилам и всегда спешивших помочь советом читателю. О нет, господин Бутчик не привлекал своих гостей, а, скорее, отталкивал их. Тех, кто пришел впервые, встречал он по-особенному. Его взгляд смерял их с головы до пят, полный сомнений и леденящего холода. Может быть, это одна из причин, почему у господина Бутчика никогда не было много читателей в его тускло освещенном зале.

Но я пробыл там несколько месяцев и, похоже, успешно выдержал карантин. Я по своей природе очень осторожен с людьми, которые держат меня в напряжении, и очень осторожен, чтобы не причинить им вреда случайным жестом или застенчивой интонацией. Мои очень хорошие знания русского языка и литературы помогли мне постепенно сблизиться с господином Бутчиком. С каждым днем в его присутствии я чувствовал себя всё свободнее, но я постоянно старался не тревожить, а развить когда-то созданную гармонию.

То, что это было достигнуто, стало очевидно тогда, когда сам господин Бутчик предложил мне прочитать его библиографию французских переводов русской художественной литературы. Буклет был полон гнева, из него текла желчь. Господин Бутчик справедливо жаловался, что французы не только мало переводили с русского, но даже относились к величайшим произведениям русского духа по-светски. Чтобы проиллюстрировать это, в его произведении был представлен титульный лист из перевода «Анны Карениной», где героиня Льва Толстого изображена чуть ли не шантанской дамой. Какое недоразумение, какое ужасное искажение! Я понимал, как и почему, капля за каплей, горечь собиралась в этом человеке, уничтожая его радость, не оставляя на лице ни тени улыбки.

Когда я вернул ему книгу, он даже дрожал в ожидании, что я что-нибудь скажу. Он был очень доволен, когда я сказал ему, что, по моему мнению, он дал хороший урок французам. «Вы знаете, как это

сказал Жорж Дюамаль, когда прочитал?» - напомнил мне мистер Бутчик. - «Он только трижды повторил: Je proteste! Je proteste! Je proteste!»

Так мы сэтим жестоким господином Бутчиком очень сблизились. Я почувствовал это тогда, когда должен был уезжать из Парижа.

«Послушайте, - сказал он, - люди встречаются, становятся, и потом они должны немедленно расстаться». Голос его дрожал от волнения, голубые глаза увлажнились.

Прошло около двенадцати лет, и я снова оказался в Париже, в том же институте, где теперь должен был читать лекцию. Было мало надежды на то, что я увижу господина Бутчика, который остался для меня незабываемым, но с которым я не поддерживал никаких контактов после разлуки. И все же он встретил меня у входной двери. После приветствия и обмена первыми словами он сказал мне: «Я на пенсии уже много лет и не прихожу сюда, тем более на эти лекции. Я пришел просто увидеть вас. Я не думаю, что мы еще встретимся в этой жизни, и поэтому хочу передать вам очень важное сообщение. Когда вы попадете на небеса, чтобы не слишком много блуждать и не тратить время на поиски меня, знайте, что я буду ждать вас прямо у входа справа».

Вот я пишу это, и мне кажется, что господин Бутчик смотрит на меня сверху вниз из небесного окошка. И хотя это было не типично для него, сейчас он улыбается и, кажется, говорит мне: «Да, о месте мы договорились, и я узнаю из ежедневного райского бюллетеня, в какое время вы сюда придете. Я и здесь работаю в библиотеке».

ТИХИЙ ДОН

Однажды весенним днем 1950 года наша небольшая группа, состоящая из двух учителей и нескольких студентов, на диалектологической практике по Кратовскому краю прибыла в Лесновский монастырь. Здесь мы остались ночевать.

Я хорошо помню, как проснулся на следующее утро. В келью проникал и без того яркий луч утреннего солнца. Мой слух удивили крики павлинов во дворе и грохот по булыжникам, будто волочили железо. Уже вставая, я выглянул в окно. Внизу юродивый Дончо занимался своими делами, весь обмотанный цепями, которые волочились за ним по земле и звенели. Одет он по-деревенски, в портки, весь оборван, что кажется, что его одежда держится не на швах, а на цепях. Дончо явно продолжает старые местные традиции. Он единственный местный житель в этом монастыре. Двое других - русские.

Из Злетово или Пробистипа мы узнали, что настоятель Виталий был кавалерийским офицером в России. Вчера мы познакомились и узнали его. Рано поседевший, прямой, как ствол ружья, высокий и стройный, и только на прогулке невольно хромает на правую ногу. Это следствие раннего ранения в борьбе с красными. Многие русские эмигранты, как и он, собрались в наших монастырях и так и прожили жизнь. Я слышал версию, но это невероятно, что даже ужасный Нестор Махно, лидер анархистских банд в Украине, окончил свою жизнь под монашеским именем в монастыре в Черногории.

Павел прислуживал Виталию. Казалось, вот он истинный сильный русский, и он так держался, приближаясь к своему господину, слегка склонившись. Павел мирный человек, носил сапоги и шапку. В установленном порядке он изредка приносил на поднос стакан бренди и стакан воды. Из-за этого у Виталия духовное головокружение. Он не говорил смиренно, подобно монаху, он резко командовал. Дончо и Павел - последние из его «отряда».

Под его властью, но, конечно, не по его вине, монастырь переживал тяжелые дни. Восточные ворота были снесены, и жилые дома с той стороны начали разрушаться. Даже купол зарос бурьяном.

В церкви еще осталось несколько книг около двадцати, а еще сто лет назад он подсчиталу Йордан Хаджи Константинов Джин в Лесново. Однако они представляли определенный интерес. На глаза попала монастырская хозяйственная тетрадь и «Чудеса Пресвятой Богородицы» Иоакима Крчовского.

Я начал переговоры с Виталием, чтобы передать их нам, в нашу учебную библиотеку. Он немного поборолся, но согласился, после того как я пообещал прислать ему взамен большую и интересную книгу на русском языке.

К счастью, у меня дома был один из томов «Тихого Дона», и сразу после возвращения домой я отправил его Виталию, уже не помню как, по почте или, скорее, через кого-то.

Я был удивлен, когда через некоторое время получил от него письмо, написанное на русском языке. «Большое спасибо за книгу», - написал мне Виталий. Все, что там говорится, есть настоящая правда: «Я читаю, смеюсь и плачу. Ведь я там был!»

Кто знает, мне было интересно, получал ли Шолохов такое мнение от кого-либо из своих читателей, фактически от кого-либо из его возможных героев.

Когда через много лет я снова поехал в Лесново, Виталия и его приближенных уже не было в живых. Нас встретила женщина, держащая ключи. Церковь отреставрировали, купол покрыли заново, развалины с восточной стороны убрали. Женщина по секрету рассказала нам, что те, кто ремонтировал церковь, выкопали золото, спрятали его, быстро уехали, и с тех пор у них нет связи. Это одна из легенд, которая постоянно веет вокруг монастырей. Не уверен, спросил ли я тогда, где похоронен Виталий. Думаю, он похоронен на деревенском кладбище, потому что могилу во дворе монастыря я не заметил. Если я не приеду, пусть меня спросят обэтом.

Ну а если случайно найдётся томик «Тихого Дона» в Лесново, то будет понятно, когда и как он туда попал.

РАССТАВАНИЕ

В тот холодный декабрьский вечер 1945 года под тусклым фонарём на углу улиц Теразие и Балканской в Белграде появилась фигура худощавого молодого человека, направлявшегося на вокзал. Он не был одет и обут как по погоде: поношенное суконное пальто и лёгкие туфли. Он уже почувствовал, как его тело пронзают холодные иголки.

В правой руке он держал чемоданчик, а в левой, под мышкой держал пакет книг. Он приехал сегодня по делам, и ему передали эти книги как полезные и необходимые, чтобы он привез их в Скопье. Большая часть этого пакета занимал ещё непереплетённый экземпляр «Логики» Гегеля.

Он направился вниз по Балканской, осторожно ступая по замерзшему асфальту. Через некоторое время он услышал приближающиеся лёгкие шаги. Из полумрака вышла совсем юная девушка, наверное, гимназистка, одетая, и она, как и он, не по погоде и скромно.

- Добрый вечер. Вы идёте на вокзал?

- Да.

- Давайте я помогу.

- Нет, нет, - сказал он. - Зачем вам это? Я могу сделать это сам.

- Ну пожалуйста, давайте я помогу! Мне по дороге.

Он протянул ей пакет, и они уже пошли рядом. Он был рад, что она шла с ним. Однако разговора у них не выходило.

- Откуда вы?

- Из Сеняка.

- О, вам потом ещё столько идти по такому холоду!

- Ничего, я привыкла.

Они уже стояли на площади перед вокзалом. Он подумал, что было бы здорово задержать ее на некоторое время, расспросить о самых обычных вещах, спросить, её имя. Может, им стоит обмениваться адресами, может, он начнёт её благодарить, протянет ей руку, напишет. Но он быстро отогнал эти мысли. Каждый пошёл своей дорогой.

Прошли года, принесшие горький опыт. Тот мужчина уже давно не молод. Волосы его поседели. И как ни странно, это маленькое событие теперь приходит ему в голову все чаще и чаще, хотя с тех пор прошло так много времени. Теряется резкость очертаний, забываются слова и голос, ното ощущение, что рядом идёт дорогой человек, и желание к нему прикоснуться становится все сильнее и сильнее.

«Есть в жизни любовь», - говорит он себе. Есть согласие, с которым жизнь становится простой, без осложнений и наполненной смыслом. Есть такая любовь, которая помочь нам и, когда нужно, она охотно возьмёт на себя часть нашего бремени. Она делает молодость красивой и энергичной, а старость с ней течёт спокойно, размеренно. Есть такая любовь, кто говорит, что ее нет!? Её надо только найти, а если нашёл – никогда не отпускать. А что сделал он? Он понял, что нашёл её, но уже было слишком поздно. Он прошел мимо нее, он не заметил ее, он безвозвратно потерял ее в ту далекую декабрьскую ночь. И раскаяние холодными иглами пронзает всю его душу из-за осознания того, что он сам предал суть своей жизни.

А вероятно, это всего-навсего самообман.

на руски преводе Полина Гаврилова

ЗАПИСИ У ПРОЗИ

КРЧЕЊЕ

Данас чухах ружу пузавицу. Разгртах ашовом земљу око ње, ударах пијуком по корену који је пустио жиле на све стране дубоко у земљи.

Бех сав задихан и ознојен. На крају успех да истргнем корен из свог лежишта. Али је у земљи ипак остало много жила и жилица које искидах снажним ударањем.

Проклињаће ме те жиле у пролеће. Јер у њима још увек има живота, али им недостаје ваздуха. Туговаће за лишћем, док не увену сасвим.

Тако ишчухах и љубав из сувог тла свог срца.

ПРОСЈАЦИ

И тако, мучно, најзад постајемо свесни да је за нас, који већ нагло старимо, љубав толико скупочена да нема наде да нам уопште може припасти ако смо је једном изгубили или је никада и нисмо срели. Ми чак морамо да и од своје деце просимо за мало наклоности, блажи осмех, мрву веће пажње, интимније интониранописамце – ми постајемо просјаци љубави. Хватамо сами себе у мислима да бисмо хтели да застанемо на углу, предвече, када се пале излози и када убрзано пролазе људи. Надамо се сусрету иако је то сасвим илузорна нада.

МАЈСКА НОЋ

Сву ноћ је сањам. Будим се повремено тек да осетим да је заправо нема, да је реалност немилосрдно проста и јасна. Незаштићено је моје срце у оваквој ноћи, огољено за патњу. Разговарам са њом у сну, прилазим јој, не могу да савладам једну проклету границу између нас, будим се – и осећам неизмерну тугу – лежи ми тешко на левој страни груди. Ово је мајска ноћ, кишна. Сада се чује глас птице у башти. Као суза капље та песма. Шапућем њено име, сам сам изненађен тиме колико сам занесен. А само ме ужасна крајња самоћа својим бестелесним дланом додирује у овој ноћи.

УСПОМЕНА

1.

Постоји страشان трен – када се успомена распада, разлаже. Ја те не молим да ми вратиш нешто од живота, већ да ми обновиш успомене.

Сачувај, ако можеш, сам своје успомене!

2.

Ја видим боље од тебе сенку, видим јасније њене шаре под вла-
тима траве, под столицом сунчаног пода; густе сплет лишћа ми је
разумљивији него другима, – зато ћеш ти ипак често зажалити што
ниси са мном.

ТРЕН

Једно оштро сазнање да треба да се користи трен, управо овај трен.
Да су незаменљиви ова шетња предвече по улицама старог града, овај
поглед на излоге, на небо и на планине у даљини, ово дисање док
лутам. Увереност да је то срећа! Зар могу да ме дотакну у том трену
сва друга предвиђања!

СТУДЕН

Ноћас је напољу велика студен, цича. Небо је сасвим јасно, леди
се снег на улицама. Враћам се касно кући. Студ ме боде танким игли-
цама по листовима. Ево ме, сад сам већ у топлој соби. Узимам књигу
да прочитам неку страницу пред спавање. Још увек се нисам сасвим
угрејао и студен искри из мене. И одједном мисао – нагла, јасна и
хладна – да је толико природно што сам усамљен, да ништа логичније
од тога нема, да је све морало бити као што је било. Леди се крв у мени
ове ноћи, јер се леди све наоколо.

РУЖА

Данас је први јануар, дубока зима. А ружа месечарка се под мојим
прозором опет неким чудом расцветала. Осим два-три пупољка, један
се цвет сасвим отворио и његово руменило је толико изразито на-
супрот белини снега! Та ружа цветаше и у пролеће, цветаше цело лето
и јесен. Зашто да не цвета и сада када су мразеви стегли земљу? Можда
је сав смисао њеног постојања и био у томе да покаже да је то могуће.
Посматрам тај црвени цвет. Извија се на оштром ветру, ванредно је
усамљен, безнадежан; али је он ипак реалност, нисам га ја измислио,
ја сам само срећан што ми се дало да га гледам и да причам о њему.

КАМИКАЗЕ

Тврдили су ми да Јапанце одликује изванредна рационалност, да
они нису сентиментални, него усправни, горди људи. А ја помислих
тада да су се управо ти рационалисти определили за славну камиказу
– истовремено крајње ирационални, а и крајње конвенционални акт.
Они су пронашли ту вештину вероватно да не би довели у сумњу своју

гордост и усправност. Ја сам мислио да је то ипак држање до једне форме и да треба много смелости да се своја гордост и своје достојанство ставе на пробу. Свака будала може тада да плуне на човека који је преузео на себе ризик да не поступа према конвенцијама.

РИБАР

Кренух као рибар са мрежом поред једне реке у којој нема рибе. Ја сам изгубљен, притом, дроњав, стар и смешан. Немој мислити да нисам одмах схватио твој однос. Ја ти само опростих у оном истом трену као што сиромаш опрашта богаташу кога би увек могао да презре.

РАЗГОВОР

Монолог не постоји, монолог је измишљена ствар. Пишем ово јер ми је потребно да продужим разговор. Ја вероватно нисам успео да схватим сву људску дубину такве потребе.

Штречнух се јако када мајка рече за покојног оца: „Заклали су га тако на операцији; да су га оставили бар један дан више у животу, да каже још неку реч.“

Држимо до себе, до своје части и угледа. А зар је срамота да се послесваког оваквог искуствапузи у прабини како би се чула још само једна реч човека кога волиш?

ДИВЉА КРУШКА

Још покојни отац пресече дивљу крушку у нашем дворишту. Имаше раскошну крошњу и пружаше чудесну сенку преко траве у летњим данима. Али је нападоше гусенице, разапеше свуда своја провидна гнезда, било је тешко очистити их и друго би дрвеће око ње страдало од тог легла. Тада паде секира и од дрвета остаде само сакати део да на њему, са једног на други крај, каче жице за простирање веша.

Очигледно да је животна снага у том дрвету била велика. Првог пролећа пусти сакато стабло ластаре чак негде до врха. Прође време. Сада је опет пролеће и сада јасно видим како смрт паралише оно што је живо тело везивало за земљу и њене сокове. Нема више гранчица при врху. Не струје тамо више сокови и не одвија се чудо преображаја. Само на дну сироти потамнели пањ још увек даје знаке живота. Све му постаје свеједно. По неки листић се зазелено. Остало је укљештио камени заборав.

ВЕЗИЉА

ТАЈНА

Откриј ми једну своју тајну
Па макар малу и лаку весма,
Ја ћу је крити у себи гробно –
Док не постане песма.

ИЗ ВОЗА

Ено у усхиту плавом крај сину.
Тамо детињство моје мину.
Плачу оне планине за мном!

Под њима, на падини, назире се село?
Зар неко не маше марамицом белом?
Плачу оне планине за мном!

Воз односи све што у пролазу сретне.
Било је онде једном једно дете.
Плачу оне планине за мном!

Често ме мисао унатраг врати.
Живот ме негде другде испрати.
Плачу оне планине за мном!

СТАБЛО

Опали листови зову
оне што још увек,
уплашени од неизвесности пада,
трепере на дрвету.
„Сиђите доле да умремо,
побегните од ветрова
у приземну тишину.
Нека остане го тај угљенисани скелет
да ломи црне руке у простору,
труп нека му буде корито
за воде јесењих киша.
А ми ћемо га густо опколити,
да не може да искорачи из круга
својих жуто-златних успомена.

ЛЕПТИР

Девојчица: Мајчице, ухватих лептира испред врата. Види колико је леп и бео! Он није стајао на цвећу, лежао је на земљи, овако, на једној страни. Ја изух нануле да не клепећу, приђох полако, да ме не чује, и стиснух га са два прста. Али он није махао крилима као што машу лептири када их ухвате у парку. Он је био миран. Мајчице, хоћеш ли ме грдити што сам га убила?

Мајка: Не, сине, ти си га оживела.

ГОЛУБОВИ

Испред старе катедрале. Сунце. На енглеској трави, на стазама, сунце које открива пурпурни прелив око врата голубова.

Прва сцена: дете (девојчица – тек што је проходила) жели да ухвати голубове. Зна можда само речи „па-па-па-па“.

Друга сцена: жена коју је привукла та сцена (до скоро је и сама могла бити названа голубицом) жели да сними девојчицу са голубовима али, или се она измиче, или голубови одлећу даље. Жена је резигнирана.

Трећа сцена: човек, зашао у средовечне године (да би помогао жени) вади мрве из џепа и баца их како би се голубови скупили. Они се скупљају у шарену лепезу. Али жена не разуме његов гест, а он нема храбрости да јој се обрати.

Опис голубова: сви су једнако лепи, сви дивно гучу, сви једнако деле љубав.

Завршна слика: изненадни удар звона са катедрале. Голубови као на знак одлећу у небо: нека се задржи само онај одблесак сунца на рубу њихових раширених крила.

СУСРЕТ У РАЈУ

Крајем 1956. године први пут стигох у Париз и остадох неколико месеци, све до маја следеће године.

Умало ми тај град није сломио сваку вољу. Спознах ко сам и шта сам у односу на ту чудесну грдосију коју је један велики народ вековима градио и организовао. Чинило ми се и да је крајњи циљ једног великог народа да сагради велики град са особеним изгледом, особеном душом и физиономијом.

Ипак, нађох неко упориште у себи. Прво ми уточиште беше полу-тамна просторија Института за славистику (ул. Мишле 9). Али тамо ме чекаше мрачна прилика старог библиотекара, руског емигранта,

господина Бутчика. Сув, кост и кожа, ћелав, намрштен као да је у грчу од неке тешке, стално присутне боли, господин Бутчик беше далеко од соја оних љубазних и пријатних библиотекара, увек спремних да услуже, да поразговарају баш толико колико треба и чак да помогну читаоцу својим саветима. Не, господин Бутчик није привлачио своје госте, него их је више одбијао. Посебно би сурово дочекивао оне што су први пут дошли. Подилазила је језа од његовог сумњичавог и хладног погледа којим их је одмеравао од главе до пете. Можда је то и био један од разлога због којих господин Бутчик никада није имао много читалаца у својој полумрачној сали.

Али ја остадох неколико месеци и, чини ми се, успешно издржах карантин. Ја сам по природи веома опрезан у односу на људе који ме држе у напетости и веома пазим да их не повредим ни сувише наглим жестом, ни самосвојном интонацијом. Моје доста добро знање руског језика и књижевности помогло ми је да се мало-помало зближим са господином Бутчиком. Из дана у дан осећао сам се све слободније у његовом присуству, али сам се, ипак, стално трудио да ничим не нарушим, већ да и надаље градим једном створену хармонију.

Да је она била постигнута, видело се када ми господин Бутчик сам понуди да прочитам његову библиографију француских превода руске белетристике. Та је књижица била пуна гнева, из ње је извирала жуч. Господин Бутчик је с правом негодовао што Французи не само да мало преводе са руског него се притом чак светојудно односе према највећим творевинама руског духа. Да би то илустровао, он је у свом делу репродуковао насловну страну превода „Ане Карењине“, на којој је хероина Лава Толстоја била представљена као дама сумњивог морала. Какво неразумевање, какво ужасно искривљавање! Схватих како се и зашто, кап по кап, скупљала горчина у овом човеку, ништећи његову веселост, не остављајући ни трага од осмеха на његовом лицу.

Када му враћах књигу, он чак са неком стрепњом ишчекиваше шта ћу му рећи. Беше веома задовољан када му рекох да је, по мени, дао добру лекцију Французима. „Знате ли како се изразио Жорж Дијамел када је прочитао?“ – сети се преда мном господин Бутчик. – „Он је само три пута поновио: Је proteste! Је proteste! Је proteste!“.

Да смо се сурови господин Бутчик и ја веома зближили, осетих када је требало да одем из Париза. „Ето, – рече он – сретну се људи, спријатеље се, а потом одмах треба да се растану.“ Његов глас трепереше од узбуђења, сузе навреше у његове плаве очи.

Прође неких дванаест година и ја се опет нађох у Паризу, у истом Институту, где је сада требало да одржим предавање. Било је мало наде да ћу срести господина Бутчика, који ми је остао у незаборавном сећању, али са којим нисам одржавао никакве контакте по расстанку. А он ме ипак дочека на улазним вратима. Након поздрава и првих размењених речи, каза ми: „Већ дуги низ година сам у пензији и не долазим овде, тек понекад на ова предавања. Сада сам дошао само да видим Вас. Не верујем да ћемо се још једном срести у животу и зато желим да Вам пренесем једну веома важну поруку. Када стигнете у рај, да не бисте много скитали и губили време тражећи ме, знајте да ћу Вас чекати одмах на улазу с десне стране.“

Пишем ово и чини ми се да ме господин Бутчик гледа одозго са неког небеског прозора. Иако му то није било својствено, сада се осмехује и као да ми говори: „Да, место је резервисано, а ја ћу из свакодневног рајског билтена непогрешиво дознати час у којем ћете овамо стићи. Ја и овде радим у библиотеци.“

ТИХИ ДОН

Једног пролећног дана 1950. године, мала група, нас два наставника и неколико студената, током дијалектолошких истраживања у Кратовском, стигосмо у лесновски манастир. Ту остадосмо и да преноћимо.

Добро се сећам буђења следећег јутра. У одају се већ беше увукао богати сноп јутарњих сунчевих зрака. Изненада зачух крике паунова у дворишту и некакво звечање по калдрми, као да неко вуче гвожђе. Погледах, већ разбуђен, кроз прозор. Доле иде својим послем јуродиви Дончо, сав увезан у ланце који се вуку по земљи и звекећу. Сеоски обучен, у чакширама, сав у ритамима, чинило се да његову одећу не држе шавови, него ланци. Дончо очигледно наставља једну стару локалну традицију. Он је и једини овдашњи човек у овоме манастиру. Друга двојица су Руси.

Још у Злетову или Пробиштипу схватисмо да је игуман, Виталиј, био у Русији коњички официр. Јуче смо га добро упознали и научили његов кућни ред. Већ у годинама, оседео, стајао је прав као пушка, висок и витак, и само је ходу неосетно вукао десну ногу. То је била последица ране задобијене у борби са црвенима. Велики број руских емиграната је, попут њега, нашао своје уточиште по нашим манастирима и тако завршио свој животни пут. Чуо сам једну, недовољно поуздану верзију да је чак и страшни Нестор Махно, вођа анархистичке

банде у Украјини, окончао свој живот под монашким именом у неком манастиру у Црној Гори.

Код Виталија је на служби Павел. Чини се као да му је то онај исти послани из Русије који са полунаклоним држањем приступа своје господару. Павел, световно лице, носи чизме и качкет. По неком њиховом добро установљеном реду, приноси му, с времена на време, на послужавнику чашу ракије и чашу воде. Због тога је Виталиј продуховљено занесен. Он не говори смерно као калуђер, он командује одсечно. Дончо и Павел су последњи остаци његове чете.

Под његовом управом, али свакако не и његовом кривицом, манастир преживљава тешке дане. Источна порта је разваљена и конаци су са те стране почели да се руше. Бурјан расте на самој куполи.

У цркви је остало још неколико књига од оних двадесет товара, колико је још пре сто година пописао у Леснову Јордан Хаџи Константинов Џинот. Ипак, оне имају одређени значај. За око ми је запео један манастирски економски тефтер и „Чудеса пресвете Богородице“ Јоакима Крчовског.

Поведох преговоре са Виталијем да нам их уступи за нашу семинарску библиотеку. Мало је затезао, али пристаде када му обећах да ћу му у замену послати једну велику и занимљиву књигу на руском језику.

Срећом, имао сам код куће једнотомник „Тихи Дон“ и одмах по повратку послах га Виталију, не сећам се сада како, да ли поштом, или, вероватније, по некоме човеку.

Изненадих се када ми је после извесног времена стигла од њега дописница, писана на руском језику. „Захваљујем Вам много на књизи“, писао ми је Виталиј. Све што је тамо речено је сушта истина. „Читам, и час се смејем, час плачем. Па ја сам биотамо!“

Ко зна, помислих, да ли је Шолохов икада добио овакав суд од неког свог читаоца, заправо од једног од својих могућих јунака.

Када сам након много година поново отишао у Лесново, Виталиј и његова пратња не беху више међу живима. Сачекала нас је једна жена која је у рукама држала кључеве. Црква је била рестаурирана, купола покривена, рушевине на источној страни рашчићене. Жена нам у поверењу рече да су они који су поправљали цркву ископали злато, сакрили га, па брже-боље отишли и отада им нема ни трага, ни гласа. И ово је једна од легенди што се стално испреда око манастира. Нисам сигуран да ли је тада упитах где је сахрањен Виталиј. Претпостављао

сам да је на сеоском гробљу, јер у манастирском дворишту не приметих гроб. Уколико ја не стигнем, нека се неко други о томе распита уместо мене. А ако се једном случајно нађе у Леснову једнотомник „Тихи Дон“, знаће се када и како је тамо стигао.

МИМОИЛАЗЕЊЕ

Те студене децембарске вечери 1945. године, под бледом светиљком на углу Теразија и Балканске улице у Београду, указа се фигура једног младог слабуњавог човека, који је кренуо ка станици. У изношеном штофаном мантилу и плитким ципелама, он не беше одевен и обувен за такву хладноћу. Већ је осећао ледене иглице ту и тамо по телу.

У десној руци је носио свој ручни коферчић, а у левој, под мишком, један пакет књига. Стигао је данас по службеној дужности и дали су му те, корисне и неопходне, књиге да их однесе у Скопље. Дobar део пакета заузимао је један неповезани примерак Хегелове „Логике“.

Он се упути низ Балканску, газећи опрезно по залеђеном тротоару. После неког времена, осети лаке кораке како сеприближавају. У полумраку се указа сасвим млада девојка, вероватно гимназијалка, обучена, као и он, лако и скромно.

- Добро вече. Ви сигурно идете на станицу?
- Да.
- Дајте да Вам помогнем.
- Не, не – рече он. – Зашто да се мучите? Могу и сам.
- Дозволите, молим Вас, мени је и тако успут.

Он јој даде пакет и већ су корачали једно покрај другог. Беше му пријатно њено присуство са десне стране. Међутим, разговор остаде сасвим шрт.

- Где живите?
- На Сењаку.
- Ох, треба још пуно да идете по овој хладноћи.
- Ништа, навикла сам.

Већ су изашли на трг испред станице. Он помисли да би било добро је задржи мало, да је упита о најобичнијим стварима, да је упита за њено име. Можда није лоше да размене адресе, можда да јој захвали, да јој пружи руку, да се дописују. Али нагло одбаци ту помисао и свако оде на своју страну.

Пролазиле су године носећи са собом горка искуства. Коса му је поседела. И зачудо, сада се све чешће сећао тог малог догађаја иако је од њега минуло толико времена. Изгубила се оштрина контура, заборављене су речи и глас, али је зато све интензивније осећао да са његове десне стране иде и као да га додирује једно драго биће.

Постоји љубав у животу – каже он. Постоје случајности од којих живот бива прост и без компликација, а пун садржаја. Постоји таква љубав која жели да нам помогне и, када је потребно, спремно преузме на себе део нашег терета. Она чини да је младост лепа и полетна, а да старост протиче као спокојно сазревање. Постоји таква љубав, ко каже да је нема! Човек само треба да је нађе и, ако ју је нашао, да је задржи. А шта је он урадио? Он је препознао када је већ било касно. Он је избегну, превиде, изгуби је неповратно у оној далекој децембарској вечери. Опоро кајање попут студених иглица прожима сву његову душу због спознаје да је сам изневерио суштину свог живота.

Вероватно је то његова обична самообмана.

**на српски преводе Данијела Костадиновић
(Данијела Костадиновић)**

ZÁPISY V PRÓZE

VYKOŘENĚNÍ

Dnes jsem vykopával popínavou růži. Rýčem jsem rozhrnoval půdu kolem ní a krumpáčem zdolával kořen, který zapustil kořínky všemi směry do hloubi země.

Zadýchal jsem se a zpotil. Nakonec jsem jej zvládl ze zeminy vyprostit. Ale v hlíně i tak zůstaly drobné kořeny, kořínky, které jsem tím mocným kopáním potrhal.

Na jaře mne ty kořínky budou proklínat. Ještě v nich totiž koluje život, ale vzduchu se jim už nedostává. Budou tesknit po listech, dokud úplně nezetlejí.

A tak jsem z vyprahlého nitra svého srdce vykořenil i lásku.

ŽEBRÁCI

A tak, bolestně, jsme si nakonec vědomi toho, že pro nás, již rychleji stárnoucí, se stala láska natolik cennou, že pokud jsme jí někdy pozbyli či jsme ji nikdy nepotkali, nemáme už naději ji pocítit. Dokonce i od vlastních dětí musíme prosit o trochu náklonnosti, o vřelejší úsměv, o trošku více pozornosti, o důvěrnější psaní – stáváme se žebráky lásky. V myšlenkách se přistihujeme, že bychom rádi stáli na rohu, kvečeru, když výlohy obchodů září a lidé je spěšně míjejí. Doufáme v setkání, i když naděje je zcela iluzorní.

MÁJOVÁ NOC

Sním o ní celou noc. Občas se vzbudím, jen abych pocítil, že tu ve skutečnosti není, že realita je nemilosrdně prostá a jasná. Mé srdce je za takové noci zranitelné, připravené trpět. Hovořím s ní ve snu, přibližuji se k ní, nemohu překonat tu prokletou propast mezi námi, budím se – a cítím nesmírný stesk – doléhá mi těžce na levou stranu hrudi. Je to noc májová, deštivá. A tu je ze zahrady slyšet ptačí zpěv. Píseň kane jako slza. Šeptám její jméno. Samého mne udivuje, jak cele jsem pohroužen... a jen děsivá nezměrná osamělost této noci se svou nehmatatelnou dlaní.

VZPOMÍNKA

1.

Bývá to strašný okamžik – když se vzpomínka vytratí, rozplyne. Žádám tě, nevracej mi ze života nic, jen oživ mé vzpomínky.

Uchovej, můžeš-li, své vzpomínky sám!

2.

Vidím stín lépe než ty, zřetelněji vidím obrysy na trávě pod révou, pod židlí na sluncem zalité podlaze; hustá spleť listoví je mi srozumitelnější než ostatním. Často budeš proto želet, že nejsi se mnou.

OKAMŽIK

Jak pronikavé je vědomí, že přítomného okamžiku je nutno využít právě nyní, v této chvíli. Že večerní procházka po ulicích starého města, pohled na výlohy obchodů, na nebe a na daleké hory, a každý nádech při mých toulkách jsou nenahraditelné. Jistota, že právě toto je štěstí! Mohou mne snad v tuto chvíli jímat nějaké další předtuchy?

CHLAD

Dnes večer je venku velmi chladno, jasno. Obloha je blankytná, na ulicích zamrzá sníh. Vracím se domů pozdě. Mráz zabodává ostré jehličky do lýtek. A už jsem v teplé místnosti. Sahám po knize, abych si před spaním přečetl pár stran. Ještě jsem se úplně nezahřál, chlad mne opouští pomalu. A vtom myšlenka – náhlá, jasná a chladná – že je to tak přirozené, že jsem osamělý, že neexistuje nic logičtějšího, že všechno mělo být tak, jak bylo. Mrzne mi krev v žilách, této noci, protože mrzne i všechno kolkolem.

RŮŽE

Dnes je prvního ledna, hluboká zima. Ale popínává růže pod mým oknem zas jako zázrakem rozkvetla. Kromě dvou tří pupenů je tu jeden květ, který se rozevřel docela a jeho ruměncem s bělostí sněhu tak kontrastuje... Jaká to růže! Rozkvetla na jaře, kvetla po celé léto i na podzim. Proč by nezakvetla i teď, když je země sužována mrazy? Možná je smysl její existence jen v tom, ukázat, že to je možné. Pozoruji ten rudý květ. Vzdoruje prudkému větru, je tak osamělý, bez naděje; ale stále skutečný. Nevybájl jsem si jej. Jsem jen šťasten, že jej mohu vidět a vyprávět o něm.

KAMIKAZE

Říkali, že Japonci jsou extrémně racionální, svědomití a hrdí lidé a nejsou sentimentální. Tehdy jsem pomyslel na to, že to byli právě tito racionální lidé, kteří sami sebezpředurčili kekamikaze – tak krajně iracionálnímu a tak krajně konvenčnímu činu. Zvolili si tuto praktiku zřejmě proto, aby nebyla zpochybněna jejich hrdost a čest. Myslel jsem, že je to forma rozhodnutí, pro kterou je kladena na odiv odvaha stvrzující hrdost a důstojnost. Každý hlupák pak může plivat na člověka, který riskoval, že nebude jednat v souladu s konvencemi.

RYBÁŘ

Vypravil jsem se s rybářskou sítí kolem řeky, v níž nebylo ryb. Jsem ztracený, otrhaný, starý, směšný. Nemysli si, že jsem hned nepostřehl tvůj pohled. Jen jsem ti v tu chvíli odpustil, tak jako chudí odpouštějí bohatým, ačkoliv by jimi mohli pohrdat.

ROZHOVOR

Monolog neexistuje, monolog je výmysl. A píšito právě proto, že potřebuji pokračovat v rozhovoru. Pravděpodobně nejsem schopen pochopit lidskou podstatu takovéto potřeby.

Byl jsem zaskočen, když o mém zesnulém otci řekla má matka: „Při té operaci ho poslali na věčnost. Nechat ho žít alespoň o den déle, byl by řekl ještě slovo.“

Bráníme sami sebe, svou čest a reputaci. Je snad ostuda se po všech těch snahách plazit v prachu, jen abys zaslechl ještě jedno další slůvko milované osoby?

HRUŠEŇ POLNIČKA

Můj zesnulý otec podsekl na naší zahradě planou hrušeň. Měla překrásnou korunu, která za letních dnů vrhala na trávník příjemný chladivý stín. Napadli ji však škůdci, kteří ji provrtávali svými děravými hnízdečky. Bylo by obtížné je odstranit, aby tím ostatní stromy v blízkosti netrpěly. Tak přišla na řadu sekera a z hrušně zbyl jen bídný pahýl, který sloužil k připevnění jednoho z konců šňůry na prádlo.

Očividně však byla životní síla toho stromu ohromná. Prvního jara na vrcholku pahýlu vyrašila kýžená větvička. Čas plynul dál. A opět je jaro a já zřetelně vidím, jak smrt paralyzovala to, co živoucí tělo svazovalo se zemí a s jejími mízami. Na vrcholku už není žádných větviček. Už neproudí míza a zázrak metamorfózy neprobíhá. Jen dole u kořenů hrušně je pár znatelných známek života. Vše je jí lhostejné. Sem tam se zazelená nějaký list. Vše ostatní upadlo v hluboké zapomnění.

VYŠÍVAČKA

TAJEMSTVÍ

Odkryj mi jedno své tajemství,
Jakkoliv malé a prosté,
V nitru jej uchovám – do chvíle,
Než báseň z něj vzroste.

Z VLAKU

Hle, konec pohnutí modř dálek věští.
Kolem mne za oknem mjíjí mé dětství.
Hory pro mne pláčou!

A tamhle, vesnice, na horské strání!
Šáteček mává mí? Či zbožné přání?
Hory pro mne pláčou!

Vlak běží, utíká, vše mjíjí hbitě.
Dávno již tomu, co žilo tu dítě.
Hory pro mne pláčou!

Častokrát myslívám na ten kout.
Život mi přichystal jinou pouť.
Hory pro mne pláčou!

KMEN

Spadané listy povolávají ty,
které se ještě,
vystrašené nejistotou pádu,
třepotají na stromě:
„Pojďte dolů, k nám, umřeme spolu,
prchněte vichrům
do pozemního ticha.
Necht' nahá stane ta ztrouchnivělá kostra,
necht' lomí v prostoru tmavýma rukama,
necht' její tělo je nádobou
podzimní dešťové vodě.
Těsně ho obejmeme,
aby nemohl překročit kruh
svých zlatožlutých vzpomínek.“

MOTÝL

Děvčátko: Maminko, přede dveřmi jsem chytila motýlka. Podívej, jak je krásný a bílý! Nebyl na květině, ležel na zemi. Takhle, na jednom boku. Sundala jsem si dřeváky, aby neklapaly, a šla jsem po špičkách, aby mě neslyšel. Vzala jsem ho do dvou prstů. Ale on nebyl jako motýli v parku,

když je chytíš, netřepotal křídélky. Byl klidný. Maminko, nezlobíš se, že jsem ho zabila?

Matka: Ne, děťátko, tys jej vzkřísila.

HOLUBI

Před starobyloou katedrálou. Slunce. Anglický trávnik, cestičky, slunce, které odhaluje fialové odlesky na holubích hrdlech.

První scéna: Dítě (dívenka – sotva začala chodit) se rozhodlo chytat holuby. Umí říci snad jen „pa–pa–pa–pa“.

Druhá scéna: Žena, přitahována tím výjevem (donedávna by sama mohla být nazývána holubicí), se snaží děvčátko s holuby vyfotit. Ale buď ze záběru uteče dítě, nebo se holubi rozletí. Žena rezignuje.

Třetí scéna: Muž středního věku (aby pomohl ženě) vytáhne z kapsy drobkou a hodí je holubům, aby je přilákal. Přilétají a ukazují své barevné vějíře. Ale žena jeho gesto nepochopí a on se ji neodvážá oslovit.

Popis holubů: Jsou identicky krásní, nádherně vrkají a souhlasně se jeden s druhým dělí o svou lásku.

Závěrečný obrázek: Znenadání zazvoní katedrální zvony. Holubi se, jako když střelí, rozletí po obloze. Necht' na jejich roztažených křídlech ulpí jen ten odlesk slunce.

SETKÁNÍ V RÁJI

Do Paříže jsem poprvé přijel na konci roku 1956 a zůstal jsem tam několik měsíců, až do května následujícího roku.

Po nějaké době jako by se ve mně něco zlomilo. Spatřil jsem, kde jsem a čím v porovnání k zázraku, který tady za ta staletí vytvořil a vybudoval velký národ, jsem. Zdálo se mi, že skutečným cílem velkého národa je vystavět velké město s osobitým vzhledem, svébytnou duší a fyziognomií.

A přesto jsem v sobě našel pevný bod. Mým prvním útočištěm se stala potmělá místnost Ústavu slavistiky (ulice Michelet 9). Čekala mne tam ponurá silueta starého knihovníka, ruského emigranta, pana Butčika. Hubený, kost a kůže, plešatý, zamračený, jako by byl zmítán neustávající silnou bolestí. Nebyl z těch laskavých a příjemných knihovníků, kteří jsou vždy připraveni posloužit, kteří hovoří právě tolik, kolik je třeba, a kteří dokážou svými radami čtenářům pomoci. Ne, pan Butčik hosty nepřijímal s rozvěřenou náručí, spíše je odháněl. Zvláště surově pak vítal ty, kteří sem zavítali poprvé. Pohledem si je měřil od hlavy až k patě, pln pochybností a mrazu, až se člověku zježily chlupy. A možná i to bylo jedním z důvodů, proč pan Butčik neměl ve své slabě osvětlené čítárně nikdy příliš mnoho čtenářů.

Zůstal jsem tam několik měsíců a zdálo se mi, že jsem zdárně překonal osamělost. Jsem zcela přirozeně velmi opatrný v přístupu k lidem, kteří mě udržují v napětí, dávám si velký pozor, abych je ani unáhleným gestem, ani tónem či silou hlasu neranil. Krůček po krůčku se mi však podařilo se k panu Butčikovi přiblížit, a to zejména díky velmi dobré znalosti ruského jazyka a literatury. Den po dni jsem se v jeho přítomnosti cítil svobodněji. Ustavičně jsem se však snažil tu už jednou vytvořenou harmonii nenarušit, ba právě naopak, budovat ji.

Ve chvíli, kdy mi pan Butčik nabídl, abych si přečetl jeho přehled francouzských překladů ruské beletrie, jsem pochopil, že se mi to zdařilo. Ta brožura byla plná hněvu, odkapávala z ní žluč. Pan Butčik si právem stěžoval, že Francouzi nejen že překládali z ruštiny málo, ale dokonce s největšími díly ruského ducha zacházeli zcela nedůstojně. Pro ilustraci byla v jeho dílku reprodukce titulní strany překladu ‚Anny Kareniny‘, kde byla hrdinka Lva Tolstého zobrazena jako dáma ze šantánu. Takové nedorozumění! Tak hrozné zkreslení! Pochopil jsem, jak a proč se kapka po kapce v tomto člověku nahromadila ona hořkost, která zahubila veškerou radost a nezanechala na tváři ani stopu po úsměvu.

Když jsem mu brožurku vrátil, netrpělivě očekával, co mu na ni povím. Potěšilo ho, když jsem mu řekl, že podle mého názoru dal Francouzům dobrou lekci. „Víte, co řekl Georges Duhamel, když si to přečetl?“ rozpočetl se najednou pan Butčik. „Jen třikrát zvolal: ‚Je proteste! Je proteste! Je proteste!‘“

Až když jsem musel opustit Paříž, pochopil jsem, jak jsme se já a ten krutý pan Butčik sblížili. „Tak,“ odtušil, „lidé se setkávají, stanou se přáteli a vtom se musejí rozejít.“ Jeho hlas se zjizveně chvěl a jeho modré oči zvlhly.

Uplynulo asi dvanáct let a já jsem se ocitl zase v Paříži, na témže ústavu, nyní jako přednášející. Existovala jen nepatrná naděje, že bych tu snad potkal onohonezapomenutelného pana Butčika, s nímž jsem po svém odjezdu neudržel žádný kontakt. A přesto mě vítal u vstupních dveří. Po pozdravu a zdvořilostních frázích mi řekl: „Jsem už dlouho v důchodu a sem už nechodím, natožpak na takové přednášky. Přišel jsem, jen abych viděl vás. Nevěřím, že se kdy znovu setkáme, a proto vám chci sdělit něco velice důležitého. Až se dostanete do ráje, tak abyste mě tam nehledal moc dlouho a abyste nezbloudil, vězte, že na vás budu čekat hned vedle vchodu napravo.“

Píšu tento text a mám za to, že se na mě pan Butčik z nebeského okénka dívá. A i když to pro něj nebylo typické, teď se usmívá a mně se zdá, že mi

vzkazuje: „Místo tu máte rezervováno. Z nebeského věstníku se zcela jistě dozvím, kdy přesně sem dorazíte. I zde jsem knihovníkem.“

TICHÝ DON

Jednoho jarního dne v roce 1950 dorazila naše malá skupinka, dva vyučující a několik studentů, na dialektologickou exkurzi do Lesnovského kláštera v obci Kratovo. Zůstali jsme tu na noc.

Zřetelně si vybavuji, jak jsem se ráno probudil. Do místnosti už pronikaly ostré paprsky ranního slunce, když ticho rozrazily výkřiky pávů na dvoře a nějaké řinčení po dlažebních kostkách, jako by tam někdo táhl něco železného. Už probuzený jsem vyhlédl ven. Dole si šel po své práci jurodivý Dončo, celý opásaný řetězy, které táhl po zemi a které vyluzovaly onen zvuk. Oděn byl venkovsky, v soukenných kalhotách, celý odrbaný. Vypadalo to, že ne švy, ale právě ty řetězy drží jeho šaty pohromadě. Dončo očividně navazoval na starou místní tradici. Je v klášteře jediným zdejším, další dva jsou Rusové.

Ještě na cestě ze Zletova či Probištípu jsme se dozvěděli, že opat Vitalij byl v Rusku jezdeckým důstojníkem. Včera jsme se dobře poznali a porozuměli jsme jeho dennímu řádu. Je už v letech, se šedinami, ale vzpřímený jako svíce, jako by byl vysoký a štíhlý, a jen při chůzi nevědomky napadá na pravou nohu, důsledek to rány, která mu byla uštědřena v boji s Rudými (1917). Mnoho ruských emigrantů, tak jako on, našlo útočiště v našich klášterech, kde také skončila jejich životní pouť. Slyšel jsem jeden příběh – ale je těžko uvěřitelný – že strašný Nestor Machno, vůdce anarchistických skupin na Ukrajině, ukončil svůj život pod klášterním jménem v některém klášteře v Černé Hoře.

Vitalijův sluha se jmenuje Pavel. Chová se, jako by byl ruským pobočnickem, a když přistupuje ke svému pánovi v předklonu, má přesně takové držení těla, jako by byl v Rusku. Pavel je světský člověk, nosí kozačky a vojenskou čapku. Přesně podle zavedeného řádu přináší občas na podnosu sklenku rakije a sklenici vody. A proto mívá Vitalij někdy duchovně zamlženo. Nehovoří mnišsky pokorně, ale uděluje ostré rozkazy. Dončo a Pavel jsou z jeho čtyř posledními z posledních.

Pod jeho vedením, ale zcela jistě ne jeho vinou, zažívá klášter těžké časy. Východní portál byl pobořen a stěny dormitáře se na té straně začaly hroutit. Kupoli porůstá chebďí.

Z dvaceti beden, o nichž před sto lety svědčil Jordan Hadži KonstantinDžinot, bylo v klášteře k nalezení ještě stále několik knih. I ty byly

zajímavé, zrak mi však padl na klášterní účetní knihu a na ‚Zázraky Nej-
světější Matky Boží‘ od Joakima Krčovského.

Zkoušel jsem přesvědčit Vitalije, aby knihy postoupil naší ústavní
knihovně. Nejprve se trochu bránil, ale když jsem slíbil, že mu na oplátku
pošlu zajímavou tlustou knihu v ruštině, souhlasil.

Štěstí tomu přálo, že jsem měl doma jednosvazkový ‚Tichý Don‘ a hned
po svém návratu jsem ho Vitaliji poslal. Už nevím, zda poštou, či po někom.

Překvapilo mě, když jsem po nějaké době dostal pohlednici napsanou
v ruštině. „Velice Vám děkuji za knihu,“ psal Vitalij. „Vše, co je tam po-
psáno, je naprostá pravda. Čtu a nejdřív se směju a pak pláču. Vždyť já
sám tam byl!“

Kdo ví, napadlo mě, zda Šolochov kdy obdržel takový posudek od někte-
rého ze svých čtenářů, přesněji od některého ze svých potenciálních hrdinů.

Když jsem se po mnoha letech dostal znovu do Lesnova, Vitalij i jeho
druh už nebyli naživu. Přivítala nás žena, která zde plnila roli klíčnice.
Klášter byl restaurován, kupole nově pokryta, ruiny na východní straně
očištěny. Žena nám při rozhovoru důvěrně sdělila, že ti, kdo opravovali
kostel, tady vykopali zlato, ukryli ho a pak se vypařili, ani vidu, ani slechu.
Toto je další z legend, které se v okolí kláštera tradují. Nejsem si jist, zda
jsem se dotazoval na Vitalijův hrob. Předpokládám, že je pochován na
vesnickém hřbitově, protože na klášterním dvoře jsem si žádného hrobu
nevšiml. Nenajdu-li ho já, nechť se o to pokusí někdo jiný. A bude-li někdy
v Lesnově náhodou nalezen jednosvazkový ‚Tichý Don‘, nechť je známo,
kdy a jak se sem dostal.

MÍJENÍ

Toho chladného prosincového večera roku 1945 se ve slabém světle
pouliční lampy na rohu Terazie a Balkánské ulice v Bělehradě vyloupila
silueta mladého pohublého muže, který směřoval na nádraží. Na takovou
zimou nebyl dobře oblečený a obutý. Měl obnošený tkaný kabát a polobotky.
Po svém těle už sem tam cítil bodající mrazivé jehličky.

V pravé ruce třímal kufřík a pod levou paží nesl balíček knih. Dnes tu
byl služebně. Ty knihy, které mu dali, je potřeba převést do Skopje. Velká
část toho balíčku sestávala z nesvázaných listů kopie Hegelovy ‚Logiky‘.

Směřoval dolů po Balkánské ulici, opatrně našlapoval po namrzlém
chodníku. Po chvíli zaslechl přibližující se lehké kroky. V pološeru se
objevila mladá dívka, snad gymnazistka, oblečená, jako i on sám, skromně
a nedostatečně.

- „Dobrý večer. Vy asi směřujete na nádraží, že?“
- „Ano.“
- „Mohu vám pomoci?“
- „Ne, to ne,“ odvětil. „Proč byste se obtěžovala? Zvládnu to sám.“
- „Dovolte mi, abych vám pomohla. Stejně to mám po cestě.“

Podal jí balíček a dál už kráčeli společně. Těšilo ho cítit její přítomnost po pravici. Konverzace však vážla.

- „Kde žijete?“
- „Na Senjaku.“
- „Ach, tak to máte ještě daleko... v té zimě.“
- „To nic, zvykla jsem si.“

Dostali se až na náměstí před nádražím. Pomyslel si, že by bylo dobré ji na chvíli pozdrzet, poptat se jí na ty nejprostší věci, zeptat se na její jméno. Snad by jí mohl poděkovat, podat jí ruku, mohli by si vyměnit adresy, dopisovat si. Záhy se té myšlenky však vzdal a každý se vydal vlastní cestou.

Roky plynuly a přinášely s sebou hořkou životní zkušenost. Muž už nebyl nejmladší, jeho vlasy zešedivěly. A i když už uběhlo tolik času, ta zimní příhoda mu začala přicházet na mysl stále častěji. Kontury výjevu už vyprchaly, slova a hlasy upadly v zapomnění, naopak ten pocit, že zprava k němu přistupuje někdo drahý, jako by se ho dotýkal, byl stále intenzivnější.

„V životě existuje láska,“ říkal si. Existuje harmonie, kterou se život stává jednoduchým a nekomplikovaným, ale naplněným smyslem. Existuje taková láska, která v případě potřeby na sebe přijme část našeho břemene. Činí mládí krásným a vzletným, stáří pak přichází jako pokojné zranění. Existuje taková láska – kdo říká, že ne? Člověk ji musí jen najít, a najde-li ji, nepustit. A co se stalo jemu? Poznal ji, až když už bylo pozdě. Nevšiml si jí tenkrát v té prosincové noci... a nenávratně ji ztratil. Pronikavá lítost se jako mrazivé jehličky zabodává do jeho duše pro vědomí toho, že on sám pozbyl podstaty svého života.

Je to patrně jen jeho sebeklam.

на чешки преводе Кристина Дуфкова (Kristýna Dufková)

КОНЕСКИ ВО СЕЌАВАЊАТА НА СТРАНСКИТЕ МАКЕДОНИСТИ

Vir: Bruno Hartman: *Na poti pride vse naproti: iz Celja v življenje*, Maribor: Litera, 2007, str. 159⁴

Skupina udeležencev prvega posvetovanja jugoslovanskih slavistov na Ohridu maja 1955. V prvi vrsti sedijo na tleh od leve proti desni Tine Logar, Janko Jurančič, Marja Boršnikova, Janez Logar, (?), (?). Za mizo sedijo od leve proti desni (?), Nikolaj Fjodorovič Preobraženski, (?), (?), Ivan Kolar, Anton Slodnjak, (?), Anton Ingolič, Emil Štampar. Zadaj stojijo od leve proti desni Bruno Hartman, Franc Jakopin, (?), Blaže Koneski, (8.) Mira Medvedova, (9.) Lino Legiša.

159

⁴ Сликата ја испрати проф.д-р Намита Субиото од Филозофскиот факултет во Љубљана како прилог за нејзината прва средба со Блаже Конески.

академик ЗУЗАНА ТОПОЛИЊСКА

Македонска академија на науките и уметностите (МАНУ)

МОЈАТА ПРВА СРЕДБА СО БЛАЖЕ КОНЕСКИ

Пролетта 1958 година сум добила покана за Југословенскиот семинар за странски слависти кој таа година требаше да се одржи во Хрватска, во Загреб и Сплит. Поканата ја дочекав со големо изненадување и голема радост; изненадување, бидејќи во тоа време славистите од зад “железната завеса“ (т.е. од земјите на т.н. Варшавски пакт) не биле канети на југословенски семинари; радост, бидејќи тоа значеше на едно кратко време да се најдам во слободниот свет. Како што дознав подоцна, поканата му ја должев на проф. Јосип Хамм, чиј водич бев претходната година за време на неговото патување низ Полска.

Долгото очекување на пасошот (ние не смеевме пасошите да ги држиме дома) и други дипломатски компликации придонесоа на пат за Семинарот да тргнам со задоцнување, и тој веќе заврши со работата во Загреб и се пресели во Сплит. – По две ноќи мачно патување стигнав во Сплит со желба веднаш да се вклучам во работата на Семинарот, така што кога стигнавме до вечера бев веќе многу уморна. Вечерата ја замислував на полски начин – некој сендвич и чаша чај и, кога сум добила некои мезиња, мислев дека тоа е целата вечера. Меѓутоа по кратко време пред мене се појави нова чинија со една огромна шницла – се стресов и тогаш пред мене се испружи раката на мојот за мене непознат комшија, ја зеде таа чинија, а пред мене стави друга, чиста... Среќна и зачудена му се свртев на мојот комшија и го прашав – се разбира, на полски; тогаш не знаев ни српскохрватски, а камо македонски – „Од каде знаевте дека јас нема тоа да го изедам?“ – и сум добила одговор: „Поетска интуиција“. – Мојот комшија беше Блаже Конески. Тогаш уште не знаев дека тоа е почеток на долгогодишно пријателство и соработка.

академик **ИВАН ДОРОВСКИ**

Филозофски факултет во Брно

БЛАЖЕ КОНЕСКИ

На Филозофскиот факултет на Масариковиот универзитет во Брно во 1956 година студирав прва година словенска филологија. Негде напролет го посети Универзитетот југословенска делегација, во која беше како член и професорот на скопскиот универзитет Крум Тошев. Деканот ме претстави на делегацијата, која се интересираше дали има школата и јас лично книги и други студиски помагала. Негде кон крајот на семестарот стигнаа првите пратки книги за библиотеката и за мене лично. Во пратката беа и збирките поезија на Блаже Конески. Некои мои песни напишани во студентските години се или парафрази или имитации на песните на македонскиот поет.

Првите повоени десетилетија во тогашна Чехословачка (Чехословакија) не се знаеше многу за македонската литература и култура. Во рамките на југословенските култури се појавуваа во тогашниот печат ретко и некои преводи на песни. Од литературата се знаеше само за неколку имиња.

Во месечното списание „Слободна земја“ се појави во 1946 година една статија, во која меѓу другото се пишува „дека македонската книжнина има добро минато. Од преродбениците се истакнуваат браќата Миладиновци, кои за Македонија имаат исто значење како Њемцова и Ербен за нас. Во масовното движење за ослободување на Македонија се истакнаа неколку добри поети, како на пример Кочо Солев – Рацин, кој загина во партизанските борби /збирката *Бели муѓри*/, Коле Неделковски /збирки *Маскавици*, *Пеш ѝо светјош*/ и создателот на модерната граматика Блаже Конески...“

Кога во 1965 година се појави неговата „**Историја на македонскиот јазик**“ за неа напишав во реномираното славистичко списание „**Славија**“ опширна рецензија. Во шеесеттите години бев гостин на Струшките вечери на поезијата.

При секоја моја посета во Скопје бев негов гостин. Обично ме канеше на ручек. Најчесто ручевме во Клубот на пратениците. Или на кафе. Дискутиравме за литературни и јазични прашања. Во неколку случаи ми помогна така што ги прочита и ги препорача за печатење

моите статии. Духовно ме подржа препорачувајќи ја за печат мојата опширна студија за историјата на македонско-чешките културни врски. Ми ја објави во списанието на Институтот за национална историја. Текстот стана основа за мојата монографија „**Балканот и Чешките земји /1973/**“. Книгата имаше за мене тешки последици. Бугарските партиски и културни органи протестираа кај највисоките чехословачки и бугарски органи, бараа да бидам отпуштен од Универзитетот и да бидам казнет . Јас продолжив да водам предавања и вежби по балканските јазици и литератури вклучувајќи ја тука и бугарската литература и историја.

Продолжив да ги следам и да ги прикажувам новоиздадените книги на Блаже и на други македонски и југословенски автори. На пример во факултетскиот зборник ја претставив книгата „**Македонскиот 19 век /1988/**“.

Од 1965 година почнав да објавувам во чешкиот дневен и периодичен печат мои преводи на песни од Конески / **Ровност, Културни творба, Штафета и други/**. Моите преводи од творештвото на Блаже ги издадов во 1996 година во посебна книга илустрирана од мојата сопруга Дагмар Доровска. Песните пред тоа беа во антологијата „**Сино небо над Охрид**“. Тоа беше прва чешка комплетна презентација на нашата поезија.

Блаже беше еден од првите македонски преведувачи од чешки. Освен преводите од Хајних Хејне и П. П. Његош, како и Александар Блок, Блаже Конески објави преводи од шест полски, четири руски и шест чешки поети: К. Ј. Ербен, Јан Неруда, Петар Безруч, Јиржи Волкер и Витезслав Незвал. Излегоа во списанието „**Млада литература**“.

Сè до смртта бевме во контакт. И кога имав потреба, му се јавував писмено. Никогаш не откажа да ми одговори. За жал, кореспонденцијата не ја имам уредено.

академик ВИКТОР ФРИДМАН

Универзитет Чикаго и Универзитет Ла Троб

**БЛАЖЕ КОНЕСКИ:
НЕКОИ ЛИЧНИ СЕЌАВАЊА И
ЕДНА ЛИНГВИСТИЧКА ПОЧЕСТ**

Се сретнав за првпат со Блаже Конески во далечната 1971г., и тоа двапати. Во јули месец, подготвувајќи се за IV Семинар за Македонски јазик, литература и култура, чиј директор беше Божо Видоески, ја прочитав Блажевата Граматика на македонскиот литературен јазик (Конески 1967а) и напишав за себеси еден нацрт на македонска граматика врз основа на неговата книга. Исто така се користев со тритомниот речник којшто тој го редактирал (Конески 1961-1966). Потоа го сретнав лично во август како учесник на Семинарот. Многу добро и топло се сеќавам како тој се однесуваше кон мене на Семинарот, како кон вистински колега, иако тогаш јас бев 21-годишен постдипломец, со штотуку завршена прва година на моите студии, а тој беше професор, академик и истакнат лингвист, познат во целиот свет. Никогаш нема да заборавам како разговаравме, шетајќи се по плажата во Свети Наум. Беше посебна привилегија да зборувам со авторот на “Тешкото” и други песни што ги читав на моите часови. Фактот дека Блаже Конески и Божо Видоески одамна беа пријатели со моите професори во Чикаго, Збигњев Голомб и Едвард Станкиевич, исто така беше како врска меѓу нас. Од самиот почеток на Семинарот се чувствував добредојден. Семинарот за мене беше клучен настан, затоа што заради моите пријатни искуства таму се определив за специјализација по македонскиот јазик, па и потоа и по другите јазици на Македонија. Моето среќавање со Блаже Конески беше важен дел од ова решение.

Кога се вратив во Чикаго, читав многу од неговите работи, и се вратив на Семинарот пак во 1972 г. кога пак имавме доста прилики да се видиме. Престојував во Скопје за специјализација во 1973-74 г., истражувајќи го македонскиот глагол за мојата докторска дисертација. Блаже Конески заедно со Божо Видоески ми беше ментор и еден од моите главни информатори. Иако тој беше многу зафатен меѓу другото со претседателството на Македонската Академија на Науките и Уметностите, тој сепак никогаш не беше толку зафатен за да не може да го сподели со мене неговото време и знаење за македонскиот јазик.

Со една слатка носталгија се сеќавам на неговата канцеларија во куќата на Шкаперда, старата зграда на МАНУ (а сега италијанската амбасада) каде што тој ми одговараше на толку прашања поврзани со граматичките категории на македонскиот глагол и каде што секогаш тој ме честеше со кафе и со ракија. Онаа година исто така бев гостин кај него дома. Неговата помош и неговото гостопримство беа од крајна важност и за мојата работа и за моето уживање во времето на мојот престој во Македонија. Покрај тоа, во текот на мојот престој преведов на англиски една негова статија “Ликот на Ѓорѓија Пулевски” за списанието *Macedonian Review* (Koneski 1974).

На крајот на мојот престој во 1974 г. се најдов во состојба да му помогнам нему. Еден ден Блаже ме повика во неговата канцеларија заедно со проф. Божо Видоески за посебна консултација. Тој се беше договорил со професорот Џорџ Шевелов од Њујорк да го напише томот за македонска историска фонологија за серијата на историски фонологи на словенските јазици, која серија проф. Шевелов ја редактирал, и на Блажета му требаше човек кој би можел да го преведе на англиски неговиот македонски текст (како и прилогот за македонските дијалекти од проф. Божо Видоески). По цела учебна година на наши меѓусебни научни разговори, тој решил дека јас би бил соодветниот човек за онаа работа заради моето разбирање на македонската лингвистика, покрај фактот дека англискиот ми е мајчин јазик. Секако тоа за мене беше огромна чест, а самата работа интересна и корисна за мене. Во тоа време, текстот сè уште не беше готов, а преводот најпосле излезе во 1983 г. Се уште ги чувам двете верзии на машинописот на Блажета, како и машинописот од Божо, сите со рачни поправки и забелешки, како и нашите кореспонденции. За мојата научна соработка со Блаже и Божо имам пишувано и говорено во повеќе наврати (на пр. Фридман 1992, 1994), а дознав дека со погорната тема се занимавале и други, но ги поправив шпекулациите на луѓе кои не учествувале во настаните во Фридман 2019.

Кога се вратив во Чикаго во 1974 г. да ја напишам својата докторска дисертација, сè уште ми беа потребни консултации со Блаже, и тој секогаш и веднаш ми одговараше на моите писма љубезно и со корисни податоци. Тој факт беше од клучна важност за моето завршување на дисертацијата на време. Во 1975 г. докторирав во Чикашкиот Универзитет. Истата година почнав да работам како доцент во Универзитет Северна Каролина и присуствував за првпат на националната годишна

конференцијата на Американското Друштво за Унапредувањето на Славистиката (AAASS). Темата на мојот реферат беше македонскиот јазик и македонската национална свест во деветнаесеттиот и почетокот на дваесеттиот век. Книгата *За македонскиот јазик* (Конески 1967б), што тогаш беше петтиот том на собраните дела на Блаже Конески, ми беше неоценлив извор за мојот реферат, којшто беше издаден во вториот број на списанието *Balkanistica* а истата година издадена во списанието *Macedonian Review* (Friedman 1976).

Во 1976 г. пак се вратив на Семинарот, и веќе бев примен како афирмиран научник од сите македонски колеги и колешки, вклучувајќи го и Блаже. Ја проширих мојата дисертација, која беше издадена како книга (Friedman 1977), првата книга за современиот македонски јазик издадена во Америка, и во тоа Блаже ми беше од голема помош.⁵ Во 1979 г. кога бев предложен за вонреден професор, Блаже го напиша едното од писмата за оценување.⁶ Тој напиша писмо за мене пак во 1984 г., кога станав редовен професор. Со годините преминавме од односот ментор-студент до колеги и пријатели. Секогаш кога бев во Македонија тој ме чувствуваше како стар пријател и остана секогаш готов и да ми помогне научно. Во 1990 г., кога пишував една статија за првата македонска јазична конференција, одржана во 1944 г., (Friedman 1993б), тој ми беше од голема помош со своите лични сеќавања. Многу добро се сеќавам, од Семинарот во 1990 г. се патувавме со Проф. Вера Стојчевска-Антиќ од Охрид до Дојран, каде Блаже беше на одмор со неговите. Се сеќавам како прошетавме покрај Дојранското езеро, и како неговите бивши студенти, веќе родители со деца на плажа, трчаа да му направат чест со поздрав.

Една година потоа, на 25 јуни, официјално почна распадот на Југославија, сосема случајно баш кога се одржа првата Македонско-Северно-Американска Конференција за Македонистика, во Анн Арбор, Мичиган. (Јас со Бенџамин Столц бевме организатори, а иницијативата дојде од Проф. Вера Стојчевска-Антиќ.) Во тешките години на тие војни, особено на почетокот, со распадот на трговскиот систем, тешко беше да дојде дури до најосновните лекови, а камоли оние за кои беа потребни рецепти. Во тоа време Блаже веќе страдаше од шеќерна

⁵ Македонска проширена верзија беше издаден во Фридман (2009) и втората, проширена англиска верзија во Friedman (2014). Кога излезе оригиналната книга, испратив 50 примероци на колегите и пријатели во Македонија.

⁶ За среќа, во врска со македонскиот превод на мојата книга за македонскиот глагол (Фридман 2009), добив примерок од писмото, вклучен овде како прилог.

болест, и добро се сеќавам како зедев од лекарите во Чикаго игли и инсулин — и тоа без рецепт и без плаќање, затоа што разбраа во што беше работата — и на една конференција во САД во 1992 г., ѝ дадов на професорката Стојевска-Антиќ две големи торби со медицински игли и инсулин за Блажета, кои му ги донесла. Такви беа времињата. Во тие последни години исто така му донесов на Блажета или испратив преку пријатели во секоја прилика касети со класична музика кои сам снимив за него од мојата збирка плочи. Заради шеќерната болест тешко му станало да чита, ама секогаш можеше да ужива во класична музика.

Исто така кога напишав еден нацрт на граматиката на македонскиот јазик (Friedman 1993a, 2002) тој ми го прочита текстот и детаљно коментираше. Откако почина Блаже на 7 декември 1993 г. (роден е на 19 декември 1921 г.), бев меѓу оние кои издадоа некролози за него (Friedman 1994, Фридман 1994). Вклучена во мојот некролог беше англиската верзија на неговиот труд “Една ситуација и едно лично становиште” (Конески 1994). Тој ми даде еден примерок на македонскиот оригинал мене и на други луѓе. Еден од нив го преведе текстот на англиски и јас го редактирав за *Меѓународниот сѝсание на социологијата на јазикот* каде што беше издаден на англиски јазик заедно со мојот некролог за Блажета (Friedman 1994). Се пишува во неговата *Сѝоменица* дека Блаже го диктирал текстот на Зузана Тополињска «кратко време пред своето заминување», а колку што јас се сеќавам, Блаже лично ми го даде текстот, кажувајќи дека сака текстот да се преведе на колку што може повеќе јазици.

Интересно е да се забележи дека тој текст беше како литературен тестамент. Беше текст од еден вистински писател кој навистина го сакаше својот мајчин јазик. На крајот на текстот Блаже напиша за душманите на постоењето на македонскиот јазик (ги нарече «циници и планери на геноцид»):⁷ «Сега тие имаат можност да срушат нешто вредно.» Може да се каже така и за македонската лингвистика. За жал, не се сите противници на македонската наука на лингвистика надвор од Македонија. Тоа може да се каже особено за Македонската истори-

⁷ Во оригиналот “балкански циници и планери на геноцид» затоа што во тесниот контекст се работеше за македонскиот јазик како самостоен јазик на Балканот помеѓу Србија, Бугарија, и Грција (види подолу во текстов за почесниот докторат за Блаже од Чикашкиот Универзитет и Фридман 1999). Сепак, дури и тогаш, тие циници имале поткрепа од одредени големи сили. Затоа, имајќи предвид дека денешниот читател нема веднаш да ги разбере тие детали, ги ставив во забелешкава, би требало исто така да додаде «и луѓе измамани од нив».

ска лингвистика. Иако Блаже Конески со неговата книга *Историја на македонскиот јазик* (Конески 1965) ја постави македонската историска лингвистика на цврсти темели, сепак после неговото заминување се појави во Република Македонија една заблуда дека современиот македонски јазик не е словенски јазик. Таква заблуда може да се споредува со идејата дека земјата е рамна, за којашто исто така има луѓе што сакаат да ја докажуваат и до ден денес.⁸

Воопшто, придонесот на Блаже Конески кон македонскиот јазик на лингвистичкиот план е на едно извонредно високо ниво. Тука е на место да кажеме нешто за Блажеовото образование кај Александар Белиќ во Белград и кај Александар Теодоров-Балан во Софија, т.е. со највидните лингвисти во соодветните центри од Блажеовото време. Белиќ беше главно фонолог и дијалектолог, Теодоров-Балан беше и граматичар и специјалист по морфологија и морфосинтакса. Значи Блаже студирал кај најсоодветните лингвисти во словенските центри најблизу до Македонија. Истовремено, студирајќи во Софија, го прочитал приказот на Теодоров-Балан за Мисирковата “За македонските работи”. Иако тој приказ беше негативен, негативноста беше на едно научно ниво, во коешто ги репродуцираше Мисирковите аргументи за да ги побие, ама во текот на репродуцирањето, му дава читателот можност сам да се суди, и за Блажета, Мисирковите аргументи биле неговото мислење, а забелешките на Теодоров-Балан, цинизмот против којшто се борел цел живот (сп. Фридман 2005). Тука треба да истакнеме дека сето тоа беше на нивото на лингвистика. Немаше да може еден писател без лингвистичко учење и знаење да постапи успешно како што постапи Блаже.⁹

Сега да се свртиме малку кон годините на кодификацијата и афирмацијата на македонскиот литературен јазик, т.е. од 1944 до изданието на Правописот од 1950 г. (Конески и Тошев 1950), со продолжување во некои размисли до Правописот од 1970 г. (Видоески и Тошев 1970). Како што спомнав, самиот Блаже ми помагаше во моето истражување за првата и втората јазична конференција, за кои исто така направив архивско истражување. Од документацијата во архивите, недвосмислено е јасно дека Блаже Конески ја претставува лингвистичката разлика

⁸ Затоа Петар Илиевски требаше да напише цела книга (2006/2008) одбранувајќи ја македонската историска лингвистика од луѓе и во Македонија и надвор од неа, кои би ги разрушиле достигнувањата на таа наука.

⁹ Може да се каже и не можеше, имајќи го предвид примерот на Венко Марковски.

меѓу првата и втората конференција за македонскиот јазик и правопис. Неколку години пред смртта на Блажета, циркулираа разни работи омаловажувајќи ги неговите достигнувања (на пр. Ристески 1988). Меѓутоа, од документите издадени во самите тие работи (иако со многу печатни грешки) се гледа колку беше Блаже вистински лингвист, со познавање на мајчиниот јазик, и колку беа многу од другите во првата конференција неподготвени за таа работа. Овде исто е соодветно да се објасни дека иако меѓу првата конференција и втората имало различни средби, некои дури со името “комисија”, немало ниту еден предлог за правописот и основните принципи на македонската граматика меѓу првата и втората јазична конференција, т.е. од декември 1944 г. до мај 1945 г. Од особена важност е фактот што Блаже инсистираше самите Македонци да решат за деталите на македонскиот јазик. Имало други во првата комисија кои сакале да прават отстапки кон Србија, Бугарија, и Русија, а Блаже бил цврст македонскиот јазик да биде строго на основите на македонските говори, со база во централнозападните говори, но со извесни елементи од сите македонски говори. Значи може да се каже дека тој го спасил македонскиот стандарден јазик од вештачките елементи од бугарскиот стандарден јазик како што се непостоечки во говорите акузатив од определениот член или отсуството на удвојување на објектите.

Сега да кажам збор-два за Блаже Конески и северноамериканската лингвистика. Во Соединетите американски држави постојат повеќе од три илјади колеџи (факултети) и универзитети, а најдобрите се рангираат по разни критериуми. Кога се работи за чисто научни критериуми, имајќи го предвид особено бројот на катедри со највисоко реноме, има само пет универзитети во целата земја со шест или повеќе такви катедри. Тие се следниве: Харвард, Принстон, Јејл, Чикаго и Станфорд. Не е случајно што името на Блаже Конески е тесно сврзано со два од нив: Харвард и Чикаго.¹⁰

Врската на Блаже Конески со Универзитетот Харвард, секако, е преку покојниот Професор Хорас Лант, член на МАНУ и авторот на првата полна научна граматика на македонскиот литературен јазик, кој излезе во 1952 г., кога првиот дел (фонологија) на граматиката на Блаже Конески исто така излезе од печат. Во предговорот, Лант

¹⁰ Бидејќи Едвард Станкиевич се префрли во Јејл во 1971 год. и оттаму раководеше разни дисертации кои вклучуваат македонистички теми, може да се каже дека Блаже Конески е тесно сврзан со три од петте најјакни универзитети во САД.

пишува: “(Оваа книга) никогаш не би постоела без непрекинатата помош на Блаже Конески. Не само што тој ги обезбеди печатените материјали и помогна во контролата на македонските текстови и примери - како што реков погоре - но тој секогаш се согласуваше да троши цели часови, објаснувајќи граматички проблеми, толкувајќи зборови и давајќи соодветни примери за разни точки. Благодарейќи и на неговата иницијатива, книгата беше печатена во зачудувачки кратко време по завршувањето на ракописот. Можам само да се надевам дека нејзиното излегување ќе послужи на некој начин како израз на мојата благодарност кон него.” (Lunt 1952:xi). Има и еден факт, меѓутоа, којшто Лант не го вклучи во предговорот заради политиката на тогашното време. Имено, Блаже Конески, со кого Лант се сретнал за првпат на летниот семинар за слависти во Блед во 1950 г., исто така бил одговорен за организирањето на неговиот престој во Македонија во 1951 г. (од мај до јули) за да може да работи врз граматиката. Во оние тешки времиња на страв и сомневање од секоја страна, било многу тешко да се добие решение еден научник од западот да дојде во тогашна Југославија.¹¹ Тоа е пример како Блаже Конески секогаш ја штител науката од политиката. Така и направил во Македонија, каде што лингвистите во МАНУ беа примени само заради знаењето а не заради некое си членство во некоја си партија, и без оглед на етничка припадност или таканареченото општествено потекло. Значи, како член на Комунистичката партија, Блаже ја употребуваше неговата позиција за доброто на македонската наука. Професорот Ерик Хамп, од Универзитетот во Чикаго раскажуваше како првпат кога патувал со кола во Македонија (тоа беше во 50-те години), кога стигнал во Скопје, полицијата го застанала и го довела, заедно со жена му Марго, до полициската станица. Се сомневале што прави американска кола во Македонија. А му требало на Хамп само да им каже на полицајците да му се јават на неговиот пријател Блаже Конески па го пуштиле.

Најсилната врска на Блажета со Чикашкиот универзитет е преку почесниот докторат што го доби во 1968 г., по иницијатива на Едвард Станкиевич во 1967г. Станкиевич го претставил Блажета на претседателот на Чикашкиот универзитет, Џорџ Бидл, со следниве зборови:

¹¹ Вреди да се каже дека, според секавањето на самиот Лант, во студентската менза каде што тој се хранел, сите студенти во тогашното време се плашеле да се дружат со Американецот освен Божо Видоески и Рада Угринова, кои редовно се дружеле со него.

«Македонија, лулката на словенската писменост и цивилизација, дури во нашиот век го има видено воздигнувањето на нејзиниот народен јазик до статусот на стандарден јазик. Драматичното излегување на македонскиот како полномошно и флексибилно литературно средство најмногу се должи на достигнувањата на Блаже Конески, проникнат лингвист, неуморен лексикограф и вдахновен поет. Неговите историски и дескриптивни граматика на македонскиот јазик го имаат осветлено неговото минато и ја имаат кодифицирано неговата модерна форма, додека неговиот речник го има изложено целото богатство на неговата лексичка содржина. Свежиот модерен стил на неговата лирика ја има збогатено тоналноста на словенската поезија и има инспирирано една нова генерација на македонски поети. Научник и педагог; заради неговата активност, Универзитетот во Скопје станува центар за активно и сеопфатно истражување на словенската филологија и литература. А претседателот му го врачил на Блаже Конески почесниот докторат со следниве зборови:

„Истакнат граматичар и лексикограф, вдахновен поет и педагог, кодификатор на македонскиот литературен јазик, чија работа проникнува длабоко во структурата и историјата на неговиот роден јазик и значително го има збогатено полето на словенската филологија.“

Совмесно е да објаснам дека Блаже требало да го добие почесниот докторат во 1964 г., но еден Грк, професор по филозофија во Чикаго, кој тогаш бил во комитетот, се спротивставувал, и требаше да се чека додека не бил заменет со друг човек. Во тоа време, Ерик Хамп силно го поддржувал Блажета, објаснувајќи им на членовите на комитетот дека Блаже Конески е најистакната книжевна и лингвистичка личност во Народна Република Македонија (Југославија) и добро е познат надвор од таа земја. На доверливата дискусија за кои дописници постојат во архивите на Чикашкиот универзитет (в. Фридман 1999) кои биле исцртани со пенкало но сепак сосема читливи пишува: “Хемп додал дека Грците не ги сакаат Македонците и Конески дефинитивно ги претстави Македонците. Господинот Хемп го истакна, сепак, фактот дека научната работа на Блаже Конески не е политичка и дека тој е исто така многу активен во Југословенски културни работи надвор од Македонија.”

Па и после докторатот, катедрата за Славистика во Чикаго имала проблеми со Бугарите и бугарофилите во Чикаго. Во 1968 и 1969гг.

стигнуваат до претседателот на Универзитетот учтиви но погрдни писма не од Грците, туку од Бугарите и бугарофилите со обични лаги како “Добро е познато во славистичките кругови дека не постои некој ‘македонски јазик’, а камоли историја на истиот. Општо познато е дека од 1945г. Југословенскиот комунистички режим врши големи напори неприродно да створи некој македонски јазик за чисти политички причини.” итн., итн.¹² Одговорот на деканот беше учтив но цврст: “Ние му ја дадовме оваа чест на Блаже Конески врз основа на препораките на квалифицирани научници како признавање на неговата научна работа.”¹³

До некој степен може да се споредува вмешувањето на Грците и Бугарите во почесниот докторат за Блаже Конески од Чикашкиот универзитет со неодамнешната политичката ситуација во Македонија, каде што доскоро самите македонски политичари се имаат вмешано со доделување почесни докторати, иако сега, со нови луѓе во Владата, дојде до постарите, т.е. чесни, принципи.

Има и многу други врски меѓу Блаже Конески и Северноамериканската лингвистика. Може да се споменат неговите пријателства со починатите лингвисти Збигњев Голомб од Чикашкиот универзитет и Кенет Нејлор од Универзитетот Охајо Стејт. Кога умре Кенет Нејлор во 1992г., и тој умре многу млад, немал наполнето ни 55 години, Блаже Конески пиша посебна песна, “Црниот брат” (Конески 1993:11) за неговиот спомен, а овој стих беше прочитан на научниот собир во спомен на Кенет Нејлор. Кога се зборува за Северноамериканската лингвистика, би требало да спомнам многу други научници, како што се: бившата студентка на Лант, Ронел Александер (Универзитет од Калифорнија во Беркли), нејзиниот бивш студент Џозеф Шалерт (Универзитет од Торонто), бившата студентка на Голомб, Маша Белјавски-Франк (Универзитет ДеПау во Индијана), бившиот студент на Станкиевич, Роберт Гринберг (Универзитет од Аукланд), и мојата бивша студентка, Кристина Крамер (Универзитет од Торонто), сите сега професори кои лично го познаваа Блажета, како и многу други лингвисти кои се служат со и ги цитираат неговите работи. И така, за нас во Северна Америка, името на Блаже Конески толку е тесно сврзано со стандардизацијата на македонскиот јазик и создавањето на со-

¹² Според Трајко Стаматоски, Станкиевич му ги испратил копии од тие писмиња на Блажета. Имало 11 такви (Стаматоски 1995).

¹³ За повеќе детали и архивските податоци, в. Фридман 1999.

времената македонска лингвистика така што честа и признавањето на Блажета е рамно со честа и афирмацијата на самиот македонски јазик.

На крај, сакам да завршам со еден цитат од Блажевата *Историја на македонскиот јазик* (Конески 1965: 213), од пред повеќе од половина век, којашто до ден денес е вредна и заслужува внимание:

“Бројноста на калките во балканските јазици сведочи за еден навистина интензивен однос меѓу нив и од своја страна ја потврдува исправноста на она становиште што и при објаснувањето на фонолошките и граматичките појави во нив му дава значајно место на меѓујазичкиот контакт во балканската средина. Не е редок случајот зборови и, особено, фразеолошки изрази со дадена внатрешна форма да се сеќаваат во сите или во повеќето јазици од таа средина.”

Јас кон Блажевите зборови единствено би го додал тоа дека токму во Македонија го имаме најплодниот меѓујазичен контакт, една вековна па дури и милениумска традиција што треба да се негува а не да се негира. Значи, не треба само грижа, туку и продлабочено проучување и афирмација на повеќејазичната традиција на Македонија. Тоа особено се однесува на Република Македонија, имајќи го предвид нејзиното централно место не само како земја каде што македонскиот јазик има најполна афирмација, туку исто така и како земја која го претставува срцето на балканскиот јазичен контакт.

Да доживеал Блаже да ја види сегашнава Македонија, знам дека би се согласил.

Референци:

- Friedman, Victor A. 1976. Macedonian Language and Nationalism During the Nineteenth and Early Twentieth Centuries. *Balkanistica* 2:83-98. [преиздаден во *Macedonian Review*, 1976, 6(3):280-292.]
- Friedman, Victor A. 1977. *The Grammatical Categories of the Macedonian Indicative*. Columbus. Slavica. 1977. Второ, проширено издание 2014, Bloomington, IN: Slavica.
- Friedman, Victor A. 1993a. Macedonian. *The Slavonic Languages*, ed. by B. Comrie and G. Corbett, 249-305. London: Routledge.
- Friedman, Victor A. 1993b. The First Philological Conference for the Establishment of the Macedonian Alphabet and the Macedonian Literary Language: Its Precedents and Consequences. *The Earliest Stage of Language Planning: The „First Congress“ Phenomenon*, ред. Joshua Fishman, 159-180. Berlin: Mouton de Gruyter. [преиздаден во Friedman 2015:213-232.]

- Friedman, Victor A. 1994. Small Languages and Small Language Communities 17: Blaže Koneski: In Memoriam. *International Journal of the Sociology of Language*, 108: 211-215.
- Friedman, Victor A. 2002. *Macedonian*. (Languages of the World/Materials 117). Munich: Lincom Europa. [преиздаден во 2003 во *Две американски грама-ишки на современиот македонски стандарден јазик од Хорас Г. Ланџ и Викџор А. Фриедман*, ред. Људмил Спасов, 167-263. Скопје: МАНУ.]
- Friedman, Victor A. 2015. *Macedonian Studies/Македонистички студии II* Скопје: MANU.
- Koneski, Blaže. 1974. превод Victor A. Friedman. The Image of Gjorgji Pulevski. *Macedonian Review*, 4(1):57-59. [преиздаден во *Makedonija*, 1974, 21(254):14-15.]
- Koneski, Blaže with Božo Vidoeski. 1983. превод Victor A. Friedman. *Macedonian Historical Phonology* (Historical Phonology of the Slavic Languages 12, ред. George Shevelov). Heidelberg. Carl Winter. [преиздаден во 2001 во *Историјска фонологија на македонскиот јазик со една верзија од македонскиот текст*, ред. Људмил Спасов, Скопје: МАНУ].
- Илиевски, Петар. 2006/2008. *Два сировивни приода кон интeрпeрeтaциjаиa на антички текстови со антирoнимска содржина*. (Прилози 31.1, Одделение за лингвистика и литературна наука, Македонска Академија на Науките и Уметностите.) Скопје: МАНУ
- Конески, Блаже, и Крум Тошев. 1950. *Македонски правопис со правописен речник*. Скопје: Државно книгоиздателство.
- Конески, Блаже, ред. 1961-1966. *Речник на македонскиот јазик*. Скопје: Институт за македонски јазик “Крсте П. Мисирков”.
- Конески, Блаже. 1965. *Историја на македонскиот јазик*. Скопје: Кочо Рацин
- Конески, Блаже. 1967а. *Грамаишка на македонскиот литературен јазик*. Скопје: Култура.
- Конески, Блаже. 1967б. *За македонскиот литературен јазик*. (Собрани дела том V). Скопје: Култура.
- Конески, Блаже. 1993. *Црн овен*. Скопје: Култура.
- Конески, Блаже. 1994. Една ситуација и едно лично становиште. *Споменица посветен на Блаже Конески редовен член на Македонската Академија на Науките и Уметностите*, ред. Ташко Георгиевски, 27-29. Скопје: МАНУ.
- Ристески, Стојан. 1988. *Создавањето на македонскиот литературен јазик*. Скопје: Студентски збор.
- Стаматоски, Трајко. 1995. *Кон ликој на Блаже Конески*. Скопје: Детска радост.
- Фридман, Виктор. 1992. За Блаже Конески. *Литературен збор* 38(5/6):11-13.
- Фридман, Виктор. 1994. Блаже Конески (1921-1993): Брилијантен лингвист и писател. *Лик* 8(259):11-12 (Македонски превод од Friedman 1994).
- Фридман, Виктор. 1999. Блаже Конески и северноамериканска лингвистика. *Приднесој на Блаже Конески за македонската култура*, ред. Алекса Попоски и Кристина Николовска, 29-36. Скопје: УКИМ. [преиздаден

во 2002 *Сѝудии и оїледи за Конески*, ред. Петре М. Андреевски, 123-132. Скопје: Фондација за македонски јазик „Небрегово” и во Фридман 2011:129-137]

Фридман, Виктор. 2009. *Делоїџо на академик Викѝџор Фридман* (ред. Вера Стојчевска-Антиќ). Скопје: Абакус.

Фридман, Виктор А. 2005. За дијалектолошките рабори: Мисирков, Пулевски и Теодоров-Балан. *Делоїџо на Мисирков II*, ред. Блаже Ристевски, 69-74. Скопје: МАНУ. [преиздаден во Фридман 2011:171-176.]

Фридман, Виктор. 2011 *Македонисѝички сѝудии I*. Скопје: МАНУ.

Фридман, Виктор. 2019. За македонските работи и историската фонологија на македонскиот јазик. *X Македонско/северно/американска конференција за македонсѝиика*, ред. Марјан Марковиќ и др., 105-130. Скопје: Универзитет “Св. Кирил и Методиј”.

ПРИЛОГ: ХОРАСТ ЛАНТ ЗА БЛАЖЕ КОНЕСКИ

Како што е добро познато, Хорас Лант е автор на првата македонска граматика издадена на странски јазик. Но исто така напиша важна статија за македонска литература во 1953 г. Покојниот Хорас не е со нас да напише своите лични сеќавања за Блажета, ама знам јас од Хорас лично дека самиот Блаже бил решителен во пишувањето и издавањето на неговата граматика. И така, како прилог, давам мислењето на Хорас за Блаже издадено во далечната 1953г.

Lunt, Horace, 1953. Survey of Macedonian literature. *Harvard Slavic Studies* 1.363-396.

р. 385:

Koneski has been largely responsible for the maturity of the Macedonian literary language ... He has studied the history of the other Slavic literary languages, and by admonition, argumentation, and example has demonstrated how the elements of the local dialects can be welded into a powerful and natural system of communication. ... His articles on literary, historical, and linguistic problems have set the example for expository prose, while his poetry, original and translated, has shown that it is possible to write effective verse in a natural Macedonian which does not have recourse to “poetic license” in every line.

Конески е главно одговорен за зрелоста на македонскиот јазик ... Тој ја има учено историјата на другите словенски јазици со совет, аргументација, и пример, докажа како елементите од месните говори може да се обединуваат во еден моќен и природен систем на комуникација. Неговите статии за литературни, историски, и лингвистички оџтеми се пример за проза, а неговата поезија — и оригинална и преведена — дкажува дека може македонската версификација да биде и природна и ефикасна без да се крие зад “поетска лиценца” во секоја линија.

академик ГОРАН КАЛОЃЕРА (GORAN KALOGJERA)

Филозофски факултет во Риека

МОЈ ПРВИ I ZADNJI SUSRET S BLAŽE KONESKIM

Obljetnica je velikanu, stoga sam zamoljen napisati par rečenica o mojem kratkom ali intenzivnom druženju s njim. Moja prva poveznica s Makedonijom i makedonskom znanošću o književnosti vezana je uz profesora Tome Szordova, kojeg sam s Aleksandrom Spasovim upoznao u Zagrebu prigodom nekog simpozija, davne 1982 – 3. Od tada sam započeo intenzivniju suradnju s profesorom Szdovom, koji mi je negdje 85/6., uputio poziv da sudjelujem na simpoziju o Haralampiju Polenakoviću (Naučen sobir za životot i deloto na akademikot Haralampije Polenaković) koji se trebao održati u Gostivaru 1986 godine. S obzirom da sam već onda sasvim solidno poznao Polenakovićeve tekstove vezane uz hrvatsko – makedonske književne veze, odlučio sam se otići u Makedoniju, i to vlakom. Prijavio sam temu „ Naučnik koji je pokazivao velik interes za hrvatsko makedonske književne dodire“.

Bilo je to moje prvo putovanje u Makedoniju i to vlakom. Zapamtio sam ga po užasno dugoj vožnji, dosadnoj i zamornoj, no stigao sam u Skopje i uhvatio autobus za Gostivar. Gostivar me uopće nije impresionirao, grad mi je djelovao zapušteno, čudne arhitekture i još čudnijih ljudi. Dojam mi se malo poboljšao kada sam pomoću taksiste pronašao svoje odredište. Mislim da je to bio nekakav Dom kulture, gdje smo se mi sudionici simpozija trebali sakupiti. Profesor Szdov „razbio“ mi je dotadašnju tremu i osjećaj izoliranosti, jer osim njega tamo nisam poznao nikoga. Upoznao me je s nekim kolegama; mislim da su to bili Radovan Ivanović, Vančo Tuševski, Dragi Stefanija..ostalih se ne sjećam. Nakon svečanog, uvodničarskog dijela, autobusiom smo krenuli, mislim prema Mavrovu i smjestili se u jedan od tamošnjih hotela. Priroda je bila fantastična, nikada neću zaboraviti izmjenu boja u jezeru, shodno vjetru koji je puhao. Boja jezera mijenjala se od bistre do tamno crne boje, nešto fascinantno. Ne sjećam se koje je to godišnje doba bilo, no mislim da smo bili jedini gosti u tom hotelu.

U očekivanju početka simpozija, malo smo šetali oko hotela, tako da sam polako upoznao ljude, kolege makedoniste, čije sam tekstove do tada čitao. S obzirom da je to bilo moje prvo izlaganje u Makedoniji, pred makedonskim znanstvenicima, bio sam poprilično nervozan. Moja se

nervoza dodatno pojačala kada sam vidio da u prvom redu sjedi akademik Blaže Koneski. Znao sam kako izgleda iz fotografija, no to je bio prvi put da sam ga vidio iz neposredne blizine. S velikim sam interesom i znatiželjom, promatrao tog velikana makedonske znanosti, koji se onako rastom sitan skutrio u svojoj klupi. Ljudi su mu prilazili, pozdravljali ga. Imao sam dojam da ga to ne interesira, čak zamara. No, red je red, predstavio sam mu se i ja, pažljivije me pogledao i rekao: "A kolega Kalogjera iz Rijeke, dobro došli". Bio je to samo uvod u naš kasniji, nešto duži razgovor.

Izlaganja su započela, ljudi su pričali svoje, kao i ja moje... Moj interes, moram priznati, više je bio Koneski nego izlaganja i izlagачi. Gledao sam ga, onako opuštenog u fotelji, i da budem iskren, imao sam dojam da spava. No, uslijedilo je iznenađenje, bar za mene. Taj „nezainteresirani“ znanstvenik, nakon što su svi kolege rekli svoje, a bilo je otprilike petnaestak izlaganja, digao se i došao za govornicu. Nisam vidio da je išta bilježio, no krenuo je u „seciranje“ svih izlaganja jednog za drugim. Bilo je tu pohvala, sugestija, mislim da nikome nije rekao lošu riječ, ali je napravio kompletnu analizu svih izlaganja. Onako polako, bez žurbe, ponekad bi usput i nešto objasnio. Moram priznati, bio sam impresioniran. Tijekom pauze, relaksiran, jer sam svoje odradio i čuo njegov pozitivan komentar na moje izlaganje, susreo sam prof. Sazdova, koji mi je rekao da bi Koneski vrlo rado popio kavu sa mnom, što sam s zadovoljstvom prihvatio.

Pozdravili smo se, par kurtoaznih pitanja s jedne i druge strane, nakon čega me pitao za razlog mog „okretanja“ makedonistici. Pošto je moj odgovor imao pomalo humorističku notu, jer je moje „skretanje“ od kroatistike prema makedonistici isključivo zasluga moje supruge. To mu je bilo vrlo simpatično, čak se i nasmijao i onda je razgovor postao opušteniji, bar s moje strane. Teško se nakon svih tih proteklih godina sjetiti o čemu smo razgovarali, znam da smo uz kavu popili i jednu „žoltu“ i onda sam ga zamolio za jednu uslugu. Mi smo te godine u Rijeci spremali jedan broj „Dometa“ da bude tematski isključivo makedonistički, što je i realizirano. Zamolio sam ga može li nam dati neki svoj tekst, na što se on ispričao da ima jako puno obveza, ali da će nam rado poslati jednu svoju do tada neobjavlvenu pjesmu. Meni je to bilo prihvatljivo i bio sam mu zahvalan. I tu prestaje moje druženje s Koneskim. Vidio sam ga još tijekom simpozija jedno dva tri puta, no nismo više razgovarali. Mislim da je on otišao nešto ranije. Ja sam pri povratku imao sreću, jer mi je Mateja Matevski, a mislim da je onda bio na nekoj visokoj državnoj dužnosti, ponudio svog šofera i automobil da bih mogao na vrijeme stići na vlak za Skopje, koji je išao preko Gostivara.

Pri povratku u Rijeku, počeo sam sumnjati da će mi Koneski poslati obećane stihove. Jednog dana ugodno zenađenje. Mala, plava kuverta, rukopisom napisana moja adresa. Odmah sam zao da je to njegov odgovor na moju molbu. I stvarno, kratak tekst u smislu, šaljem Vam po dogovoru pjesmu. I pjesma. U časopisu Dometi, br. 2-3., iz 1987., objavili smo njegovu pjesmu Vožrasti, na makedonskom i u prepjevu na hrvatski jezik pjesnika i znanstvenika Milorada Stojevića. Osobno, bio sam zadovoljan. Moj prvi i zadnji sastanak s akademikom Koneskim u prelijepom ambijentu planine, ostao mi je i dan danas u ugodnom sjećanju. Bilo je to kratko i korisno druženje s „velikim, malim čovjekom iz Nebregova“, čovjekom čijim tekstovima i dan danas neupitno vjerujem. Neka ovo bude moj kratki prilog, znanstveniku, pjesniku, teoretičaru književnosti, lingvisti, legendi i zbilji makedonske suvreme povijesti.

DOMETI

časopis za kulturu i društvena pitanja
Godina XX, broj 2—3, 1987.

Izdavač:

Izdavački centar Rijeka

Izdavanje časopisa sufinanciraju:

Samoupravna interesna zajednica kulture općine Rijeka
i Republička samoupravna interesna zajednica u oblasti kulture
SR Hrvatske

Izdavački savjet:

Predsjednik:

Dušan Solaja

Članovi:

Marin Črnja, Katica Ivanišević, Krešo Juričić, Zvonko Kalanj, Galiano Labinjčan, Karlo Merle, Tatjana Petrović, Davor Sokolić, Petar Strčić, Nada Šišul, Marinko Učur, Mirko Vujatović

Uredništvo:

Marin Črnja, Katica Ivanišević, Krešo Juričić, Zvonko Kalanj, Galiano Labinjčan, Miomir Matulović, Zdenko Pleše, Zlatko Winkler.

Glavni i odgovorni urednik:

Miomir Matulović

Lektorica:

Lada Badurina

Korektorica:

Mirjana Roganović

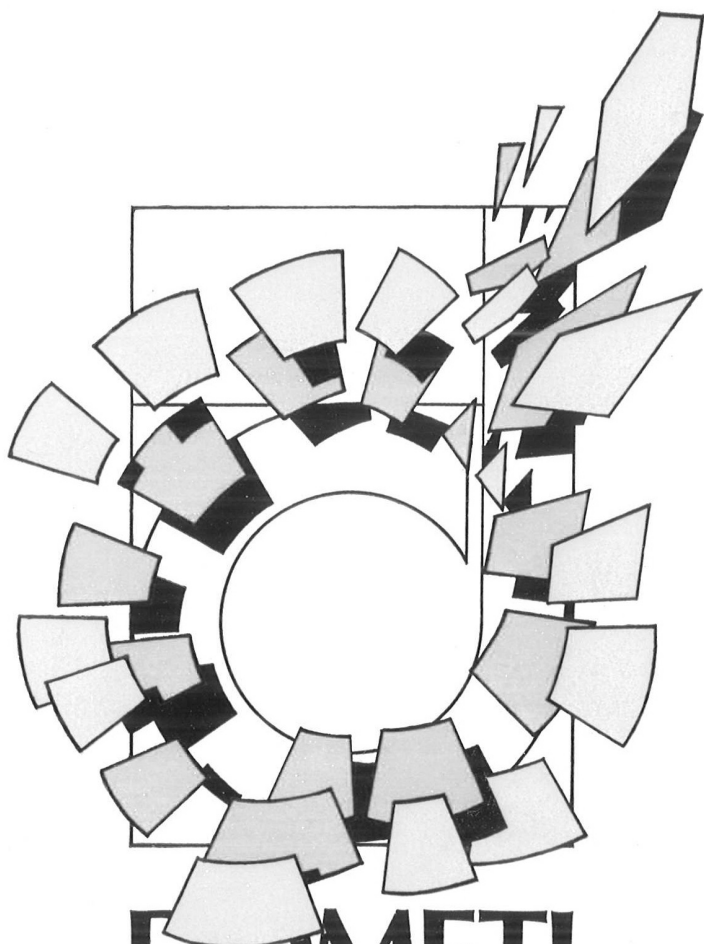
Grafički urednik:

Ivo Marendić

Meter:

Karl Striebl

Adresa uredništva i uprave: Ivana Zajca 20/II, 51000 Rijeka, tel. 39-188, rukopisi se ne vraćaju, časopis izlazi mjesečno. Pretplata za 1987. godinu iznosi 2.000.— dinara, dok je cijena u slobodnoj prodaji 4.000.— dinara, odnosno pojedinog primjerka (sedam svezaka) 400.—, dvobroja (jedan) 500.— i trobroja (jedan) 700.— dinara. Broj žiro računa kod SDK Rijeka 33800-603-3530. Slog, tisak i uvez »Tipograf«, Šetalište XIII. divizije 18, 51000 Rijeka.

DOMETI

KULTURA ● DRUŠTVENA PITANJA
God. 20. Sv. 2—3, Str. 85—182
Rijeka 1987.

2-3

ВОЗРАСТИ

Секоја возраст има своја основна задача.
Децата најсериозно и најсодржатељно ја исполнуваат играта.
Младите најдлабоко и најодушевено ораат и сејат здраво семе.
Зрелите ја сеќаваат неумитната рамнотежа.
Старите откриваат дека љубовта не е врзана само за соковите на плотта.
Тоа што го прават децата не можат да го надминат старците.

Блаже Конески

UZRASTI

Svaki uzrast ima svoju osnovnu zadaću.
Djeca najozbiljnije i najsodržajnije ispunjavaju igru.
Mladi najdublje i najoduševljenije oru i siju zdravo sjeme.
Odrasli vole neumitnu ravnotežu.
Stari otkrivaju da ljubav nije vezana samo za sokove ploda.
To što čine djeca starci ne mogu nadmašiti.*

** Uredništvo se zahvaljuje akademiku Blaži Koneskom na pjesmi UZRASTI koja u Dometima izlazi po prvi put na hrvatskom i makedonskom jeziku.*

Prepjev: dr. Milorad Stojević

(Фотографиите се од списанието „Dometi“, каде е објавена песната на Блаже Конески на македонски и на хрватски јазик)

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“,
Скопје

821.163.3.09Конески,Б.:81'255.4

929Конески,Б.(093.3)

811.163.3(062)

821.163.3(062)

МЕЃУНАРОДЕН семинар за македонски јазик, литература и
култура (54 ; 2021 ; Охрид, Скопје)

Конески на 11 јазици : (Зборник од преводите на семинаристите
на 54. Летна школа (Охрид, 15.8. — 2.9.2021 г.) и Првата зимска
школа (Скопје, 25.1. — 5.2.2021 г. на далечина) на Меѓународниот
семинар за македонски јазик, литература и култура при
Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје) / [редакциски
одбор Ордан Чукалиев ... и др.]. Скопје : Универзитет „Св. Кирил и
Методиј“, Меѓународен семинар за македонски јазик, литература и
култура, 2021. 242 стр. ; 24 см

Текст на повеќе јазици

ISBN 978-9989-43-470-9

а) Конески, Блаже, 1921-1993 -- Творештво -- Преводи б) Конески,
Блаже, 1921-1993 -- Сеќавања в) Меѓународен семинар за
македонски јазик, литература и култура -- 2021

COBISS.MK-ID 55719429

УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“ — СКОПЈЕ

А: Бул. Гоце Делчев бр. 9

1000 Скопје, РСМ

Т: +389 2 3293 293

Ф: +389 2 3293 202

www.ukim.edu.mk

Република Северна Македонија
Министерство за култура

